

A R K I V
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT STATSBI DRAG FRÅN
SVERIGE DANMARK OCH NORGE

GENOM

TURE JOHANNISSON

UNDER MEDVERKAN AV

**JOHS. BRØNDUM-NIELSEN EYVIND FJELD HALVORSEN
JÓN HELGASON LUDVIG HOLM-OLSEN VALTER JANSSON
PETER SKAUTRUP ELIAS WESSÉN**

NITTIONDE BANDET

SJÄTTE FÖLJDEN. ÅTTONDE BANDET

LiberLäromedel
MCMLXXV

INNEHÅLL

<i>Benson, Sven</i> , professor, Göteborg, <i>Ejder, Bertil</i> , professor, Lund, och <i>Pamp, Bengt</i> , arkivchef, Lund: Litteraturkrönika 1974	235—259
<i>Bibire, Paul</i> , lecturer, St. Andrews: Some Notes on the Old Icelandic Front Mutations	183—212
<i>Ejder, Bertil</i> , se ovan	
<i>Evans, D. A. H.</i> , Oxford: Observations on a New Edition of Viktors saga ok Blávus	80— 91
<i>Hallberg, Peter</i> , professor, Göteborg: Tidsadverbet <i>því næst</i> i norröna texter	213—213
<i>Harris, Joseph</i> , assistant professor, Stanford: Ogmundar þátr dytts ok Gunnars helmings. Unity and Literary Relations	156—182
<i>Hødnebo, Finn</i> , dosent, Oslo: Anne Elisabeth Holtsmark 21/6. 1896—19/5. 1974	230—234
<i>Höfler, Otto</i> , professor, Wien: Der Rökstein und Theoderich	92—110
<i>Jakobsen, Alfred</i> , professor, Trondheim: Et par Edda-strofer revurdert	41— 48
<i>Johannisson, Ture</i> , professor, Göteborg, och <i>Loman, Bengt</i> , professor, Åbo: Recensioner	214—229
<i>Kabell, Aage</i> , professor, Aarhus: Baugi und der Ringeid	30— 40
<i>Loman, Bengt</i> , se ovan	
<i>Lönnroth, Lars</i> , professor, Aalborg: Structural Divisions in the Njála Manuscripts.	49— 79
<i>Motz, Lotte</i> , dr. phil., Hollis, NY: The King and the Goddess. An Interpretation of the Sviptagsmál	133—150
<i>Nielsen, Hans F.</i> , mag. art., Aalborg: Morphological and Phonological Parallels between Old Norse and Old English	1— 18
<i>Nilsson, Bruce E.</i> , Stuttgart: The Rune-stone from Mörby-långa: A Complete Interpretation	123—126
<i>Pamp, Bengt</i> , se ovan	
<i>Salberger, Evert</i> , lektor, Göteborg : Sum: kuin. Ett ord och en rimstav på Norra Härene-stenen	111—122

<i>Schrodt, Richard</i> , Dr. phil., Wien: Zwei altnordische Waffen- (teil)namen und Egil Skallagrímsson, Lv. 40	151—155
<i>Thulin, Alf</i> , fil. kand., Lund: Ingvarståget — en ny datering? .	19— 29
<i>Wessén, Elias</i> , professor, Stockholm: Heliga Birgitta och svenska språket	127—132
Till red. insända skrifter	260—264

HANS F. NIELSEN

Morphological and Phonological Parallels between Old Norse and Old English¹

In the past a number of scholars have drawn attention to important linguistic parallels between North Germanic (NG) and the so-called West Germanic (WG) languages, i.e. Old English (OE), Old Frisian (OFris.), Old Saxon (OS), and Old High German (OHG), cf. Maurer p. 72 ff., M. Adamus, *Germanica Wratislaviensia* VII 1962, p. 126 ff., and Krause³ p. 50 ff. Less interest has been taken in the purely ON (Old Norse)/OE (NG/NSG) parallels to judge from the rather sporadic attempts to list such parallels.

Oddly enough, two of the founders of Germanic and comparative philology, Rasmus Rask and Jacob Grimm, both assumed a connection between Old Norse and Anglo-Saxon. Rask states that "*Angelsaksisken* kommer af alle de gamle Sprog Islandsken nærmest" (*Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse*, 1818, p. 66), and though not going quite so far, Grimm in the 3rd edition of his *Deutsche Grammatik I* (1840, p. 9) holds the view that "Hochdeutsch, niederdeutsch, niederländisch, angelsächsisch, liegen gegenseitig in engem band, allein wiederum so, dass das sächsische, angelsächsische und englische ausserdem eine merkliche berührung mit dem nordischen haben", a view foreshadowed in the 1st edition (1819, p. L).²

But neither scholar provides any linguistic parallels, in contrast to Johannes Schmidt, who a few decades later in his "*Zur Geschichte des Indogerm. Vocalismus II*, 1875, pp. 451—53, emphasizes "die gemeinsamkeit des *u*-umlautes und der liquidalverbindungen", which "bringt den angelsächsischen vocalismus dem nordischen sogar näher als dem alt-

¹ My particular thanks are due to Prof. D. H. Green, Cambridge, who originally suggested this topic, and I am also very grateful to Dr. Harry Andersen for his valuable comments.

² Streitberg, Michels, and Jellinek, *Germanisch, Die Erforschung der indogermanischen Sprachen II*, p. 9 f., Berlin/Leipzig 1936. H. Zimmer, *ZDA* 19, 1876, p. 393.

sächsischen"—and he goes on, "Nur im angelsächsischen finden sich dem nordischen *sē* sim, *sēr* sis u.s.f. genau entsprechende formen". The parallels stated by Schmidt are questionable, but although his assumptions are probably false, they serve a praiseworthy purpose, viz. a demonstration of "die unhaltbarkeit der stammbaumtheorie" (p. 453) and its inadequacy in explaining dialectal interrelations in Germanic.

In a paper published in 1896 (AfdA XXII pp. 129—164) Hermann Møller (o.c. p. 148 footn.) mentions a few words "die das englische dank der früheren geogr. stellung mit dem nordischen gemein hat", cf. prep. *af* (*of*), OE *fram*, *from*, ON *frá* // German *von*, Frisian *fan*, *fon* etc., OE *ryge*, ON *rugr* (*i*-st.) // OFris. *rogga*, OHG *rocco* (*n*-st.), and finally ON *heri*, OE *hara* where Germ./Fris. have *s*-forms (Germ. *Hase*). Møller's observations are repeated by Jordan, *Angl. Forschungen* 17, 1906, p. 113, by Hoops, *Reallexikon der germ. Altertumskunde* I, 1911—13, p. 87 f., and by Schwarz p. 201 f.—and Neckel, *Beitr.* 51, p. 11, and Wadstein, *Skrifter utg. av K. Hum. Vet.-Samf. i Uppsala*, vol. 24 (1924) p. 32, both refer to Møller.

Of course, to base linguistic relations chiefly on lexicon cannot be accepted without fundamental reservations, but Møller can also be criticized on another level. Hammerich (p. 353 f.) makes it probable that Møller's parallels are in fact retentions of common Gmc. phenomena, the Germ./Fris. forms thus being innovations after the Anglo-Saxon emigration.³

Whereas Møller was interested in lexical similarities, Richard Loewe (*Die ethnische und sprachliche Gliederung der Germanen*, 1899, p. 10 f.) is more concerned with ON/OE (NSG) phonological parallels such as the loss of *n* before *s*, and *m* before *f* with compensatory lengthening of the preceding short vowel; *e* > *i* in *tehan* on the analogy of *niun*, cf. ON *tiu*, *tio*, OE *tīene*, *tj̄ne* (< *tīhen), OS *tian* (beside normal *tehan*); *sl* > *ls*, *fl* > *lf* (cf. Schwarz p. 266), and *e* > *eo* before *u* in the following syllable, cf. Schmidt.

Also Otto Bremer deserves special mention. In his opinion (*Grundriss der germ. Philologie* III, 1900, p. 842) there were close contacts between the Anglo-Frisian group and the German and Nordic tribes, so that there is a basis for assuming not only a WG linguistic community, but also an Anglo-Fris./Scandinavian one. Parallels mentioned by Bremer (o.c. p.

³ In his *Altenglische Grammatik* from 1970 (p. 39)—and referring to Schwarz p. 201—H. Pilch mentions only one parallel connecting English with Norse, and that is, surprisingly, Swedish *av*, English *of*!

815 footn.) include—besides those listed by Schmidt—the loss of *n* and *m* before *s* and *f* (cf. Loewe); $\bar{a}$, $\bar{a}n > \bar{e}$, $\bar{o}n$, and a few Auslautsgesetze.

R. Jordan's "Eigentümlichkeiten des englischen Wortschatzes", *Angl. Forsch.* 17 (1906), represents another step forward. Jordan (p. 113) does accept the parallels stated by Schmidt and Möller, but is not blind to the fact that OE back mutation and ON fracture may be late separate developments. Further, Jordan is aware of the parallel OE $\bar{a}$ and ON $\bar{a}$ (under certain conditions), both deriving from Gmc. *ai* (p. 114). However, Jordan's principal objective is a demonstration of linguistic correspondences between Anglian and Nordic (Scandinavian), since in the view of many scholars the Anglians originally bordered on the North Germanic tribes in the Cimbrian peninsula. A similar idea had already occurred to Möller (o.c. p. 148), but he does not provide any linguistic evidence.—Jordan gives about 15 Anglian/Scand. lexical parallels (o.c. p. 117 ff.), many of which being repeated by Schwarz p. 229, but only one phonological similarity, viz. the greater extension of the back umlaut in the Anglian dialects than in West Saxon (cf. also Neckel, o.c. p. 15), and one morphological parallel: the correspondence between pres. pl. of vb. subst. Angl. *earun*, *aron* and ON *ero*, which Lottner called attention to as early as 1860 (*TrPhS* 1860—61, p. 63 f.). The results of Jordan's research are reflected in e. g. Hoops (o.c. p. 88) and Wadstein (o.c. p. 33 and footnote).

Gustav Neckel has already been mentioned. In his important article "Die verwantschaften der germanischen sprachen untereinander", *Beitr.* 51, 1927, pp. 1—17, he states his belief in an original geographical proximity between Anglo-Frisian and Nordic tribes in continental times, clearly shown by "die mancherlei gemeinsamkeiten zwischen anglofriesisch und nordisch, die oft hervorgehoben, wenn auch nie erschöpfend behandelt sind" (p. 11). Examples of this are the oblique sg. *n*-st. case forms in *-an*, which have replaced the forms with the ablaut vowel *e* (gen. and dat.). To this striking parallel Neckel adds the similarity between ON fracture and OE back mutation mentioned above, referring to Johs. Schmidt, who saw "die brechungen" from the same point of view as he himself, but who found "keine zustimmung oder nachfolge" (p. 11). This is certainly an exaggeration, cf. Loewe, Bremer, Jordan, Kluge (*Urgermanisch*³, 1913, p. 138 f.), and others. Finally Neckel (p. 16) draws attention to the striking parallel between Kent. $\bar{i}o$, *io* (< Gmc. *eu* and the backmutated diphthong *eo* respectively) and ON *io*, but admits himself that the earliest Norse inscriptions have *iu* (Gmc. *eu*) only before *i*, in all other positions *eu*.

It is surprising how well Luick (*I*¹1914—21, *I*^{II}1929—40) is aware of

phonological parallels between OE and other Gmc. languages, including ON, cf. I¹ p. 120 f.: Gmc. $-\bar{o} > \text{ON/OE } -\bar{u}$; Gmc. $i, u > \text{ON/OE } e, o$ before tautosyllabic z . N. Bøgholm (*English Speech from an Historical Point of View*, 1939, p. 12) repeats these common developments and adds the loss of n before $-s$ and the loss of final $-n$.

In the same year as Bøgholm's book appeared Gudmund Schütte published his "Gotthiod, Die Welt der Germanen", in which he stresses his belief in a WG linguistic "Individualität", although "eine Reihe von wichtigen englisch-nordischen Übereinstimmungen" should not be overlooked (p. 84). However, Schütte himself only mentions 4 such "Übereinstimmungen" (cf. p. 149), of which only 3 are of a linguistic nature: one relating to place names, one to word geography, and only one with any bearing on our subject-matter, i.e. vowel fracture (OE back mutation/ON fracture).

On Oct. 7th, 1947, Anders Bjerrum—like Bøgholm and Schütte a Dane—read a paper on the origin of the Anglians in the Society for Nordic Philology (Copenhagen). Bjerrum traces earlier attempts to place the Anglians geographically, he himself favouring Thüringen instead of Angel as the Anglian *Urheimat*, because the most striking evidence seems to point in that direction. Of particular interest to us is his eighth and last point: the linguistic evidence. Without dealing with their results in detail, Bjerrum here tries to refute Møller's and Jordan's attempts to establish a special relationship between the Scandinavian languages and OE and Anglian respectively by stating that the ancestors of the English must have spoken a West Germanic language—and in Angel there are no traces of such a language. Such an explanation can only make sense to staunch adherents of the old *Stammbaum* theory.⁴

⁴ Bjerrum is undoubtedly influenced by L. L. Hammerich's views as set forth in his "Indeling en ontwikkeling van het Germaans" (Utrecht 1946): Men heeft dikwijls beweerd, dat het Engels onder de Westgermaanse talen het dichtst bij het Noors zou staan. Men komt vooral hierop, doordat die Angeln, één van de Westgermaanse stammen die Britannië veroverden, waarschijnlijk van het schiereiland Angel in Sleeswijk afkomstig zijn, of ten minste, wegens gemeenschap van tradities, in hun oude woonplaatsen burens van de Denen moeten geweest zijn. Maar de aangenomen gemeenschappelijke taaleigenaardigheden zijn twijfelachtig. Er is weliswaar én in het Noors, én in het Engels breking, d.w.z. verandering van zekere klinkers in tweeklanken, maar de voorwaarden en uitkomst van de breking zijn heel verschillend in de twee talen. In sommige gevallen, waar het Engels en het Noors dezelfde woorden of woordvormen hebben, afwijkend van wat de andere Germaanse talen vertonen, daar hebben, als men nader toekijkt, het Engels en het Noors blijikbaar iets ouds bewaard, hetwelk nooit een bijzondere oorspronkelijke samenhang kan aanduiden (p. 8).

Another scholar to be mentioned in this survey is W. Jungandreas (*Geschichte der deutschen und englischen Sprache*, Teil I² 1949), who, in addition to certain lexical items, the early OE/ON tendency to *i*-mutation, and the apparent similarities in the two dialects resulting from back mutation (*u*-Umlaut) and fracture, mentions the ON/OE (NSG) development of *zn* > *nn*, (cf. **razna-* > ON *rann*, OE *ærn*; Goth. *razn*) and the ON/OE (NSG) ending *-an* in *g/dsm.* of the *n*-decl., which Neckel had already pointed out.

There is nothing new in K. Brunner's "Die englische Sprache" I, 2nd ed. 1960 (1st ed. 1950). He repeats (p. 82) the parallel pointed out by Luick: *i, u* > *e, o* before tautosyllabic *r*, and also OE back mutation/ON fracture, even though he realizes the chronological difficulties involved. Yet Brunner believes in "eine gemeinsame Lauttendenz". As far as morphology is concerned Brunner only gives one OE/ON similarity: the replacement of *e* (*i*) forms by *o* (*a*) forms in *g/dsm. n-st.*, which in his opinion might be independent developments. The lexical parallels listed by Brunner derive in the main from Møller by way of Hoops.

E. Schwarz (*Goten, Nordgermanen, Angelsachsen*, 1951) is one of the more important scholars to be considered in this context. He holds the view that North Sea Germanic was originally (200 B.C.) more closely connected with the north (NG, Goth.) in the Germanic world than with the south (pre-OHG, (OS)), but that from the 1st century B.C. North Sea Gmc. and South Germanic coalesce (o.c. p. 275). To prove the first point, i.e. that NSG belonged to the northern group, Schwarz presents a list of 12 morphological retentions shared by OE, ON, and Gothic (o.c. pp. 195—99). The reason why NSG moved away from the north is in Schwarz's opinion that it formed innovations of its own and came to share parallels with the south, cf. p. 194 and p. 199. After this the north is reduced to a linguistically inactive area from which no innovations spread, but where many southern impulses are reflected. To illustrate for how long southern phenomena are taken over by NG Schwarz mentions "einige Besonderheiten . . ., die nur das Nordseegerm. kennt" (o.c. p. 265 f.): *ai* > *ā*; *ir*, *ur* > *er*, *or*; *sl*, *fl*, *pl/dl* > *ls*, *lf*, *ld*. The only other parallel shared solely by NG (ON) and NSG that Schwarz gives is the loss of nasal before *s*, *f*, *þ* (p. 252 f.), otherwise his material is some of the well-known agreements between WG and NG. In a way it is most peculiar that Schwarz—considering his views on the changing position of NSG—hardly mentions any other parallels (innovations) common to NG (ON) and NSG only than these late ones. If Schwarz had compared ON and OE as carefully as he compares ON and Gothic, he should have discovered a much larger num-

ber of parallels not shared by Gothic, the Gothic emigration thus providing a convenient terminus post quem in respect of chronology. It should be noted, however, that Schwarz (in a discussion of Frisian, p. 237) seems to be aware of similarities between the OE and ON dem. prons., but bearing in mind the methods he himself applies in the book, one must find his conclusion strangely cautious: "Es wird zu überlegen sein, ob die gleiche Entwicklung des Nordseegerm. und An. zur selben Zeit unabhängig erfolgt ist oder ob ein Zusammenhang besteht". The fact is that Schwarz's treatment of the ON/OE relationship simply does not go deep enough to allow him to draw such far-reaching conclusions with respect to the position of North Sea Germanic.

L. Rösel (*Die Gliederung der germanischen Sprachen*, 1962) shares Schwarz's view of the position of pre-OE (change from north to south), although Rösel seems to favour a somewhat later Anglo-Saxon "Lösung" from the north than Schwarz does. Rösel bases his view of early pre-ON/pre-OE proximity on such important parallels as gsm/nt. *a*-decl. *-as* (p. 20—21), gsf/dsf. dem.pr. *paiz-⁵ (p. 23), dsm/nt. dem. pr. *paīm- (p. 26 ff.), the retention of the locative (pp. 35, 47), and the vb. subst. stem *ar*- (p. 44).

Finally it should be mentioned that in his contribution to the "Festschrift für L. Wolff", 1962, W. Foerste gives a list of about ten lexical items shared by NG and NSG, taken from such fields as agriculture, topography, and animal names (pp. 10—13), but only one morphological parallel: the loss of *-t* in the 3rd sing. pres. of *be*, ON *es*, NSG *is*, but High German *ist* (p. 10).⁶

In spite of the progress made in recent decades one can still agree with Friedrich Stroh (*Handbuch der germ. Philologie*, 1952, p. 348), who points out that "Es fehlt ... eine eigentliche Geschichte der germanischen Sprachen, das heisst mit Einschluss oder einiger Berücksichtigung der deutschen, niederländischen, englischen und skandinavischen Zusammenhänge, die gemeinhin übersehen werden".

It is my hope that the following list of ON/OE (NSG) morphological and phonological parallels can be of some use in this respect:

1. Retention of the old IE locative: OE instr. sg. *a*-st. *dæge* is probably

⁵ In a way Karstien (*Historische deutsche Grammatik*, 1939, p. 16) is the first to draw attention to these two parallels, even if his main concern is to demonstrate similarities between Goth. and OHG, which in both instances show *e*-forms.

⁶ See also W. P. Lehmann, *The Grouping of the Germanic Languages, Ancient Indo-Europ. Dialects*, ed. by Birnbaum and Puhvel, 1966, p. 18.

an IE locative *-ei*, cf. early OE forms in *-i* (< Gmc. *-ī* < IE *-ei*) *bergi*, *uuegi* (Dahl p. 46 ff.). The locative is also preserved in the OE pronouns *þȳ*, *hwī/hwȳ* (OS *hwī*), although these are traditionally classified as instrumentals. The ON dsn. pronouns *þī*, *hwī* correspond exactly to the OE forms, deriving from IE **tei*, **quei*.

2. Only OE and ON distinguish between long and short neutral *ja*-stems, cf. ON n/as/p. *kuēþe*, *kyn*, gs. *kuēþes*, *kyns*, gp. *kuēþa*, *kynia*, dp. *kuēþom*, *kyniom* and OE n/as. *wīte*, *cyn(n)*, n/ap. *wītu*, *cynn*.⁷
3. Only OE and ON have examples of the *-or*-grade of the suffix in acc. sg. *r*-st., cf. OE *brōþor*, *mōdor*, etc., and ON *þōþor*, *móþor*,⁸ and not the *-er*-grade (OHG *bruoder*, OS *þader*, Goth. *þadar*), cf. Campbell § 631, 331², 331⁶, Luick § 294³.
4. In gen. sg. *r*-stem ON *þōþor* is different from Goth. *þadrs*, OE *þæder*, OS *þader*, OHG *fater*, which are parallel to Gr. *πατρός*, Lat. *patris* (IE **patr-és/-ós*, whereas ON *þōþor* is thought to derive from Gmc. **faðurz* < IE **patǵ-s*, cf. Sanskr. *pitúr* (GG III § 471⁴, Streitberg p. 251, Krahe II p. 39, Campbell § 630, Schwarz p. 83)). However, there seem to be forms in the Mercian and Northumbrian dialects of OE which correspond to the ON form, cf. *feadur*, *þædor*, *þædur*, *þador*, *-þadur* (Brunner § 285 Anm. 3a), in other words an ON/Anglian parallel.
5. In g/dsm. *n*-st. only OE (NSG) and ON show *a*-vocalism in the ending, which is probably an innovation seeing that such forms as Lat. *hominis* (gen.) and Gr. *ποιμένι* (dat.) are both based on the *-en*-grade of the thematic element, cf. also g/dsm. Goth. *hanins*, *hanin*, OHG *hanen* (*-in*), OS *hanen*, but ON *hana* OE *honan*, OFris. *skelta*, OS *hanan*.
6. There seems to be a parallel between Merc. *oexen*, Nhm. *exen* and WN *yxn*, *oxn* (npm. *n*-st.) since these forms are probably all based on the vanishing grade of the thematic element (**oXsniz*), cf. Campbell § 619¹, GG III § 480⁵.⁹
7. The IE dual may have been retained in n/an. EN *tū* (and perhaps ONorw. *tū*, cf. Noreen § 445 Anm. 3) and the OE variant n/an. *tū*,

⁷ Theoretically Gothic can show this distinction only in gsn., and isolated forms in *-eis* do exist, cf. *trausteis* (Krahe, HLF G p. 78).

⁸ Another view is taken by Brøndum-Nielsen (GG III § 471²), who suggests that the ON ending is a borrowing from gen. sg.

⁹ Brunner (§ 276 Anm. 1, 277 Anm. 1) thinks that Anglian *oexen*, *exen* are based on the ending **iniz*, but there does not seem to be much support for the IE thematic element *-en-* in the plur. paradigm.

both deriving from **twō* < IE masc. dual **duō*, cf. GG IV § 542, Brunner § 324 Anm. 1.¹⁰

8. The dialectal forms of the cardinal number “eleven” show a clear division between Goth. *ainlif* and OHG *einlif* on the one hand and ON *ellefo*, OE *endleofan*, OFris. *andlova*, *elleva*, OS *ellevan* on the other, the latter group undoubtedly being the innovatory one. In Prokosch’s view the ON/NSG endings have been taken over from the cardinal number “10”, but according to other scholars the endings are due to influence from the weak adj. declension,¹¹ cf. GG IV § 546¹, 523, Noreen § 433.
9. ON *hundrap*, OE *hundred*, OFris. *hundred*, OS *hunderod* “100” (in ON often = *hundrap tolfrótt* “120”) are all compounds consisting of *hund* (< IE **kmtóm*) + **-raða-* (nt. noun), cf. Goth. *raþjan* “count”. It may be sheer coincidence that the word is not attested in Gothic, and that it manifests itself in OHG only at a late stage, but still it seems possible to interpret *hundrap* etc. as a NG/NSG innovation after the Gothic emigration.
10. With regard to the ordinal numbers 13—19 the Gmc. dialects show a dividing line between Goth./OHG and ON/OE/Ofris. (OS forms not attested). Goth. *fimtataihunda* (dat. *fimtataihundin*) and OHG *fiordozeħanto* etc. come closest to IE conditions, cf. Gr. *τρίτος και δεκατος*, i.e. juxtaposition of two declined ordinal numbers, although both languages only decline the last unit (Krahe HLFG p. 118 f., Braune § 278). In comparison ON *fjörtandi*, OE *prēotēopa*, OFris. *niuguntinda* represent innovations by using cardinal numbers as their first elements (and transforming the second elements into ordinal numbers), cf. GG IV § 556, Noreen § 456, Campbell § 693, Krahe II p. 92, Hirt II p. 115.¹²
11. In his *Gammeldansk Grammatik* (V p. 382) Brøndum-Nielsen suggests that there is a parallel in the nom. sg. of the interr. pron. between the EN MS-form *hwā* (Runic **hwaR**, **huas** (< *hwa-es*)) and

¹⁰ The n/af. forms OS *twō*, OHG *zwō* are thought by Streitberg (p. 216) to go back also to the IE masc. *duō*, but according to Hirt II p. 108 and Krahe II p. 86 the German endings are more likely to be new pronominal (adjectival) formations similar to Goth. n/af. *twōs*.

¹¹ If this explanation is correct, we should rather have expected an OS form ending in *-on*; however, *-an* forms do exist in the OS weak adj. declension, cf. Holthausen § 363 f.

¹² Similar formations do not become frequent in High German until very late (Braune § 278 Anm. 2).

the neighbouring WG languages, OE/Ofris. *hwǎ* and OS *hwē*, -R (< -z) being lost in unaccented forms with subsequent lengthening of the vowel by transference to accented position. It should be pointed out, however, that the vowel in OE/Ofris. *hwā* can hardly have been lengthened until after the Anglo-Fris. development $\bar{a} > \bar{a}(\bar{e})$, cf. Luick § 103 Anm. 3, Campbell § 125.

12. It is a widely held belief that the IE pronominal ending *-eso* (*-oso*) is reflected in the Gmc. gsm/n. *a*-st. forms: Goth. *dagis*, OHG *tages*, OS *dages* (*-eso*) and ON *dags*, OE *dægæs*, *dægēs*,¹³ OS *dagas* (*-oso*). That ON *dags* is the syncopated form of **dagas* is probable since all extant Prim. Norse forms show *a*-vocalism: **asugisalas** (Kragehul), **hnabuðas** (Bø), **goðagas** (Valsfjord) and **minas** (strong adj., Vetteland). In gm/nt. of the interrogative pron. the dialects follow the same pattern except that ON apparently possesses both ablaut grades, cf. WN *hwess*, EN *hwas* and *hves*, but in the gsm/nt. of the dem. pron. no *a*-forms are attested in ON. Since OE is the only dialect to have generalized *a* consistently, this could indicate an innovatory wave with a pre-OE starting point, reaching into pre-ON (and pre-OS) territory.
13. In dsm/nt. of the dem. and interr. pronouns ON *þeim*, *hveim* (**þaim** (Eggjum), **uaim** (Rök)), OE *þēm*, *hwēm*, and OFris. *thām*, *hwām* show common innovations, since these forms are all based on IE *-oi-* (Gmc. *-ai-*), which really belongs in the plural (Gr. *oi*), cf. Hirt II p. 30, Streitberg p. 267,—and not on the monophthong IE *o* (*e*), Gmc. *a* (*e*) like Goth. *þamma*, *hamma*, OHG *demu*, (*h*)*wemu*, OS *them(u)*, *hwem(u)*.
14. Similarly g/dsf. of the dem. pron. OE *þære*, *þære*, OFris. *thēra*, *thēre*, ON *þeirar*, *þeir(r)i* are based on the IE diphthong *-oi-* characteristic of the plural as mentioned above, whereas Goth. *þizōs*, *þizai*, OHG *dera*, *deru*, OS *thera*, *theru* have retained the original vowel, i.e. IE *-e-*.
15. In gen. plur. of the dem. pron. Goth., OHG, and OS have generalized the singular vowel *-e-*; OE, OFris., and ON, on the other hand, have preserved the original Gmc. *ai* (IE *oi*), cf. Goth. *þizō* (*þizē*), OS *thero*, OHG *dero*, but OE *þāra*, OFris. *thēra*, ON *þeira*.
- It seems, then, that the pronominal vowels of g/dsf. and gen. plur. were exposed to analogy in Gmc., the original forms being **pe-z(i)-ōz* (gsf.), **pe-z(i)-ai* (dsf.) and **pai-z-ōm* (gp.), cf. Krahe II p. 62 f.

¹³ In the earliest OE sources *-æz* is regular (Dahl pp. 43—45), and *-es* is the normal development of *-æz* (Luick § 324, Brunner § 44 Anm. 6, Dahl p. 191 ff.).

These cases have all *-z-* in the suffix and are dissyllabic, which may have promoted analogy,¹⁴ cf. GG IV p. 13, Röscl p. 28. But the important thing to us is that OE, OFris., and ON have all generalized *-ai-* in the cases concerned.

16. In stressed position vowels are lengthened in OE, OFris., and ON in the following forms of the dem. pron.: a) asf. OE *pā*, OFris. *thā*, ON *pá* < *pǎ* (unaccented) < Gmc. **pā* (Goth. *pō*, OHG *dea*, *dia*, OS *thea*, *thia*, cf. Krahe II p. 63), b) apm. OE *pā*, OFris. *thā*, ON *pá* < IE **to-ns*, cf. Gothic *pans*; OHG/OS both use npm. for apm. (Krahe II p. 63, I p. 126), and c) npf. OE *pā*, OFris. *thā*, ON *pér*, which—like Goth. *pōz*—go ultimately back to IE **tās* > Gmc. **pōz* shortened to **pǎz/pǎR* in unaccented position and transferred to stressed position; the vowel quality in WN *pér* is due to *R*-mutation (Krahe II p. 64, GG V p. 142 f.). The OHG form is *deo* (*dio*); in OS npf. = npm.
17. There may well be a connection in the nsm. pron. of the third pers. between NG and NSG in their choice of *h*-forms, cf. ON *hann*, OE *hē*, OFris. *hī*, *hē*, OS *hē*, *hī* (Goth. *is*, OHG *er*). Rosenfeld (ZMF 23 pp. 74—110) assumes that after the loss of final *-z* (**iz*, **ez* > **i*, **e*) the NSG dialects acquire an initial *h*- from a **hi-* with adverbial functions (o.c. p. 88, Hirt II p. 80), because of their disinclination towards allowing a single sound to express a full meaning (except for interjections). The loss of final *-z* is thought to have taken place from the 2nd century A.D. (o.c. p. 90), so the *h*-innovation must have been introduced while the pre-Anglo-Saxon tribes were still living close to Nordic territory. Rosenfeld then points out the possibility of a similar innovation in Prim. Norse (p. 91 f.), the forms **hē*, **hiR*, however, succumbing to a brand-new pers. pron. **hānR* (p. 97) based on *h*-(*hi-*) + Gmc. **jainaz* (o.c. p. 92, GG V p. 37 f.). **hānR* must have come into being by the 5th cent. if Rosenfeld and others are right in attributing this development to the regular loss of *j*- in **jainaz*, which should have made the word homonymous with **ainaz* “one”, had not the word instead acquired an initial *h*-. To conclude, I see a pre-OE/OFris. inspiration in the way (pre-)ON juggles with the *hi*-stem. OE and OFris. have generalized *h*-forms in all cases and genders of the third person of the pers. pron., whereas the *h*- is limited to nsm. in OS. This suggests an innovation spreading from Anglo-Frisian and reaching into neighbouring dialects, including pre-ON.

¹⁴ Perhaps the vowel of dsm. *pēm/peim* should also be seen in this light, cf. IE **to-sm-ē*.

18. In dat. plur. of the strong adj. declension it is possible to see innovations in ON *spökum*, OE *gōdum*, OS *blindum*, all with nominal endings. Gothic and OHG may represent the Gmc. state of affairs, their endings being pronominal, cf. *blindaim*, *blintēm* (Schwarz p. 94, GG IV § 5127).
19. The 3rd pers. pres. plur. inds. of the strong verb ON *bera* < **beran(n)* < **beranþ(i)* and OE *berap*, OS *berað*, OFris. *helpath* < **-ōþ* < **-anþi* (Brunner § 360, Streitberg p. 291) are all formed with an originally accented suffix unlike Gothic *baírand*, OHG *berant* (< **bhér-onti*). The importance of this parallel should not be overemphasized, however, considering the unsystematic distribution of voiced and unvoiced fricatives in the pres. ind. endings of the strong verbs in the Gmc. dialects.
20. Besides the normal **eu* (Goth. *iu*, ON *ió*, OE *ēo*, etc.) there is another vowel in the present of the Class II strong verb, i.e. *-ū-*. Schwarz calls it an aorist present (p. 105), but with Campbell § 736b it is much simpler to explain the *-ū-* verb as an analogy with Class I (cf. also Hirt II p. 169): the vowel series *ū, au, u, u* is an exact counterpart to *ī (< ei), ai, i, i*. Campbell's explanation is in my opinion supported by the fact that Gothic possesses only one instance of the phenomenon, *galūkan* (Krahe HLFG p. 125). The basis for a Gmc. analogy (*ei > ī*) does not come into existence until the time when the Goths were about to leave Northern Europe (cf. Luick § 75), for which reason Gothic participation in the development of new present forms in Class II is very limited, cp. in contrast, OE *sūpan*, *scūfan*, *lūtan*, *strūdan*, *brūcan*, *sūcan*, *dūfan*, *būgan*, etc., ON *súpa*, *lúka*, *lúta*, *súga*, *dúfa*, *stúpa*, *búgha* (EN), OFris. *hrūta*, *krūpa*, *lūka*, *skūva*, *slūta*, *sprūta*, OS *sūgan*, *hrūtan*, *sprūtan*, *brūkan* (+ forms inferred from MLG: **būgan*, **slūtan*, **dūkan*), and OHG *lūchan*, *sūfan*, *sūgan*. The modest number of OHG instances suggests that this innovation had a NG/NSG starting point, perhaps at a time when Goths and *Elbgermanen* were neighbours in Northern Germany.
21. There is general agreement that ON *koma*, OE *cuman*, OS *kuman* (and perhaps also OHG *coman*, but cf. Braune § 340^{3b}) all represent aorist presents with the vanishing grade, as opposed to Goth. *qiman*, OHG *quemān*, which represent the original durative aspect (Prokosch pp. 150, 171). It is likely that Gmc. possessed doublets inherited from IE, and to judge from the dialectal distribution, the final choice took place after the Goths had left Scandinavia, perhaps in N. Germany.
22. There are several indications that the strong passive participle in

Gmc. retained both the original IE ablaut variants, i.e. *-enos/-onos*, despite the fact that Goth./OHG/OS generalized the *o*-forms and ON the *e*-forms (for Gothic, Prokosch p. 206, for OHG, Rosenfeld p. 382, for ON, Schwarz p. 114 f., GG I p. 110 Anm. 1), cf. Goth. *bundans*, OHG/OS *giboran*, but Prim. Norse *slaginaR*, *haitinaR*, ON *boðenn* (Noreen § 540, H. Andersen p. 98 f.). In OE both grades are present. According to Brunner (§ 366 Anm. 3) regular OE *-en* corresponds partly to early OE *-æn* (< *-an* < IE *-on-*), partly to *-in* (< IE *-en-*), cf. *gibaen*, but *forsleginum*.¹⁵ The fact that OE is the only dialect not to have generalized one vowel or the other, may be an intimation of its dual position between pre-ON and the southern dialects, or perhaps even of a chronological stratification with *-in* as the lower stratum.

23. The 1st pers. pres. sg. ind. of the Class III weak verb is difficult to assess although it seems safe to say that ON *hefe* < *hefiu, OE *hæbbe*, OFris. *hebbe*, and OS *hebbiu* differ in origin from Goth. *haba* (and OHG *habēm*). The NG/NSG forms are probably all based on thematic forms with the vanishing grade of the formative suffix (*ǣi̇* < IE *ēi̇*), which will explain the gemination, *i*-mutation, and the similarity with the Class I weak verbs (Krahe II p. 121, Campbell § 766). In Krahe's opinion Goth. *haba* is analogous with the pres. ind. of the strong verbs, so that *haba* represents an innovation, whereas the NSG forms are retentions.¹⁶ OHG *habēm* probably represents the athematic ending *-ēmi* (Krahe II p. 122, Hirt II p. 180¹).¹⁷
24. No less difficult than the preceding problem is the evaluation of the pret. of the Class III weak verbs, where the Gothic and OHG prets. are formed by the addition of the dental elements to a stem in *ai* or *ē*, whereas in NG/NSG there are no such connecting vowels before the dental elements: ON *vakpa*, OE *hogde*, OS *habde*; Goth. *habaida*, OHG *habēta*. Do the NG/NSG forms without medial vowels represent the original state of affairs? To judge from Streitberg p. 341, Sievers Beitr. 8 p. 90 ff., Hirt II p. 159, and Prokosch p. 138, they do since the OHG/Goth. forms are supposed to have introduced the medial

¹⁵ Further, OFris. palatalized forms like *fendsen*, *hwendsen* point, in all probability, to the existence of IE *-en-* in the strong passive participles of this dialect.

¹⁶ Another view is taken by Bennett (Language 38 p. 139 f.), who considers Goth. *-a* to be a reflex of the original ending *ǣi̇ō*, seeing that *ǣi̇* is retained in front of a consonant, but is dropped before a vowel.

¹⁷ W. Cowgill (Language 35 pp. 1—15) thinks that *habēm* is based on the model of *salbōm* (Class II).

vowels on the analogy of the present forms. Krahe (II p. 124) leaves the question open while Bennett (Language 38, p. 139) takes the opposite view, seeing that the formative suffix is derived from IE *-ei-* and retained in front of consonants (cf. footn. 16). Bennett (p. 140) thinks that ON *vakþa* has undergone syncopation, and judging from Noreen (§ 156) syncopation of *-ai-* certainly seems to be possible in Norse. As regards OE *hogde* Bennett could have found support for his view in Brunner § 159 and § 416¹.

To indicate the extent of the problem, forms like *hapta*, *hocta* exist in OHG and are by Braune (§ 368 Anm. 2 & 3) considered to represent an earlier linguistic stage than *habēta* etc. On the other hand, OE *hæfde*, *sægde* ought to have come out **hæfte* and **sæhte*, if they had been formed without a medial vowel originally (Campbell § 766). But to sum up: if we follow Streitberg and others, the NG/NSG forms are common retentions, but if Bennett is right, the NG/NSG syncopated forms are of no relevance to our purpose.

25. Many scholars are of opinion that the Gmc. pres. indic. paradigm comprises three roots: besides **es* and **bheu*, IE **er/*or*, cf. Gr. ἔρχομαι, Lat. *orior* (Streitberg p. 317, Hirt II p. 182, Flasdieck ES 71 pp. 322, 329, Prokosch p. 220 f., Rösel p. 45). The root (**er*)/**or* is important to us as it is retained only in ON and OE, cf. OE 2nd sing. *eart*, Angl. *earð/arð*, plur. Angl. *earun/aron* (cf. also Brunner § 427) and EN (OSw.) 3rd plur. *aru (ara)* and 3rd sing. *ar, aR* (Flasdieck o.c. p. 329 f.).
26. In the 3rd pres. sing. ind. of the verb "be" ON *es*, NSG *is* have lost their final *t*, cf. Gr. ἐστί, Lat. *est*, Goth./OHG *ist*.¹⁸ This development may have taken place in unaccented position or is more probably due to an analogy with 3rd pt. sg. of "be", cf. ON *vas*, or with the endingless pret. presents (Foerste o.c. p. 10).
27. The development of *u > o* before *a*, *o*, or *e* in the following syllable is an innovation common to NG and WG, but in many cases NG/NSG preserve the *u* where OHG follows the rule, esp. in connection with labials, cf. GG I p. 111 Anm. 3, Brunner § 58, Holthausen § 88, Luick § 78 Anm. 1 & 3, Campbell TrPhS 1939 p. 79 f.: ODan. *fughl*,¹⁹ OE *fugol*, OS *fugal*; OHG *vogal*, and ON *ulfr*, OE *wulf*, OS *wulf*; OHG

¹⁸ There are, however, instances of *ist* in OS and OFris. Note also Prim. Norse *ist* (Vetteland 4th cent.).

¹⁹ However, forms like West Danish *foghl*, Prim. Norse *fokl* (= *fogl*) Eggjum, should not be overlooked.

wolf. It would seem, then, that there is a common NG/NSG tendency towards retaining *u*.

28. The "sinking" of *i* and *u* before tautosyllabic *z* (*R*) is by Luick (§ 107) and others considered an important parallel between ON and OE, cf. OE *meord* (Goth. *mizdō*), *leornian*, *mē*, *pē*, *gē*, *wē* (OFris./OS *mī*, *thī*, OHG *mīr*, *dir*), and ON *mér*, *pér*, *sér*, *ér*, and *ero* (< *izunþ, Prokosch p. 211); OE *oreald*, *orwēna*, *torcierre* (Goth. *uz-*, *tuz-*, OHG *ur-*, *zur-*) and ON *torfóra*, ODan *torfør*, ON *ørviti* (*R*-mutation), ODan. *orwitæ*. This innovation is undoubtedly old, seeing that it must have taken place before the WG loss of final *-z*. Prim. Norse **meR** (Opedal 5th cent.) and **oR** (Eggjum) show the change.
29. When final and accented, Gmc. *ō* appears to have developed into a *ū* in ON and OE (Anglo-Fris.), cf. WN *kú*, *tú* and OE *cū* (OFris. *kū*), *tū*, *hū*, *bū* (Luick § 106, Brunner § 69, Bøgholm o.c. p. 12, Campbell § 122 and TrPhS 1939 p. 83, Steller § 16 Anm. 4), but OS *kō*, OHG *kuo*. In other words, an OE (Anglo-Fris.)/ON innovation.
30. The reflex of Gmc. *ai* is in OE *ā* and in ON normally *ei*, but before *h* and *r* and in weakly accented position ON has *ā*, cf. ODan. *rā* (< *raihō), *tā* (< *taihwō), *ār* (Goth. *air*), ON *sár* (Goth. *sair*); *ávallt* (Goth. *aiw allata*), ODan. *nōkor* (< **nāk(k)warr* < *naikkwaR), cf. GG I p. 169 f., Noreen § 54. The development of *ai* > *ā* seems to have taken place about 400 in Prim. Norse to judge from examples like **faihiðo** (Einang 4th cent.) and **fahiðo** (Rö 5th cent.).²⁰ As for OE *ai* > *ā* must have happened before the *i*-mutation (6th cent.), but after or at the same time as *ā* > *ē*.

The chronological facts thus do not rule out the possibility of a connection between ON *ā* and OE *ā*. Perhaps the innovation began in pre-OE (Anglo-Fris.) in the 4th century, having only limited repercussions in Prim. Norse because of the impending Anglo-Saxon emigration.

31. In ON and OE Gmc. *-ōm* becomes *-um* in originally medial, weakly accented syllables, cf. OE *gīfum*, *tungum*, ON *skǫrom*, *tungom*, whereas the long vowel is retained in Goth. (*gibōm*, *tuggōm*) and OHG (*gebōm*, *zungōm*). In OS *-ōm* is shortened to *-om*, *-on*, cf. *gibon* etc.

²⁰ The Runic form **ðaliðun** (Tune 400) suggests that *ai* > *ā* also took place before other sounds than *h*, *r* in stressed position. Noreen (§ 54 Anm. 3, p. 382 # 39) says that such spellings may be errors, but see D. A. Seip, *Norsk språkhistorie til omkring 1370*, anden utg. (1955), p. 13, and W. Krause, *Die Runeninschriften im älteren Futhark*, I (1966) p. 165 f.

(Holthausen § 283⁷). Thus OE and ON are least conservative in the development of *-ōm*.

32. "Schleiftonig" long vowels are shortened before *-s* in unaccented final syllables in NG/NSG, whereas length is preserved in Goth. and OHG, cf. OE *giefa*, OS *geba*, ON *giafar*, but OHG *gebā*, Goth. *gibōs* (nom. plur.), all < IE *-ās*.
33. In ON and OE (NSG, though not consistently) *zn* is assimilated to *nn*, cf. ON *rann*, *hrōnn*, *ōnn*, OE *ærn*, *hærn* (< *ræn*, *hræn*), *dun(n)*, OFris. *ern*, OS *dunn*, but Goth. *razn*. The assimilation probably occurred rather late since OE *ærn* (< *ræn*) etc. shows the Anglo-Frisian fronting of *a*, which did not take place before nasals. On the other hand, *zn* > *nn* must have been finished before the OE fracture, if we presuppose the following development: **razn* > **rærn* > **rænn*. Similarly, the assimilation must have been introduced in Norse before the *R*-mutation (*zn* > *Rn* > *nn*), seeing that the preceding vowel does not undergo *R*-mutation.
34. The loss of nasal before *s*, *f*, *þ* and lengthening of a preceding short vowel is an innovation shared by all NSG dialects: OE *ōper*, *gōs*, *fīf*, OFris. *ōther*, *ūs*, *fīf*, OS *ōthar*, *gōs*, *fīf*. In NG the change is also to be seen though probably only before *s* and *f*, cf. ON *gōs*, *ós*, *óskia* (OE *wýscan*), *fúss* (OHG *funs*), *ás* (Goth. *ams*), *fīfl*, *tóft* (< **tumft*-). Runic forms like **asugasdiR** (Myklebostad) and **asugisalas** (Kragehul) show that the loss of *n* before *s* may have been early, and certainly long before the Anglo-Saxon emigration. The consistency with which the loss of nasal consonant is carried through in NSG indicates that this area was the innovatory centre.
35. When not followed by a consonant, *Xs* developed to *ks* in NG/Anglo-Frisian, an innovation which in Campbell's words (§ 416) "is a remarkable link of OE and OFris. to each other and to North Gmc.", cf. OE *oxa*, *siex*, OFris. *oksa*, *sex*, ON *sex*, ODan. *oxe*, but Goth. *auhsa*, *saihs*, OS *ohso*, *ses*, OHG *ohso*, *sehs*. Forms like OE *miox*, *weahsan* presuppose fracture, but the change to *-ks-* must have preceded the monophthongization of *io* before *h*-groups, cf. *miox*. The innovation may thus have taken place just before the Anglo-Saxons left the Continent (cf. Luick § 634 Anm. 3).
36. The loss of *þ* before *l* medially in forms like ON *mál*, *mēla*, *stál*, OE *mēl*, *mēlan*, *stēl* (cf. Goth. *maþl*) seems to be a parallel shared by ON and OE. However, it should be emphasized that the OE development is only one out of four possibilities, and that the whole question is rather knotty (cf. Luick § 638 Anm. 5, Brunner § 201 Anm. 6).

It will be noted that some of the ON/OE parallels suggested by earlier writers have not been included in my list. This holds true of ON fracture and OE back mutation, which was one of the earliest similarities pointed out, and *l*-metathesis, which Løewe and, much later, Schwarz drew attention to. Both developments have been left out for chronological reasons. There are no signs of fracture in Prim. Norse, cf. *helðar* (Tjurkö 550) but WN *hjaldr*, and in OE there is not the slightest trace of back mutation in the earliest texts (Epinal, Erfurt Gl., etc.). In fact, a form like *eosol* (with substitution of suffix < *esil < *asiluz) shows that back mutation is later than *i*-mutation, cf. Luick § 233, Brunner § 110 Anm. 2). As for *l*-metathesis, there are early OE forms which have not been affected by this change (e.g. Epinal), and GG (II p. 47) remarks of the *l*, *r*, and *s*-metatheses that their common Norse character is partly doubtful.

Another apparent parallel must be rejected because of chronology, viz. the loss of unaccented final *-n*, which is a striking feature in ON, OFris., and Nhm., cf. ON *koma*, OFris. *kuma*, Nhm. *cuma* (infs.), and ON *hana*, OFris. *tunga*, Nhm. *hearta* (oblique cases of *n*-declens.). In Norse *-n* had not been dropped by 500, cf. *prawijan* (Tanum), *halaiþan* (Tune). In the earliest Nhm. sources there are examples without *-n*, but there is much vacillation at first, cf. Ruthw. Cross. Luick dates the loss of *-n* in OE to the 7th cent., i.e. long after the "Adventus Saxonum".²¹

It is significant that 20 or more of the 36 ON/OE(NSG) parallels given in this paper are common innovations, and of these Nos. 5, 12, 13, 14, 28, 34, and 35 must carry great weight in the assessment of pre-ON/pre-OE

²¹ The question of parallels shared by two or more dialects within a genetically related linguistic group has been the subject of hot debate in the past: Are such parallels purely the results of linguistic intercourse (Wrede and his school) or must they be attributed to the Sapirian concept of "drift" ("The momentum of the more fundamental, the pre-dialectic, drift is often such that languages long disconnected will pass through the same or strikingly similar phases. In many such cases it is perfectly clear that there could have been no dialectic interinfluencing", *Language* p. 184)? The latter view is also seen in Höfler's idea of "spontane Parallelenentfaltung" (e. g. *i*-mutation), Schützeichel's "keimhafte Anlagetendenz" and "Predisposition" to similar phonological developments, and Rösler's "allgemeine germ. Sprachentwicklung" (p. 77).

The idea of drift is very convenient in respect of explaining parallels arisen after the rupture of physical (geographical) proximity, but very unsatisfactory, too. The division of dialects into subgroupings becomes an equation with several unknowns: Which parallels are due to drift and which to linguistic intercourse? For this discussion, see A. Bach, *Geschichte der deutschen Sprache*, 1965, pp. 25—34; V. Schirmunski, *Über die altgermanischen Stammesdialekte*, *Acta Ling. Hung.*, 1965 Vol. 15 p. 10 f.; W. Lehmann, o. c. p. 19; H. Kuhn, *ZDA* 86, pp. 1—47.

relations. Parallels such as Nos. 1, 3, 4, 18, 22, and 25 are examples of the common choice of the same linguistic alternative, and with the innovations they indicate that the pre-OE/pre-ON area was linguistically active, and not passive, seeing that there are only 4 or 5 retentions (Nos. 2, 15, 23, 24(?), 27) in my list.

It must be admitted that among the parallels which I consider to be innovations, there are a few of minor importance such as the development of vowels in unaccented position (Nos. 31 and 32) and the infortis/fortis developments mentioned in Nos. 11 and 16, but on the whole, I think it is fair to say that there must have been close pre-OE/pre-ON contacts, because the "Gemeinsamkeiten massenhaft auftreten und sich nicht auf vereinzelte Fälle beschränken, die gerade infolge einer möglichen Zufälligkeit wenig Beweiskraft besitzen" (V. Schirmunski, o.c. p. 16). Admittedly, this statement only gains full validity when seen in the light of other comparisons between Germanic languages. And here much work is still left to be done.

Abbreviations

- AfdA = Anzeiger für deutsches Altertum und deutsche Literatur
 H. Andersen = H. Andersen, Oldnordisk Grammatik³, København 1966
 Braune = Braune-Mitzka, Althochdeutsche Grammatik¹², Tübingen 1967
 Brunner = K. Brunner, Altenglische Grammatik³, Tübingen 1965
 Campbell = A. Campbell, Old English Grammar, Oxford 1959
 Dahl = I. Dahl, Substantival Inflexion in Early Old English, Lund 1938
 EN = East Norse
 ES = Englische Studien
 GG = J. Brøndum-Nielsen, Gammdansk Grammatik I—VII; I² 1950, II² 1968, III 1935, reprinted 1966, IV 1962, V 1965, VI—VII 1971, København
 Gmc. = Germanic
 Goth. = Gothic
 Gr. = Greek
 Hammerich = L. L. Hammerich, Über das Friesische, Mélanges Linguistiques offerts à Holger Pedersen, Århus 1937, pp. 351—58
 Hirt = H. Hirt, Handbuch des Urgermanischen I—III, Heidelberg 1931—1934
 Holthausen = F. Holthausen, Altsächisches Elementarbuch², Heidelberg 1921
 IE = Indo-European
 Kent. = Kentish
 Krahe = H. Krahe, Germanische Sprachwissenschaft I—II⁶, Sammlung Göschen 238 and 780, Berlin 1966—67
 Krahe HFLG = H. Krahe, Historische Laut- und Formenlehre des Gotischen, 2. Auflage bearbeitet von Elmar Seebold, Heidelberg 1967
 Krause = W. Krause, Handbuch des Gotischen³, München 1968
 Lat. = Latin

- Luick = K. Luick, *Historische Grammatik der englischen Sprache*, I¹ Leipzig 1921,
I² ed. by Wild and Koziol, Leipzig 1940
- Maurer = F. Maurer, *Nordgermanen und Alemannen*³, Bern—München 1952
- Merc. = Mercian
- MLG = Middle Low German
- MS = manuscript
- NG = North Germanic
- Nhm. = Northumbrian
- Noreen = A. Noreen, *Altisländische und altnorwegische Grammatik*⁴, Halle 1923
- NSG = North Sea Germanic
- ODan. = Old Danish
- OE = Old English
- OFris. = Old Frisian
- OHG = Old High German
- ON = Old Norse
- ONorw. = Old Norwegian
- OS = Old Saxon
- OSwed. = Old Swedish
- Prokosch = E. Prokosch, *A Comparative Germanic Grammar*, Philadelphia 1939
- Rösel = L. Rösel, *Die Gliederung der germanischen Sprachen*, Nürnberg 1962
- Rosenfeld = H. F. Rosenfeld, *Zur sprachlichen Gliederung des Germanischen*,
ZfPh 8, 1954, pp. 365—389
- Sansk. = Sanskrit
- Schwarz = E. Schwarz, *Goten, Nordgermanen, Angelsachsen*, Bern—München 1951
- Steller = W. Steller, *Abriss der altfriesischen Grammatik*, Halle 1928
- Streitberg = W. Streitberg, *Urgermanische Grammatik*, Heidelberg 1896
- TrPhS = Transactions of the Philological Society
- WN = West Norse
- ZDA = Zeitschrift für deutsches Altertum
- ZMF = Zeitschrift für Mundartforschung
- ZfPh = Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft

ALF THULIN

Ingvarståget — en ny datering?

Om Ingvar Vittfarne och hans färd till Särkland, saracenernas land vid Kaspiska havet, berättar den isländska sagan om *Yngvarr enn víðferli*. Med föreliggande artikel vill jag fästa uppmärksamheten på en arabisk källa, som måhända kan bringa nytt ljus över Ingvarstågets datering — en fråga som under senare år aktualiserats av H. Christiansson (Sydskandinavisk stil. Studier i ornamentiken på de senvikingatida runstenarna, Uppsala, 1959, s. 43—44), E. Wessén (Historiska runinskrifter, VHAAH, filologisk-filosofiska serien, 6, 1960, s. 30—46) och S. Lindqvist (Emund slema och Ingvar vittfaren, Saga och sed, 1968, s. 91—98). Av dessa är det Wessén som grundligast studerat problemet.

Enligt sagan var Ingvar sonson eller dotterson till Erik Segersäll. Ingvar ville utomlands förvärva ett eget rike. Han samlade därför en här bestående av 30 skepp och begav sig i spetsen för den till Gardarike. Där förblev han i 3 år. Därefter fortsatte han med alla sina skepp österut nedför en av Gardarikes stora floder. Omsider dukade Ingvar och en stor del av hans följeslagare under för en farsot. De överlevande vände då hemåt med 12 skepp, men dessa skingrades och endast ett nådde Gardarike och Sverige. Sagan uppger att Ingvar dog år 1041.

Om Ingvarståget berättar också 25 runstenar. Av dessa finns 7 i Uppland, 15 i Södermanland, 2 i Östergötland och 1 i Västmanland. Förmodligen är de 25 stenarna resta efter skeppshövdingar (Lindqvist, s. 92). De flesta runstenarna finns i Mäljarbygderna, med särskild täthet i trakterna kring Strängnäs och Mariefred. Det är troligt att Ingvarståget i huvudsak utgått därifrån (Wessén, s. 31). Inskrifterna bekräftar sagans uppgift att färden slutade med deltagarnas död. Klart utsågs detta på 12 runstenar i formuleringar som han »blev död», »blev dräpt», »föll», »omkom». I andra inskrifter endast antyds färdmedlemmarnas olycksöde i fraser som »han for med Ingvar» (Wessén, s. 32; Lindqvist, s. 92). Av fyra inskrifter framgår att platsen för katastrofen var Särkland. Ingen enda runsten talar om någon som återvänt hem.

Sagens datering av Ingvars död har kraftigt kritiserats av Wessén (s. 35—37). Han menar att sagan bygger på en muntlig tradition, till vilken sagaskrivaren själv fogat årtalet 1041 för att ge sagan större trovärdighet.

En bekräftelse på giltigheten av årtalet 1041 har forskarna velat finna i detta årtals förekomst i tre isländska annalsamlingar från den senare medeltiden: *Annales regii*, *Lagmansannalerna*, och *Flatöbokens annaler* under år 1041. Enligt Wessén (s. 36) kan det inte råda något tvivel om att dessa annaler har hämtat Ingvars dödsår från sagan, varför de i detta hänseende saknar självständigt värde.

Lindqvist finner Wesséns kritik av sagans och annalernas datering så övertygande att han fränkänner årtalet 1041 »det mesta av den respekt som man eljest a priori känner inför notiser i de isländska annalerna» (s. 93).

Ej heller Christiansson anser att Ingvar-sagan och de isländska annalerna utgör en fast grund för en tidsbestämning av Ingvarståget (s. 43—44).

Svenska runologer synes emellertid före Christiansson, Wessén och Lindqvist ha accepterat årtalet 1041 utan allvarligare förbehåll, och faktiskt har 1041, främst genom Otto von Friesen (*Upplands runstenar*, Stockholm, 1913), blivit den fastaste punkten i de uppländska runstenarnas kronologi. Vid en runologisk granskning av de uppländska runstenarna har von Friesen sålunda funnit god överensstämmelse med sagans årtal. Men von Friesen har också observerat att Ingvarstenarnas ornamentik är påfallande enkel och inte passar bra in i den bild han ger av de uppländska runstenarnas stilhistoriska utveckling. Han ger de runologiska övervägandena företrädet. Mot detta ställningstagande invänder Wessén att »en datering efter runologiska grunder måste ... alltid bli något osäker» (s. 39). En i princip viktigare faktor vid en tidsbestämning av runstenarna är, menar Wessén, inskrifternas ornamentala utformning, och Wessén förundrar sig över att Ingvarstenarna med sin enkla ornamentik är opåverkade av den utveckling mot större ornamental utsmyckning som utmärker de uppländska runstenarna från och med 1020-t. och runristaren Åsmund Kåreson (s. 38 ff.). Av stilhistoriska skäl är Wessén benägen att förlägga Ingvarstenarnas tillkomst ett gott stycke bakåt i tiden, försöksvis till omkring år 1020. Dock väljer han att hålla fast vid den gängse dateringen eftersom »en viss möjlighet torde ... finnas för att den (annaluppgiften 1041) är gammal och pålitlig» (s. 37).

Lindqvist finner emellertid Wesséns samlade anmärkningar så tungt vägande att han anser dateringen 1041 inte längre vara giltig, varför »vi äro helt fria att söka andra utvägar till bestämning av rätta tidpunkten för Ingvarkatastrofen» (s. 93—94). Lindqvist föreslår själv 1010-t.

Christiansson å sin sida understryker de vanskligheter som generellt vidhäftar varje försök att på runologiska (s. 43—44) och stilhistoriska (s. 45—46) grunder tidsbestämma de nordiska runstenarna. Detta i förening med hans skeptiska inställning till tillförlitligheten av Ingvarsagens och de isländska annalernas uppgifter om Ingvars dödsår avhåller honom från att närmare datera Ingvarståget (s. 44).

Det förefaller emellertid möjligt att Ingvarståget finns omtalat också i en numera förlorad »Historia över Bāb al-abwāb (Derbent med kringliggande områden), Sharvān (Shirvan, landet norr om Kura) och Arrān» (landet mellan Kura och Araks). Den är skriven på arabiska och behandlar tiden från omkring 700-t. till år 1075. Författaren är okänd, men det är bekant att han skrev sin »Historia» omkring år 1106. Tydligt har han dels sammanställt den av material från lokala krönikor i Derbent, Shirvan och Arran, dels har han fyllt ut luckorna i detta material med hjälp av lokala sagesmän. Omständigheterna kring denna källas tillkomst och kring dess vidare öden har redovisats av arabisten V. Minorsky.¹ Enligt Minorsky utnyttjade den år 1702 avlidne turkiske historikern Ahmed ibn-Lutfullāh, bättre känd under tillnamnet Münejjim-bashi (»Chefastronomen»), valda delar av det arabiska originalet när han från olika källor sammanställde sin världshistoria, som han kallade »De muselmanska rikena» och som han avfattade på arabiska. År 1868 publicerades en turkisk översättning av detta arbete. Den version som den turkiska översättningen gav var emellertid en förkortning, vilket förut varit förbisett av forskarna. Tack vare Minorsky har vi numera tillgång till Münejjim-bashis originalmanuskript.

Münejjim-bashi, eller ursprungsförfattaren, har disponerat »Historia över Bāb al-abwāb, Sharvān och Arrān» så, att olika kapitel ägnas åt Derbent, Shirvan och Arran. Ibland omtalas en och samma händelse i skilda kapitel, men inte alltid överensstämmer då de olika kapitlens versioner.² Krönikan utmärker sig för stor kronologisk tillförlitlighet.³

I »Historia», sådan den i förkortad version förmedlats till oss av Münejjim-bashi, ges några förut okända upplysningar om ruserna* (*ar-Rūs*) och deras förehavanden i trakterna väster om Kaspiska havet.

¹ V. Minorsky, Rus' v Zakavkaz'e, Acta Orientalia, III, 1953, s. 207—209; dens., Studies in Caucasian History, Cambridge Oriental Series, 6, London, 1953, s. 3—4; dens., A History of Sharvān and Darband in the 10th—11th centuries, Cambridge, 1958, s. 1—4.

² A History - - -, s. 4.

³ Ibid.

* Jag använder termen 'ruser' för att beteckna de *rus'*, *rhos*, och *ar-Rūs* som om-

Under år 377/987 berättas att emiren i Derbent, Maymūn ibn-Ahmed, sökte rusernas bistånd i kampen mot sina motståndare i staden. Ruserna anlände i 18 skepp. De avdelade ett av skeppen för att undersöka situationen i Derbent, men stadens befolkning överföll och dräpte besättningen. De övriga 17 skeppen seglade då söderut till Shirvan och Muqan (området söder om Araks och Kura).⁴

Under år 379/989 berättas att Maymūn omgav sig med en livvakt eller följe av ruser.⁵

Relevans i Ingvarstågets sammanhang kan emellertid endast de notiser ha som berör åren 1030—1033.

År 421/1030 anlände ruserna till Shirvan i 38 skepp. »*Ar-Rūs* trängde in i Shirvan, vars schah, Minūchihr, då sammandrabbade med dem nära Baku. Många av invånarna i Shirvan dräptes - - -. *Ar-Rūs* fortsatte där efter uppför floden Kura.» Minūchihr försökte, med viss framgång vill det synas, förhindra att de tog sig uppför floden Araks. Samtidigt låg härskaren över Arran, Ibn Muhammad, i fejd med en av sina söner, som var innesluten i staden Baylaqan (norr om Araks). Ibn Muhammad lerade sig med ruserna och med deras hjälp intog han staden. Ruserna blev rikt belönade. »Sedan lämnade *ar-Rūs* Arran och begav sig till *Rūm* (enligt Minorsky avses här troligen de byzantinska områdena i västra Kaukasus), och därifrån fortsatte de till sitt eget land.»⁶

År 422/1031 anlände ruserna för andra gången. Muslimerna »stred mot dem nära Baku; de dräpte ett stort antal av deras krigare och fördrev de övriga från sitt land».⁷ — Denna notis möter endast i kapitlet om Arran.

---

talas i de medeltida ryska, grekiska respektive arabiska källorna. Deras land kallar jag efter de medeltida ryska källorna för *Rus'*. Benämningarna 'ryss' (ry. *Russkij*) och 'Ryssland' (ry. *Rossija*) är av senare datum och bör undvikas eftersom deras innebörd inte motsvarar de äldre begreppen.

⁴ *Rus'* - - -, s. 209; *Studies* - - -, s. 76; *A History* - - -, s. 45, s. 114.

⁵ *Rus'* - - -, s. 209; *Studies* - - -, s. 76; *A History* - - -, s. 29, s. 45.

Vid ungefär samma tidpunkt synes nordborna under benämningen 'varjager' (*Βάρζγγοι*) ha börjat ingå i den byzantinske kejsarens livvakt (V. G. Vasil'evskij, *Varjago-russkaja i varjago-anglijskaja družina v Konstantinopole XI i XII vv.*, *Trudy*, I, St. Peterburg, 1908, s. 196—204; Ad. Stender-Petersen, *Die vier Etappen der russisch-varärgischen Beziehungen*, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, II, 1954, s. 47—48; D. Obolensky, *The Byzantine Sources on the Scandinavians in Eastern Europe*, *Scando-Slavica*, Supplementum I, 1970, s. 161—162).

⁶ *A History* - - -, s. 31, s. 115—116; se också *Rus'* - - -, s. 209 och *Studies* - - -, s. 16, s. 76—77.

⁷ *Studies* - - -, s. 17.

Enligt Minorsky är det möjligt att den blott är en annan version av de händelser som i kapitlet om Derbent och Shirvan skildras under år 1032.⁸

År 423/1032 anförde emiren Mansūr » - - ett stort krigståg. Anledningen var att *ar-Rūs* hade härjat i Shirvan, ödelagt och plundrat där, samt mördat och tillfångatagit ett stort antal av dess befolkning. När de var på återväg med mängder av byte och fångar besatte muslimerna, - - -, passen och vägarna och anföll *ar-Rūs*, varvid få av dessa undkom. De återtog från dem allt det byte, människor och ting, som de hade tagit i Shirvan. Sedan återvände *ar-Rūs* tillsammans med alanerna (i norra delen av centrala Kaukasus, Minorsky). De förenade sina styrkor och begav sig i riktning mot al-Bāb (Derbent) - - -. Först, år 424/1033, kom de till al-Karakh (väster om Derbent, Minorsky), där det fanns endast en liten truppstyrka - - -, och Gud lät muslimerna få segern, och de gick illa åt alanerna och *ar-Rūs*».⁹ Det berättas vidare att därmed »ändades för gott de otrognas åstundan att erövra dessa islamska centra» (Derbent och Shirvan).¹⁰

Nu frågar man sig: vilka var de ruser som omtalas under åren 1030—1033 och varifrån kom de; är det möjligt att notiserna under dessa år i ett eller annat avseende hänför sig till Ingvarståget?

Bland nordiska forskare har det aldrig varit något tvivel om att termerna *ar-Rūs*, *rus'* och *rhos* i de medeltida arabiska, ryska respektive grekiska källorna ursprungligen avsåg nordbor, och särskilt de nordbor som enligt den äldsta ryska krönikan, »Berättelse om förgångna år» (också benämnd »Nestorskrönikan» efter munken Nestor, dess förmodade kompilator), började sätta sig fast i Ladoga- och Novgorodområdet vid mitten av 800-talet, och som senare utsträckte sitt välde till Volgas och Dneprs stränder och till andra områden i östra Europa. Av språkbruket sådant det återspglas i den medeltida ryska och grekiska litteraturen framgår emellertid att *rus'* respektive *rhos*, från att ha varit en benämning uteslutande på nordborna, med tiden kom att övergripa alla de stammar (slaviska och finska) som från och med andra hälften av 800-t. började inlemmas i det rysiska riket. Att begreppet *ar-Rūs* i de arabiska källorna genomgick en liknande glidning mot en vidare innebörd framskymtar mig veterligen hos

⁸ Studies - - -, s. 76—77; A History - - -, s. 115 not 5.

⁹ A History - - -, s. 47, s. 115—116; se också Rus' - - -, s. 210. Minorsky håller det inte för uteslutet att också avarerna deltog i anfallet år 1032 (A History - - -, s. 32, s. 71).

¹⁰ A History - - -, s. 47.

endast en arabisk författare, al-Istahri. I ett geografiskt arbete från år 930, »Boken om vägarna och rikena», uppger denne att slovenerna (*as-Salawija*; de levde i Novgorodområdet, AT) var en rusisk stam.¹¹ Vänder vi oss till det rika etnografiska materialet i den medeltida arabiska litteraturen finner vi däremot fylliga och rent av entydiga vittnesbörd att *ar-Rūs* där avser blott och bart »nordbor».¹²

Dessa *ar-Rūs* har enligt de flesta arabiska källorna sitt hemvist någonstans i norra Europa.¹³ Det är dock svårt att på grundval av de arabiska författarnas lokalangivelser närmare lokalisera *ar-Rūs*, vilket beror på arabernas dunkla geografiska föreställningar om de nordliga länderna. Ibland pekar emellertid deras lokalisering av *ar-Rūs* otvetydigt på

¹¹ H. Birkeland, Nordens historie i middelalderen efter arabiske kilder, Oslo, 1954, s. 29. Denna uppgift återfinns också hos al-Istahris efterföljare Ibn Hauqal (Birkeland, s. 50) och den anonyme författaren till Hudud al-'Ālam, 'Världens gränser', (Birkeland, s. 52).

¹² De arabiska författare som ger de fullständigaste etnografiska upplysningarna om *ar-Rūs* är Ibn Fadlān (Birkeland, a.a., s. 19—24), Ibn Rustah (Birkeland, s. 16—17) och Ibn Miskawaih (Birkeland, s. 54—58). Ibn Fadlān ger förutom en mängd detaljuppgifter rörande rusernas utseende, klädsel och vapen också en berömd skildring av ritualen vid en rusisk-nordisk skeppsbegravning (se t.ex. G. Dumézil, De nordiska gudarna, 2. uppl., Stockholm, 1966; H. R. Ellis Davidson, Nordens gudar och myter, Stockholm, 1966; dens., Scandinavian Mythology, 1969; F. Ström, Nordisk hedendom, Lund, 1967). Ibn Rustah berättar om rusernas seder, klädsel, vapen, utseende och begravningsskick. Ibn Miskawaih berättar om den rusiska erövringen år 943/44 av staden Bardaa vid Kura. Han ger också ett detaljrikt porträtt av en rusisk krigare, och enligt M. Stenberger »kan man knappast finna en mer träffande beskrivning av den nordiske vikingakrigaren» (Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit, Stockholm-Uppsala, 1958, s. 340).

¹³ Enligt al-Munaġġim (Birkeland, a.a., s. 12) och al-Birūnī (Birkeland, s. 62) bor *ar-Rūs* i det sjunde klimatet. Därmed avsågs en geografisk zon som gick från Kaukasus norrut till de volgabulgariska städerna Bulgar och Suvar, sedan genom rusernas land (V. Minorsky, Géographes et Voyageurs musulmans, Bulletin de la Société royale de Géographie d'Égypte, XXXIV, 1951, s. 26; B. N. Zachoder Kaspiskij svod svedenij o vostočnoj Evrope, Moskva, 1962, s. 95).

Hos al-Munaġġim finns också upplysningen att *ar-Rūs* bor i norr »där de bebodda områdena tar slut» samt att »den längsta dagen hos dem är 20 timmar».

I Hudūd al-'Ālam berättas att »norr om *ar-Rūs* finns de obebodda länderna i norr» (Birkeland, s. 51).

Enligt Ibn Miskawaih (Birkeland, s. 56) och al-Fidā' (Birkeland, s. 119) är rusernas land »ohyggligt kallt».

En anonym beskrivning av östra Europa placerar också *ar-Rūs* i norr (T. Lewicki, Swiat słowiański w oczach pisarzy arabskich, Slavia Antiqua, 1949—1950, s. 350; V. Minorsky, Géographes et Voyageurs musulmans, s. 26).

Skandinavien,¹⁴ ibland lika otvetydigt på ett nordligt område i östra Europa.¹⁵

Några få arabiska författare nämner också att *ar-Rūs* finns i Kiev.¹⁶

Termen *ar-Rūs* i det gängse arabiska språkbruket avslöjar således inte i och för sig varifrån de ruser kom som omtalas i den arabiska »Historia». Ej heller med utgångspunkt i enbart den arabiska texten är det möjligt att bestämt identifiera dessa ruser eftersom denna ger få hållpunkter härvidlag. Därför återstår blott att undersöka om en allmän historisk översikt kan bidra till ett klargörande av deras identitet.

Att döma av de arabiska källorna var rusernas härjningar åren 1030—1033 det sista avsnittet i en lång tradition av rusiska-nordiska krigsföretag till de muslimska länderna vid Kaspiska havet. Sådana företag ägde enligt de arabiska källorna rum vid följande tidpunkter: ett någon gång mellan 864 och 884 (då Kaspiska havets sydöstra kust hemsöktes),¹⁷ ett 909/910 (då de anlände i 16 skepp till samma trakter),¹⁸ ett 912—914 (då de i 500 skepp förhärjade vida områden kring Kaspiska havet),¹⁹ och ett 943—944 (då de härjade i Shirvan samt intog staden Bardaa vid Kura).²⁰ Flertalet forskare är av den uppfattningen att dessa härnads- eller plundringståg

¹⁴ Hos Ibn Jaqūb framgår med all tydlighet att ruserna hade sitt hemvist i Skandinavien (han är också underkunnig om att ruserna fanns i Kievområdet): han berättar att »ruserna företar plundringståg mot preussarna i skepp från väst» (Birkeland, a.a., s. 44). Al-Mas'ūdi berättar att rusiska köpmän för sina varor till Spanien, Rom, Konstantinopel och till kazarriket (Birkeland, a.a., s. 34). Deras handel omfattade sålunda både västra och östra Europa. Ibn Hauqal berättar att de ruser som år 968/969 härjat i volgabulgarernas och kazarernas länder återvände hem via Byzantium och Spanien (Birkeland, s. 48). Dessa källställens ruser vill man av geografiska skäl placera i Skandinavien.

¹⁵ Se t.ex. Ibn Hauqal (»... *ar-Rūs* är ... bosatta nära bulgarerna, mellan dem och slaverna, vid Volga» /Birkeland, a.a., s. 48/) och Yāqūt (»*Étil* /Volga/ är namnet på den flod som flyter till kazarernas land från rusernas och bulgarernas länder» /Birkeland, s. 82/).

¹⁶ Al-Istahrī (Birkeland, a.a., s. 29) och hans efterföljare Ibn Hauqal (Birkeland, s. 50) och den anonyme författaren till Hudūd al-'Ālam (Birkeland, s. 52) berättar att det finns en rusisk stam i *Kūyāba* (Kiev).

¹⁷ Minorsky, Rus' - - -, s. 207; Birkeland, a.a., s. 52.

¹⁸ B. Dorn, Caspia, Mémoires de l'académie impériale des sciences de St. Peterburg, VII série, XXIII, 1875, s. VII; Minorsky, Rus' - - -, s. 207.

¹⁹ Dorn, a.a., s. VI—VII; Birkeland, a.a., s. 34—35.

Det är möjligt att de krigståg som av olika arabiska författare dateras till 909/910 och 912—914 i själva verket avser en och samma händelse (Vnešnjaia politika Drevnej Rusi, utg. av V. T. Pašuto, Moskva, 1968, s. 99).

²⁰ Minorsky, Rus' - - -, s. 207; Birkeland, a.a., s. 55.

företogs av nordiska sjöburna krigare från Skandinavien och/eller norra Rus' (Novgorod- och Ladogaområdet).²¹

Däremot förefaller det uteslutet att dessa krigsföretag, liksom även de som ägde rum 1030—1033, utgått från Kiev, det rusiska rikets södra centrum. Hade så varit fallet borde Nestorskrönikan, som är skriven från Kievs utsiktspunkt, ha omtalat dem. Det är särskilt påfallande att Nestorskrönikan intet har att säga ens om de större krigstågen (således de år 912—914 och 943—944, men att döma av de rusiska styrkornas omfattande härjningar också det år 1032): i andra sammanhang lämnar Nestorskrönikan stort utrymme åt de rusiska mer eller mindre omfattande krigsföretagen mot slaviska och finska stammar, mot greker, bulgarer, kazarer och andra folk.

Ej heller Novgorod, det rusiska rikets norra centrum, synes ha haft något med händelserna 1030—1033 att skaffa — i varje fall säger Novgorodkrönikan, som från och med år 1016 ger en från Nestorskrönikan självständig skildring av händelserna i Rus', inte något om dessa händelser.

För övrigt framgår av de fornryska krönikorna att de rusiska furstarna Jaroslav och Mstislav omkring år 1030 var upptagna av strider med rusernas grannar i väster, čuderna (esterna) och polackerna.

Bland andra platser i Rus' är det endast Tmutorokan' på Tamanhalvön som rimligtvis kan komma i fråga som utgångspunkt för krigsföretagen 1030—1033. En antydning att just detta var fallet vill Minorsky se i uppgifterna att ruserna, vilka enligt Minorsky utgjordes av både nordbor och slaver, år 1030 vände hemåt via de byzantinska områdena i västra Kaukasus och att ruserna år 1033, och möjligen också år 1032, var i förbund med alanerna.²² Förutom rent geografiska överväganden finns emellertid inte något som stöder åsikten att Tmutorokan' var inblandat i händelserna 1030—1033. Nestorskrönikan ger ytterst magra upplysningar om staden. Den omnämns under år 1022, då furst Mstislav säges ha sitt säte där. Vidare berättar krönikan att Mstislav och Jaroslav år 1026 delade det rusiska riket mellan sig, varvid området öster om Dnepr tillföll

²¹ V. Thomsen, *Det russiske riges grundlæggelse ved nordboerne*, *Samlede Afhandlinger*, I, København-Kristiania, 1919, s. 268—269; R. Jakimowicz, *Über die Herkunft der Hacksilberfunde*, *Congressus secundus archaeologorum balticorum*, *Rigae* 19.—23., VII, 1930, *Rigae*, 1931, s. 255; H. Paszkiewicz, *The Origin of Russia* London, 1954, s. 126—127; dens., *The Making of the Russian Nation*, 1963, s. 154—156; H. Arbman, *Svear i österviking*, Stockholm, 1955, s. 52—58; dens., *Vikingarna*, Stockholm, 1962, s. 117—119.

²² *A History* . . ., s. 115—116.

Mstislav. Denne flyttade då sitt centrum till Černigov. Krönikan har där-
efter intet att berätta om Tmutorokan' förrän år 1064.

En annan möjlighet är att anfällen på Shirvan, Arran och Derbent
antingen var ett utslag av den under den byzantinske kejsaren Romanos
III:s regeringstid (1028—1034) intensifierade byzantinska krigsaktivite-
ten mot de muslimska länderna eller sammanhängde med den byzantinska
expansionen i Kaukasus på 1020-t. och i början av 1030-t.²³ I den by-
zantinska hären ingick vid denna tid ett stort antal ruser-nordbor (vid
anfallet på Syrien år 1033 utgjorde de t.o.m. huvudparten²⁴), och vi känner
en av dem till namnet, Harald Hårdråde.²⁵ Måhända var också de ruser
som 1030—1033 stred väster om Kaspiska havet i grekisk krigstjänst:
så kan man också tolka uppgiften att ruserna efter striderna i Shirvan
år 1030 begav sig till *Rūm* (troligen de byzantinska provinserna i västra
Kaukasus,²⁶ vilka vid denna tid sträckte sig ända till floden Kura²⁷);
upplysningen i »Historia» att ruserna därifrån fortsatte till sitt eget land
torde vara en ren konstruktion — därom kan författaren till »Historia»
eller hans sagesman knappast ha haft säker vetskap. Även uppgiften att
alanerna år 1033, och möjligen också år 1032, stred vid rusernas sida kan
tyda på att grekerna stod bakom dessa anfall: liksom rusiska ingick
alanska legotrupper vid denna tid i den grekiska hären.²⁸ Om de nära
förbindelserna mellan greker och alaner vittnar också de fördrag som på
1000-t. slöts mellan Byzantium och de alanska furstarna.²⁹

En sakuppgift i den arabiska »Historia» omöjliggör emellertid ett fullt
och förbehållslöst accepterande av Tmutorokan' eller de byzantinska

²³ Jfr Vasil'evskij, a.a., s. 212—214; F. J. Uspenskij, *Vydelenie Trapezunta iz sos-
tava Vizantijskoj imperii*, Seminarium Kondakovianum, I, 1927, s. 26; A. A. Vasilev,
History of the Byzantine Empire, Madison, 1928, s. 383.

²⁴ Rusernas roll i de grekiska krigstågen och den grekiska hären har utförligt
behandlats av Vasil'evskij (a.a., s. 176—377; för det följande är särskilt sidorna
210—221 av intresse). Se också J. Hussey, *The Cambridge Medieval History*, IV: I,
Cambridge, 1966, s. 189—197.

²⁵ Vasil'evskij, a.a., s. 258—259.

²⁶ Benämningen *Rūm* (Rom) användes av araberna för att beteckna Byzantium
inom dess vida gränser, staden Rom vid Tibern, hela Apenninska halvön samt allt
kristet land i Europa (F. Babinger, art. *Rūm* i *Encyclopaedie des Islam*, III, 1936,
s. 1268; T. Lewicki, *Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny*, I, Wrocław—
Kraków, 1956, s. 24, s. 79, s. 88—89, s. 100, s. 246, s. 272, s. 287).

²⁷ Uspenskij, a.a., s. 26.

²⁸ Vasil'evskij, a.a., s. 208; jfr D. Obolensky, *The Byzantine Commonwealth*,
London, 1971, s. 171.

²⁹ V. R. Rozen, *Imperator Vasilij Bolgarobojca*, St. Peterburg, 1883, s. 27, s. 61—
65, s. 373—374.

provinserna öster om Svarta havet som utgångspunkt för de rusiska krigstågen 1030—1033. År 1030, och kanske även år 1032, anlände ruserna enligt »Historia» i fartyg. Det förefaller högst osannolikt att ruserna, oavsett om de kom från Tmutorokan' eller var i byzantinsk tjänst, hade valt att färdas till Shirvan i skepp framför att utnyttja den korta landvägen genom de kaukasiska passen. I så fall hade de varit nödsakade att segla över Azovska sjön, vidare uppför Don till den plats där Don böjer av mot väster, sedan via släpställen över till Volga (en sträcka av ca 25 km), nedför Volga och längs Kaspiska havets västra kust³⁰ — en väldig omväg.

Eftersom de ruser som år 1030 anlände till Shirvan med all säkerhet inte kom från Tmutorokan' eller de byzantinska provinserna öster om Svarta havet och troligen ej heller från Kiev eller Novgorod vill jag nu överväga möjligheten att Ingvarståget på ett eller annat sätt har beröring med händelserna 1030—1033.

Att på grundval av Ingvar-sagan med bestämdhet identifiera Ingvarståget med »Historia's» krigståg torde inte vara möjligt på grund av dels sagans brist på konkreta och tillförlitliga data, dels den arabiska källans knapphändiga uppgifter om ruserna. I det avseendet att Ingvars färd fick en olycklig utgång är sagan dock trovärdig — därom vittnar ju även runstenarna. Den arabiska »Historia» å sin sida omtalar rusiska nederlag åren 1032 och 1033. I andra avseenden är det osäkert vilken grad av trovärdighet man kan tillmäta sagan. Detta gäller uppgifterna att Ingvar seglade hemifrån med 30 skepp (denna uppgift finner dock en viss bekräftelse i antalet funna runstenar, 25 stycken, resta efter skeppshövdingar) samt att hans färd varade i 3 år. Med dessa uppgifter överensstämmer dock på ett ganska påfallande sätt det »Historia» har att berätta om ruserna, nämligen att de år 1030 anlände till Shirvan i 38 skepp och att de åren 1030—1033 stred i länderna väster om Kaspiska havet, sagans Särkland. Möjligen har Ingvar efter sjötåget 1030 anslutit sig och sitt följe till ruserna i Tmutorokan' och där funnit en bas för gemensamma härnadståg under de följande

³⁰ Denna färdväg mellan Svarta havet och Kaspiska havet var välbekant för ruserna. Den användes enligt al-Ma'sūdi av de ruser som åren 912—914 härjade i länderna vid Kaspiska havet (Birkeland, a.a., s. 34—35); enligt Ibn Hauqal återvände de ruser som år 968 överföll bulgarernas och kazarernas länder vid Volga, via Byzantium och Spanien (Birkeland, a.a., s. 48); enligt Abu-l-Fida (1273—1331) »färdas varjagerna (arabernas senare benämning för nordborna, AT) på Don, slavernas flod, och reser sedan igenom landet vid Khamlydj (Stalingrad; Volgograd, AT), en av kazarernas städer. Sedan inskeppar de sig åter och far ut på Kaspiska havet» (B. Schier, Wege und Formen des ältesten Pelzhandels, Archiv für Pelzkunde, I, Frankfurt/Main, 1951, s. 34).

åren mot Shirvan och Derbent: en sådan samverkan skulle passa väl in i den bild som den medeltida nordiska och ryska litteraturen ger av de under första hälften av 1000-t. synnerligen nära och livliga förbindelserna mellan Skandinavien och Rus', en närhet i relationerna som också yttrar sig i nordiskt deltagande i den tidens rusiska krigsföretag.³¹ En annan möjlighet är att Ingvar och hans män efter sjötåget 1030 följde med de skaror av nordbor som vid denna tid gick i grekisk tjänst och att de kom att deltaga i de följande årens rusiska-alanska anfall på Shirvan och Derbent.

Som framgått, är det inte möjligt att tveklöst identifiera Ingvarståget med de händelser som skildras under åren 1030—1033 i »Historia över Bāb al-abwāb, Shirvān och Arrān». Därtill är osäkerhetsfaktorerna för många: den otydliga innebörden av termen *ar-Rūs*; Ingvar-sagens bristande tillförlitlighet; avsaknaden i »Historia» av detaljuppgifter om *ar-Rūs* och deras hemland. Ändå vill jag hålla det för troligt att Ingvarståget på ett eller annat sätt har anknytning till händelserna 1030—1033. Ovan har jag anfört de geografiska och historiska skälen för denna ståndpunkt samt pekat på några uppgifter i Ingvar-sagan som kan ha sin återspeglning i »Historia's» berättelse om ruserna. Slutligen vill jag också fästa uppmärksamheten på det förhållandet att, förutom Ingvar-sagan och »Historia», inga arabiska, ryska eller nordiska källor omtalar några krigståg som på 1000-t. utgått från Rus' eller Skandinavien till de muslimska länderna vid Kaspiska havet, nordbornas Särkland (t.o.m. säger ju »Historia» uttryckligen att efter 1033 »de otrognas» anfall på Shirvan och Derbent upphörde för alltid!). Detta är i sig ett starkt indicium för att Ingvarståget bör sammankopplas med händelserna 1030—1033 i »Historia över Bāb al-abwāb, Sharvān och Arrān».

³¹ Flera forskare har fäst uppmärksamheten på de nära skandinavisk-rusiska förbindelserna under första hälften av 1000-t., se t.ex. F. Braun, *Das historische Russland im nordischen Schrifttum des X. bis XIV. Jahrhunderts*, Festschrift Eugen Mogk zum 70. Geburtstag, 1924, s. 156; S. Cross, *Yaroslav the Wise in Norse Tradition*, *Speculum*, IV, 1929, s. 177—197; dens., *Medieval Russian Contacts with the West*, *Speculum*, 10, 1935, s. 137—141; E. Rydzevskaia, *Jaroslav Mudryj v drevne-severnoj literature*, KSDPI, 1940, s. 66—72; P. Johansen, *Nordische Mission, Revels Gründung und die Schwedensiedlung in Estland*, VHAAB, 74, Stockholm, 1951, s. 68—69; Ad. Stender-Petersen, *Jaroslav und die Väter, Varangica*, Aarhus, 1953, s. 115—138.

AAGE KABELL

Baugi und der Ringeid

In Snorris Edda wird erzählt, wie Óðinn einmal bei einem Riesen Baugi übernachtete, nachdem er dessen neun Gesellen bei der Heuernte hinterlistig umgebracht hatte. Óðinn nimmt die Arbeit der neun Gesellen auf sich, unter der Bedingung, Baugi solle versuchen, ihm einen Trunk des bei seinem Bruder Suttung befindlichen Skaldenmets zu verschaffen. Als Óðinn und Baugi sich im Herbst diesen Trunk von Suttung erbitten, erreichen sie zunächst nichts. Durch eine List, die den einen so unzuverlässig wie den anderen erscheinen lässt, dringt Óðinn jedoch mit Baugis Hilfe und mit einem guten Bohrer zum Met bei Gunnlǫð, der Tochter Suttungs, vor. Er schläft bei dem Mädchen drei Nächte, nimmt dann den Met vollständig in sich auf und bringt ihn zu den Asen.

Mit der aus keiner anderen Quelle bekannten Person Baugi hat man nicht viel anfangen können. A. G. van Hamel hat das Auftreten der beiden Brüder als eine Verschmelzung von zwei parallelen Varianten des Mythos interpretiert¹. Den Namen Baugi übersetzte Finnur Jónsson einmal als „der Gekrümmte“, scheint aber diese Interpretation wieder aufgegeben zu haben². Jan de Vries meint, über den Namen lasse sich nichts sagen³. Der Name scheint ein einziges Mal, im vierzehnten Jahrhundert, von einer historischen Person getragen worden zu sein⁴, und ist wohl hier eine Variante von dem auch als Personennamen verwendeten Wort *baugr* „Ring“⁵.

Wie gewöhnlich hat Snorri seinen Mythos nicht selbst erfunden, nur etwas verbessert, um es mild zu sagen. Seine Grundlage ist offensichtlich ein angebliches Liebesabenteuer des grob angeberischen Vortragenden in den *Hávamál*, dessen bildlich ausgeführte Bohrerei Snorri zu buch-

¹ *Studia Germanica* E. A. Kock, 1934, 76—85. Vgl. Jan de Vries: *Altgermanische Religionsgeschichte*, II, ²1957, 70.

² Snorri: *Edda*, ed. Finnur Jónsson, 1900, 215 b; 1931, 261 a.

³ De Vries: *Altgerm. Rel.gesch.*, II, 70.

⁴ E. H. Lind: *Norsk-isländska dopnamn*, 1905—15, Sp. 115.

⁵ Vgl. Assar Janzén, *Nordisk Kultur*, VII, 1947, 53 f.

stäblich aufgefasst hat. Den doppelten Sinn des Ausdrucks Háv. 106,1 *rata muðr*, der sicherlich auf das orientalisches-biblische *os gladii* zurückgeht, und der die auch sonst nicht unbekannte Vorstellung von der Liebe als einem Trunk mit sich führt, hat er nicht verstanden⁶.

Der Betrug an dem Mädchen wird in den Strophen 104—08 der Hávamál von dem Betrüger in der ersten Person erzählt. Die darauf folgenden Strophen 109—10 scheinen zwei voneinander unabhängige Ergänzungen zu sein, spätere Kommentare in der dritten Person. Die erste von diesen Strophen erreicht erst in ihrer zweiten Hälfte das Metrum der Episode und steigert, wie auch die Strophe 110, das Liebesabenteuer des älteren Dichters ins Mythologische:

110 Baugeið Óðinn hygg ec at unnit hafi
 hvat scal hans tryggðom trúa?
 Suttung svikinn han lét sumbli frá
 og groetta Gunnlōðu.

Das Wort, das hier für das Gelübde des Treulosen verwendet wird, *baug eiðr* „Ring-Eid“, kommt in der altnorwegischen Dichtung nur an dieser Stelle vor. Es wird im gegebenen Zusammenhang, also im später hinzugefügten Kommentar zur alten Episode, deshalb verwendet worden sein, weil das Gelübde eines mehr oder weniger aufrichtig Liebenden in der späteren Wikingerzeit von der Übergabe eines Fingerrings begleitet werden konnte. Der Trauring ist kein altgermanisches Institut, sondern von den Römern mit dem Christentum zu den Germanen gekommen.⁷ Falls das Wort *baug eiðr* in dem unter den gegebenen Umständen naheliegenden Sinn „durch den Trauring befestigtes Gelöbniß der Treue“ verstanden werden soll, ist auch dieses Wort ein Zeugnis dafür, dass die Strophe 110 nicht zu den älteren Bestandteilen der Hávamál gehört. Die alten Germanen haben den Eid auf ihre Waffen geleistet, und an dieser Sitte wurde auch später festgehalten⁸.

⁶ Falls zur ie. Wurzel *rēd : *rōd : *rəd gehörig kann das Háv. 106 verwendete Wort gen. *rata* mit einem in den Verfluchungsformeln gewisser ostnordischer Runendenkmäler vorkommenden Wort dat. *rata* (Bedeutung dann wie Grimms Wb. VIII, Sp. 2468 medio) identisch sein. Die runische Nebenform dat. *rita* bleibt auch unter diesem Gesichtspunkt etwas schwierig.

⁷ Vgl. J. Grimm: Deutsche Rechtsaltertümer, I, 41899 = 1965, 245 f.; weitere Zitate aus hochmittelalterlichen Quellen ebdas., 596—98; entschiedener K. v. Amira und K. A. Eckhardt: Germanisches Recht, II, 41967, 75.

⁸ Siehe Svend Grundtvig: Om de gotiske Folks Våbenéd (Oversigt over Det kongelige danske Videnskabernes Selskabs Forhandling 1870), 1871, mit Abdruck der Quellen.

Baugeiðr kommt als weiblicher Personennamenname vor, ist aber dann das Ergebnis einer anderen sprachlichen Kombination, die mit dem Wort in den *Hávamál* nur das erste Glied gemein hat.⁹ Das einmalige *novum baugeiðr* der angeführten Strophe scheint für Snorri nur insofern verständlich gewesen zu sein, als es sich um einen falschen Eid handelt. Er erfindet dann eine Person Baugi, den Óðinn mit einem mehr oder weniger ausgesprochenen Eid betrogen haben kann.

Das Verfahren ist typisch für Snorri als Mythograph, und der Fall ist besonders interessant, weil eine nicht viel spätere Zeit eine andere Auffassung gehabt hat. Man kann dabei den *baugeið Háv. 110* neu interpretiert haben, oder man kann einen Eid *at hringi Ullar* in der *Atlakviða Str. 30* zur Richtschnur genommen haben. Letztere Stelle ist allerdings kaum so alt wie die *Atlakviða* im allgemeinen, die ja, wie die älteste Heldendichtung überhaupt, eigentlich noch keine Mythologie kennt, und sie gehört eher zu den literarischen Gebilden, die auf Grund der Stelle *Háv. 110* oder anderer, jetzt nicht mehr bekannter Quellen den Ringeid als antiquarischen Topos etablieren. Das Fehlen des Eides *at hringi Ullar* in einer ursprünglicheren Fassung des Heldenliedes würde erklären, dass Snorri — falls er eine solche gekannt hat — nicht zu einem anderen Verständnis von *Háv. 110* gekommen ist. Und es ist aus den *Skáldskaparmál* ersichtlich, dass Snorri von einem *hringr Ullar* nichts gewusst hat; Ullr ist ihm „sonr Sifjar, stíupr Þórs, ondur-áss, boga-áss, veiði-áss, skjaldar-áss“; von einem Ring wird nichts gesagt. Es ist völlig unwahrscheinlich, dass Snorri es hierbei hätte bewenden lassen, und dass er den *baugeið Háv. 110* — wie es hier vermutet wird — an eine Person Baugi hätte anknüpfen können, falls es eine alte Tradition von einem Eid *at hringi Ullar* gegeben hätte.

Die Überlieferung der im dreizehnten Jahrhundert auf Island entstandenen Prosa ist in dem Grade von verlorenen Urfassungen und von mutmasslichen Querverbindungen geprägt, dass es unmöglich sein dürfte, das Aufkommen von Ringeid und Eidring in diesen Texten chronologisch festzustellen. Dass die genannten Begriffe sich in der Geschichte von der Besiedelung der Insel, *Landnámabók*, nach der um 1300 angelegten Fassung der *Hauksbók* finden, nicht aber in der um 1265 angelegten Fassung der *Sturlubók*, schliesst nicht aus, dass sie von der *Hauksbók* nach einer noch älteren Quelle, der vor 1245 angelegten, nicht bewahrten Fassung der *Styrmisbók*, übernommen sein könnten.

Es heisst in der *Landnáma*, Fassung *Hauksbók*: „Baugr tvíeyringr eða

⁹ Janzén, *Nordisk Kultur*, VII, 105 f.

meiri skyldi liggja í hverju höfuðhofi á stalla; þann baug skyldi hverr goði hafa á hendi sér til lögþinga allra, þeira er hann skyldi sjálfur heyja, ok rjóða hann þar áðr í roðru nauðsblóðs þess, er hann blótaði þar sjálfur. Hverr sá maðr, er þar þurfti lögskil af hendi at leysa at dómi, skyldi áðr eið vinna at þeim baugi ok nefna sér vátta tvá eða fleiri. „Nefni ek í þat vætti“, skyldi hann segja, „at ek vinn eið at baugi, löggeið; hjálpi mér svá Freyr ok Njörðr ok hinn almatkti áss¹⁰...“

Die Stelle folgt unmittelbar auf eine Schilderung des sog. Úlfljótsgesetzes, das von Olaf Olsen als eine literarische Erfindung antiquarischer Art entschleiert worden ist¹¹, nachdem es immer einen ganz vornehmen Platz in der altnorwegischen Rechtsgeschichte innegehabt hat. Die Schilderung der Vereidigung ist eine ähnliche Kulisse, eine massive Zurückprojizierung des christlichen Eides auf den dreieinigen Gott ins Heidentum, wo das Mysterium des Heiligen Geistes dann einen besonders rührenden Ausdruck findet¹².

Es kann nicht überraschen, dass man auf Island ein paar hundert Jahre nach der offiziellen Einführung des Christentums eigentlich nichts mehr vom Heidentum gewusst hat, und dass man auch in religiöser Hinsicht seiner Frühgeschichte einen literarischen Glanz geben wollte. Eher überrascht, dass man die literarische Durchführung in dem Grade gemeistert hat, dass die Kunst bis zum heutigen Tag für Wirklichkeit gehalten werden konnte. Sicher auf Grund der Stelle Háv. 110 hat man bei der Bearbeitung der Landnámabók Eidring und Ringeid aufgenommen und mit dem sowohl aus der Heiligen Schrift wie aus der Antike bekannten Blutopfer als überzeugende Einzelheiten einer alten Religion, wie sie sein sollte, verbunden. Die so zustandegekommene Fiktion ist für die Religions- und Rechtshistoriker eine Autorität geblieben¹³, und gehört zum beliebtesten Bestand der Kommentare¹⁴.

¹⁰ Íslenzk fornrit, I, 2, ed. J. Benediktsson, 1968, 313; 315. Vgl. Anhang der Fassung der Þórðarþók, aus dem siebzehnten Jahrhundert: Landnámabók, 1921, 144.

¹¹ O. Olsen: Hørg, hov og kirke, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighet og Historie 1965, 1966, 49. Vgl. S. Lindal, Skirnir CXLIII, 1969, 5—26.

¹² Vgl. O. Olsen: Hørg, 48 f.

¹³ Siehe z.B. J. de Vries: Altgerm. Rel.gesch., I, 21956, 390; Amira und Eckhardt: Germ. Recht, II, 21967, 167.

¹⁴ Ausführliche Darstellung des Materials mit Hinweisen auf die ältere Forschung bei Francis P. Magoun, jr.: On the Old-Germanic Altar- or Oath-Ring (*Stallahringr*), Acta Philologica Scandinavica XX, 1949, 277—93; P. Paulsen: Drachenkämpfer, Löwenritter und die Heinrichsage, 1966, 245—48.

Der angeführten Stelle in der Landnámabók entsprechen Stellen in gewissen betont literarischen Werken, die vielleicht ebenso alt wie die Snorra Edda oder vermutlich etwas jünger sind, die nur in überarbeiteten Fassungen vorliegen, und die oft einen deutlichen inhaltlichen Zusammenhang mit der Landnámabók aufweisen, auf den hier nicht ausführlich eingegangen werden kann. Es ist aber wahrscheinlich, dass die Landnáma von der Eyrbyggja Saga beeinflusst ist, in deren viertem Kapitel ein Tempel, *hof*, aus der Zeit der Ansiedlung beschrieben wird, der die Ortsnamen *Hofsvágr* und *Hofsstaðir* erklären soll: „Innar af hofinu var hús í þá líking, sem nú er sönghús í kirkjum, ok stóð þar stalli á miðju gólfinu sem altari, ok lá þar á hringr einn mótlauss, tvítögeyringr, ok skyldi þar at sverja eiða alla; þann hring skyldi hofgoði hafa á hendi sér til allra mannfunda¹⁵.“

Diese Stelle, die mit ein paar anderen in derselben Saga vielleicht die Darstellung der Landnámabók beeinflusst hat, lässt sich im Lichte von Olaf Olsens lehrreicher Untersuchung nur so auffassen, dass der Sagschreiber den für ihn notwendigen Tempel nach dem Muster einer Kirche konstruiert hat¹⁶. Den Ring „ohne Zusammenfügung“ hat er vermutlich aus Aulus Gellius Noctes Atticae X, 15, wonach der Priester Jupiters keinen Ring tragen durfte *nisi pervius*. Zugleich muss der Sagaring aber wie der Bischofsring immer getragen werden.

Während die Eyrbyggja Saga die literarischen Ingredienzien des Eidrings noch erraten lässt und auch insofern sehr gut ein Vorbild der Landnáma gewesen sein kann, macht eine verwandte Schilderung im 25. Kapitel der etwa gleichzeitigen Víga-Glúms Saga einen weniger ursprünglichen Eindruck. Dafür hat diese Schilderung einen ruhigeren Charakter gewonnen, auch weil es sich jetzt nur um einen silbernen Ring handelt. Die interessante antiquarische Beschreibung ist zum Gebrauch als wahrscheinliches episches Inventar verblasst. Kaum viel jünger ist die kurze Verwendung des Motivs im sechsten Kapitel der Droplaugarsona Saga, wo es heisst, dass einer *at stallahring* einen Eid geleistet habe. Die Antiquität ist heidnischer Alltag geworden.

Es gibt noch eine Reihe isländische Texte, die den Topos nach den genannten Vorbildern aufgenommen haben: der Þátr Þorsteins Uxafóts in der Flateyjarbók¹⁷, die Þórðar Saga Hreðu in einer fragmentarischen

¹⁵ Íslenzk fornrit, IV, ed. E. Ó. Sveinsson und M. Þórðarson, 1935, 8. Vgl. Ebdas. 30 und 123.

¹⁶ Vgl. O. Olsen: Hørg, 1966, 26; 277.

¹⁷ I, 1860, 249. Die Stelle ist der Landnámabók entnommen.

Fassung¹⁸ und die Kjalnesinga Saga¹⁹. Endlich gibt es eine Stelle, die den Eidring oder den Altarring in dieser fiktiven Ausführung indirekt bezeugt, und zwar im 59. Kapitel der Óláfs Saga Tryggvasonar, wie sie in der Heimskringla zu lesen ist: Óláfr Tryggvason „tók gullhring mikinn ór hofshurðunni, er Hákon jarl hafði látit gera²⁰,“ ehe er bei seiner gewaltsamen Christianisierung Norwegens den heidnischen Tempel zu Hlaðir niederbrennen liess. Die Notiz findet sich nicht in der etwa 1190 geschriebenen Óláfs Saga Tryggvasonar des Mönches Oddr Snorrason²¹, die eine Hauptquelle für die entsprechende Darstellung der Heimskringla ist. Es handelt sich gewiss nur um eine knappe Einführung des Eid- und Altarrings, wie er sich nach der Abfassungszeit der Snorra Edda literarisch eingebürgert hatte.

Angebliche Zeugnisse von Eidring oder Ringeid ausserhalb der westnordischen Fiktion haben keine Beweiskraft und sind schon ihrer Anzahl nach auffällig gering. Als ältestes Zeugnis dieser Art galt früher die in allen Handschriften der Lex Ribuarica verderbte Beschreibung des Eides *in circulo et in corelo*²², zweifelsohne eine sehr alte, stabende Formel (*hring* : *hasal*), die von Heinrich Brunner so verstanden wurde, dass der Eid auf Eidring und Stab geleistet worden wäre. Seit E. Goldmann²³ fasst man aber die Stelle als ein Zeugnis von Ablegung des Eides in der umhaselten Schwurstätte auf.

Nicht besser steht es mit dem von Müllenhoff aus einer Lorscher Urkunde aus dem Jahre 834 herangezogenen Personennamen *Eidring*, der auf einem Textfehler in der von Müllenhoff verwendeten Quelle beruht²⁴.

Etwas komplizierter stellt sich das Problem, wie eine berühmte Notiz in der ae. Chronik über das Treiben der Wikinger im Jahre 876 interpre-

¹⁸ Íslenzk fornrit, XIV, ed. J. Halldórsson, 1959, 231. Die Stelle ist der Landnámabók entnommen.

¹⁹ Ebdas., 7. Die Stelle ist der Eyrbyggja Saga entnommen.

²⁰ Íslenzk fornrit, XXVI, ed. B. Aðalbjarnarson, 1941, 308.

²¹ Ed. F. Jónsson, 1932.

²² Ed. F. Beyerle und R. Buchner, Monumenta Germaniae Historica, Leges, III, 2, 1954, 122, Abschnitt 69,5; ed. K. A. Eckhardt, Germanenrechte N. F., 1966, 68, Abschnitt 67,5.

²³ Festschrift Amira, 1908, 81—101. Vgl. Cl. Frh. v. Schwerin in der von ihm revidierten zweiten Ausgabe von Brunner: Deutsche Rechtsgeschichte, II, 1928, 571 f.; Amira und Eckhardt: Germ. Recht, II, 168. Die neue Auffassung schon vorgeschlagen von J. Grimm: Deutsche Rechtsaltertümer, II, 434 f.

²⁴ Siehe Codex Laureshamensis, I, 1768, 350; Müllenhoff, Zeitschr. f. deutsches Altertum XVII, 1874, 428 f.; Cod. Laur., ed. K. Glöckner, II, 1933 = 1968, 49.

tiert werden soll: „Her hiene bestæl se here into Werham Wesseaxna fierde, and wip þone here se cyning friþ nam, and him þa aþas sworon on þam halgan beage, þe hie ær nanre þeode noldon, þæt hie hrædlice of his rice foren²⁵.“

Es fällt auf, dass es sich hier um eine Art Eid handelt, die die Nordleute bisher keinem anderen Volk gegenüber hatten leisten wollen, und man weiss ja auch, dass die Wikinger sich gewöhnlich auf ihre Waffen vereidigen liessen. Man fragt sich nun, wofür sie unter diesen Umständen dann einen Eidring im Felde mit sich führen sollten. Abgesehen davon stellen die Wikinger Geiseln, die vom englischen König ausgewählt werden; sie müssen offensichtlich auf die Bedingungen der Engländer eingehen. Es ist dann wahrscheinlich, dass sie auch den Eid nach englischem, also nach christlichem Ritus haben hinnehmen müssen, und dass es die eigentliche Absicht der Chronik gewesen ist, diesen ganz erheblichen Fortschritt dem Feinde gegenüber festzuhalten.

Für die Interpretation der Stelle kommt dann zunächst eine gleichzeitige Stelle bei Heiric von Auxerre in Betracht: „Si quis aut cupiditatis illectu, aut animi pertinacis impulsu, mendacio patrocinari definiens, saltem in armillâ januæ jusjurandum explere præsumpserit, hunc quod sit reus perjurii, tum rei familiaris dispendio, tum corporeæ damno valetudinis, absque dilatione, pedisseque corripit ultio, durisque implexum nexibus, aut cita satisfactione liberum, aut proximo interitu efficit condemnatum²⁶.“

Sicher mit Recht bezieht Jacob Grimm²⁷ diese Stelle auf die Tür als einen Inbegriff von bürgerlichem Besitz und Gedeihen, der alten germanischen Gesetzen nach den Waffen des Kriegers als Eidesobjekt entsprochen hat. Die Wikinger in Wareham hatten wohl keine eigene Tür zur Hand, aber das Symbol konnte für den nationalkirchlichen Gebrauch vertieft werden, indem man in den Gebieten nördlich der Alpen den Bischofsring

²⁵ Two of the Saxon Chronicles, ed. C. Plummer, I, 1892 = 1929, 74. In seiner lateinischen Chronik, die auf eine jetzt nicht mehr bekannte Fassung der ae. Chronik zurückgeht, spricht Ethelwerd hundert Jahre später von *iuramentum in eorum armilla sacra*, was wohl als eine Interpretation Ethelwerds verstanden werden soll: *Rerum Anglicarum Scriptores*, ed. H. Savile, 1601 = 1970, 844. Die ae. MSS der Chronik haben nichts derartiges, auch der lateinische Text Domitian A VIII schreibt einfach *super sacrum armillum*.

²⁶ *Acta Sanctorum Julii*, VII, 1631 = 1970, 265 a.

²⁷ *Deutsche Rechtsaltertümer* I, 243, nach DuCange, der das wichtige Wort *januae* aus dem Zusammenhang weggelassen hat. Vgl. Goldmann, *Festschrift Amira*, 86—90; Brunner: *Deutsche Rechtsgesch.* II, ²1928, 571; P. Paulsen: *Drachenkämpfer*, 1966, 250—53.

als einen Türring, der den Zugang zum Reich Gottes eröffnen sollte, bildlich betrachtete, d. h. als ein Instrument, das neben oder sogar anstatt der Schlüsselgewalt von Bedeutung für die Rettung der Sünder sei. In einem Sacramentarium, das im frühen zehnten Jahrhundert in Lothringen geschrieben wurde, und das später in Exeter Verwendung fand, und in einigen wenig späteren Handschriften wird der Bischofsring mit folgender Formel verliehen: „Accipe ergo anulum discretionis et honoris, fidei signum, ut quę signanda sunt signes, et quę aperienda sunt prodas, quę liganda sunt liges, quę soluenda sunt soluas, atque credentibus per fidem baptismatis, lapsis autem sed penitentibus, per ministerium reconciliationis ianuas regni celestis aperias²⁸.“

Michel Andrieu hat gezeigt,²⁹ dass diese Formel von den älteren englischen Sacramentarien vorgeschrieben wird, und eine gewisse Wahrscheinlichkeit dafür zustandegebracht, dass sie zur Zeit Hincmars von Reims, um die Mitte des neunten Jahrhunderts, verwendet wurde, und sie konnte somit auch den Engländern im Jahre 876 bekannt sein. Es ist möglich, dass der vom englischen Chronisten erwähnte heilige Ring der

²⁸ The Leofric Missal, ed. F. E. Warren, 1883 = 1968, 215 b f. a. Über das Alter der Handschrift siehe ebdas. S. XXVI; XXVIII f. mit Fussnote Nr. 1. Die Formel findet sich z. B. auch im Pontificale Lanaletense, geschrieben im zehnten Jahrhundert, vermutlich in Kells (MS Rouen A 27, Cat. 368, ed. G. H. Doble, 1937, 59); im Benedictionarius Roberti Archiepiscopi, geschrieben in der zweiten Hälfte des zehnten Jahrhunderts in Winchester (MS Rouen Y 7 Cat. 369, ed. H. A. Wilson, 1903, 129); in dem sog. Codex Ratoldi, geschrieben vor 986 in Corbie (MS Paris 12052. Vgl. Migne, P. L. LXXVIII, 1862, Sp. 498; Leofric Missal, S. XXXIII; H. Lietzmann: Das Sacramentarium Gregorianum, 1921 = 1958, S. XXVI) und im MS Rom, Bibl. Alessandrina Cod. lat. 173, geschrieben bald nach dem Jahre 1000 — nach älterer Auffassung um 950 — nach einer Vorlage aus Salzburg, die ihrerseits wieder auf Mainz zurückging (M. Andrieu: Les Ordines Romani du Haut Moyen-Âge, IV, 1956, 108. Vgl. ebdas., I, 1965, 283; IV, 79—96). Angelo Rocca scheint eine weitere römische Handschrift benutzt zu haben (vermutlich Vat. 3806, aus Regensburg, siehe: Das fränkische Sacramentarium Gelasianum, ed. P. K. Mohlberg 1918, S. LIV), in der *mysterium* statt *ministerium* zu lesen war, siehe: A. du Saussay: Panoplia Episcopalis, 1646, 181. Am Rande eingetragen wurde die Formel z. B. in die MSS Vat. 7114, XIII. Jh., und UB Lyon II, XIV Jh. (Andrieu: Le Pontifical Romain au Moyen-Âge, I, 1938, 43; 48; III, 1940, 124; 386).

²⁹ Revue d'histoire ecclésiastique XLVIII, 1953, 58 f. Andrieu betrachtet in diesem Zusammenhang die Formel als die Widerspiegelung einer älteren Auffassung, wonach der Bischofsring noch als Siegelring betrachtet wurde. U. a. das „†“ nach dem Wort *solves* (sic) in der von Andrieu zitierten Handschrift (Rouen Y 7 Cat. 369), das in dieser Quelle sonst nur in den allererhabensten Verbindungen und überhaupt sparsam vorkommt, zeigt, dass die Symbolik sehr weit über den Begriff Siegelring hinausgeht.

Türring einer Kirche gewesen ist; es ist aber wahrscheinlich, dass es sich um einen Bischofsring gehandelt hat, so wie dieser in der angeführten, nordeuropäischen Formel als Türring der Kirche im höheren Sinne aufgefasst wurde. Einen solchen Ring konnte der Chronist als heilig bezeichnen. Dass er dieses Wort von einem heidnischen Eidring verwenden sollte, ist aber nahezu unmöglich. Auch die Notiz der altenglischen Chronik scheidet als Argument für die Existenz eines heidnischen Eidrings aus.

Man hat endlich den Eid- und Altarring bei den Wikingern in Dublin finden wollen³⁰, indem in den irischen „Annalen der vier Meister“ unter dem Jahr 994 (d. h. 995) berichtet wird, dass König Maelseachlainn „den Ring Tomars (*fail Tomair*) und das Schwert des Carlus“ von den dortigen Fremden eroberte³¹. Von einem Eidring ist also hier unmittelbar keine Rede. Der Herausgeber der Annalen der vier Meister, John O'Donovan, vermutete, der Ring sei benannt nach einem der Chronik nach im Jahre 846 (d. h. 847) bei Castledermot im südlichen Kildare gefallenen Wikingerhäuptling *Tomrair Erla*. Dem gegenüber hat Johannes Steenstrup angenommen³², *Tomrair* sei zwar der anorw. Name „Torer“ (*Þórir*; Marstrander meint, sicher richtiger: *Þórrarr*), Tomar dagegen der Gott *Þórr*, nach dem sowohl die Nordleute in Dublin wie der erbeutete Ring benannt sein sollten. Ein historisch gesicherter Ring des Gottes *Þórr* wäre nun nicht uninteressant und könnte wohl auch eine Andeutung oder eine Möglichkeit von Eidring enthalten.

Steenstrup übersieht nicht, dass gewisse andere norwegische Häuptlinge in älteren irischen Quellen *Tomrair* genannt werden, in jüngeren aber *Tomar* oder *Tamar*. Statt *Tomrair* kennt Marstrander ein „durch Dissimilation“ entstandenes *Tónair* aus Donegal, und man kann sich dem Eindruck nicht entziehen, dass es sich auch bei *Tomar* um eine Dissimilation handelt, und um eine Angleichung an das Muster der air. *o*-Stämme:

³⁰ J. C. H. R. Steenstrup: Normannerne, II, 1878 = 1972, 136; 359—62; III, 1882 = 1972, 128; Sophus Bugge, Oversigt over Videnskabs-selskabets Møder i 1891, 1892, 35 = ders.: Populær-videnskabelige Foredrag, 1907, 19; A. Bugge: Vikingerne, I, 1904, 139; C. Marstrander, Maal og Minne 1915, 82 f.; ders., Revue Celtique XXXVI, 1915 f., 241—53. Die sprachliche Grundlage überprüft in Marstrander: Bidrag til det norske sprogs historie i Irland, 1915, mit sehr lückenhaftem Index.

³¹ Annals of the Kingdom of Ireland by the Four Masters, ed. J. O'Donovan, II, 1854 = 1966, 722 f. Ein anderer Bericht in den Annalen von Clonmacnoise nennt nicht den Ring, sondern „das Schwert Karls und viele andere Kostbarkeiten“. Siehe übrigens die Darstellung von O'Donovan in The Book of Rights, 1847, SS. XXXVI—XLI.

³² Nach D. H. Haig, Archaeologia Æliana VII, 1876, 68.

nom. = gen. *Tomrair* > nom. *Tomar*, gen. *Tomair*, eine Angleichung, die vielleicht von der Entwicklung des norwegischen Namens *Börgeirr* > *Bórarr* unterstützt wurde. Vermutlich mit Recht lässt Myles Dillon es in der neuen Ausgabe vom Book of Rights³³ bei O'Donovans Auffassung von diesen Dingen verbleiben. Als Zeugnis für einen Thors-Ring ist die Eintragung in die Annalen der vier Meister nicht verwendbar, und es fragt sich, ob man ohne die vermutete Autorität anderer Quellen jemals dazu gekommen wäre, die Stelle so aufzufassen.

Dass es somit überhaupt kein Zeugnis für Eidring und Ringeid bei den alten Germanen gibt, ändert natürlich nicht die Tatsache, dass die alten Germanen Ringe gehabt und Eide geleistet haben, und dass ein Türring als Symbol der Tür bei der Vereidigung verwendet werden konnte. Ringe hat es genug gegeben, obwohl sie unter den frühen Wikingern nicht so prachtvoll waren wie im Norden der Völkerwanderungszeit und im karolingischen Ausland. Ein gewisser Ringtyp wurde im vorigen Jahrhundert als Eidring aufgefasst, nämlich ein offener, an den Enden sehr verstärkter Armring, der aber in Skandinavien in die Bronzezeit gehört³⁴. Ihm entspricht in etwas späterer Zeit ein ähnlich ausgeformter Halsring (air. *torc*, lat. *torquis* oder *torques*, der von der Antike an keltischen Kriegern beobachtet wurde, der z. B. vom Sterbenden Gallier in Rom getragen wird, und der auch bei der Ätiologie des römischen Namens *Torquatus* bei Livius VII, 9,8—10,14 Verwendung fand. Der Typ weist zurück in den vorderen Orient³⁵, hat aber keinen Zusammenhang mit den Wikingern, und das Wort „Eidring“ wird von den Archäologen seit langem in hörbaren Anführungszeichen gesprochen³⁶.

³³ 1962, II; vgl. 105. Beide Stellen aus dem Index des Buches weggelassen.

³⁴ H. C. Broholm: Danmarks Bronzealder, IV, 1949, 87; 118; Johs. Brøndsted: Danmarks Oldtid, II, 1958, 216.

³⁵ Siehe E. Schuppe, Paulys Real-Encyclopädie unter *Torques*; K. R. Maxwell-Hyslop: Western Asiatic Jewellery, 1971, SS. 196 f. mit phot. Abb. 149—51; SS. 209 f. mit phot. Abb. 171 f.; SS. 246—51 mit Zeichnungen 141—44 und 149 f. Vgl. die abgesehen von der Hauptthese ausgezeichnete Darstellung von C. Holmboe, Forhandlingar i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1863, 1864, 171—82.

³⁶ Vgl. B. Schnittger, Reallexikon der Germ. Altertumskunde I, 1911—13, 124 b über den „früher sog. „Eidsring““; H. Thrane, Skalk 1969, Nr. 5, 9. Mit J. de Vries: Altgerm. Rel.gesch., I, ²1956, 337 (anders Magoun, Acta Phil. Scand. XX, 288—90) werden die meisten wohl davon absehen, dem goldenen Ring von Pietroasa, dessen runische Inschrift u. a. das Wort „heilig“ enthält, eine konkrete religionsgeschichtliche Rolle zuzuweisen. Der einzigen annehmbaren Interpretation der Inschrift nach, R. Loewe, Indogerm. Forschungen XXVI (Festschrift Brugmann), 1909, 203—08, war der Ring dem Jupiter geweiht. Dass hiermit irgendein germanischer

Es ist sicher, dass das Eifern des heiligen Ambrosius im Jahre 381 gegen die heidnischen Ringe der gotischen Priester, das als Argument für die Existenz germanischer Eidringe dauernd herangezogen worden ist³⁷, keinen Schatten von Ringeid oder Eidring enthält, und dass die alten Germanen weder das eine noch das andere gekannt haben, abgesehen vom Eid auf den Türring, wo nicht der Ring, sondern die Tür das Entscheidende war. Wahrscheinlich ist der Türring auch nicht eben altgermanisch.

Diese Feststellung gehört zu denjenigen, die das Arbeitsfeld der Literaturhistoriker um Werke erweitern, die früher zum Gebiet der Historiker, der Religionshistoriker und der Rechtshistoriker gehörten. Es gibt schon eine erhebliche Anzahl Beobachtungen dieser Art; die westnordische Prosa hat in der neueren Zeit ein früher nicht geahntes Gepräge von Fiktion angenommen. Der Literaturforscher kann hiermit ebenso zufrieden sein wie der Historiker. Die Werke können eine literarische Würdigung ertragen. Die überraschende Blüte der hochmittelalterlichen Erzählkunst auf Island setzt offensichtlich die Unterbrechung der altnorwegischen Kulturtradition voraus; die Elemente der älteren Tradition werden frei umgeformt. Die Einarbeitung von Ringeid und Eidring in die auf Island entstandenen Unterhaltungswerke ist als kulturhistorische Kulisse meisterhaft gelungen.

Gott, z.B. Thor, gemeint wäre, bleibt, entgegen der Auffassung Loewes, unwahrscheinlich. Die Einweihung von Torques an Jupiter ist in römischen Quellen aller Art mehrmals belegt (Schupper, Real-Enc., Sp. 1803).

³⁷ Müllenhoff, *Zeitschr. f. deutsches Altert.*, XVII, 429; Brunner: *Deutsche Rechtsgesch.*, I, ²1906, 258; Magoun, *Acta Phil. Scand.*, XX, 285 ff.; de Vries: *Altgerm. Rel.gesch.*, I, 390. Weitere Zeugnisse, die keine sind: Vilh. Grønbech: *The Culture of the Teutons*, II, 1931, 140.

ALFRED JAKOBSEN

Et par Edda-strofer revurdert

I det følgende vil et par Edda-strofer der det etter alt å dømme er oppstått feil i den skriftlige tradering, bli vurdert på nytt. Det dreier seg om halvstrofene 44 og 45 av *Hárbarðsljóð* og om strofe 8 av *Reginismál*. Det foreligger flere tolkningsmuligheter, og disse er allerede påpekt av forskerne. En er imidlertid i den vanskelige situasjon at en i flere tilfeller ikke vet hvilket av forslagene en skal velge — det ene kan være like godt som det andre. En kritisk gjennomgang og drøfting av framleggene er derfor ønskelig. Under denne gjennomgangen må en selvsagt ha for øye momenter som forslagsstillerne eventuelt kan ha oversett, og som kan ha betydning for valg av lesemåte.

*

Strofe 44 og 45 av *Hárbarðsljóð* lyder i Codex Regius (R):

Nam ec at *mǫnnum*
þeim enom aldrǫnom
er bva i heimis scogom

þo gefr þv
gott nafn dysiom
er þv kallar þer (eller eventuelt þat) heimis scoga.

I str. 44,1.1 mangler *mǫnnum* i AM7481,4to (A). For *scogom* i l. 3 har A: *skargvm*. I str. 45,1.3 mangler *þer* (*þat*) i A. For *scoga* i R finner vi i A: *skoga*.

Det er rimelig å oppfatte disse to replikkene av henholdsvis Hárbard og Tor som to halvstrofer i *ljóðahátt*.

Når det gjelder de to kortlinjene i str. 44, må en velge mellom R's og A's versjon som grunnlag for drøftingen. Da det er lettere å forestille seg at subst. *mǫnnum* er uteglemt eller bevisst utelatt av A enn at det skulle være føyd till av R, er det naturlig å ta utgangspunkt i teksten slik den lyder i R. Men linjene mangler allitterasjon. Forutsatt at den har vært til stede i originalen, må vi altså prøve å finne ut hva denne kan ha hatt.

Sophus Bugge satte inn *ýtom* istedenfor *mǫnnum* (Norræn fornkvæði. 1867 s. 102). Magnus Olsen antok derimot at skriveren av R har uteglemte en bokstavgruppe som enten er identisk med eller sterkt ligner *at*: *átt-mǫnnum eller *ættmonnum* 'ættmenn, slektninger'. Han peker på at selv om formen *áttmaðr ikke ellers er påvist, har den som sideform til *ættmaðr* en lang rekke analogier, f. eks. *áttniðr* = *ættniðr*, *átthagi* = *ætt-hagi* (Edda- og skaldekvad I. 1960, s. 52 f.).

Av de to rettingsforslagene er Magnus Olsens avgjort det beste. Det er vanskelig å forstå hvorfor det allittererende subst. *ýtom* skulle være blitt byttet ut med det ikke-allittererende *mǫnnum* i R. Avskriverfeil av det slaget som Magnus Olsen her regner med (haplogi), finner vi derimot rett som det er i håndskriftene.

De to fullinjene i str. 44 og 45 mangler også allitterasjon. Sophus Bugge endret derfor *scogom* i 44 til *hagom* og *scoga* i 45 til *haga* » for Stavrimets og Meningsens Skyld ». Dette rettingsforslaget har siden de fleste Eddaforskere sluttet seg til.

I Edda- og skaldekvad I avviser imidlertid Magnus Olsen Bugges konjunktur. Også han mener riktignok at *scogom* sannsynligvis er forvanskning av et ord som har begynt med *h* (*h* feillest som *lc*). Men i stedet for *haugum* vil han lese *hogum*. Han begrunner dette framlegget på følgende måte: » For det første bør ordet på denne plass i full-linjen ha kort rotstavelse. Og for det annet ligger betydningen («grav)haug» altfor nær *dysjum* i følgende strofe; dikteriske hensyn krever jo at der er et visst tankespring fra Hårbards til Tors replikk, ikke bare en nøktern spesialisering av gravtype. Ennu et tredje hensyn er å ta. Vi er midt inne i et avsnitt hvor lovmannstonen er hørbar; det begynte med str. 42, og vi vil finne det avsluttet med str. 46: *svá dæmi ek* . . . Det eneste som ut fra disse forutsetninger kan føre frem til en løsning, må bli: *heimis-hogum*. Vokalen -*o*- er direkte bevidnet i Cod. AM (uttrykt ved »*av*»), og forlikes godt med overleveringen i Reg. («*o*» = *o*). Den er overhodet den eneste korte vokal som er anvendelig i forbindelsen *h*g-* ».

Ifølge Magnus Olsen er det altså tale om gamle lovkyndige ættmenn, *áttmenn, som Hårbard har boende i utmarkene omkring gården eller grenda. Hårbard spiller, sier han, sin lovmannsrolle også i str. 44.

Fra metrisk synspunkt er Magnus Olsens konjunktur naturligvis å foretrekke framfor Sophus Bugges. Nå viser det seg imidlertid at *Hárbarðsljóð*-dikteren ikke alltid overholder kravet om utgangen *∪ x* i fullinjen. I str. 22 lar han den nemlig ende på *∠ x*:

um sik er hverr í slíko

Omsynet til versemålet alene kan altså i dette tilfellet ikke være avgjørende.

Trekker vi så andre faktorer — både språklige og innholdsmessige — inn i vurderingen, synes de alle å gå i favør av Bugges forslag.

For det første: Formen *skøgvum* i A taler sterkt for at dettes forelegg har hatt et ord med diftongen *-au-*. Ligaturen *ω* er nemlig den vanlige betegnelsen i A for denne diftongen. For kort *ϕ*-lyd nyttes i regelen grafemet *ϕ* i dette hs. En treffer bare spredte eksempler på ligaturen *ω* for *ϕ*.¹

For det andre: Hvis forelegget for R og A i str. 44 hadde hatt *hogum*, måtte fullinjen i str. 45 ha lydt:

er þú kallar þær (eller þat) heimis haga.

I så fall ville rimeligvis begge skriverne ha oppdaget feilen i str. 44 og rettet *skogum* til *hogum*. I subst. *haugr* et det derimot ingen morfofonemisk veksling som kunne gjøre dem oppmerksom på mistaket.

For det tredje: Verbet *búa* forlikes svært godt med preposisjonsleddet *í heimis haugum*. *búa í haugi* må ha vært en fast vending; jfr. subst. *haugbúi* » Dødning som har Tilhold i den Høi, hvori han er begravet » (Fritzner).

Endelig må en ut fra Tors replikk i str. 45 slutte at Hårbard i den foregående strofen har talt om gravplasser, altså *haugar*. Hvordan skulle Tor kunne assosiere *heimis hagar* med *dysjar*? Han skjønner jo ikke at ferjekaren er identisk med Odin, guden som omgikktes de døde for å lære av dem.

Lesemåten *haugum* knytter » lovavsnittet » innholdsmessig sammen med » hæravsnittet » like foran. I str. 40 heter det:

[Hárbarðr kvað:]
Ek vark í hernum,
er hingat gørdiz
gnæfa gunnfana,
geir at rjóða.

Den hæren Hårbard her taler om, er vel nettopp de dødes hær, *hauga herr*.

Jeg vil altså lese str. 44 og 45 på følgende måte:

Hárbarðr kvað:
Nam ek at áttmønnum þeim
enum aldrœnum,
er búá í heimis haugum.

¹ Jfr. Gustaf Lindblad, Studier i Codex Regius av Äldre Eddan. Lund 1954, ss. 117 og 153.

Þórr kvað:
þó gefr þú
gott nafn dysjum,
er þú kallar þær (þat) heimis hauga.

*

Prosainnledningen till *Reginismál* beretter om hvor den skatten stammet fra som kom til å spille en slik skjebnesvanger rolle i Volsunge-sagnene. Gudene Óðinn, Hæmir og Loki dreper en oter som i virkeligheten er et forvandlet menneske. Som bot for sin gjerning skal de betale en gullskatt til oterens far, Hreiðmarr, og dennes to sønner, Reginn og Fáfnir. Gullet tar de fra dvergen Andvari, som forbanner det før han forsvinner inn i berget. Da æsene skal rede ut boten, prøver de å holde unna ringen *Andvaranautr*, men Odin må utlevere også denne. Loki røper da noe av forbannelsen som er knyttet til skatten (str. 6):

Gull er þér nú reitt,
en þú gjöld hefir
mikil míns höfuðs;
syni þínum
verðra sæla sköpuð;
þat verðr ykkarr beggja bani!

Hreiðmarr blir rasende og erklærer at hadde han visst *þat fár fyrir*, skulle de ikke ha sloppet derfra med livet i behold (str. 7). Loki vet imidlertid om »enda verre» ulykker som skal ramme eierne av skatten:

Enn er verra
— þat vita þykkjunnk —
niðja stríð um nept;
jöfra óborna
hygg ek þá enn vera,
er þat er til hats hugat (str. 8).

Iallfall for siste halvstrofes vedkommende gjelder forbannelsen ulykker som skal inntreffe i en fjernere framtid.

Det knytter seg flere problemer til tolkningen av denne strofen. Særlig har man diskutert betydningen av ordet *nept* i l. 3, men det er også uenighet om hvem det egentlig siktes til med *niðja* i samme linje, og om hva *þat* i l. 6 står for.

Flere forskere har antatt at *nept* et et substantiv, og at det refererer seg til gullskatten. Magnus Olsen (ANF 39, s. 316 ff.) foreslo å rette till *nyt*

» besiddelse (av gullet) ».² Feilen skulle etter hans mening være oppstått ved at skriveren av R hadde forvekslet *y* med *p* og » troet at se ogsaa en smal vokal foran *pt* ». Anne Holtsmark (MM 1956, s. 107 f.) vil heller tenke seg at forelegget har hatt *nayt* (med insulær *v*), som skriveren har lest *napt* og rettet til *nept*. *na|t* (: *naut*) er akk. sing. av subst. *nautr*, siste ledd i ringens navn *Andvaranautr*, som er nevnt i prosaen like før. Det siste bidraget til diskusjonen om *nept* er kommet fra Ursula Dronke (MM 1960, s. 97 f.). Hun korrigerer *um nept* til *ónept*. Feilen mener hun er oppstått ved at den privative partikkel *o-*, som muligens hadde aksent over seg, og kanskje var skrevet atskilt fra *nept*, er blitt feillest som *ō* (med nasalstrek; hs. har: *ō nept*). Alternativt kunne feilen være oppstått ved en feillesning av en norsk form *únept* på et eller annet trinn i traderingen av diktet. *-nept* oppfatter hun som n. av adj. *neppr* » scant, failing »,³ og *stríð ónept* gjengir hun med » unflagging, unending strife ».

Før å ta det siste rettingsframlegget først, så virker det fra paleografisk synspunkt tiltalende. En forveksling av *o* og *u* er tenkelig. Har forelegget hatt *únept*, blir en eventuell feillesning enda lettere forståelig. Derimot kan det fra metrisk side reises visse innvendinger mot forslaget. Riktignok fins det flere eksempler på trykklett negativt prefiks i *ljóðahátt*. Til de eksemplene Ursula Dronke nevner s. 98 i sin artikkel, kan føyes følgende: *opt sér ógott um gelr* (*Hávamál* 29) og *sá er hefir óvinligr verit* (*Hugsvinnsmál* 140). Men jeg har ikke funnet noe annet tilfelle der et alliterasjonsbærende ord med trykklett negativt prefiks står sist i fullinjen. Ser vi på hele strofen under ett, passer *ónept* heller ikke betydningsmessig særlig godt inn i sammenhengen. Her må vi dra inn i vurderingen pronomenet *þat* i l. 6. Leser vi *ónept*, blir det naturligst å anta at *þat* viser tilbake på *stríð*, men et uttrykk som *stríð hugat til hatrs* » strid tenkt (eller bestemt) til hat » virker — som Magnus Olsen har påpekt — unektelig noe besynnerlig.

Etter mitt skjønn er det de som søker et ord for » gull » bak *nept*, som er på rett spor. Magnus Olsen har gjort det klart at liksom str. 6 er også hele str. 8 behersket av tanken på det skjebnesvangre gullet. I str. 6 er tankegangen i den grad dominert av forestillingen om gullet at *þat* i l. 6 kan vise tilbake på subst. *gull* enda pronomenet er skilt fra dette ordet ved hele 4 linjer. Også i str. 8 er det naturligst å forstå *þat* om gullet: » det er bestemt til hat ».

² Om tidligere tolkingsforsøk se B. Sijmons und H. Gering, Die Lieder der Edda. Halle (Saale). 1931 b. III, 2, s. 169.

³ Om etymologien se Alexander Jóhannesson, Isländisches etymologisches Wörterbuch. Bern 1956, s. 214.

Til styrking av Magnus Olsens teori kan en dra inn str. 9. I denne heter det:

*Rauðu gulli, kvað Hreiðmarr,
hygg ek mik ráða munu
svá lengi sem ek lífi;*

Hreiðmars replikk blir best forståelig og knyttes best sammen med str. 8 dersom det med *pat* i det umiddelbart foregående er underforstått »gullet». En kunne kanskje også trekke inn til jamføring dialogen mellom Fáfñir og Sigurðr i str. 9 og 10 av *Fáfñismál*. Sigurds replikk i str. 10:

*Fé ráða
skal fyrða hverr
æ til ins eina dags*

-----

danner en slående parallell til Reidmars svar i str. 9 av *Reginismál*. I den foregående str. av *Fáfñismál* tales det også om »gullet»:

-----

*it gjalla gull
ok it glóðrauða fé,
þér verða þeir bauðgar at bana!*

Skal en prøve å finne et ord for »gull» som kan være blitt korrumpert til *nept*, må valget stå mellom *nyt* (som logisk inneholder begrepet gull) og *nautr* — noe annet subst. på *n-* for »gull» er ikke belagt. Av disse to konjekturane er etter min oppfatning Anne Holtsmarks av flere grunner å foretrekke. Vi venter oss et konkret ord for gull, og dette representerer jo *nautr* her. Fra paleografisk synspunkt er også *naut* å foretrekke: *y* og insulær *v* kan hver for seg lett forveksles med *p*, men i hss. der angelsaksisk *v* var i bruk, pleide man gjerne å sette prikk over *y*'en for å skille den ut. Det er også lettere, synes jeg, å forestille seg at skriveren har lest *e* for *a* (eller eventuelt rettet *a* til *e* for å få et kjent ord) enn at han har innbilt seg å se en vokal foran *pt*.

Det kunne innvendes mot Anne Holtsmarks forslag at det umiddelbare

islandske forelegg for R ikke synes å ha nyttet insulær *v*. I de få tilfellene der vi møter slik *v* i R, ser det ut til å være samtidige skrivevaner som slår igjennom.⁴ Men et eldre (norsk?) forelegg kan han anvendt den.⁵ I hss. med gjennomført insulær *v* skrives diftongen *au* riktignok vanligvis med *u*, men unntaksvis forekommer også aʋ.⁶ En skriver som var vant til betegnelsen *au*, kunne i farten lett komme til å ta feil når han traff en avvikende skrivemåte.

Som nevnt mener Anne Holtsmark at det antatte *nauutr* refererer seg til ringen *Andvaranauutr*, omtalt i prosaen like før str. 6. Dette er i og for seg en rimelig tanke — nettopp denne ringen kom jo til å spille en viktig rolle i *niðja stríð*. Ringen kan også sies å representere hele gullskatten. Det kunne også tenkes at dikteren i dette tilfelle har villet betegne alt gullet under ett som *-nauutr* (jfr. *þat* i l. 6, som synes å forutsette nøytrumsordet *gull* eller *fé*). Vi kan i denne forbindelse merke oss at i den umiddelbart foregående strofe (nr. 7) er det også tale om hele gullskatten:

*Gjafar þú gaft,
gaftatu ástgjafar,
gaftattu af heilum hug!*

Med omsyn til *niðja* i l. 3 mente R. C. Boer at dette subst. refererte seg til Hreiðmarr og hans sønner. (Die Edda II, s. 180). Loke forutsier altså ifølge ham noe som er *enn verra* for Hreiðmarr personlig, nemlig at han skal omkomme for sin egen sønns hånd. I sin kommentar til strofen slutter Anne Holtsmark seg til Boer. Hun oversetter *niðja stríð* med » far og sønns strid ». Magnus Olsen oppfatter derimot *niðja* som » ætlingers » og *niðjar* og *jofrar óbornir* som samme personer. Han peker på at etter Boers oppfatning må det logiske ettertrykk ligge på *niðja* (*niðja stríð* omtrent = » frendestrid »), » men en saadan kraftig fremhævelse af denne personbetegnelse, i et udsagn om et mere specielt forhold, maa synes umulig her straks foran det vægtige *jofra óborna*, naar dette sidste udtryk skal indføre nye personer » (s. 316). Magnus Olsens argumentasjon virker overbevisende. Det kan tilføyes at dersom vi betrakter *niðja* og *jofra óborna* som identiske, får vi større samsvar, både formelt og innholdsmessig, med

⁴ Gustaf Lindblad, Studier ..., s. 31.

⁵ Se Didrik Arup Seip, «Om et norsk skriftlig grunnlag for Edda-dikningen». MM 1957, s. 106.

⁶ Jfr. Anne Holtsmark i den anførte artikkel, s. 108.

forbannelsen slik denne blir fremsagt av dvergen i str. 5. Første ledd av den:

*þat skal gull
er Gustr átti,
bræðrum tveim
at bana verða*

svarer da til str. 6, og andre ledd:

*ok oðlingum
átta at rógi;
mun míns fjár
mangi njóta.*

har sin parallell i str. 8 (hele strofen).

Str. 8 vil jeg etter dette oversette på følgende måte:

» Enda verre er
— det synes jeg å vite —
ætlingenes strid om (Andvares) verdifulle gave (o: gullskatten);
jeg tror de ennå
er ufødte de fyrster
som det (o: gullet) er tenkt til fiendskap ».

LARS LÖNNROTH

Structural Divisions in the *Njála* Manuscripts

In order to perceive the structure of *Njáls saga* it is important to get a clear picture of the various divisions and subdivisions within the text and to understand the principles on which they are based. We shall here consider the structural division as it appears in the *Njála* manuscripts. To what extent may this division be said to justify our present-day ideas about the author's organization of his narrative?¹

Before we try to answer this question we must consider in general terms the medieval manuscript practices in organizing a saga text on a written page. It is important to remember that a medieval codex was produced very differently from a modern book. Icelandic scribes did not waste valuable parchment by making the kind of spatial arrangements by which we nowadays indicate the beginning of a new paragraph or a chapter. Instead, they tended to arrange the text in compact blocks without any blank spots (except for the surrounding margin).

In order to indicate where a new chapter started, they used colored (normally red) initials and red rubrics which stuck out brightly against the surrounding blackness of the text. If the chapter marked the beginning of something especially important, such as a new *þáttur* or episode, the

¹ This article was originally written as an appendix to my book, *Njáls saga: A Critical Introduction*, scheduled for publication by the University of California Press, Berkeley, in 1975. The book contains a detailed discussion of literary structure in the sagas, particularly in *Njála*. I shall have to assume that the reader is familiar with this discussion or with similar discussions in modern "structuralist" saga studies such as Theodore M. Andersson's *The Icelandic Family Saga: An Analytic Reading* (Cambridge, Mass., 1967), Richard F. Allen's *Fire and Iron: Critical Approaches to Njáls Saga* (Pittsburgh, 1971), and Carol J. Clover's "Scene in Saga Composition," *Arkiv för nordisk filologi*, 89 (1974), 57—83. In this article I am concerned with the limited but important problem of how to find a firm philological basis for structural divisions of the saga text. I should like to express my gratitude to Professor Jonna Louis-Jensen, Copenhagen, who has kindly checked some of the chapter divisions in the *Njála* manuscripts. Most of the manuscript collation, however, was done by myself in 1968—69.

initial was often made extra large and ornate—this practice may be best studied in very large and expensively produced codices such as *Flateyjarbók* or *Möðruvallabók*. If, on the other hand, the chapter was a long one, involving several segments and scene-shifts, the scribes would occasionally indicate the beginning of a new segment or “paragraph” within the chapter by letting it start with a somewhat larger (black) capital letter.² Episodes and segments were, however, much less consistently indicated by such “typographic” methods than the chapters were, and we must therefore center our interest on the chapter division.

The chapters in a saga manuscript are generally much shorter than chapters in a modern book—in length they often correspond to a modern paragraph, so that it would often be unnecessary to introduce any further subdivision. Initials and rubrics seem to have functioned as a kind of signpost for readers leafing through the manuscript in search of some particular story or incident (we must remember that Icelandic codices normally did not have tables of content!). This explains why one single page sometimes contains several chapters, each of them headed by a rubric indicating content, e.g. “Death of Gunnarr,” “Burning of Njáll,” etc.

The practical function of initials and rubrics also explains why saga chapters sometimes seem to lack the kind of structural unity which we expect from a modern chapter. To the average Icelandic scribe, a “chapter” seems to have been a guide to the content rather than an element of form and structure. The word “chapter” (*Kapítuli*, from Lat. *Capitulum*) itself originally meant the chapter *heading* rather than the text that followed after it. Such “chapters” may perhaps best be compared to the small italicized rubrics which are nowadays often found in the margin of scientific textbooks. They may certainly be useful in trying to determine the structure intended by an author but frequently other divisions are more important from an artistic standpoint even though they are less emphasized in the manuscripts. It is also extremely important to distinguish between the divisions that were made by the author and those that were made by later scribes.

² By “segment” I mean a discrete, fairly small unit of saga narrative which may consist either of a brief description (such as the presentation of a new character) or a short, dramatic scene as defined and analyzed by Clover in *ANF*, 89. In modern saga editions these segments roughly coincide with the paragraph division imposed by the editors. As Clover points out (*op.cit.*, p. 60, note 9), paragraphs are seldom suggested in medieval saga manuscripts. Yet they do appear with some consistency in certain chapters within the *Njála* manuscripts, e.g. chs. 124 and 157 (see below, pp. 68—69).

When a manuscript was made, its scribe would first write the main text in black ink, leaving spaces for the chapter initials and rubrics to be filled in later. If he was making a transcript, he would generally try to preserve the divisions of his exemplar—even to the extent of preserving the size of the initial (we thus find that practically all *Njála* manuscripts have an extra large initial at the beginning of the chapter where Gunnarr is first introduced!). But mistakes were often made, since it was necessary to start leaving space for the initial even before coming to the end of the preceding chapter—its two or three last lines had to start with an indentation through which the vertical part of the initial could stretch upwards. If the scribe failed to observe this in time, he could not erase, and thus he had to cover up his mistake, either by springing over the division altogether or by letting the new chapter begin one or two sentences later than his exemplar. If, on the other hand, he started to make the indentation too early, he would have to let the new chapter begin one or two sentences earlier than his exemplar. This is the main reason why we often find slight variations between the *Njála* manuscripts as to the exact point where a chapter ends and another one begins. (Some errors of this sort have been preserved in our modern *Njála* editions, for example at the beginning of chapter 70, where it seems clear from the context that the first sentence should really be the concluding sentence of chapter 69.)

Occasionally, the scribes would also make completely new divisions when they found them warranted by the text or when they thought that the chapters in their exemplar were too long and compact. It is nevertheless possible to reconstruct the original divisions if only we have a fair number of manuscripts to compare.

To reconstruct the original *rubrics*, however, is a much more problematic venture. These were filled in, together with the initials, at a later stage, sometimes by another, specialized scribe (the illuminator) and frequently without consulting the exemplar which had been used for the text. Apparently, the illuminators often made up their own rubrics from the general context. Sometimes they came up with rubrics that did not fit the content very well and were obviously the result of careless reading. Sometimes the wording of the rubric seems to have depended on how many words they could cram into the space left to them for this purpose by the first scribe. They frequently contented themselves by merely filling in the not very informative word *capitulum* in red ink.

We thus find that the rubrics in the manuscript tradition differ much more from each other than do the chapter divisions themselves. They have on the whole been ignored by modern editors in their efforts to reconstruct

the original texts. They may nevertheless be of great interest as evidence of the conventions and stereotyped ideas on which the Icelandic scribes based their chapter divisions. By studying them, we may learn, for example, what kind of incident or narrative development was generally thought to merit a new rubric: the death of a prominent character obviously belongs to this category (the *Njála* manuscripts contain many rubrics beginning with the words *víg*, *fall*, *andlát* and *bardagi*) but also settlements at the Allthing (*sættmál*), courtships (*bónorð*), weddings (*brúðkaup* or *brullaup*) and travels to or away from Iceland (*útkoma* and *útanferð*).³ It seems very likely that such frequently recurring terms were used also by the author of *Njála* in setting his original rubrics, even though their exact wording cannot now be determined.

While the rubrics and initials of manuscripts are usually not even included in modern editions of the sagas, the chapter divisions have generally been selected rather arbitrarily from one or two manuscripts, numbered according to modern—but not medieval—practices, and then preserved intact from one edition to the next in order to facilitate references to specific scenes and incidents. Modern editors may thus be said to be the heirs of medieval tradition in at least *one* respect: practical considerations of editing have been allowed to compromise their fidelity to the author's original intentions.

The chapter divisions which we find in all editions of *Njála* were originally established by Olavus Olavius in the first edition of 1772.⁴ He based these divisions primarily on *Reykjabók* (R)—still considered one of the main manuscripts—but he also included some divisions from *Kál-falækjarbók* (K), another early manuscript, which has later been shown to be closely related to R. Rubrics were also included from these two manuscripts and the chapters numbered from 1 to 160, even though there were only 159 chapters in the edition (Olavius happened to omit number 68, thereby assigning the later chapters a higher number than they would otherwise have received).

In the Latin translation of 1809,⁵ some more rubrics from other manuscripts were included among the variants in the footnote apparatus, but otherwise no changes were made in the basic division. The next editor,

³ The rubrics may thus help us to identify the conventional *topoi* around which segments, chapters, or episodes are constructed; cf. Allen (1971), pp. 69–72.

⁴ *Sagan af Níðli Þorgeirssyni ok sonum hans*. Ed. Olavus Olavius (Copenhagen, 1772). On this edition, cf. Jón Helgason in *Manuscripta Islandica*, 6 (Copenhagen, 1962).

⁵ *Historia Nialii et Filiorum*, transl. by Jón Johnsonius (Copenhagen, 1809).

however, Konráð Gíslason (1875),⁶ decided to omit the rubrics altogether while preserving the chapter division, except for correcting the numbering from 160 to 159. Surprisingly enough, he did not include any further information about structural divisions in his otherwise very extensive variant apparatus, even though there is a great deal of variation between the *Njála* manuscripts in this particular respect. Nothing further has been said about this whole problem by either Jón Þorkelsson,⁷ Carolsfeld,⁸ Finnur Jónsson,⁹ or Einar Ólafur Sveinsson,¹⁰ all of whom made important contributions to the textual criticism. The division in Finnur Jónsson's and Einar Ólafur Sveinsson's editions follows that of Konráð Gíslason quite mechanically, even though Sveinsson's edition is primarily based on *Möðruvallabók* (M), a manuscript containing a division quite different from that of R or K.

It is evident, therefore, that the *Njála* manuscripts must be consulted again so that we may ascertain (if possible) the author's original divisions before we start to discuss them in general terms. It should not be necessary to consult *each* of the manuscripts for *each* division, since a division (rubric, initial, etc.) may be said to be firmly established as part of the author's original manuscript if it is found in all three main branches (X, Y and Z) of the manuscript tradition as previously established by Sveinsson.¹¹ When there is disagreement between the principal manuscript

⁶ *Njála udgivet efter gamle Håndskrifter af det Kongelige nordiske Oldskrift-Selskab*, Vol. I (Text) and II (Commentary), Copenhagen, 1875—96.

⁷ "Om håndskrifterne af *Njála*," in *Njála*, II, pp. 647—783.

⁸ In K. Lehmann and H. Schnorr von Carolsfeld, *Die Njálssaga insbesondere in ihren juristischen Bestandtheilen: Ein kritischer Beitrag zur altnordischen Rechts- und Literaturgeschichte* (Berlin, 1883).

⁹ *Brennu-Njáls saga*. Ed. Finnur Jónsson. Altnordische Saga-Bibliothek, 13 (Halle, 1908).

¹⁰ *Studies in the Manuscript Tradition of Njáls Saga* (Reykjavik, 1953); *Brennu-Njáls saga*. Ed. Einar Ól. Sveinsson. Íslenzk Fornrit, 12 (Reykjavik, 1954).

¹¹ The most convenient survey of *Njála* manuscripts and manuscript branches may be found in Sveinsson's introduction to the Íslenzk Fornrit edition of 1954, pp. CXLIX—CLIX. From this survey I have borrowed all abbreviations for designating individual MS. and MS. branches, of which the following are the most important:

X-branch: R (*Reykjabók*), K (*Káljalækjarbók*), S 2 (2nd part of *Skafinskinna*), O 1 (1st part of *Oddabók*), Bb 1 and Bb 3 (1st and 3rd part *Bæjarbók*), Sv 1 (1st part of *Sveinsbók*), and the fragments α, β, γ, δ, ε, ζ, η, θ, ι, and κ of *AM 162 B, fol.*

Y-branch: M (*Möðruvallabók*), O 2 (2nd part of *Oddabók*), Bb 2 (2nd part of *Bæjarbók*), Ga 2 (2nd part of *Gráskinnuauki*).

Z-branch: Gr (*Gráskinna*) and S 1 (1st part of *Skafinskinna*).

branches, however, it may often be necessary to look at the individual manuscript in more detail and to consider whether a particular division is warranted by the context and by the general practices of the author. As we shall see, these practices are fairly consistent and bear witness to the author's careful organization of his work.

The result of such a collation—pertaining primarily to *chapter divisions* (not rubrics)—is presented below in survey form, followed by a commentary in which the variation between the manuscripts is discussed in further detail. The numbers in the first column correspond to numbers assigned to chapters in Sveinsson's edition of 1954 (the "canonical" chapters). Chapter divisions not found in this edition are assigned the number of the "canonical" chapter in which they appear, followed by a capital letter and a reference to the page, line and first words of its beginning sentence according to the 1954 edition. The number 12 A, followed by the reference 36¹²: "*Nú er þar*," for example, means that the chapter division in question appears within chapter 12 of this edition on the twelfth line of page 36 and begins with the aforementioned three words.

In the next column I have indicated manuscript and manuscript branches in which the division appears according to the system previously established by Sveinsson. The designation "XYZ," for example, indicates that the division is found in all three of the principal manuscript branches, whereas "RK" indicates that it is found in *Reykjabók* and *Kálfalækjarbók*. Manuscript and manuscript branches in which the division does *not* appear are next listed according to the same system. It should be noted that the list of manuscripts containing or not containing the division is not always exhaustive, partly because most manuscripts contain lacunas which make it impossible to check all divisions, partly because it is often possible to ascertain whether or not a particular division was part of the original text even without consulting all the manuscripts. In dubious cases, however, all medieval manuscripts have been consulted.

Column 3 indicates the content of the chapter by means of a typical rubric, usually selected from one of the manuscripts, even though I have occasionally invented rubrics of my own. This column is intended as a guide to the plot structure and to the general principles of rubrication and chapter division in the *Njála* manuscripts, but I have no ambition to reconstruct the rubrics of the author's original text.

In the last column, I have indicated certain details of particular interest, such as unusually large chapter initials, variation between manuscripts as to the exact point where the chapter begins, etc. Most of these details will be further discussed in the commentary below.

In the left margin, finally, I have indicated the beginning and ending of main parts and episodes of the saga as outlined in my book, *Njáls saga: A Critical Introduction*.¹² Thus, the reader may check for himself to what extent my own structural scheme for analyzing the composition coincides with the divisions in the manuscripts.

Following the manuscript stemma and the textual principles laid down by Einar Ólafur Sveinsson,¹³ we may regard a chapter division as genuine (i.e. as part of the author's text) if it appears both in the X-branch and in either of the Y and Z branches within the manuscript tradition. Such divisions (which are normally found in all the available manuscripts, insofar as they do not contain lacunas) have been marked in this survey by an asterisk (*), except in a few cases where the authenticity may be contested for some particular reason (these cases will be discussed below). Following the same principles, we may also regard a chapter division as interpolated if it is totally absent from two of the branches and appears only within a subbranch of the third. Such divisions (which are normally found in one or two manuscripts only) have been marked by a minus sign (—).

It is then easily apparent from our survey that thirteen chapter divisions in the modern editions (before the beginning of ch. 7, 12, 14, 16, 44, 49, 130, 134, 142, 149, 152, 156, and 159) have no basis in the author's text. Six of these divisions (12, 14, 16, 44, 134, and 156) appear only in *Kál-falækjarbók* (K) and are probably to be regarded as interpolations in that manuscript, which also contains several other spurious divisions that do not appear elsewhere (e.g. 12 A, 13 A, 36 A, 45 A, 88 A). It is a little difficult to understand why Olavus Olavius canonized some of them but not the others, since he obviously did not bother to check them against any other manuscript than R. Two other authorized but interpolated divisions (49 and 130) appear in K and in the related manuscript *Oddabók* (O), while five (7, 142, 149, 152, and 159) appear in R alone. All these divisions should clearly be omitted from any new, critical edition of the saga.

On the other hand, there are six divisions (89 A, 91 A, 92 A, 97 C, 105 A, 120 A) which should clearly be accepted as genuine even though they do not appear in R, and hence were not authorized by Olavius and later

¹² See particularly my chapter II, "The Plot and its Sources." My division of the saga into main parts and episodes differs in some important respects from the divisions previously presented by A. U. Bååth, *Studier öfver kompositionen i några isländska ättesagor* (Lund, 1885), pp. 91—160 and by Theodore M. Andersson, *op.cit.* (1967), pp. 291—303.

¹³ See 1954 edition of *Njála*, pp. CLII—CLV.

	Chapter	Manuscripts		Content (rubrics)	Notes
		Found (—)	Not found (—)		
I.	<i>Prologue</i>	*1.	RKSO(XZ)	<i>Hér hefr (upp) Brennu-Njáls sögu</i>	All ms.: Very big initials
1.	<i>Hrútr and Unnr</i>	*2.	RKSO(XZ)	<i>Hrútr bað Unnar</i>	
		*3.	RKSOGr(XZ)	<i>Frá Hrúti ok Gunnhildi konunga móður</i>	
		*4.	RKSOGr(XZ)	<i>Um sigling Hrúts</i>	
		*5.	RKSOGr(XZ)	<i>Dráp Atla</i>	
		*6.	RKSOGr(XZ)	<i>Frá álogum Gunnhildar</i>	
		— 7.	R	KSOGr(XZ) <i>Skilnaðr Unnar ok Hrúts</i>	
		*8.	RKSOGr(XZ)	<i>Dingdeila Mardar ok Hrúts</i>	
2.	<i>Hallgerðr's marriages</i>	*9.	RKSO(XZ)	<i>Þorvaldr bað Hallgerðar</i>	} Lacuna in R
		*10.	KSO(XZ)	<i>Frá brúðlaupi Hallgerðar</i>	
		*11.	KSO(XZ)	<i>Dráp Þorvalds</i>	
		— 12.	K	SO(XZ) <i>Þjóstólfr fór til Seans</i>	
		— 12 A. 36 ¹² :	K	RSO(XZ) <i>Frá Hallgerði ok eptirmáli</i>	
		<i>Nú er þar</i>			
		*13.	RKSOGr(XZ)	<i>Bónorð Glúms</i>	
		— 13 A. 44 ² :	K	RSOGr(XZ) <i>Gjaforð Hallgerðar</i>	
		<i>Hon hafði</i>			
		— 14.	K	RSOGr(XZ) <i>Frá brúðlaupi</i>	
		*15.	RKSOGr(XZ)	<i>Frá Þjóstólfi</i>	
		— 16.	K	RSOGr(XZ) <i>Frá sauðajferðum Glúms</i>	
		*17.	RKOGr(XZ)	<i>Víg Glúms</i>	
		*18.	RKOGr(XZ)	<i>Andlát Mardar</i>	Very brief chapter (3 sentences!)
II.	<i>"Gunnars saga"</i>	*19.	RKOGr(XZ)	<i>Hér hefr frá Gunnari</i>	Very large initial in all ms.
1.	<i>Introd.</i>				
A.	<i>The Recovery of Unnr's Dowry</i>				Picture in K of a lion fighting a dragon
		*20.	RKOGr(XZ)	<i>Frá Njáli</i>	Large initial in KO. Picture in K of an angelic cleanshaven man (Njáll?) fighting a dragon with a sword
		*21.	RSO(XZ)	K <i>Frá Unni og Gunnari</i>	
		*22.	RKS(XZ)	O(Y?) <i>Ráðagorð Njáls</i>	
		*23.	RGr(XZ)	<i>Frá Kaupa-Heðni</i>	
		*24.	RGr(XZ)	<i>Dingdeila Gunnars ok Hrúts</i>	
		*25.	RGr(XZ)	<i>Gjaforð Unnar (Valgarðr grái ok Njálssýnir koma við söguna)</i>	
		25 A. 70 ¹ :	GrS(Z)	OR	
		<i>Þeir braðr</i>			
		— 25 B. 71 ² :	Gr	ORS	
		<i>Njáll spurði</i>			
		*26.	RGrO	<i>Frá Ásgrími</i>	} Lacuna in K
		*27.	RGrO	<i>Bónorð Helga</i>	
B.	<i>Gunnarr's travels and marriage</i>	*28.	RGrO	<i>Útkráma Hallvarðar</i>	
		*29.	RGrO	<i>Útanferð Gunnars</i>	
		*30.	RGrM(XYZ)	<i>Gunnarr fór í viking</i>	} Text of M begins
		*31.	RGrM	<i>Gunnarr kom til Hákonar jarls</i>	
		*32.	RGrM	<i>Útkráma Gunnars</i>	
		*33.	RGrM	<i>Bónorð Gunnars</i>	
		*34.	RGrM	<i>Frá Dráni Sigfússyni (Frá brúðlaupi Gunnars)</i>	
2.	<i>The feud between Hallgerðr and Bergþóra</i>	*35.	RGrM	<i>Heimbod at Bergþórshvæli</i>	
		*36.	RKGrM	<i>Kolr vá Svart</i>	
		— 36 A. 94 ¹⁷ :	K	RGrM(XYZ) <i>Fésett Gunnars ok Njáls</i>	
		<i>Njáll mælti</i>			
		36 B. 95 ¹⁶ :	KM(ð)	RSOGr <i>Frá Atla</i>	Ch. in S begins on 95 ¹⁹ : <i>Ek em</i>
		<i>Atli heiti</i>			

Chapter	Manuscripts		Content	Notes	
	Found (+)	Not found (-)	(rubrics)		
	*37.	RKGrM	<i>Víg Kols</i>		
	*38.	RKGrM	<i>Víg Atla</i>		
	*39.	RKGrM	<i>Víg Brynjólfs</i>		
	*40.	RKGrM	<i>Sætt Gunnars ok Njáls</i>		
	*41.	RKGrM	<i>Frá Sigmundi</i>		
	41 A. 106 ²¹ :	O	RKGrM	<i>Fyrirburðr af víg Þórðar</i>	
	<i>þat var</i>				
	*42.	RKGrM	<i>Víg Þórðar leysingja sonar</i>		
	*43.	RKGrM	<i>Sætt Gunnars ok Njáls</i>		
	-44.	K	RGrM(XYZ)	— — —	
	44 A. 112 ¹ :	GrSOM(YZ)	RK(X)	<i>Illmæli við Njálssonu</i>	Division filled in after the main text in M
	<i>Sá atburðr</i>				
	44 B. 114 ¹ :	GrSOM(YZ)	RK(X)	<i>Eggjunarorð Bergþóru</i>	
	<i>Bergþóra mælti</i>				
	*45.	RKGrM(XYZ)		<i>Víg Sigmundar ok Skjaldar</i>	
	-45 A. 117 ¹⁷ :	K	RGrM	<i>Sættmál</i>	
	<i>Nú er þar</i>				
3. <i>The feud with Otkell</i>	*46.	RKGrM		<i>Frá Gizuri helta</i>	
	*47.	RKGrM		<i>Frá Otkalli á Kirkjubæ</i>	
	47 A. 121 ¹² :	Kδ	} RM	<i>Hallæri</i>	} Variants of the same division
	<i>Í þann tíma</i>				
	47 A. 121 ¹⁶ :	GrSO			
	<i>Sæ kom</i>				
	*48.	RKGrM		<i>Þjófnaðr Hallgerðar</i>	
	-49.	KO(X ₃)	RGrM(XYZ)	<i>Gunnarr fór til Otkels</i>	
	*50.	RKGrM		<i>Gunnari stefnt fyrir þjófnaðin</i>	
	*51.	RKGr		<i>Þingdeila Gunnars ok Otkels</i>	Lacuna in M
	*52.	RKGrM		<i>Frá Runólfi</i>	
	*53.	RKGrM		<i>Otkell reið á Gunnar</i>	
	*54.	RKGrM		<i>Bardagi við Rangá (Víg Otkels)</i>	
4. <i>The feud with Egill and Starkaðr</i>	*55.	RKGrM		<i>Heilræði Njáls við Gunnar</i>	
	*56.	RKGrM		<i>Sætt á vígum</i>	
	*57.	RKGrM		<i>Frá Starkaði ok sonum hans</i>	
	*58.	RKGrM		<i>Frá Agli ok sonum hans</i>	
	*59.	RKGrM		<i>Frá hestavígi (Fœddr Hóskuldr Hvítanessgoði)</i>	
	*60.	RKGrM		<i>Gunnarr veitir Ásgrími at máli</i>	
	*61.	RKGrM		<i>Fyrirsát við Gunnar ok bræðrum hans</i>	
	-61 A. 153 ¹⁸ :	Gr	RKMSO	— — —	
	<i>Sigurðr svínhofi</i>				
	*62.	RKGrM		<i>Draumr Gunnars</i>	
	*63.	RKGrM		<i>Víg Hjartar ok XIV manna</i>	
	*64.	RKGrM		<i>Heilræði Njáls við Gunnar</i>	
	*65.	SK(X)	MGrO(YZ)	<i>Málatilbúnaðr Valgarðs ok Marðar</i>	
	65 A. 162 ⁸ :	MGrO(YZ)	SK9δ(X)	— — —	Lacuna in R
	<i>Annar dag eptir</i>				
5. <i>The feud with the two Þorgeirrs</i>	*66.	KMOS	Gr	<i>Ráðagorð Njáls (Sættmál)</i>	
	*67.	KGrM		<i>Frá Þorgeiri Otkelssyni ok Þorgeiri Starkaðarsyni</i>	
	*68.	RKGrM		<i>Frá þeim nǫfnum</i>	
	*69.	RKGrM		<i>Frá Njáli ok þeim nǫfnum (Fyrirsát við Gunnar)</i>	
	*70.	RKGrM		<i>Eptirmál um fyrirsátin</i>	Begins one sentence later in Gr
	*71.	RKGrM		<i>Ný fyrirsát at ráði Marðar</i>	
	*72.	RKGrM		<i>Bardagi við Rangá (Víg</i>	

	Chapter	Manuscripts		Content (rubrics)	Notes
		Found (+)	Not found (-)		
6. Gunnar's fall	*73.	RKGrM		<i>Dorgeir's Ótkelssonar</i>	
	*74.	RKGrM		<i>Eptirmálið</i>	
	*75.	RKGrM		<i>Ráðin útaufrið Gunnars</i>	
	*76.	RKGrM		<i>Aufhearf Gunnars</i>	
	*77.	RKGrM	S	<i>Ráðin atfjör at Gunnari</i> <i>Fall Gunnars</i>	Somewhat larger initial in MK but no pictures or extra decorations
	*78.	RKGrM		<i>Gunnar kræð vísu dauðr</i>	
	*79.	RKGrM		<i>Heiðut Gunnars</i>	Begins two sentences later in Gr
	*80.	RKGrM		<i>Eptirmálið</i>	
	*81.	RKGrM		<i>Frá Kolskeggi</i>	
	*82.	RKGrM		<i>Frá Dráni</i>	
7 A. The fall of Dráinn	*83.	RKGr		<i>Útaufrið Njálssona</i>	} Lacuna in M
	*84.	RKGr		<i>Frá Kára Sölmundarsyni</i>	
	*85.	RKGrM		<i>Frá Sigræði jarli</i>	
	*86.	RKGrM		<i>Bardagi þeirra jarls við Skota</i>	
	86 A. 208 ¹¹ ; <i>Um ráðit</i>	MGrð	RKSO	<i>Njálssynir kómu til Nóregs</i>	
	*87.	RKGrM		<i>Frá Víga-Hrappi</i>	
	*88.	RKGrM		<i>Frá Hrappi, Dráni ok Hákonu jarli</i>	
	- 88 A. 216 ¹⁰ ; <i>Dá kemr jarl</i>	K	RGrMO	---	
	*89.	RKGrM		<i>Hrakfjör Njálssona</i>	Begins one sentence earlier in Gr
	7 B. The rise of Höskuldr Dráinsson	*89 A. 224 ¹ ; <i>Fóru þeir</i>	KGrMSO	R	<i>Hernaðr Njálssona</i>
*90.		RKGrM		<i>Útkvæma Njálssona</i>	
*91.		RKGrM		<i>Ráðagorð Njálssona</i>	
*91 A. 227 ²² ; <i>Þjöggušk</i>		KGrMSOεδ	R	<i>Njálssynir beiddu bóta</i>	
*92.		RKGrM		<i>Ráðin atferð við Dráin</i>	
*92 A. 230 ²³ ; <i>Konur</i>		KGrMOεδ	RS	<i>Fall Dráins Sigfússonar</i>	
- 92 B. 231 ¹¹ ; <i>En þann morgun</i>		Sε	RKGrMO	---	
- 92 C. 232 ¹¹ ; <i>Ná riðr</i>		K	RSGrMO	---	
*93.		RKGrM		<i>Manngjöld þyrir víg Dráins</i>	
*94.		RKGrM		<i>Njáll bauð Höskuldi jóstr</i>	
*95.	RKGrM		<i>Þér segir af Brennufloa</i>	} Somewhat larger initial in M	
*96.	RKGrM		<i>Frá Síðu-Halli</i>		
*97.	RKGrM		<i>Bónorð Höskulds</i>		
- 97 A. 241 ²⁰ ; <i>Þetta sumar</i>	OS	RKGrMγ	<i>(Þingleidd ok lögtekinn fimmtardómr)</i>		
- 97 B. 246 ⁵ ; <i>Eptir þat</i>	K	RSGrMO	<i>(Höskuldr þá goðorð)</i>		
7 C. Death of Höskuldr Njálsson (= Lýtingsþáttur)	*97 C. 247 ¹³ ; <i>En um sumarit</i>	KGrMS	R	<i>Höskuldr fór í Ossabæ</i>	Begins in S on 247 ⁵ ; Njáll ...
	*98.	RKGrM	O	<i>Víg Höskulds Njálssonar</i>	
	99.	SRKOε(X)	MGr(YZ)	<i>Víg bræðra Lýtings</i>	
III. "Njáls saga"					
1. Conversion	*100.	RKGrM		<i>Útkvæma Dangbrands (Kristni þáttur)</i>	Very large decorated initial in MKGrO and several paper ms. Picture in K of a knight on a horse

Chapter	Manuscripts		Content (rubrics)	Notes	
	Found (-)	Not found (-)			
2. <i>Murder of Höskuldur Dráinnsson</i>	100 A. 256 ¹¹ ; <i>Þetta spurði (or: Hallr bjó)</i>	KGrM	RSOz	<i>Siðu-Hallr tók skinn</i>	
	*101.	RKGrM		<i>Þangbrandr fór at boða trú</i>	
	*102.	RKGrM		<i>Víg Galtra-Heðins ok Vetrliða (Frá vísun Þorvalds ok Úlfs)</i>	
	102 A. 264 ¹³ ;	GrMO(YZ)	RSz(X)	<i>Víg Þorvalds (Frá vísun Hjalta ok Steinnunnar)</i>	Begins 3 sentences later in Gr (<i>Eptir þat</i>)
	*103.	RGrMO		<i>Frá Gestí Oddleifssyni</i>	Somewhat larger initial in M
	*104.	RKGrMz	O	<i>Um sekt Hjalta ok ferð til Nóregs</i>	
	*105.	RKSO(X)	GrM(YZ)	<i>Frá Þorgeiri Ljóscetninga goða</i>	
	*105 A. 271 ¹³ ; <i>Kristnir menn</i>	KOGrM	R	<i>Kristni lögtekin á Íslandi</i>	
	*106.	RKGrM		<i>Víg Lýtings</i>	
	*107.	RKGrM		<i>Frá Valgarði ok Merði</i>	
	*108.	KGrM(XYZ)	R	<i>Frá Merði ok Njálssonum</i>	
*109.	RKGrM		<i>Róg Marðar</i>		
- 109 A. 278 ²⁸ ; <i>Höskuldur</i>	O	RKGrM	<i>Víðatal Flosa ok Höskulds</i>		
*110.	RKGrM		<i>Ráðin atferð við Höskuld</i>		
*111.	RKGrMSO		<i>Dráp Höskulds</i>	Begins 2 sentences earlier (<i>þeir fóru</i>) in all except RS	
3. <i>The attempted settlement with Flosi</i>	*112.	RKGrM	<i>Frá Hildigunni</i>		
	*113.	RKGrM	<i>Frá Guðmundi ríka</i>		
	*114.	RKGrM	<i>Frá Suorra goða</i>		
	*115.	RKGrM	<i>Þingreið Flosa</i>		
	*116.	RKGrM	<i>Frá Flosa ok Hildigunni</i>		
116 A. 292 ⁶ ; <i>Ingjaldr</i>	GrM(YZ)	RKS(X)	<i>Frá Ingjalði</i>		
*117.	RKGrM		<i>Frá Flosa ok Sigfússonum</i>		
*118.	RKGrM		<i>Þingreið Njáls ok sona hans</i>		
*119.	RKGrM		<i>Njálssynir leituðu liðreiðu</i>		
*120.	RKGrM		<i>Frá Skarpheðni ok Þorkatti háki</i>		
*120 A. 306 ⁴ ; <i>Guðmundr</i>	KGrMO(XYZ)	R	<i>Guðmundr veitti Njálssonum lið</i>		
*121.	RKGrM		<i>Frá málalíbúnaði</i>		
*122.	RKGrM		<i>Frá Njáli ok Halli</i>		
*123.	RKGrM		<i>Málalokin</i>		
4. <i>The burning of Njála</i>	*124.	RKGrM	<i>Ráðin atferð við Njál ok sunn hans</i>		
124 A. 318 ¹⁸ ; <i>þat var</i>	GrS	RKM	<i>Frá Ingjalði</i>		
124 B. 320 ¹ ; <i>Kerling</i>	GrS	RKM	<i>Fgrirburðr</i>		
125.	GrSK	RM	<i>Fgrirburðr</i>	Large capital letter ("paragraph") in R	
*126.	RKGrM		<i>Flosi reið heiman</i>		
127.	GrK	RM	<i>Frá fgrirburðum at Bergþórshváli</i>		
- 127 A. 324 ¹⁰ ; <i>Nú er til</i>	O	RKGrM	---		
*128.	RKGrM		<i>Flosi reið til Bergþórshváls</i>		
*129.	RKGrM		<i>Njálsbrenna</i>	Large initial in KGr	
130.	KO	RGrM(XYZ)	<i>Fall Skarpheðins</i>		
*131.	RKM		<i>Kári leitaði liðreiðu</i>		
*132.	RKM		<i>Fundin bein Njáls</i>		

	Chapter	Manuscripts		Content (rubrics)	Notes
		Found (·)	Not found (—)		
	-- 132 A. 344 ¹⁰ : <i>Kári víð</i>	O(Gr)	RKMSv(XY)	<i>Kári kom til Ásgríms</i>	Begins 6 sentences later in Gr (= 344 ²¹ : <i>Dórhalli</i>)
5. <i>Lawsuit against the burners</i>	*133.	RKGrM		<i>Frá draumi Flösa</i>	
	-- 134.	K	RGrMSv(XYZ)	<i>Flösi leitaði liðveizlu</i>	
	*135.	RKGrM		<i>Frá málatilbúnaði</i>	
	-- 135 A. 359 ¹² : <i>Dórhallr</i>	K	RGrM	<i>Frá Dórhalli</i>	
	*136.	RKGrM		<i>Flösi ok Brennumenn kómu til Ásgríms</i>	
	*137.	RKGrM		<i>Frá Þorgeiri skarargeiri</i>	
	*138.	RKGr	M	<i>Frá Eyjólfji Boleckssyni</i>	
	*139.	RGrM		<i>Eptirmálsmenn leitaðu liðveizlu</i>	
	*140.	RGrM		<i>Guðmundr ríki hét þeim Kára liðveizlu</i>	
	*141.	RGrM		<i>Frá málatilbúnaði</i>	
	141 A. 377 ¹ : <i>Eyjólfjr</i>	GrSv	RKM	<i>Frá Eyjólfji ok Flösa</i>	
	-- 142.	R	KMO	<i>Þeir Mörðr sakkja mál í dóm</i>	Text of Gr stops
	-- 142 A. 383 ¹ : <i>Sakartókucáttar</i>	K	RMO	<i>Frá kvíðburði</i>	
	-- 142 B. 385 ¹³ : <i>þá var sendr</i>	K	RMO	<i>Frá ráðagorð Dórhalls</i>	
*143.	RMKO		<i>Eyjólfjr gekk at dómi</i>		
*144.	RMO		<i>Frá tillogum Dórhalls</i>		
144 A. 396 ²³ : <i>Nú er þar</i>	MO	R	<i>Frá málalokum</i>		
	*145.	RMO		<i>Bardagi á Alþingi</i>	Large initial in M
6. <i>Kári's revenge</i> A. <i>In Iceland</i>	*146.	RMO		<i>Frá Kára ok Þorgeiri</i>	
	*147.	RMO		<i>Satt Þorgeirs við brennumenn</i>	Lacuna in K
	*148.	RMO		<i>Kári fór í Mörk til Bjarnar</i>	
	-- 149.	R	MOSvGa(XY)	<i>Frá Flösa ok brennumönnum</i>	
	*150.	RMO		<i>Frá Kára ok Birni (Bardagi við Skaptá)</i>	
	*151.	RMK		<i>Frá Kára ok Birni (Bardagi á Krínglumfiri)</i>	
	-- 152.	R	MKGa(XY)	<i>Kári skilisk við Björn</i>	
-- 152 A. 436 ¹⁴ : <i>Síðan yðu</i>	K	RM(XY)	---		
B. <i>Continuation abroad</i> (Clontarf episode)	*153.	RMK		<i>Útanferð Flösa ok brennumanna</i>	
	*154.	RMK		<i>Útanferð Kára</i>	
	*155.	RMK		<i>Dráp Gunnars Lambasonar (Ráðin atferð við Brján)</i>	
	-- 156.	K	RMO(XY)	<i>Frá undrum</i>	
	*157.	RMO		<i>Brjáns orrusta</i>	Text of K stops. Large initial in M
-- 157 A. 454 ¹ : <i>Fóstunorgininn</i>	O	RM(XY)	<i>Frá undrum</i>	Larger capital letter in the R text	
*158.	RMO		<i>Útkoma ok satt Kára ok Flösa (Hér endur Njáls sögu)</i>		
C. <i>Reconciliation</i>	-- 159.	R	MO(XY)	---	

editors. All of them were probably first omitted either in R itself, or in the manuscript which served as an exemplar for that section of R which Einar Ólafur calls R 2 (covering ch. 39—116/20 in modern editions).¹⁴ It is interesting to note that one of these genuine but unauthorized divisions (92 A) is also missing from *Skafínskinna* (S), a fact which may indicate a closer relationship between S and R than is generally recognized (cf. below). But omissions of this sort may also occur independently in unrelated manuscripts.

Among the remaining divisions there are several which appear in more than one manuscript but which cannot be safely classified as either genuine or spurious on the basis of the stemma alone. Other criteria must be used in determining their authenticity. Three of these divisions (65, 99, and 105) only appear within the X-class, while six (25 A, 44 A, 44 B, 65 A, 102 A, and 116 A) only appear within the YZ-class. It is obvious that 65 and 65 A cannot both be genuine while both could conceivably be spurious. The context, however, speaks strongly in favor of a division according to the X-class, i.e. at 65: an important new development of the narrative is introduced at this point through the return of Valgarðr inn grái to Iceland, an event which leads to a new conspiracy against Gunnarr. A structurally important *Útkoma* of this sort is normally heralded at the beginning of a new chapter (Cf. ch. 28, 32, 90, 100, 158). The division may have been accidentally omitted by the scribe who wrote the manuscript from which the YZ manuscripts are derived, and this scribe may have then tried to repair his omission by introducing a new division (65 A) a few lines later.

By a similar line of reasoning, it may be argued that the two other divisions peculiar to the X-class (99 and 105) should probably also be accepted as genuine. Chapter 99 gives a fairly detailed account of the revenge taken by Skarpheðinn and his brothers on Lýtingr and his brothers for the killing of Höskuldr Njálsson, reported in the preceding chapter 98. An important revenge expedition of this sort is always the occasion for a new chapter (Cf. ch. 45, 79, 92 A, 150). Chapter 105 introduces an important chieftain who is soon to play an important role in the narrative—this is also a normal occasion for a new chapter (Cf. for example ch. 26, 46, 56, 96, 113, 114).

The authenticity of chapters peculiar to the YZ-class is somewhat more dubious. As we have seen, 65 A is probably spurious, and the divisions at

¹⁴ Sveinsson, *op.cit.*, p. CLIII.

25 A and 102 A do not seem to be well motivated by the context (in both cases, it would seem more natural to start the chapter a few sentences later). Chapter 116 A, on the other hand, is clearly warranted by the text, since the division marks the introduction of a new character, a shift of scenes and a new (important) development of the plot. And the divisions at 44 A and 44 B are so natural and so effective from a dramatic point of view that it would be a pity not to accept them as genuine (the division in the present editions at this point appears especially inept by comparison).

In the chapter which immediately precedes 44 A (i.e. ch. 43 plus the first paragraph of ch. 44 in the editions), we have been told of the reconciliation (*sættmál*) between Gunnarr and Njáll after Sigmundr's slaying of Þórðr Leysingjasonr—in the last scene of this chapter, Gunnarr is forcing Sigmundr to promise that he shall behave from now on. Ch. 44 A then begins with the arrival of the beggar women from Bergþórshváll to Hlíðar-endi, an event which soon leads to Sigmundr's insulting verses and thus to a new outbreak of the feud when the verses are reported back to Bergþórshváll by the beggar women. Ch. 44 B describes the scene where Bergþóra incites her sons to take revenge, and we finally hear of their departure from the house when they go out to kill Sigmundr. Ch. 45 describes the killing itself, which forms the dramatic climax of this particular episode (II: 2). Thus describing in several separate chapters the incidents leading up to the killing is a technique of staging the climax which may be found elsewhere in *Njála* (see, for example, ch. 61—63, 75—77, 91 A—92 A, 109—111).

We must finally try to deal with a number of troublesome chapter divisions which appear both within the X-class and the YZ-class but which still cannot be safely assumed to have existed in the author's text.

36 B is found in M (Y-group) as well as in K and δ (X-group), but it is missing from GS (Z-group), R (X-group) and O (X or Y). The division appears right in the middle of a dialogue between Bergþóra and Atli and it does not seem to have any reasonable function; on the contrary, it disturbs the structural pattern in this sequence of chapters (36—39), each of which reports one new act of revenge in the feud between Hallgerðr and Bergþóra (Cf. the rubrics above). The very fact, however, that the division is so inappropriate should warn us against the assumption that it was interpolated, especially since this would imply that at least two scribes made the same unmotivated interpolation independently of each other. This may instead be a case of superfluous chapter division occurring accidentally (from misreading or careless writing) as early as in the author's fair copy. If so, the mistake was corrected—and the division

omitted—by later scribes, who may well have made such a correction independently.

47 A is not found in either R or M, but it does appear in both the X-class (K, δ) and the YZ-class (GSO), although at slightly different points in the text. From a structural point of view, this division is very natural (especially in its X-version), coming as it does right after the presentation of Otkell and Skamkell but before the story of the great famine which is to lead to Hallgerðr's theft in Episode II: 3 (Cf. the analogous division at ch. 97, right after the presentation of Síðu-Hallr). But, on the other hand, the division is by no means necessary. This may be seen from the analogous case of ch. 58, which fulfills the same structural function as ch. 47+47 A in the following Gunnarr-episode, starting with the presentation of a new character immediately followed by an exposition of a new conflict (the *Hestavíg*). The fact that the division 47 A is placed differently in X and in YZ suggests that it may have been introduced independently by scribes who felt that the story of the famine merited a special rubric.

86 A appears in the YZ-class (MGr) and in one of the X-manuscripts. (9) but not in the others (RKSO). The chapter is an extremely brief one (four sentences!) reporting the arrival of Njáll's sons in Norway. There are, however, other examples of very short chapters which must be genuine (e.g. 18, 89 A, 90). At least one of these, 89 A, is a good analogue: it describes the viking raids of Njáll's sons in Britain (the next one, 90, describes their return to Iceland). Like 86 A, 89 A is absent from R, where it was evidently omitted because it was thought to be too brief. The same thing seems to have happened to the even briefer 86 A in several manuscripts of the X-class. In spite of its brevity, however, it functions well structurally as a separate chapter, preparing the reader for a new and important development: the introduction of Hrappr in ch. 87.

100 A also appears in the YZ-class (GrM) and in one X-manuscript (K) but not in RSO (X). It may or may not have formed part of the author's text, but it certainly fits in well there, coinciding with an important scene-shift: in the previous sentences we have heard about Þangbrandr's arrival in Iceland; we are now to hear about Síðu-Hallr, who is the first to be converted by the foreign missionary.

124 A, 124 B, 125 and 127 belong to the same group—all of them report omens and other events that foreshadow the great fire at Bergþórshváll; all of them are contained in Gr, three of them in S and two in K, while they are all missing from R and M (although R indicates a division at some of these points through the use of a somewhat larger capital letter in the text). Some kind of pause or break between each of the omens is obviously

required in order to give them maximum effect, and there is every reason to suspect that the author's manuscript did provide for such pauses, even though they may not have been indicated in the form of chapter divisions but rather in the form of "paragraphs". The various omens of the Clontarf episode are likewise separated from each other in the manuscript, sometimes by means of new chapter initials but in R consistently by means of "regular" although decidedly larger and blacker capitals.

141 A appears in the unrelated manuscripts Gr and Sv but not in RKM. The division is quite natural but hardly necessary from a literary or dramatic point of view. It may well have been introduced independently in G and Sv while it seems unlikely (but possible) that it would have been omitted on purpose from both RK and M.

The authenticity of 144 A is even more difficult to determine, since most manuscripts have lacunas in this section of the text. The fact that the division occurs both in M and O is hardly decisive even though M belongs to the Y-class and O primarily to the X-class at this point, for the latter manuscript is also in part derived from Y. On the other hand, its absence from R is hardly decisive either, since so many other genuine chapter divisions have clearly been omitted from that manuscript. From a structural point of view, the division makes good sense—what follows afterwards is the final failure of the law-suit against the Burners. I would therefore tentatively include this chapter among the ones that should be contained in a new edition.

After these considerations, we are finally prepared to present a somewhat tentative list of chapter divisions which may be said to form a part of the genuine *Njála* (the dubious cases are indicated by a question mark): 1—6, 8—11, 13, 15, 17—25, 26—36, 37—41, 42, 43, 44 A?, 44 B?, 45, 46, 47, 48, 50—61, 62—65, 66—86, 86 A?, 87, 88, 89, 89 A, 90, 91, 91 A, 92, 92 A, 93—97, 97 C, 98—100, 100 A?, 101, 102, 103, 104, 105, 105 A, 106—109, 110—116, 116 A?, 117—120, 120 A, 121—124, 124 A?, 124 B?, 125?, 126, 127?, 128, 129, 131, 132, 133, 135, 136—141, 143, 144, 144 A?, 145—148, 150—151, 153—155, 157, 158. If this list is compared to the chapter divisions of individual manuscripts, it may easily be seen that *Reykjabók* and *Möðruvallabók* (as could have been expected) both give a fairly good picture of the author's structural organisation of his text, even though R tends to omit divisions while M tends to include superfluous ones. *Kálfa-lækjarbók*, on the other hand, is highly unreliable. Olavius would have presented a more correct structural division of his text if he had chosen to follow R alone instead of trying to include readings from K.

The unusually large initials at the beginning of chapters 1, 19, and 100

should clearly be interpreted as parts of the author's original text. This fact may well be regarded as the single most noteworthy result of our manuscript study. These three "super-initials" mark the three most important starting points of the saga. They herald the beginning of the saga as a whole, *Gunnars saga* and *Njáls saga* respectively.¹⁵ The third of these three initials indicates that the last part of *Njála* does not begin with Dráinn's visit to Norway—as scholars have generally believed—but with the Conversion episode, which should thus not be seen as a digression but as an introduction or a prelude.

In *Kálfalækjarbók*, the large initials contain pictures which seem to bear on the content (some of these are reproduced in Sveinsson's edition facing page 320). The G in Gunnarr at the beginning of *Gunnars saga* thus contains a lion fighting a dragon—perhaps a symbol of Gunnarr fighting against his enemies. The lion was a conventional metaphor of heroic prowess, *Fortitudo*, in the Middle Ages. At the beginning of the next chapter, where Njáll is introduced, the initial N shows a beardless man fighting a similar dragon with a sword. Could these two pictures, which are obviously intended to complement each other, be interpreted as the conjunction of *Sapientia* and *Fortitudo* fighting against Evil?¹⁶ This would, in any case, be an ideal representation of what actually takes place in *Gunnars saga*.

The initial H introducing the Conversion episode in the same manuscript shows a knight riding on a horse—possibly a picture of the first missionary, Þangbrandr, riding around the island. At any rate, such an interpretation would fit the content of the chapters that follow immediately afterwards.

It must be pointed out, however, that pictures in Icelandic manuscript initials may well have had a purely decorative and ornamental function. It must also be noted that there is not sufficient evidence to prove that the size or shape of the initials can *always* be regarded as an indication of which structural divisions are the most important. Evidently, there were no very consistent methods. The author of *Njála*, for example, sometimes seems to have used other means than initials and rubrics for indicating an important "new start" in his narrative, e.g. at the end of ch. 8, where he explicitly points out that one episode has now been concluded (*er nú lokit þætti þeira Marðar*).¹⁷

¹⁵ See Lönnroth, *Njáls Saga: A Critical Introduction*, ch. II.

¹⁶ Cf. R. E. Kaske, "Sapientia et Fortitudo as the Controlling Theme of *Beowulf*," *Studies in Philology*, LV (July 1958), pp. 423—57.

¹⁷ Cf. Allen (1971), p. 67. Only *Reykjabók* contains the variant reading *þrættum* for *þætti*, so *þætti* is clearly what the author intended at this point.

The size of chapter initials—as well as the wording of rubrics—obviously varied considerably between different manuscripts, and the same is true of the “paragraph” division within chapters, a type of division which we have not studied very closely because of the enormous amount of work such a study would have to entail. These facts make it difficult to assess the exact function of such divisions in the author’s text, but we should nevertheless keep them in mind when judging the structural principles underlying the chapter division.

Which are these principles then? As we have already noted, the author seems to have built up many chapters around *important events*, which are thought to merit a specific rubric, e.g. a murder, a thing meeting, a wedding, a battle, etc. This principle—which is prevalent in Old Norse historical writing—partly explains why the length of the chapters varies to such a surprising extent. The death of Mǫrðr gígja, for example, is reported in a chapter consisting of three sentences while the chapter describing the lawsuit against the Burners takes up 17 pages in a modern edition. But in both cases, it is a question of one event, one “story,” even though it is reported with a varying number of details. Later scribes and editors occasionally seem to have felt a need to balance the length of chapters more equally: thus K divides ch. 141 into three parts while R and modern editors divide it into two.

The author of *Njála*, however, sometimes also divides his chapters right in the middle of certain important dramatic actions. By using this technique, he shows himself to be concerned not only with historical content but also with structure in its literary and artistic sense. Like a modern writer of mystery serials, he knows, for example, how to create suspense by making a halt right before the climactic “high point” of the narrative, especially when a hero is in danger. Such a halt belongs to the techniques of retardation in most epic genres, but in *Njála* it normally coincides with both a chapter division and a scene-shift from one set of protagonists to another. The final attack on Gunnarr, for example, is divided into two chapters. In the first (76), we hear of all preparations taken by Gunnarr’s enemies, ending with their arrival at his farm in the early morning while he is still asleep. At the beginning of the next chapter (77), Gunnarr is awakened by the howling of his faithful dog—the curtain has now been raised for the final act of his life, and in the rest of the chapter, we receive a detailed and very dramatic account of his last stand. The same kind of arrangement is to be found in the stories of Þráinn’s, Hǫskuldr Hvítanessgoði’s and Njáll’s last moments (note that the correct chapter divisions of the Þráinn episode have been obscured in the edi-

tions). In the story of Hǫskuldr's death, the author even repeats his effective trick of letting the hero wake up at the beginning of the second chapter after having previously reported the arrival of his slayers.

We may call such chapter divisions "retarding" to set them apart from those that are clearly meant to separate "unrelated" events from each other. The borderline between these two types is very vague, however, since the events which are reported in sequence are seldom *completely* unrelated, and what should be counted as "one event" depends very much on the eye of the beholder.

Theoretically, the "retarding" divisions may seem to violate the already noted principle of reserving one chapter for each important historical "event." On the other hand, a major "event" may actually be interpreted as a sequence of several separate "events" or actions. The author of the saga may have seen the death of Gunnarr (or Hǫskuldr) as consisting of at least two important parts: the action of the enemy and the counter-action of the hero, or "conspiracy and attack" versus "last stand" (*Ráðin atferð at Gunnari, Hǫskuldi* versus *Víg Gunnars, Hǫskulds*). Such a distinction would then make a "retarding" chapter division defensible also from the standpoint of historical content.

An even more complicated "event," such as the conversion of Iceland, is divided by the author into even more separate actions and counter-actions which are to be reported in separate chapters. By studying his treatment of such complicated events, or chains of events, we may learn to expect certain types of chapters in specific sequences. In spite of several inconsistencies, the author's technique in this respect is not totally unpredictable.

A new episode, for example, will obviously start at the beginning of a new chapter, which may or may not have been heralded in the author's manuscript by an extra large initial or a rubric indicating that a new section is now to follow (*Hér hefr frá . . . , Upphaf . . .* etc.) or merely by indications in the text itself (certain persons are now said to be "out of the saga," or the end result of the action in the previous episode is summed up in a formula such as *Sitr Gunnarr nú heima í sæmð sinni* (ch. 56), *Reið Gunnarr heim af þingi ok sitr nú um kyrrt; en þó ofundudu mótstøðumenn hans mjök hans sæmð* (ch. 66).

Within the episode, we are first likely to find one or more chapters which are devoted either to the presentation of new characters (e.g. ch. 19—20, 46—47, 57—58) or to an account of somebody's arrival in a new environment (e.g. 28—29, 82—83; note the recurrence of *útkoma* and

útanferð in episodes about a hero's travels abroad).¹⁸ Later on, we are likely to find a chapter which presents a conflict between two parties in such a way that one of them can be expected to take action against the other in a very short while (e.g. 21, 48, 59). The action may take the form of violence, or a lawsuit, or an informal asking for compensation or some kind of conspiracy, but in any case it is likely to be reported in a separate chapter (e.g. 23, 50, 61). An important counteraction by the other side is then likely to motivate a new chapter division (e.g. 24, 50, 61). Towards the end of the episode, we often find a chapter describing the final *sættmál*, the settlement at the Thing (e.g. 56, 66). The divisions thus tend to emphasize the structural scheme of action-counteraction-settlement noted in our analysis of the Feud Pattern.

Also within the chapters, we often find important scene-shifts and shifts from one chain of actions to another — shifts which may or may not be indicated by a black capital letter in the manuscripts, but practically always by a narrative formula such as *Nú er þar til máls at taka*, *Litlu síðar*, *Nú er at segja*, *Þat var einu hverju sinni*, etc. The main difference between such divisions, and the divisions between chapters, seems to be that the latter are either more dramatic (and thus more worthy of a "retarding" halt) or more suitable as border-lines between separate major "events" (and thus more worthy of a new rubric, indicating historical content); usually they are both.

Instead of urging these generalisations (which are only meant to be approximate), we shall now proceed to analyze the principal divisions within the "Prologue" of the saga (ch. 1—17) to see how they conform to our notion of literary structure in that section.¹⁹ By such an analysis, we may also be able to demonstrate the importance of accepting the genuine divisions instead of those canonized by the editors.

Chapter 1 starts with the presentation of Mǫrðr gígja and his family, and then proceeds to the presentation of Hǫskuldr Dala-Kollsson and his family. The shift between these two presentations is sufficiently indicated by the well-known phrase *Nú víkr sǫgunni vestr til Breiðafjarðardala* (6). Next follows the famous scene with Hrútr, Hǫskuldr and Hallgerðr, ending with the ominous prophecy about Hallgerðr's "thief's eyes". The

¹⁸ The conventional nature of such travel episodes has been discussed by Joseph Harris, "Genre and Narrative Structure in Some *Íslendinga þættir*," *Scandinavian Studies*, 44/1 (1972), pp. 1—27, and by Lönnroth, *Njáls Saga* ..., ch. III.

¹⁹ Lönnroth, *op.cit.*, ch. II.; the structure of these chapters is dealt with in more detail by Bääth (1885), pp. 91—99; Allen (1971), pp. 76—89.

shift is indicated by the formula *Þat var einu hverju sinni*, which is introduced by a somewhat larger capital Þ in some manuscripts. At the conclusion of this scene, the author rounds off the chapter with some information about Hallgerðr's brothers, thereby emphasizing that he is only now leaving the stage of introductory presentations.

Theoretically, it would have been possible to divide this chapter into two or even three, but the author proves his mastery by not doing so. In order to whet our appetite for what is to follow, he sets the stage and presents the first major "event" (the prophecy) in the very first chapter, and its most dramatic utterance (by Hrútr about Hallgerðr) appears as its climax towards the end. The shift between the presentation of Mǫrðr-Unnr and the presentation of Hǫskuldr-Hrútr-Hallgerðr is of a kind which he would normally indicate by a chapter division (Cf. ch. 46—47, 57—58, 95—96), but the phrase about the saga "moving west" serves as a very effective substitute, indicating that the narrator is in complete control of his material.

Chapter 2 deals with two events: Hrútr's *bónorð*, i.e. his wooing of Unnr, and his *útanferð*, i.e. his travel to Norway. Either one of these events would be suitable for a rubric. The reason they are not separated by a chapter division is obviously that they are very closely related in the narrative: Hrútr makes his decision to go abroad on his way home from his first meeting with Unnr and her father, and he seeks them out again on his way to the ship in order to discuss the necessary postponement of the wedding. There is, furthermore, nothing in this chapter dramatic enough to warrant a "retarding" halt.

Chapter 3 deals with Hrútr's reception in Norway, starting with a general presentation of King Haraldr and his mother. At the end of the chapter, Hrútr has become the King's *hirdmaðr* and the Queen's lover. Although the chapter is a fairly long one with several successive scenes and conversations, they are all clearly part of the same unbroken and logical chain of events, and there is no dramatic conflict which could be presented in the form of action and counter-action: everything centers around Hrútr's successful social climbing, which in turn is an element of the Travel Pattern.

Chapter 4 deals with his departure from Norway to seek his inheritance in Denmark, while Chapter 5 deals with his adventures on this expedition, ending with his return to the Norwegian court. It would perhaps seem more natural to concentrate the action of these two chapters into one, especially since the first is very short, but this would violate one of the author's structural principles: a departure, or arrival, which gives promise

of new and dramatic developments is to be reported separately (Cf. ch. 32, 89 A, 90). The division between chapters 4 and 5 may also be regarded as one example of the "retarding halt". In Chapter 4, Hrútr takes leave of King Haraldr, who gives him two extra ships and predicts that he will come to need them (a typical example of the anticipatory technique). In Chapter 5, this prediction comes true as Hrútr is attacked by vikings (a new development!) and proves himself to be a formidable warrior. This fight is built up dramatically in the narrative and also emphasized in the rubrication of the manuscripts. Hrútr's return to Norway and final acceptance of his inheritance, on the other hand, merely provides an aftermath to his viking adventures and may thus be included under the same heading.

Chapter 6, which also includes Chapter 7 of the editions, deals with Hrútr's departure from the Norwegian court, his return to Iceland, his wedding to Unnr and their unhappy marriage, ending with their divorce. It would seem that this long chapter could well be divided into several, and this is obviously what the scribe who wrote *Kálfalækjarbók* felt when he introduced the spurious division which modern editors have preserved as chapter 7. But the author of *Njála* seems to have regarded all the various incidents of this chapter as parts of one story, tightly knit by the laws of causality: the divorce is a direct result of Gunnhildr's curse as Hrútr takes leave of her. The curse can thus not be regarded merely as an anticipatory device such as the King's prophecy at the end of Chapter 4, or as Hrútr's prophecy at the end of Chapter 1. In this case we are dealing with one action which runs its course step by step without being counteracted in any way from the moment that Hrútr leaves Gunnhildr until the moment that Unnr leaves him. A logical development of this sort is not to be interrupted by chapter divisions, even though there are several scene-shifts and the action spans a fairly long time period.

The next chapter (8), on the other hand, deals with Hrútr's counter-action, when he challenges Mǫrðr gígja to *hólmganga* at the Allthing and refuses to return the dowry. This new development, which is *not* to be regarded merely as a logical sequel to the foregoing events, motivates the introduction of a new chapter, at the end of which Hrútr has (temporarily) won a new victory. At this point the author concludes the episode of Hrútr and Unnr with the words: *Af þessu fekk Hrútr gott orð. Síðan fóru þeir vestr heim, ok er nú lokit þætti þeira Marðar.*

Chapter 9 thus clearly begins a new episode, which starts with the formula *Nú er þar til máls at taka* and deals with Hallgerðr's first marriages. In this introductory chapter, we hear of Þorvaldr's *bónorð*, ending with

Höskuldr's acceptance. The first hint of conflict is then introduced at the beginning of the next chapter (10) as Höskuldr tells Hallgerðr of the match, and she makes it clear that she does not want to marry Þorvaldr. The narrator then records two conversations, one between Hallgerðr and Þjóstólfr—in which he ominously predicts that she will be married a second time—and one between Höskuldr and Hrútr, who makes the equally ominous prediction that the marriage will be unlucky. At the end of ch. 10, we are introduced to Hallgerðr's evil uncle, Svanr, who is soon to play a key-role in the murder of Þorvaldr, and finally the wedding feast is described in terms which further emphasize the atmosphere of impending doom.

The division between ch. 9 and 10 is thus introduced at the very point where the odds start to turn against Hallgerðr's suitor: throughout ch. 9 the match seemed to have excellent prospects, but we are now to learn that it was a tragic mistake. The next long chapter—which includes both ch. 11 and 12 of the edition—tells of the expected catastrophe: Þjóstólfr accompanies the newly married couple to their farm, where Hallgerðr soon proves herself to be a prodigal and overly proud wife, whereupon Þorvaldr slaps her and is killed in revenge by Þjóstólfr; Hallgerðr then sends the killer to Svanr, who protects him by means of witchcraft against the search-party sent out by Þorvaldr's father. At the end of the chapter, Höskuldr and Hrútr have to pay compensation to Þorvaldr's family, and Hallgerðr (accompanied by Þjóstólfr!) moves back to her father's house.

The story of the first marriage is thus built up very logically in three parts—optimistic beginning, tragic turning point, and final catastrophe. The story of the second marriage follows exactly the same pattern. In its first chapter, which includes both ch. 13 and 14 of the editions, a new suitor, Glúmr, appears, and this time Hallgerðr wants to marry. It is furthermore decided that Þjóstólfr shall not move in with the couple. Hallgerðr herself agrees to the stipulations of the marriage contract, and she behaves well at the wedding. She and Glúmr move in together, and it is reported that they have a child and that they like each other. Her evil uncle disappears and is reported dead. The prospects thus look excellent, much better than the first time.

The turning point comes at the beginning of the next chapter (15 plus 16 in the editions) as Þjóstólfr is kicked out of Höskuldr's household and comes to seek refuge with Hallgerðr and Glúmr. Glúmr makes the fatal mistake of accepting him. After a while, however, Glúmr and Hallgerðr get into a quarrel about Þjóstólfr; Glúmr slaps her in Þjóstólfr's presence and walks out; Hallgerðr tries to persuade Þjóstólfr not to take revenge,

but he also walks out, grinning ominously. The end of the chapter represents a typical "retarding halt" (Cf. ch. 36, which also ends with an ominous grin).

In the third act of this drama—ch. 17—Glúmr goes out on the expedition from which he is never to return. Þjóstólfr, who has come with him, starts to insult him when there are no witnesses around. Glúmr attacks him but is killed. Þjóstólfr returns to Hallgerðr and brags about his deed. She pretends to be as happy this time as after the killing of Þorvaldr, but she sends him to her uncle Hrútr, who can be expected to receive him much less favorably than did Svanr. Þjóstólfr is promptly killed by Hrútr, who also advises his brother Hǫskuldr to give good gifts to Glúmr's father even though they do not owe him any compensation (since Hallgerðr was not responsible). Glúmr's father is said to be "out of the saga".

At this point a new episode clearly starts with the exceedingly brief chapter (18) about the death of Mǫrðr gígja and Unnr's impending ruin, a chapter which takes up the narrative strand from ch. 9 while anticipating the first main event of "Gunnarr's saga": the recovery of the dowry. Chapter 19 starts with the enormous capital G introducing Gunnarr.

It can be seen from this survey that the spurious chapter divisions in the *Njála* editions have tended to obscure the real structure of the narrative. The story of Hallgerðr's marriages becomes more symmetrical if we see it divided into 2×3 chapters according to the dramatic pattern here presented instead of seeing it as 4 plus 5 chapters (as the editors do).²⁰ And the story of Gunnhildr's curse on Hrútr's marriage appears more unified and harmonious if we see it as one uninterrupted chapter, in which Hrútr leaves one woman at the beginning and is left by another woman at the end—instead of seeing it as two separate chapters (as the editors do).

Other examples of this sort may be given from other sections of the saga. The conversation between Gunnarr and Sigmundr after the killing of Þórðr, for example, becomes more effective if we read it as the concluding part of ch. 43 instead of reading it as the beginning of a new chapter.²¹ The killing of Þráinn can be seen to have been staged just as skillfully as the killing of Gunnarr, Hǫskuldr or Njáll in a series of preparatory chapters before the final climax, if we recognize the divisions 91 A

²⁰ The symmetry of the *story* told in these chapters was first emphasized by Bââth, pp. 94—99. The original chapter division tends to strengthen Bââth's analysis on this point.

²¹ For a literary analysis of this passage, see Lönnroth, "Rhetorical Persuasion in the Sagas," *Scandinavian Studies*, 42/2 (1970), pp. 175—77.

and 92 A.²² Hǫskuldr's settlement at Ossabœr at ch. 97 A turns out to be the beginning of *Lýtings þáttur* instead of the conclusion of the story about the *fimmtardómur* in ch. 97.²³ The long and legalistic story about the lawsuit against the burners seems more bearable when we realize that the author tried to cram all of it into one chapter (141—which could easily be skipped) instead of dividing it into several chapters as the modern editors do.²⁴ And the story of Kári and Björn becomes more unified and logical when it is divided into three chapters (148—49, 150, 151—52) instead of five.²⁵

It is instructive to compare the chapter divisions in the parallel stories of Hallgerðr's first marriages, for here we may see to what an extent the author was prepared to substitute a dramatically effective organization of his narrative for a more conventional one, i.e. an organization strictly according to historical events. In the first of these stories, the *bónorð* is described in the first chapter, the wedding in the second, and the fatal slap at the beginning of the third. In the second story, on the other hand, the *bónorð* and the wedding are both introduced in the first chapter and the fatal slap in the second. But, as we have seen, the dramatic turning-point occurs at the beginning of the second chapter in both cases while the third is saved for the final climax. It is also possible, however, to analyse the content of the three successive chapters in terms of action and counter-action: the first presents a "normal" and harmonious development of a wedding proposal, the second presents a counter-action which is still (barely) contained at the end of the chapter, and in the third, violence breaks out.

There is much to be said about individual chapter divisions in *Njála*, but this may perhaps suffice to indicate some of the author's structural techniques and principles of narrative organization. It should be clear from what we have said that these techniques and principles are rather sophisticated. Instead of just using the chapters as a practical index for

²² The staging of Práinn's death is analyzed and compared to other "death scenes" in Lönnroth, *Njáls Saga* ..., ch. III.

²³ Concerning *Lýtings þáttur*, see Sveinsson, *Brennu-Njáls saga*, pp. LVI—LVIII; *Um Njálu* (Reykjavík, 1933), 7—10.

²⁴ On this chapter, see Lönnroth, *Njáls Saga* ..., "Appendix: The Problem of Written Sources: 4. Judicial Sources."

²⁵ This section of the saga is discussed by Allen (1971), pp. 125—27, and by Sveinsson, *Njáls Saga: A Literary Masterpiece*, ed. and transl. by P. Schach (Lincoln, Nebraska, 1971), pp. 80—84.

readers leafing through the manuscript—as so many other Icelandic scribes did—he used them to increase the artistic effect of his saga.²⁶

²⁶ Our conclusion thus agrees with the following statement by Allen (1971), p. 66: ... “indeed most critics would say that chapter divisions in saga literature are not important, that they are ‘notoriously inconsequential’. This may be the general case but it does not pertain to the two principal manuscripts of *Njáls saga*. There most chapters are aesthetically satisfying collections of scenes that do fall into a convenient narrative unit.” By the “two principal manuscripts” Allen is presumably referring to *Reykjabók* and *Möðruvallabók*, both of which have been published in facsimile editions. The arrangement in the author’s original manuscript of the saga was, however, superior to the arrangement in either R or M.

D. A. H. EVANS

Observations on a New Edition of *Viktors saga ok Blávus*

In an article published in 1893 Otto Jiriczek deplored the fate of the Icelandic literature of the fifteenth and sixteenth centuries, “die zeit der lygisögur und rímur,” left lying in great quantities in the Arnarnagnæan collection “ungedruckt, ja unbekant”. He especially drew attention to *Viktors saga ok Blávus*: “dass diese saga noch nicht herausgegeben ist, ist sehr zu bedauern; sie ist eine der älteren und wertvolleren dieser litteratur-richtung”.¹ Almost seventy years passed before this lament was heeded, and then in 1962 it at last appeared in Copenhagen, in the first volume of Miss Agnete Loth's *Late Medieval Icelandic Romances*. This is a diplomatic edition, printed from Stockh. Perg. fol. nr. 7, and furnished with a very few textual variants and an English résumé of the story. Only two years later it appeared again, this time edited by Jónas Kristjánsson (JK) for the Handritastofnun Íslands in Reykjavík; this too is a diplomatic text, and of the very same vellum as Miss Loth edited, but saved from the reproach of supererogation by its very full critical apparatus, an eighty-page introduction on the mss of the saga, their linguistic forms etc., and a hundred-page essay, in English, contributed by Einar Ól. Sveinsson, on the sources and motifs of the tale.

On p. LXXXVIII of his Introduction JK mentions that “Allen H. Chappel, prófessor við Georgíuháskóla í Bandaríkjunum, gerði árið 1963 vélritaða útgáfu Viktorssögu, sem aðallega styðst við ÁM 593b, 4 to. Var útgáfa þessi þáttur í doktorsprófi hans”. This presumably provided the basis of the edition which Messrs Mouton have now brought out at The Hague, which is thus the third edition of the saga to appear in ten years (*Saga af Viktor ok Blavus: A Fifteenth Century Icelandic Lygisaga. An English Edition and Translation by Allen H. Chappel. Janua Linguarum, Series Practica 88. 1972*). This is yet again a diplomatic text (though this time of a different ms) printed with an English translation on the facing

¹ O. Jiriczek “Zur Mittelisländischen Volkskunde” *Zeitschrift für deutsche Philologie* 26 (1893—94), p. 3 and p. 12.

page, a quantity of explanatory footnotes, and an introduction of some twenty-five pages mainly treating of the abbreviatory conventions of the scribe and the phonology of his language. There is little sign, however, that Mr Chappel has sought to revise his work, or bring it up to date since JK's edition eight years previously: the Bibliography dates *Acta Philologica Scandinavica* 1926—1961, and knows only the first seven volumes of *Kulturhistoriskt Lexicon* (which had in fact reached sixteen volumes by 1971), and, while the existence of JK's work is mentioned, it seems hardly to have been used; at any rate, some at least of Chappel's innumerable deficiencies could have been made good if it had been. To take just one instance: on p. 13 Chappel lists what he strangely describes as the "available" mss (not all complete) of the saga: five in the Arnarnagnæan (where Chappel's AM 118d is an error for AM 118a), four in Stockholm, five in Reykjavík and one in London, making fifteen in all. But the very last page of JK lists seven in the Arnarnagnæan, five in Stockholm, eleven in Reykjavík and one in London: twenty-four in all. (It is incidentally rather curious that JK, although primarily concerned with a different ms, in fact provides far fuller information on our ms than Mr Chappel does).

Whether a diplomatic text (let alone *three* diplomatic texts) of a work primarily of interest, one might suppose, to the student of literature and folktale was the most suitable way of meeting Jiriczek's plea is perhaps debatable; but there can be no doubt that, if a diplomatic edition is to be undertaken at all, it must be executed with the most scrupulous accuracy. Errors and misprints are of course always to be deprecated, in any kind of work, but in a normalised text they can, within reason, be taken in the reader's stride; a diplomatic text, on the other hand, has as its essential purpose to display, in minute and idiosyncratic detail, the grammatical and orthographical practices, and vagaries, of a particular scribe at a particular period; if the editor's conduct is such as to erode our confidence in him, if his text is riddled with manifest implausibilities and with forms suspicious or seemingly impossible yet unremarked in the apparatus, the reader very properly concludes that nothing whatever in it can be relied on, and the whole *raison d'être* of the undertaking is thus nullified. Nor does scrupulous accuracy alone, an instinctive and unfailing exactness and attentiveness of mind, suffice for a prospective editor; he must also possess a comprehensive and delicate command of Icelandic, even if, unlike Mr Chappel, he is not ambitious to provide a translation and a commentary. A diplomatic text is, of course, very far from a mere mechanical transcription of the ms; a high proportion of the words in AM 593b are abbreviated and require editorial expansion, so that (to take examples from Chappel's

own Introduction) he must know whether to expand *hⁱ* into the indicative *hafði* or the subjunctive *hefði*, or whether *ðð* is to be expanded *brædr* or *brædrum* or *brædra*. So at 11v12 *sitt sverð hafði dvergr gefit hvorum þeira fóstbrædr* and at 25v22 *var þar fagnafundur með þeim fóstbrædr* we plainly have editorial errors for the genitive and dative respectively.² Chappel tells us (p. 19) that the conjunction *æða* “or” is mostly written *·æ·* in the ms. This he expands *æða*. Very well; but then at 10r3—4 we read the nonsensical words *hier mun það sannast sem fornælt er at æða kemr gíof til gíllda* where Chappel has evidently failed to recognize the adverb *æ* “always” (*æ kemur gjöf til gjalda* in modern spelling: “a gift always demands recompense”). While on the subject of transcription, it may also be remarked that it is odd that *í*, which nearly always has its accent in the ms (Chappel p. 27), should be consistently deprived of it in the transcript; for the editor has no objection to printing *á* and *é* and *ó* and *ú* where the ms sanctions this.

Mr Chappel’s text reproduces AM 593b, supplemented “in illegible places” from AM 471. (JK p. XLVII says there *are* no illegible places in AM 593b). How much faith can we repose in the text we are presented with? First of all, it must be said that the number of slips and misprints in the rest of the book hardly inspires confidence. In the three-page Bibliography I notice thirteen errors, some of them quite bad (e.g. *Raykjavík* for *Reykjavík*); on p. 12 a reference to Finnur Jónsson’s *Rímnasafn: Samling af de ældste islandske Rimer* misspells all three substantives and misdates it; on p. 23 the title of dr. Björn K. Þórólfsson’s *Um íslenskar orðmyndir . . .* contains three separate errors (as against only one, different, one in the Bibliography), while a short quotation from this work on p. 26 has two mistakes, and another one on p. 32 leaves a word out in the middle; note 43 quotes a sentence from the *Islandica* edition of *The Vinland Sagas* where the first two words *fjöldi húðkeipa* are corrupted into *fjöldi húð keipa* and the place of publication is misprinted *Ithica*; Adolf Noreen has his christian name usually, and Anne Holtsmark her surname invariably, misspelled; note 77 quotes from Finnur Jónsson’s collection the proverb *engum er illt ofgott ef hann vill sjálfur hafa* with *illt* for *íllt* and the last two words printed *sjálfur haf*; numerous other instances could be given. There are also many incorrect references in the Introduction: e.g. (p. 32) *prófadiz* 2v12 is presumably an error for 3v7; (p. 25) *vna* 22r9 is evidently for 22r4. (I have noted twelve other instances.)

² Note also 10vll, where the editor prints *Sýndizt þeim fóstbrædr þeir bæði sterkir ok stórir ok at ’ollv vel skapadir* but translates “it seemed to the sworn-brothers they were strong and big and well-fixed (!) in all respects”.

The apprehensions these blunders awaken are not lulled when we turn to the text. Mr Chappel has not made things easy for himself, or for his printer, since, unlike JK and Miss Loth, he has sought to distinguish expansions by italicizing them. Yet, when we compare the forms as printed in the text with the very same words as cited in the Phonology, the discrepancies are striking. On p. 24 we read "Before *ng* and *nk* Old Icelandic *g* is always written *au* in AM 593b, 4to. Examples: *aungvir* 7r1, *aungar* 6r13, *faung* 18v23, *saung* 22r18". In the text, however, these four words appear as *aungvir*, *aungar*, *faung*, and *saung*. On p. 32 twenty words are cited from the text, of which seven are discrepant in the matter of italicization.³ These instances suffice to show how little we can rely on the text in respect of expansion. But what of the words themselves? Here too, when we check against the lemmata to the subjoined notes, against words cited in the Introduction, and (as is occasionally possible) against the apparatus criticus in JK, we find innumerable divergences. At 7r3 the text has *briþvarann* against the more plausible *briþþvarann* in the lemma, at 11v4 *reiþnda* in the text is cited as *reiþndz* in the lemma, and similarly *forþra* 4r18, *vikinga* 5r12, and *hualr* 16r19 appear as *forþa*, *vikingar*, and *hualar* in the respective lemmata. On p. 24 of the Phonology Chappel discusses the representation of Old Icelandic *ø* and *g*; both of these, he says, appear sometimes as *o* and sometimes as *ó*. Ten examples follow; but when we check these in the text we find four of the ten are discrepant, three on this very point of the presence or absence of the superposed hook. On the next page the ms treatment of O. Icel. *u* is exemplified by fifteen instances; three of these are *kesiunna* 13r1, *veizlv* 5r9, and *féþv* 20v17. In the text these appear as *kesiunne*, *veiztu* and *fenv*. On p. 23 we are told that O. Icel. *ó* is usually written with a superior point (an acute accent in the transcription) but sometimes without; three instances of each are given. In the text, two of the six are discrepant on this very matter. On the same page we have *ófróðr* 1v12, *stollte* 3v22, and *ovidrkæmilig* 21v17 against *ófroðu*, *stollta* and *óvidrkæmilig* in the text. On p. 29 we are told that the product of O. Icel. *braut* sometimes undergoes metathesis, sometimes not. Two examples of each are quoted, of which one is *j burttv* 14r15. We turn to the text, and find *j bruttv*. Note too *hvórum* 11v12 cited as *hvótum* p. 22, *fejurstá* 17r20 but *faurstá* p. 33, *dreingia* 6v9 but *dreingi* p. 27, *nóckura* 5v21 but *nockur* p. 31; these far from exhaust the list.

³ Henceforth, when I speak of discrepancies between the form a word has in Chappel's text and the form it assumes in his Introduction or Notes, I leave the presence or absence of italicization out of account. Elsewhere in this article I cite uniformly in italics, thus obliterating the distinction.

All this is unsettling enough; but what are we to think when we find in the text, again and again, words whose spelling no scribe can have intended, nouns in the wrong case, verbs in inexplicable forms? Scribes do, of course, sometimes make mistakes, and the editor of a diplomatic text should therefore confirm for us, in apparatus or notes, that an odd or patently erroneous form really is what the ms has. And Chappel does this: *eig* at 26r2, *gira* at 20r16, where we expect *eiga* and *giora*, are, he assures us, the readings of the ms. But then what of *sadgi* ("said") 15r8, *of* (where *af* is required) 16r3, *tek* (for the 3rd person *tekur*) 11r11, *leggi* (where we need the infinitive *leggja*) 6v2, *konug* (for the expected *konung*) 3r2? Does the ms really read *botinvm* 2v10, *ásióv* ("face" in acc.sg.) 20r16, *þess* (as nom.-sg.) 5r9, *steinenn* as nominative 9r19, *Hefnizt* 20r19, *kumur* ("comes") 25v19, *dóttit* 25r6, *grægd* ("fame") 13v21, *skrota* ("to lack") 17v2, *syýrr* ("he turns") 10v8, *herberga* as acc.sg. 19v6, *hú* 21v23, and *bórduzr* ("they fought") 26v7, or are these mistranscriptions or misprints for *botninvm*, *ásiónv*, *þessi*, *steinnenn*, *Nefnizt*, *kemur*, *dóttir*, *frægd*, *skorta*, *snýrr*, *herbergi*, *nú*, and *bórduzt*? At 9v9—10 does the ms really read *skært silfri*, or is this a misprint for *silfur*, or has the editor failed to expand an abbreviation correctly? Another strange dative appears at 24v24 *eg mun verða at eiga Solldan kongi*, and in this case JK p. 46 gives *kong* as the reading of our ms in his apparatus. JK also gives (p. 49) the expected *eignadizt* for the suspicious *eignadzt* printed by Chappel at 26v13, while at 10r2 *min atkvæði mun verða at standa*, where the grammar is plainly wrong, JK p. 20 confirms that our ms in fact has the plural verb *munu*. At 7r4 is *vitarre* "wiser" actually the reading of the ms, or an editorial failure to expand correctly, or simply a misprint for *vitrare*? At 26r16—18 *ok launudu honum so sína fylgd ok micla djgd er hann hafdi það sýnt* we must of course read *þeim* (as in JK's ms, p. 49) for the meaningless *það*; is this an error of the scribe, the editor, or the printer? At 9v2 *lizt mier ai menn þa ij.*, if the scribe really did write the preposition *á* in this manner, it should have been remarked in the Introduction.⁴ There are also a number of places where words seem to have been omitted: at 12v16 *enda mvn ecki verða [af] talinv leingra*, at 17v14—16 *eina jungfrú at so berr af ollum konunga dætrum ok ollvm ódrum meýjvm [sem] gull af blýe*, at 21v9—10 *Blavus seigir ok giorir*

⁴ Note too the extraordinary misapprehension by which the demonstrative pronoun in 2r3 *hann giordizt sa ofbellðismadr . . . at í hverivm mánadi hiellt hann sterkt hóf* is explained on p. 22 (where it is printed *sá*) as representing O. Icel. *svá*—which would be phonologically most strange, apart from any other consideration. (But at 9v2 *sa* really must be the adverb; this is ignored in the Phonology, and one wonders if the text is reliable here).

[*sik*] *helldur reidann*, at 25r7 þætti mæi [*i*] þessu hin mesta virðing, at 2v9 *geym þess* [*at*] *einn florinn ligi eptir* the words I have printed in brackets seem needed but do not appear (they are all present in JK's ms); at 1v8 one also suspects a conjunction has been lost after *fræðvm*. Of course, they may have been omitted by the scribe; but in that case it was Chappel's duty to remark this.

Not the least bizarre feature of this edition is the explanatory notes appended to the text, which seem to belong to an entirely different kind of book. A diplomatic text, especially when furnished with an Introduction on the palaeography and phonology of fifteenth-century Icelandic and replete with quotations from modern works in Norwegian, Danish, Icelandic and German, can surely be intended only for "advanced" users, yet most of the notes are more what one might expect to find in an elementary edition for student beginners. Will it be believed, for instance, that the most casual of passing references to Vikings (*hann má kallast sækonungr. hann stridir áá vikinga ok hetjur blámenn ok illþyði* 5r11—13) is actually furnished with a footnote directing the reader to a couple of pages on general Viking history in (of all places) Karl Weinhold's *Altnordisches Leben* of 1856? How can any reader whose command of Icelandic is sufficient to enable him to read a text in diplomatic spelling need help with the elementary idiom *þeir Skeggar* (note 54)? Perhaps not so elementary, though, for Mr Chappel: he misses it himself at 10v10 (*til mótz vit þá Randver* rendered "to meet with Randver" instead of "... Randver and his brother") and at 23v17—18 there is the most extraordinary confusion whereby *þeira illinda er þv hefir sýnt ok framit vit Viktor* is translated "the spite you have shown and done to Viktor and me", where the words here italicized seemingly derive from confounding the preposition *vit* with the nominative of the first person dual pronoun. The notes also have a way of somehow missing the point: *briotandi hana j smánn mola* 23v1 is translated (unavoidably, I suppose) "breaking it into small pieces", though *mola* is of course in fact singular; this may seem odd, and a note pointing out that it can be paralleled (see the dictionaries) might be useful, but Chappel's note says nothing about the sg. number and merely refers to Lagerholm for similar phrases, none of which, however, has the singular. At 12r15 *sverdit Dimus navt* Chappel contrives to write a note on *navtr* without mentioning that this is not seldom compounded with a personal name to form the name of a sword (*Grettisnavtr*, *Tumanavtr* etc). At 6v2—3 *hin v ágetv menn* the note on the form of the article, simply taken (with acknowledgement) from the Cleasby-Vigfússon dictionary, is inadequate, to say the least; see the discussion in JK p. XXXII f. with references. If we are to be

referred (note 56) to modern literature on *hólmganga*, we can surely find something more impressive than a passage in Gwyn Jones' translation of *Four Icelandic Sagas*; note 5 lists some modern writings on Norse athletic skills, but not the standard work by dr. Björn Bjarnason, and similarly note 32, on berserks, appears unaware of the classic Norwegian study by F. Grøn (incidentally, there is no such word as *berr* "ursus", and de Vries should not have been saddled with responsibility for this misstatement). However, if naivety and superfluousness were the gravest charges that could be urged against the notes, our censure would be less severe; unhappily, they also contain numerous blunders. 5r6—7 *dýrligann skipastól med ágætvm dreka* is rendered "a valuable fleet with (a) fine dragon's headstem(s)" and the note explains "the word is *dreki* (m.), and therefore singular here, but it would have a collective meaning to refer to the entire fleet". This cannot possibly be right; *dreki* here denotes the leading ship, the ship with a figurehead in the van of the fleet. At 7r21—22 Viktor and Blávus are confronted by a large fleet of hostile ships: *syndízt þeim þeira meingi óeyðiligt*. This last word (incidentally cited on p. 23 with different accentuation) is annotated thus: "for *óeðlilegur* meaning 'unnatural'". But then Chappel writes "inexhaustible" in his translation! Of course, the word is really *óeyðiligt* "indestructible". 4v10—11 reads *Ridvm nú inn j borgina ok síðum huat fyrir brennr*. Cleasby-Vigfússon s.v. *brenna* speak of "the phrase, e-t brennr fyrir, or rautt brennr fyrir, of bright hopes"; that is, the phrase is used of (about, concerning) bright hopes. Chappel's note runs thus: "(*rautt*) brennr fyrir means 'of bright hopes'". 4r11—14 *vil eg eigi þinn fostbródir vera til þess at þitt ráð sæti sliku gabbi sem nu vm tíma hefjir framan farit vm þinn hag*⁵ ("I do not wish to be your sworn brother only to find your lot being subjected to such contumely as has now for a time gone on in respect of your condition") receives the following rendering: "I do not want to be your brother until your counsel takes care of such mockery as now for a time has taken place concerning your affairs". To this, Chappel thinks it wise to add a note, as well he might: "*sæti*: present subjunctive of *sæta* which means 'to worry about', 'to take care of'. Cf. Blöndal [*Ordbog*] p. 834". This, as Dr Johnson said of another delinquent editor's work "explains what no reader has found difficult, and, I think, explains it wrong". Chappel's reference is plainly to Blöndal's *sæta* I 2 "bryde sig om en"; but of course this is an example of the very common

⁵ *framan* is suspicious here; is it an incorrect transcription of *fram* (so JK in his ms, with no variants noted in the apparatus)? *fram* also seems needed at 4v15, where Chappel prints *framan*.

use of *sæta* I 3 “lide, taale, udholde; være Genstand for”. At 21v7—8 *ok er Blavus sierr hann spjrr hann hvat mann hann sie* the last four words are annotated “The genitive is usually found after *hvat*, but cf., *En hvat leik vilit þér nú bióða mér?* in Snorri Sturluson, *Edda* . . .”. This is all wrong: *hvat* is frequently followed by the dative as well as the genitive, and *leik* is a dative here, which *mann* of course cannot be. (In fact, it must be a scribal error, probably for *manna* as in JK’s ms). 26r7—9 reads *er þá buizt vit ágætri veizlu ok var til bodit múg ok margmenne vm allt Frackland ok hóþþingium ollvm*. To this wholly ordinary sentence, where *múg*, *margmenne* and *hóþþingium* are all parallel datives governed by the dative rection of *bjóða*, Chappel has subjoined this note: “*múg ok margmenne*: for *múgr ok margmenne*”. To cram so much absurdity into so little space is, I suppose, an achievement of a sort.

Lastly, the translation. This, the Preface informs us, “has been made with the intent to preserve as much of the Icelandic syntax as is possible. Only in places where close adherence to the Icelandic would have made comprehension difficult, ambiguous or impossible, has the syntax of the original been changed in favor of clearer English”. This strange policy has two drawbacks, one for the reader, the other for Mr Chappel. The drawback for the reader is that Chappel’s notions of comprehension are distinctly generous: 1v22 ff. “all counsel of the kingdom in France was sent away with expensive gifts” (this use of “counsel” to mean “a body of councilors” is last recorded in the *Oxford English Dictionary* under the year 1549); 2r10ff. “the king’s income was then wasted, the fleet and all the possessions of the land so that nothing of value was to be found in the king’s treasury, and the court is not provided with food, so that working people and laborers could remain both on account of such waste and foolish destruction of the king’s son with wicked intemperance”; 3v16 ff. “the cloth bears the nature that the food is all still (the) same (whenever) it is folded together; likewise is the can full with the previously named drink as soon as the lock comes over it, if not all is off the bottom of it” (this also contains two errors: *lok* means “lid”, not “lock”, and in rendering *þædan er oll enn sama* Chappel seems to have taken *enn* as the adverb “still”; it is in fact the definite article); 9v2—3: here the translation is so odd that we suspect the printer has left out a few words in the middle. The drawback for Mr Chappel is that literalness brings out with merciless sharpness how much he has misunderstood: it shows, for instance, that he believes that the verbs *vexx* 1v17, *minnast* 4r17, *grefzt* 18r3, and *seigizt* 25r8 are in the past tense, while *lágú* 7r17, *foró* 15r2, *liettv* 22r8, and *var komit* 24v8 are rendered as presents; similarly the singular nouns *kistu*

20v12 and *dagdrýckiv* 19r2 receive plural renderings, while *byri* 5v21, *diuþlig braugd* 7v20 (also 19v11), *hrammana* 16r10, *atkvæðvm* 10v20, *stafina* 20v21 and 21r21, and *menn* 20r24 are translated as singulars (this is not an exhaustive list). At 5v12 “the den of all Vikings” for *oll vikinga bæli* “all the dens of Vikings” is an outstandingly flagitious instance.

What notions of comprehensibility Mr Chappel entertains may, indeed, be inferred from passages where he is content to write nonsense, whose very self-contradictoriness would have alerted any normally perceptive editor to the realization that something was amiss. At 21v10—18 he gets lost in a perfectly straightforward piece of dialogue and badly mispunctuates. At 10r5—7 a dwarf is renouncing his rash promise to aid Viktor and Blávus; their undertaking, he tells them, is a hopeless one: *vil eg ok ecki af hallða því sem eg hefji talat. enda taki þit aptur fé ýckat* (“and I will hold to nothing of what I have spoken, and take back your money”). The first part of this is absurdly rendered by Chappel, in direct contradiction to the context, “And I will not hold back from that which I have spoken”. But in the end the dwarf agrees to help them, and covertly replaces the magical weapons of their two foes with innocuous replicas. The foes, vaguely apprehensive, examine their weapons but do not suspect they are not the originals *ok þótti þeim þá þegar vel hverr brogd onnr sem væri* 11v22. This phrase is a little clumsy (the mss vary) but evidently means “and then it seemed well to them straightaway, whatever other tricks there might be” (i.e. the *weapons* were all right, whatever other trickery might be afoot). What it assuredly does not mean is what Chappel writes: “and it seemed to them there as if there were certainly some trickery in that”, which (apart from any other consideration) makes no sense in the context.

Some of the mistranslations deserve a place in an anthology of howlers. 12v6 *er ok vant vit vælum at síá* (“and it is hard to guard against tricks”) is rendered “And there is lack of wailing to be seen”. At 13v23 Blávus modestly disclaims credit for defeating his formidable enemy: *þad var meir af væl enn kallmennzku* (“it was more by guile than valour”). Chappel’s rendering appears meaningless to me: “That was more (cause for) wailing than (for) valor”. At 9v1 the dwarf expresses relief at the cessation of pain: *nu er sem hefji hött af höfde mier*. Chappel translates “Now it is as if I had a hat off my head”, evidently taking *hefji* as 1sg. of the present indicative of *hafa* “have”; the syntax, however, demands a subjunctive, and it must be 3sg. of the present subjunctive of *hefja* “lift”, giving the translation “now it is as if somebody were lifting a hood from my head”. 26v10 *at andazt vr sótt með nátturligu edli heimsins* means “to die of sickness in the natural way of the world” (not “... in a natural manner at home”).

Blávus has great gifts of healing, so that *vard til hans micil sokn vm landit* 22r19 “many people visited him from all over the country” (not “he had a great following in the land”). 21v21 *talar hann so felldvm ordvm* means “he speaks in these words” (not “... fitting words”; but correct at 17v1). Some of the commonest turns of phrase seem unknown to the translator: 1v16 *prýddr allzkýns menntvm. sem til heyrde slikvvm konungsyne*⁶ is rendered “adorned with all sorts of skills, as has ever been heard about such a king’s son” instead of “... as belonged to, beseemed ...”. 8r8—9 *hann tók honum blidliga. enn hinvm .ij. heilsadi hann allz ecki* is rendered “he received him happily, but the two he didn’t greet at all” instead of “...the other two ...”; one’s suspicion that the common use of *hinn* to mean “the other” is unknown to Chappel is strengthened by similar failures at 23v16 and 4r3. At 10r9 sense is destroyed by translating *þad villða eg* as “I did want” instead of “I should wish”. 11v9 *læt eg þad verða vm mællt* exemplifies an idiomatic way of saying “I hereby affirm strongly” (Chappel: “I will then have it reported”). At 2v13 *skiliazt þau með þagurre frændsemi* is rendered “(They) part with pleasant relationship” with the pronoun in brackets as though it were not represented in the Icelandic; can it be that the editor is unaware of the use of the neuter plural pronoun to denote persons of different sex? At 2v4 the queen takes a coffer (*kistill*) and *honum vpp lúkande* shows its contents to the king: not “opening it up for him”, as Chappel has it; *honum* refers to the coffer, governed by the dative rection of *lúka*. At 2r6 Viktor exhibits reckless generosity at his feasts; *þokv hier með dyrar gíafir* means that precious gifts “flew away”, not that they “were piled up here (like snowdrifts)”. At 8r19 Chappel seems to think that *vilia*, which is dat. sg. of *vili*, is nominative, and another failure to recognize a dative must lie behind the mistranslation of 18r7—8 *þetta mvndi Wiktor eigi endazt* as “Viktor could not bring (it) to an end (i.e. wouldn’t get over it)” instead of “this would not end well for Viktor”. The use of parts of *hverr* as a relative causes trouble: 22v4 *hvat er abóti talar* means “which the abbot says” (not “whatever the abbot says”); 25v1—2 *marga fásiena grípe hveria at Rosída fýsizt at síá* means “many rare valuables which Rosída was eager to see” (Chappel: “many rare things so that ...”). Nor does *til hvers* 9v12 mean “how” but rather “to what purpose”.

This far from exhausts our catalogue of blunders, but let us end our examination of this book with a somewhat longer passage, 8v16 ff.:

⁶ Editorial error for *konungssyne*?

Wiktor rendi þá gullhring af hendi sier ok gaf Skeggkarli. vel sie þier góde herra sagdi hann. slíka hnoss sem þú valdir mier. Blavus tók men ágætt af halse sier. ok gaf Skegkarli. færduzt þá sýnt brýnn hand í lag þviat hann hafdi verit miog ofrýnligr ádr at síá. hann mællti þá. það er satt at seigia at eg þiciumzt aunga agætare menn fundit hafa enn ýckur þicki mier ok þess vón þviat þid hafit bædi til þess hýn ok kosti enda ero þid allvænligir at síá ok furdu vel á fætur komnir. ok líkligir til hamingui enn þo mun nú hellzt reik aa radinv. þviat vit micid ofrefli er at eiga aa allann hátt.

We note first that there are no fewer than three errors in this short passage: *hand* for *hans*, *hýn* for *kýn*, and *hamingui* for *hamingiu*. Now for the translation (the italics are mine):

Viktor slipped then a *gold ring from his hand* and gave (it) to Skeggkall. "Well be to you, good sir," he said, "*such valuable service as you may perform for me*". Blavus took a fine necklace from his neck and gave (it) to Skeggkall. His brows *became quite smooth and straight* because he had been very unfriendly before in appearance. He said then, "That is true to say that I think I have found no finer men than you two. *There appears to me also to be hope of that*, because you have for this both family and (good) qualities and you both are fine-looking and of exceeding fine appearance and likely for fortune. And there may be *wavering of advice* because there is overwhelming force to deal with in every respect".

I append the following comments. *hönd* means "forearm" as well as "hand", and the "ring" is more probably a bracelet (so Agnete Loth p. 17 and JK p. XCVII) than a finger-ring. *slíka hnoss sem þú valdir mier* means "such a jewel as you have chosen for me"; how Chappel arrived at his rendering defies the imagination. The translation of *færduzt þá sýnt brýnn hans í lag* seems but loosely related to the text; what, for instance, has become of *sýnt* "clearly"? *þicki mier ok þess vón* is of course a normal way of saying "that was only to be expected"; Chappel's rendering is meaningless (while his expression "you have for this family", though literally correct, will convey nothing to a reader ignorant of Icelandic). Lastly, *reik aa radinv* (i.e. *reik á ráðinu*) is a phrase used, in varying forms, in Old and Modern Icelandic, of one whose lot is uncertain, who has unstable prospects etc. "Advice" is entirely the wrong word here; translate "and yet (*þo*, omitted by Chappel) your prospects are now highly uncertain".

Such an accumulation of blunders in less than a dozen lines is only too typical of Mr Chappel's work. The truth is, to hunt for errors in this volume is like searching for autumnal leaves in the brooks of Vallombrosa. We can

well believe that, in many parts of America, there may be great difficulties in securing qualified help and advice on Icelandic philology, and perhaps in finding relevant matter in the libraries, and this may partly explain, though not excuse, some of the deficiencies of this work. But the fact remains that Mr Chappel has attempted a task greatly beyond his powers, and it is regrettable that a distinguished academic publishing house should have put such a volume on the market.

OTTO HÖFLER

Der Rökstein und Theoderich

Professor Wessén hat seinem letzten Beitrag zum Rök-Problem das Motto vorangestellt: „Difficile est, satiram non scribere“ (ANF 81, S. 255: „Svar till professor Höfler“). Ich habe darauf die Diskussion mit Wessén abgebrochen, zumal er ANF 79, S. 15, erklärt hatte: „Som redan har sagts, jag har ingen lust och ingen skyldighet att gå vidare i diskussionen av Höflers luftiga idéer, när jag så bestämt avböjer grunderna: den felaktiga läsordningen, det för inskriften främmande hämndmotivet och den orimliga tolkningen av Teoderik-strofen. Om han vill tillfredsställa sin obetvingliga lust att disputeras, då må han uppsöka någon annan, mera duglig och mera intresserad debattör“ (dazu noch ib. Anm. 2).

Ich habe auf diese öffentliche Verweigerung einer wissenschaftlichen Auseinandersetzung durch Wessén die Diskussion nach seinem letzten Beitrag zu dieser Debatte, ANF 81, S. 255—257, nicht fortgesetzt. Da aber seine dort vorgetragenen Argumente, soviel ich weiß, von anderer Seite bisher keinen Widerspruch hervorgerufen haben, sehe ich mich genötigt, nochmals das Wort zu nehmen.

Wessén hat auf meine in ANF 81, S. 229—254, vorgelegten Argumente erwidert (ib. S. 255), daß kein einziger meiner „Vorschläge“ (förslag) ihn überzeugt habe. Aber wenigstens auf eine Frage, die er dort (S. 256) als „huvudfråga“ bezeichnet, ist er eingegangen. Er schreibt (ANF 81, S. 256): „I själva huvudfrågan är allting oförändrat. Teoderik sitter alltjämt rustad på sin häst, med skölden i rem över ryggen (*sitr nu garuR a gota sinum, skialdi umb fatlaðr*). Sålunda i starkt framhävd vila. Hur orimligt är det icke att tro, att den döde kungen (jfr Ynglingatal) skulle ha något att göra med vare sig de tyska Didrik-sagornas jagande hjälte och hans helvetesritt, eller med den vilde ryttaren Odin, stormguden i nordisk folktro! Allting talar emot. Varin har lyckligtvis uttryckt sig så klart och tydligt, att det icke finns rum för den minsta tvekan.“

Wessén folgert also aus dem Verbum *sitiR* der Strophe (die unten nochmals wiedergegeben wird), es sei unmöglich, daß hier das weitverbreitete mythische Motiv der Theoderich-Sage gemeint sei, welches

erzählt, daß der Gotenkönig Theoderich (Dietrich von Bern) nicht gestorben sei, sondern lebend auf einem dämonischen Roß entrückt worden sei und als geisterhafter Reiter weiterlebe (s. ANF 78, S. 25 ff.). Vielmehr beweiße nach Wessén das Verbum **sitiR** mit vollster Sicherheit, daß Theoderich „i vila“ (s.o.) auf seinem Pferd sitze (dazu Wessén ANF 79, 1964, S. 10: „vilande i sin grav“¹).

Der Wortlaut dieser Strophe ist kaum umstritten: s. die Übersetzungen v. Friesens und Wesséns u. S. 96. Auch in der Transskription sind sich beide einig (s. v. Friesen, Rökstenen, 1920, S. 28, und Wessén, Runstenen vid Röks kyrka, 1958, S. 24):

**raip [þ]iaurikR hin þurmuþi
stiliR flutna strantu hraipmaraR
sitiR nu karuR ą kuta sinum
skialti ub fatlaþR skati marika.**

v. Friesen hatte die Strophe 1920 (Rökstenen, S. 87) so übersetzt:

Tjudrik vågsam,
vikingakungen,
en gång rådde
å Reidhafsstranden;
nu sitter på gotisk
gångare rustad
hjältars förste
med remfäst sköld.

Aber beweist das Verbum **sitiR** wirklich, daß hier unmöglich von dem berühmten mythischen Motiv die Rede sein könne, daß Theoderich als dämonischer Reiter fortlebe? Ich habe 20 Belege für dieses mythische Motiv der Theoderichsage ANF 78, 1963, S. 26—46, vorgelegt: sie erstrecken sich räumlich von Italien bis zur norwegischen und schwedischen Didrikssaga, zeitlich über ein Jahrtausend. Beweist also das Wort **sitiR**, daß die Rök-Strophe nicht dieses mythische Motiv meinen könne? Man vergleiche mit dieser These Wesséns die folgenden Belege:

¹ Vorher hatte Wessén in seinem Buch „Runstenen vid Röks kyrka“, 1958, S. 44 f. mit einigem Zögern die zuerst von Sophus Bugge 1888/1893 und Richard Heinzel 1889 vorgeschlagene Deutung erwogen, daß sich die Rök-Strophe auf ein metallenes Reiterstandbild beziehe, das Karl der Große im Jahr 801 vor seinem Palast in Aachen aufstellen ließ (s. Bugge, K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar 11: 3, S. 22 ff. (gedruckt 1888, veröffentlicht 1893), S. 22, und R. Heinzel, Sitzungsberichte der Philos.-Hist. Klasse der K. Akad. d. Wiss., Wien, Bd. 119, 1889, 3. Abh., S. 9 ff.).

- 1) Die Kölner Chronik schreibt zum Jahr 1197 (also mehr als 6 $\frac{1}{2}$ Jahrhunderte nach Theoderichs Tod) vom Erscheinen des Gotenkönigs als geisterhafter Reiter [das ganze Zitat schon ANF 78, S. 26]: „... *apparuit fantasma mire magnitudinis in humana forma equo nigro insidens ... Theodericum quondam regem Verone se nominat ... ab eis recedens equo quo sedebat Mosellam transivit et ab oculis eorum evanuit*“ (also: *insidens, sedebat*).
- 2) Otto von Freising schreibt [das ganze Zitat ib. S. 27]: „... *vulgo dicitur Theodericus vivus equo sedens ad inferos descendisse ...*“ (also: *equo sedens*).
- 3) Das Chronicon Imperatorum et Pontificum Bavaricum schreibt [s. ib. S. 27; vor 1288]: „*ipse [scil. Theodericus] dextrario (mittellat.: „Pferd“) insidens armatus ... intravit mare, et adhuc [!] sabbatis exire ad litus et cum Witigone conflagere ...*“.

Man halte nebeneinander die Worte dieser Chronik und des Röksteins: .. *Theodericus .. dextrario insidens armatus .. adhuc* und **þiaurikR ... sitiR nu karuR ꝥ kuta sinum**. Die beiden Texte stimmen genau überein: Theoderich, der 526 gestorben war, sitzt noch „jetzt“ (**nu**: vgl. *adhuc*) gewaffnet als Reiter auf seinem Pferd (**sitiR karuR**: *insidens armatus*).

Das Argument, das Wessén auf dem Wort **sitiR** mit so viel Sicherheit aufbaut, fällt also weg.

Anschließend erklärt Wessén, es sei „orimligt“, zu glauben, daß die Theoderich-Strophe des Röksteins etwas zu tun haben solle „med de tyska Didriks-sagornas jagande hjälte ...“ (ib. S. 256). Aber die Sagen-tradition von dem im Jahr 526 in Ravenna verstorbenen Gotenkönig muß ja wohl aus Italien über Deutschland nach Schweden gekommen sein? (Dazu ANF 81, S. 236 ff.) Doch selbst wenn man annehmen wollte, daß die Sage von Theoderich direkt aus Italien nach Schweden gekommen sei: Auch in Italien war die Sage bekannt, daß Theoderich nicht gestorben sei, sondern als Reiter zu Pferde entrückt worden sei: s. die Belege Nr. 4, 5, 6 und 8 aus Italien, die ANF 78, S. 29 ff. vorgelegt wurden. Dagegen ist weder aus Deutschland noch aus Italien eine „Sage“ bekannt, daß Theoderich auf seinem Roß im Grabe sitze. Schon Sophus Bugge stellte fest: „Thi hverken Historie eller Sagn véd noget om, at han [scil. Theoderich] blev begravet siddende paa sin Hest eller med sin Hest“². —

Mit einer ganz ähnlichen Sicherheit im Ton urteilt Professor Wessén

² S. Bugge, a.a. O., S. 22. (In ANF 78, S. 46, steht bei den Belegen aus Norwegen und Schweden irrtümlich „Nr. 10“ statt „Nr. 7“.)

aber auch über die Leseordnung, mit der Otto von Friesen die Inschrift des Röksteins gedeutet hat und mit der seine Gesamt-Deutung dieses Denkmals unlöslich zusammenhängt. Wessén nennt v. Friesens Leseordnung „alldeles orimlig“ (ANF 81, S. 257). Schon in seinem Buch „Runstenen vid Röks kyrka“ (1958, S. 20 f.) hatte Wessén mit der Leseordnung auch die Gesamtdeutung v. Friesens radikal verworfen, so ib. S. 21: „Den text, som v. Friesen kommer fram till, visar klart och tydligt, att hans utgångspunkter är felaktiga“.

Tatsächlich besteht zwischen O. v. Friesens und Wesséns Text ein unüberbrückbarer Gegensatz — und da Wessén in dieser Zeitschrift die Behauptung veröffentlicht hat (ANF 79, 1964, S. 2): „Varje [!] enskilt led i v. Friesens tankegång är antingen direkt felaktigt eller det ramlar hjälplöst sönder, så snart man försöker att på det som grund bygga vidare“, so halte ich es für notwendig, Wesséns Urteil nochmals kritisch zu prüfen. Wessén hatte ja von O. v. Friesens bis zu seinem Tod (1942) allgemein anerkanntem Buch 1964 (ANF 79, S. 4) geschrieben: „Den är en vacker fantasi, storstilad och fängslande, men vetenskap är det icke.“ Da diesem vernichtenden Urteil, das Wessén vor 10 Jahren über v. Friesens Deutung veröffentlicht hat, meines Wissens von anderer Seite keine entsprechende Gegenkritik entgegengestellt worden ist, will ich, da ich auf v. Friesens Interpretation weitergebaut habe, die Argumente vorlegen, die nach meiner Meinung für v. Friesens Leseordnung und gegen die Leseordnung und Gesamtinterpretation Wesséns sprechen. Die Bedeutung des Röksteins wird eine kritische Nachprüfung der Argumente rechtfertigen, mit denen Wessén v. Friesens Leseordnung nun nochmals als „alldeles orimlig“ bezeichnet hat (ANF 81, S. 257).

Ich stelle, da nicht allen Lesern diese Texte zur Hand sein werden, die Übersetzungen v. Friesens und Wesséns nebeneinander, die sofort den unvereinbaren Gegensatz dieser beiden Deutungen erkennen lassen: links die letzte Fassung der Übersetzung v. Friesens in seinem Buch „Runorna i Sverige“, 3. uppl., Uppsala 1928, S. 33 f., mit der Angabe der wesentlicheren Abweichungen von seiner Übersetzung in „Rökstenen“, Stockholm 1920, S. 87 f. (diese älteren Versionen von 1920 in Klammern beigelegt); rechts die Übersetzung von Wessén, Runstenen vid Röks kyrka, 1958, S. 25 und 27, bei der in Klammern die Bezifferung des betreffenden Absatzes nach v. Friesens Zählung angegeben ist). Dazu vgl. das Schema der Schriftanordnung (mit der Zählung v. Friesens) in ANF 78, S. 5.

v. Friesen (1928, resp. 1920):

- I. Till minne av Vämod stå dessa runor. Men Varen, fadern, rista-
de dem efter sin åt döden hem-
fallne son.
- II. 1. Jag säger ungdomen³ [1920:
den unge mannen] vilka de två
stridsbyten voro som tolv
gångar togos som byte, båda
tillsammans [1920: på en gång]
från man efter annan.
- II. 2. Det säger jag [1920: (ho-
nom)] som det andra, vem det
var som för nio släktled sedan
[1920: ( ): i den grå forntiden]
besteg [1920: steg upp på]
stranden med sina hreidgoter
och dog med dem där för detta
sitt tilltag [1920: till följd
däraf].
- II. 3. Tjudrik vågsamme/vikinga-
kungen/herre var över/Hreid-
havsstranden./Nu han rustad/
rider sin stridshingst./sköld i
gehänget./ märingars hövding
[1920: s.o.].
- II. 4. Sibbe helgedomens väktare
(eller Sibbe i Vi) [1920: ohne
diesen Zusatz] avlade nittio-
årig [1920: nittio år gammal].
- II. 5. Jag säger ungdomen, [1920:
den unge mannen], vem av
Ingvaldsättlingarna [1920:
Ingevalds- (eller: Ingvilds-) ätt-
lingarne] som blev hämnad ge-
nom [1920: tack vare] en
hustrus offer (till gudarna).
[1920: (till makterna).]
- II. 6. Jag säger ungdomen, [1920:
den unge mannen] åt vem en

Wessén (1958):

- (1—2) [= v. Fr. I.] Till minne av
Vämod stå dessa runor. Men
Varin skrev (dem), fadern, efter
den döde sonen.
- (3—5) [= v. Fr. II,1] Jag säger
det folkminnet,⁴ vilka de två
stridsbyten voro, som tolv gånger
togos som stridsbyte, båda på en
gång från ömse män (dvs. från
man efter man).
- (5—8) [= v. Fr. II,2] Det säger
jag som det andra, vem som för
nio åldrar (släktled) sedan miste
livet hos reidgoterna, och han dog
hos dem till följd av sin skuld.
(9—11) [= v. Fr. II,3] Tjudrik
den djärve, sjökrigarens hövding,
rådde över Reidhavets strand. Nu
sitter han rustad på sin gotiska
häst, med skölden i rem, Mä-
ringars främste.
- (12—14) [= v. Fr. II,12] Det
säger jag som det tolfte, var
Gunns häst (dvs. vargen) ser föda
på slagfältet, där tjugo konungar
ligga.
- (14—17) [= v. Fr. II,13] Det
säger jag som det trettonde, vilka
tjugo konungar sutto på Själland
under fyra vintrar (dvs. fyra år),
med fyra namn, söner av fyra
bröder.
- (17—19) [= v. Fr. II,14] Fem
(med namnet) Valke, Rådulvs
söner, fem Reidulv, Rugulvs sö-
ner, fem Haisl, Hords söner, fem
Gunnmund (el. Kynmund),
Björns söner.
- (20) [= v. Fr. II,15] Nu säger jag

³ v. Friesen, 1928, S. 35, dachte bei „ungdomen“ an „en eller flera unga fränder“, dagegen 1920, S. 94, neigte er („snarast“) dazu, das Wort auf einen Einzelnen zu beziehen und übersetzte daher (S. 87 f.): „den unge mannen“.

⁴ Anmerkung Wesséns (1958, S. 25, Anm. 1): Eller: *Sagum ungmenni pat* „Jag säger det för de unga“.

- son är född [1920: åt hvem det är som en ättling vardt född].
- II. 7. För (att hämnas) en ung hjälte (är han född).
- II. 8. Detta är än en gång önskan. [1920: (Att) detta (skall ske) är (nu) på nytt önskan].
- II. 9. Han visste att slå en jätte.
- II. 10. Detta är än en gång önskan [1920: wie oben II,8].
- II. 11. Gagn må härur spira. [1920: Må gagn härur spira.]
- II. 12. Detta säger jag för det tolfte att stridsmöns [hur stridsjungfruns] häst skall finna föda på slagfältet, där tjugo konungar [1920: (sjö)konungar] (skola) ligga [1920: ligga fallna].
- II. 13. Det säger jag för det trettonde, vilka de tjugo konungar [1920: sjökonungar] äro [1920: voro] som sutto [1920: bodde] på Själland [1920: (eller: i Sillende)] i fyra år, kända under fyra namn, söner till fyra bröder.
- II. 14. (Det är) [1920: Det var] Valke och hans fyra bröder, söner till Radulf, Hreidulf och hans fyra bröder, söner till Rogulf [1920: Rugulf], Haisl och hans fyra bröder, Hords söner [1920: söner till Hord], Kynmund och hans fyra bröder, Björns söner [1920: söner till Björn (Bern)].
- II. 15. Nu fostrar jag en ungdom [1920: en ung son], som själv må besinna, vem som tarvar hämnd (?) [1920: må han (om han en gång står) ensam (d.v.s. om jag gått bort) behjärta, hvem det är som (= att jag, hans far) tarfvar godtgörelse (för förlusten af utmärkt son, Våmod)].
- II. 16. Jag säger ungdomen: [1920: den unge mannen]: var dristig.
- minnena fullständigt. Någon ... det som han har eftersport. (21—22) [= v. Fr. II,5] Jag säger det folkminnet, vem av Ingvaldsättlingarna som blev gäldad genom en hustrus offer. (23—25) [= v. Fr. II,6—11] Jag säger ett folkminne, åt vem en frände (ättling?) är född, åt en ung kämpe. Vilen är det (?). Han kunde slå en jätte. Vilen är det (?) .... (26) [= v. Fr. II,16] Jag säger ett folkminne: Tor. (27—28) [= v. Fr. II,4] Sibbe från Vi avlade (en son), nittio år gammal.

Obwohl v. Friesens und Wesséns Übersetzungen bei einigen Sätzen ganz oder teilweise übereinstimmen — nämlich in den von v. Friesen als I und II, 1, 3, 4, 6, 9, 12, 13 und 14 bezeichneten „flockar“ (bei Wessén 1—5, 9—11, 12—19, 27—28) — so gehen doch die Deutungen v. Friesens und Wesséns radikal und unvereinbar auseinander, nicht nur bei Einzeldeutungen, sondern in der Gesamt-Auffassung:

Nach v. Friesen ist der Gesamtsinn des Röksteins ein streng einheitlicher: Varin hat den Stein für seinen Sohn Vämod errichtet, der im Kampf gegen 20 Könige gefallen war. Deren Namen hat Varin auf dem Rökstein mit einem „Rahmen“ von 5 oder 6 Zeilen umgeben, die alle mit magischen Geheimrunen geschrieben sind und die alle auf die magische Zahl 24 (resp. 2×24)⁵ abgestimmt sind. Der Zweck dieser magischen Schreibweise dieses Rahmens ist nach v. Friesen der, daß die Namen der 20 Könige, die von diesem magischen Rahmen eingeschlossen sind, dem künftigen Verderben preisgegeben werden sollen: Varin hat einen jungen Sohn gezeugt (s.a.a.O., 1920, S. 102 ff., auch 84 f.), dem die Rache für seinen toten Bruder feierlich aufgetragen wird. An ihn wenden sich die letzten, besonders breit chiffrierten Worte: Sei mutig⁶!

Demgegenüber hat Wessén eine völlig andersartige Deutung vorgelegt: Varin habe seinen toten Sohn dadurch ehren („hedra“) wollen, daß er eine Reihe von „häpnadväckande ting“ (1958, S. 79) aufzählte, die aber untereinander in keinerlei Zusammenhang stehen sollen und auch nichts mit der Person des Vämod zu tun gehabt hätten. Ich zitiere nochmals Wesséns entscheidende Sätze (a.a.O., 1958, S. 78): „Sorgen har varit den stora drivkraften [scil. Varins Trauer, die ihn zur Errichtung des Röksteins trieb], men han talar icke mera om den, utan om helt andra ting [Sperrung von O. H.]. «Dessa runor», som står efter Vämod, måste åsyfta inskriften i sin helhet, icke endast de inledande minnesorden. Något annat samband mellan inskriftens två huvuddelar är svårt att tänka sig.“ Und ib. S. 79: Der Runenmeister Varin „återger sagor i korta sammandrag. Han har haft dem fast nummerade i sin sagolista, sannolikt för bättre hågkomsts skull. Han berättar häpnadväckande ting, i en ständig stegring, kulminerande i uppgiften om mannen, som 90 år gammal avlade en son.“

Das heißt: Die Ehrung, die Varin seinem toten Sohn angedeihen läßt, soll darin bestehen, daß er (in einer kompositorischen „Steigerung“) folgende „erstaunlichen“ Dinge aufzählt: (1.) Zwei Beutestücke wurden

⁵ Dazu v. Friesen 1920, S. 13 ff.

⁶ Vgl. v. Friesen 1920, bes. S. 88 ff., und 1928, S. 34 ff. Zur Frage der „Parallelen“ vgl. 1920, S. 98 ff., 1928, S. 35, s.u., S. 107 f.

zwölfmal geraubt; (2.) Jemand (oder: Theoderich?) starb vor 9 Menschenaltern bei den Hreidgoten wegen seiner Schuld; (3.) Theoderich herrschte am Hreidmeer, jetzt sitzt er im Grab auf seinem Pferd; (4.) Die Walküre sieht 20 Könige auf dem Schlachtfeld liegen; (5.) 20 Könige mit 4 Namen, Söhne von 4 Brüdern, saßen 4 Winter in Seeland; (6.) Die Namen dieser Könige und ihrer Väter werden genannt; (7.) Jemand ... hat nachgeforscht [?]; (8.) Ein Mitglied des Ingvaldgeschlechtes wurde durch das Opfer einer Frau zum Ersatz gegeben [?; Wessén 1958, S. 53: „gälda, giva, lämna i ersätning, i bot“]; (9.) Ein Verwandter wurde einem jungen Kämpfer geboren; er konnte einen Riesen schlagen, Vilen ist es (?); (10.) „Ich sage eine Volkstradition [folkminne]: Thor“; (11.) Sibbe aus Vi zeugte mit 90 Jahren (einen Sohn).

Diese Aufzählung von völlig unzusammenhängenden „häpnads-väckande ting“ wäre also der Inhalt der größten Runeninschrift der Welt. Worin aber die „ständige Steigerung“ („ständig stegring“) bestehen solle, von der Wessén spricht (s.o.), das wird man, wie ich glaube, schwer einsehen können, wenn man den Inhalt dieser 11 „erstaunlichen Dinge“ hintereinander liest. Und vor allem soll den Höhepunkt dieser Kulminationsreihe, als die höchste Ehrung für den toten Vämod, die erstaunliche Tatsache bilden, daß ein 90jähriger Mann einen Sohn erzeugt habe.

Weshalb die Erwähnung eines Mannes, der in hohem Alter noch zeugungsfähig war, die höchste Ehrung für den toten Sohn des Runenmeisters hätte darstellen sollen, das hat Wessén weder psychologisch noch durch Analogien aus der Literatur erklärt. Ich möchte klar aussprechen, daß mir eine solche Methode, einen Toten zu ehren, völlig unbegreiflich und unvorstellbar erscheint.

Da Elias Wessén seit 1958 sein radikales Urteil über Otto von Friesens Leseordnung und Deutung mehrfach öffentlich wiederholt hat (zuletzt wiederum ANF 81, S. 257: „aldeles orimlig“), so scheint es mir eine Forderung der wissenschaftlichen Gerechtigkeit gegen den bis zu seinem Tod so hoch geschätzten Otto von Friesen, dessen sämtliche Gedankenschritte zur Deutung des Röksteins Wessén als „hilflos“ zerfallend bezeichnet hat („... ramlar hjälplöst sönder ...“: s. ANF 79, 1964, S. 2 und 4; auch ANF 81, S. 229), daß die oben wiedergegebenen Übersetzungen v. Friesens und Wesséns kritisch verglichen werden und geprüft werde, welche von beiden Übersetzungen das Prädikat „splitttrad“ verdiene: denn das wird eines der wichtigsten Kriterien bei der Entscheidung zwischen v. Friesens und Wesséns Lesung sein. Es verdient besondere Aufmerksamkeit, daß Wessén in seinem „Svar till professor Höfler“ (ANF 81, S. 255) ausdrücklich sagt: „Inskriften ger ett i högsta grad

splittrat intryck, både i fråga om skrift och om innehållet. Detta är ett faktum och har framhållits otaliga gånger. Varför skulle då a priori en enhetlig förklaring (von Friesen) vara mera sannolik än en „fragmentteori“? På denna punkt går våra uppfattningar skarpt i sår.“ Da es sich beim Rökstein doch unbestritten um eines der bedeutendsten Schriftdenkmäler der germanischen Frühzeit handelt, verdient die Frage, ob es nicht „a priori“ wahrscheinlich sei, daß es einen einheitlichen („enhetlig“) Sinn habe, eine kritische Prüfung. Da der Text des Röksteins nach allgemeiner Meinung von einem einzigen Mann, nämlich von Varin, konzipiert ist, so halte ich (mit v. Friesen, gegen Wessén) eine Interpretation des Textes, die einen geschlossenen Sinn ergibt, für besser als eine, die unzusammenhängende Einzelfragmente vorlegt. Die Übersetzung Wesséns scheint mir außerdem zu zeigen, daß sein Text keine „Steigerung“ („stegring“) der Einzelsätze bringt, während v. Friesens Interpretation mit dem Schlußsatz: „Jag säger den unge mannen: var dristig“ den Rökstein als ein kompositorisches Meisterwerk erweist. Diese besonders chiffrierten Worte (II, 16 nach v. Friesens Zählung) **sakumukminiþur** übersetzt Wessén: „Jag säger ett folkminne: Tor“. Aber konnte der Name des Gottes Thor im 9. Jahrhundert, also in der heidnischen Zeit, als „ett folkminne“ bezeichnet werden?

Wesséns Leseordnung zeigt klar, wie er zu seiner unzusammenhängenden Interpretation gekommen ist. Er hat aus Gründen, die er stilistisch und ästhetisch nennt, die Lesefolge so konstruiert, daß er die graphisch ähnlichen oder verwandten Partien zusammenordnete, ohne dabei Rücksicht darauf zu nehmen, daß der so entstehende Text (im Gegensatz zu v. Friesens Text) eine Aufzählung von unzusammenhängenden Splittersätzen geworden ist. Ich zitiere, da es um ein so wichtiges methodologisches Problem geht, Wesséns eigene Formulierung (a.a.O., 1958, S. 20 f.):

„Man kan med skäl ifrågasätta, huruvida icke v. Friesens utredning om den sannolika läsordningen från början leder honom vilse. Det må vara sant, att blicken lätt kan glida över kanten mellan högra smalsidan och toppytan. Men om man ger akt på det radikala ombytet av skrift, övergången från vanliga runor till lönnskrift, förefaller en sådan fortsättning ytterst osannolik. Och än mer: om man beaktar innehållet och stilen, kommer övergången från Teoderik-strofen till den fantastiska uppgiften om Sibbe, helgedomens väktare, ovillkorligen att te sig som ett våldsamt avbrott. Man ryggar tillbaka för tanken att här söka ett sammanhang. Inskriften får därigenom som helhet en splittrad karaktär, som aldrig kan ha varit ursprunglig och avsedd.

Det finns sålunda skäl, både av runologisk och stilistisk art, som bestämt talar emot den av v. Friesen antagna ordningsföljden. Den bryter ned den episka prägeln av inskriftens huvuddel och skjuter in korta satser av en helt annan språklig karaktär och tecknade med en helt annan skrift mellan de berättande partierna i vanliga runor. En av dessa „flockar“ skulle bestå av ordet *drængi* „åt en ung man“ ensamt. Så kan läsningen knappast vara avsedd, och så illa avvägd rent estetiskt kan man icke förutsätta, att ristarens text har varit, meningen med inskriften må sedan vara vilken som helst. De brett berättande, episka partierna med vanliga runor måste [!] höra samman.

Den text, som v. Friesen kommer fram till, visar klart och tydligt, att hans utgångspunkter är felaktiga ...“.

Hier steht also ein konsequenzenreiches methodologisches Prinzip zur Entscheidung: Soll ein unzusammenhängender Text einem in sich zusammenhängenden, sinnvollen deswegen vorgezogen werden, weil ein Wechsel der Schriftzeichen „äußerst unwahrscheinlich“ sei? (s. ib. S. 20). Der Rökstein verwendet ja 7 verschiedene Arten von Chifferzeichen, die auf dem Stein miteinander wechseln. Der Runenmeister hat also keineswegs einheitliche graphische Typen angestrebt, sondern jedenfalls einen extremen Wechsel der Schriftzeichen gewollt.

Die Interpreten werden sich entscheiden müssen, ob sie im Prinzip mit v. Friesen eine einheitliche Erklärung („en enhetlig förklaring“: ANF 81, S. 255) oder mit Wessén eine uneinheitliche „a priori“ (s.o.) als wahrscheinlicher ansehen. Wessén hat recht, daß seine und meine Auffassung in diesem Punkt scharf auseinandergehen (s.o.). Ich glaube aber nicht, daß Wessén als Analogon irgend eine Inschrift nachweisen kann, die von einem einzigen Meister verfaßt wäre, aber keinen einheitlichen Sinn hätte. Daß manche gotländischen Bildsteine neben Valhallsymbolen und Schiffsbildern auch Kampfscenen, z.T. aus der Heldensage, aufweisen, ist keine überzeugende Stütze für die Annahme einer Aneinanderreihung von unzusammenhängenden Sagenhinweisen zur Ehrung eines Toten⁷.

Da Wesséns Auffassung der Leseordnung für die Gesamtdeutung des Steins entscheidend ist und er sein Urteil über v. Friesens Lesefolge („alldes orimlig“, s.o.) nicht zurückgezogen hat, ist es notwendig, die Berechtigung dieses Urteils nochmals zu überprüfen, wenn man nicht

⁷ Die Sigurd-Bilder auf dem Ramsundstein stehen, wie man längst vermutet hat, in persönlicher Beziehung zu dem auf dem Stein genannten **Sukrup-**, dessen Name (vgl. an. *Sigröðr*) mit dem Namen des Helden *Sigurd* identisch war, vgl. Sveriges Runinskrifter III, S. 71 ff., und v. Friesen in: Nordisk Kultur VI, 1933, S. 190 f.

v. Friesens Buch so verwerfen will, wie Wessén es seit 1958 getan hat (zuletzt ANF 81, S. 257).

v. Friesen hatte in seinem Buch (1920) S. 7 ff. die folgende Leseordnung vorgeschlagen (und später nicht zurückgezogen; ich nummeriere im folgenden nach seiner Zählung der „flockar“): nach dem Einleitungssatz (**aft uamul** usw. I) folgen die 6 rechts benachbarten Vertikalzeilen II,1 und II,2 (bis **ub sakaR**); darin stimmt Wessén mit v. Friesen überein, und auch darin, daß dann die beiden Horizontalzeilen unten an der Vorderseite des Steins mit der Theoderich-Strophe zu lesen sind, deren Text räumlich unmittelbar an der rechten Schmalseite des Steines nach oben läuft (II,3). Der Widerspruch Wesséns gegen v. Friesen beginnt erst bei dem oberen Ende dieser Vertikalzeile (**marika**). v. Friesen schloß die von ihm als **sibi uiauari ul nirupR** gelesene Chifferschrift der beiden oberen Chifferkreuz-Felder (II,4) unmittelbar an das danebenstehend **marika** an, während Wessén von diesem **marika** an der rechten oberen Ecke des Steins unmittelbar überspringt zum Beginn der Zeile II,12 (**pat sakum tualfta**) — wenn ich richtig messe, etwa 2 1/2 Meter von dem letzten Chifferkreuz (von der rechten Spitze des Steins bis zum Anfang der 2. Vertikalzeile der Hinterseite, links unten).

Diesen von Wessén selbst als grundlegend angesehenen Gegensatz gegen v. Friesens Leseordnung, worauf seine ganze Polemik gegen v. Friesen beruht, begründet Wessén damit, daß auf der Hinterseite des Steins zuerst die vom Rahmen der Chifferrunen umschlossenen 8 Zeilen II,12—II,14 gelesen werden müssen [„mäste“: s.o.] und erst dann die Zeilen des Rahmens, die v. Friesen mit II,5—II,11 und mit II,11 und II,15 beziffert hatte.

Ob also zuerst der „Rahmen“ und dann der von ihm umschlossene Mittelteil gelesen werden soll, wie v. Friesen annahm, oder umgekehrt, erst der Mittelteil und dann der „Rahmen“, wie Wessén will, davon hängt die ganze Deutung des Steins ab, den die beiden Gelehrten so radikal verschieden interpretiert haben. Es kommt also darauf an, ihre Argumente gegeneinander abzuwägen. Davon hängt zweifellos die Sinndeutung dieses Runendenkmals ab.

v. Friesen hatte mit seiner (damals völlig neuartigen) Theorie nicht weniger als fünf Eigentümlichkeiten der Inschrift auf einen einzigen Schlag erklären können: Seine Annahme, daß jener „Rahmen“ die Namen der 20 Könige magisch bannen sollte, macht verständlich: (1.) weshalb die Worte des „Rahmens“ alle mit Geheim- oder Chifferzeichen geschrieben sind; (2.) weshalb 5 oder 6 dieser Rahmen-Zeilen auf je 24 Zeichen (resp. 2×24) abgestimmt sind, also auf eine magische Zahl (was auch Wessén zugibt: s.u.); (3.) weshalb auf der Hinterseite des Steins die verti-

kalen und die (annähernd) horizontalen Zeilen in dieser so auffallenden Weise wechseln (was vor v. Friesen noch keiner der Interpreten erklären konnte). (4.) Zum ersten Mal wurde damit ein innerer Zusammenhang zwischen der so ausführlichen Nachricht über die 20 Könige und dem Schicksal des toten Vämöds begrifflich gemacht: es sind Vämöds Feinde und Töter, die dem Verderben preisgegeben werden sollen und die „das Roß der Walküre“, der Wolf, auf dem Schlachtfeld liegend finden soll; (5.) die so seltsam anmutenden Sätze: „Das sage ich zum zwölften ...“, „das sage ich zum dreizehnten ...“, über die andere vergeblich gerätselt haben, werden begrifflich, wenn diese in der Magie so wichtigen Zahlen die Bannung und Verfluchung von Vämöds Todfeinden festigen sollen.

Welche Argumente setzte nun Wessén dieser Theorie v. Friesens entgegen, um seine eigene Leseordnung zu begründen (die der oben S. 96 f. wiedergegebenen Übersetzung zugrundeliegt)?

Ich habe oben (S. 100 f.) die entscheidenden Sätze zitiert, mit denen Wessén seine Polemik gegen v. Friesens Lesung des Röksteins begründet.

Ich beginne die Verteidigung v. Friesens (die m.W. noch niemand durchgeführt hat) mit dem letzten Punkt: Man dürfe die Inschrift nicht nach „rent yttre hållpunkter“ beurteilen. Aber v. Friesen hat ja mit seiner Beurteilung des Rahmens als magischer Maßnahme ein inhaltliches Moment in die Debatte gebracht, während Wessén die Inschrift nach graphischen Momenten, mehr als nach „ästhetischen“ Gesichtspunkten, ordnet: zuerst „müssen“ („måste“: s. Wessén 1958, S. 21) die mit Rök-Runen geschriebenen Partien der Vorderseite und der Hinterseite zusammengestellt werden, und erst dann müsse man die chiffrierten Teile zusammen lesen. Denn ein Übergang von der Strophe (II, 3) zu der „phantastischen“ (? s.u.) Mitteilung über Sibbe (II, 4) sei ein gewaltsamer Abbruch. „Man ryggar tillbaka för tanken att här söka ett sammanhang“ (s.o.). — Zu diesem Argument ist zu sagen, daß Varin ja in extremer Weise (mehr als irgendein anderer Runenmeister) in der Abwechslung verschiedener Chiffer-Systeme exzelliert, indem er 7 verschiedene Arten von Chifferschrift angewendet hat. Er wollte also kein einheitliches Schriftbild, und jede neue Chiffer-Sorte bedeutet einen „Abbruch“ („avbrott“) des Textes: aber eben nur graphisch (was nicht eine Zersplitterung des Sinnes bedeutet). Es kam Varin offenbar auf etwas ganz anderes an als auf einen breit erzählenden epischen Text. — O.v. Friesens Theorie erklärt ja, was Varin mit der Inschrift gewollt hat: nicht breit epische Erzählung, sondern Magie und Rache. Aus diesem Grunde hat Varin auch nicht von dem Tod seines Sohnes episch erzählt (daß der junge Vämöds im Kampf gefallen war, wußte in Rök und Umgebung sicher jeder-

mann!) — sondern der Rökstein wollte, wenn v. Friesen recht hat, magische und kriegerische Rache für den Toten. Aus diesem Grund darf man, entsprechend v. Friesens Theorie, in der Inschrift nicht einen epischen Bericht über Vämods Tod erwarten, denn der Stein wollte nicht episch erzählen, sondern zur Tat mahnen.

Wessén hat 5 Jahre nach seinem Buch von 1958 eine neue Erklärung für die Schriftanordnung (also die „Leseordnung“) der Rückseite des Steins gegeben. In einem Aufsatz „Runstenen i Rök“ (Från Sommabygd till Vätterstrand VII, 1963, S. 4 des Sonderdrucks) schreibt Wessén: „Raderna går i stort sett på höjden, nedifrån uppåt, icke på tvären, vilket väl hade varit det naturliga. På den s.k. baksidan finns visserligen tvärrader upptill och nedtill, och på framsidan nedtill. Det ser ut som kompletteringar, så som man ibland fyller ut marginalerna i ett handskrivet brev. Kanske har ristaren också gjort så i ett visst [?] dekorativt syfte ...“.

Dazu ist zu sagen: Wenn Varin die 24 + 24 + 24 + 24 + 24 (+ 2 × 24) Zeichen des Rahmens, die v. Friesen (1920, S. 13 ff.) als magisch gedeutet hatte, nur als nachträgliche „Komplettierung“ ansieht, „so man ibland fyller ut marginalerna i ett handskrivet brev“ (s.o.), dann könnte [A] Varin die Inschrift nicht vorher geplant haben, während Wessén selbst (ib., S. 4) schreibt: „Inskriften måste ha varit noggrant planlagd, in i alla detaljer“ (ähnlich 1958, S. 23). Und [B] es wäre im höchsten Grad erstaunlich, wenn bei einer solchen nachträglichen „Marginal-Komplettierung“ die Zahl der Zeichen (zufällig?) 5 mal oder 6 mal just die magische Zahl 24 ergeben hätte (während das nach v. Friesens Deutung völlig sinnvoll ist). Und doch hat Wessén in seiner Deutung dieser Schriftordnung ein Hauptargument gegen v. Friesens Leseordnung gesehen, die er „alldes orimlig“ nennt!

Aber Wessén hat für die mehrfache Wiederholung der Zahl 24 in jenem Rahmen noch eine andere Erklärung gefunden (die er ebenfalls für besser als v. Friesens magische Begründung ansieht): In dem für die breite Öffentlichkeit bestimmten Heft „Rökstenen“ (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien: Svenska Fornminnesplatser, Nr. 23, 1958, S. 19), schreibt Wessén: „Vad först talförhållandena angår, så kan de bero på en avsiktlig stilisering eller på tradition. När lönnrunor användes, var ofta magi med i spelet, och anordning i rader med 24 tecken hörde därför med till „skrivvanorna“, när man brukade lönnrunor. Ristaren vill visa, att han har iakttagit även detta: Om någon vill räkna, så var så god!“

Wenn ich Wessén recht verstehe, so meint er damit, daß Varin die (sicherlich schwierige) Herstellung von Zeilen zu je 24 Zeichen nur zu dem Zweck durchgeführt habe, um zu zeigen, daß er auch diese schwierige

Kunst beherrsche („om någon vill räkna“). Also ein rein formalistisches Virtuosenpiel? Die besondere Ursache der Verwendung der 24 läge jedoch nach Wessén darin, daß Varin hier Geheimrunen (lönrunor) verwendete. Aber warum er sie verwendete, und zwar gerade an dieser Stelle, das bliebe bei Wessén ganz unklar (wären sie denn gerade hier „ästhetischer“ gewesen?), während diese Anordnung nach v. Friesens Interpretation einen tiefen Sinn hat.

Schon diese Feststellungen, daß nach Wesséns Deutung der Schriftanordnung alle diese Momente als willkürlich oder zufällig erscheinen müssen, während sie bei v. Friesen wohl überlegt erscheinen und sinnvoll ineinandergreifen, sehe ich als einen Beweis dafür an, daß Wesséns negatives Urteil über v. Friesens Leseordnung ungerecht ist und einer kritischen Nachprüfung bedurfte. Nicht v. Friesens Leseordnung gibt „ett i högsta grad splittrat intryck“ (ANF 81, S. 255), sondern die Leseordnung und die Gesamt-Übersetzung, die Wessén dem Rökstein gegeben hat.

Wenn in dem oben zitierten Absatz Wessén sagt, die Textenteilung von Friesens sei auch deshalb verfehlt, weil es ästhetisch unmöglich sei, daß der Dativ *drængi* (II, 7: Antwort auf die Frage II,6, wem der Sohn geboren sei) einen eigenen „flock“ darstelle, so muß ich sagen, daß eine so starke Hervorhebung dieses wichtigen Punktes (s.u.) mir keineswegs unnatürlich scheint. Hingegen scheint mir Wesséns Theorie, daß die Zahlen 12 und 13 in den von v. Friesen als II,12 und II,13 gezählten Sätzen nicht einen magischen Sinn hätten (s.o. S. 103), sondern die Nummerierung der einzelnen Vortrags-Nummern in Varins „sagolista“ darstellen sollen, „sannolikt för bättre hågkomsts skull“, geradezu absurd⁸. Wenn Varin seine Repertoire-Stücke nummeriert hätte, um sie besser im Gedächtnis zu behalten, dann hätte er klüger daran getan, sie auf einem Holztafelchen einzuschreiben, das er mit sich tragen konnte, statt diese Gedächtnisziffern in den Granit des Röksteins zu meißeln (um dort nachzusehen?).

Ich glaube aus diesen Gründen nicht, daß Otto v. Friesens Leseordnung durch Wessén als „aldeles orimlig“ erwiesen worden ist. v. Friesens Leseordnung kann die Inschrift in mehr Punkten begreiflich machen, als Wesséns Leseordnung es kann, und seine Gesamt-Konzeption hat zum ersten Mal die Hauptteile der Inschrift in eine wesentliche Beziehung zu Vämod gebracht, für den der Rökstein errichtet ist. —

Mein eigener Beitrag zum Rök-Problem („Der Runenstein von Rök und

⁸ S. Wessén a.a.O. („Svenska fornminnesplatser“, Nr. 23, 1958, vgl.o.), S. 22: „Numreringen hänför sig sannolikt till en förteckning över de sagor, som Varin kände till och kunde berätta. Den som hade mycket att minnas behövde ordna sitt vetande på detta sätt.“ Entsprechend auch in seinem Buch von 1958, S. 69.

die germanische Individualweihe“ [= Germ. Sakralkönigtum I], 1952) baut auf v. Friesens Leseordnung und Gesamtdeutung auf und wäre ohne sie nicht möglich gewesen.

Eine Ergänzung, die v. Friesen noch nicht bekannt sein konnte, gab die seit 1934 begonnene Aufdeckung von streng mathematisch gegliederten Wikingerorganisationen, zuerst der Trelleborg auf Seeland (Forschungsberichte seit 1936), dann der Anlagen von Aggersborg, Fyrkat und Nonnebakken, die den sicheren Beweis lieferten, daß es sich bei diesen streng mathematisch viergeteilten Wikingerorganisationen um einen sozialen und militärischen Typus handelte. — Schon Axel Olrik und v. Friesen waren der Überzeugung gewesen, daß die ausführlichen Sätze des Röksteins über die 20 „Könige“ auf Seeland, die 4 einander mathematisch entsprechende Gruppen bildeten, sich auf eine historische Wirklichkeit beziehen mußten (vgl. v. Friesen, 1920, S. 66 ff., 101 ff.), während Wessén in diesen Angaben eine rein phantastische Sage sah (1958, S. 48 f.; „i hög grad verklighetsfrämmande“: ib. S. 48).

Es wird sich empfehlen, sich über ein grundsätzliches methodologisches Prinzip zu einigen: Je ungewöhnlicher, exzeptioneller und auffallender ein Motiv ist, umso wahrscheinlicher ist es, daß, wenn es an zwei Stellen vorkommt, diese beiden untereinander zusammenhängen (dazu ANF 78, S. 89 ff.). Nun hatten die nordischen Archäologen bei der Aufdeckung der Spuren dieser extrem mathematisch gegliederten Wikingerscharen zunächst betont, daß diese Art mathematisch genau viergeteilter Organisationsformen der altnordischen Kultur ganz fremd scheine (Zitate beim Verf., a.a.O., 1952, S. 307 ff., 369 ff.). Und tatsächlich fiel der Typus dieser Organisation durch seine strenge Mathematizität so sehr aus dem Rahmen dessen, was man bis dahin über die Wikingerkultur zu wissen glaubte, daß dieses Erstaunen der Archäologen psychologisch sehr wohl zu verstehen war. Umso gewichtiger aber spricht diese auffallende Mathematizität für einen Zusammenhang der 4×5 gleichnamigen „Könige“ auf Seeland, von denen der Rökstein (II,12—II,14) spricht, mit dem Typus der Wikingerorganisationen, die durch die Trelleborg auf Seeland (und deren Typenverwandte) archäologisch nachgewiesen ist.

v. Friesens Annahme, daß sich der Rökstein auf wirkliche historische Ereignisse und Verhältnisse der Wikingerzeit beziehe, ist durch diese neuen archäologischen Funde geradezu glänzend bestätigt worden. — Wessén hat sich aber gegenüber der Kombination der runischen Nachricht mit den archäologischen Neuentdeckungen mit der Erklärung begnügt (ANF 79, 1964, S. 15): „För min del är jag icke alls imponerad av dessa beräkningar och förslag“.

Ich meinerseits halte es für methodisch richtig, bei allen Einzelmomenten, die die Inschrift bietet, die Frage zu stellen, ob die betreffenden Motive in der altnordischen und altgermanischen Kultur historische Gegenstücke haben, resp. ob und wie weit diese Motive „typisch“ seien. Wenn Wessén gegenüber solchen Fragestellungen erklärt, daß sie ihm nicht „imponieren“, so wäre es methodologisch richtig, wenn er durch Argumente begründen würde, weshalb er diese Frage nach historischen Gegenständen für irrelevant hält. Die Wissenschaft hat, wie auch Wessén nicht leugnen wird, mit der Frage nach historischen Gegenständen, Analogien und Typen wichtige Resultate erzielt.

Gerade zu den Angaben des durch lange Zeit rätselhaftesten Teiles der Inschrift von Rök — so der Gleichnamigkeit der 20 „Könige“, ihrer Gruppierung, der Namen ihrer „Väter“ und deren Namenstypen — haben sich zahlreiche Parallelen aus dem nordischen Altertum nachweisen lassen: ich verweise auf die in ANF 78, S. 89 ff., vorgelegten Zeugnisse, besonders auch auf littera a)—h), ib., S. 106 f. —

Mein Zusatz zu v. Friesens Deutung betrifft vor allem den Mittelteil der Inschrift (II,2—II,11). Hier arbeitete v. Friesen mit der Annahme, daß die Inschrift magische „Parallelen“ zu Vämöds und Varins Schicksal nenne (s. 1920, S. 38 ff., 96 ff.). Er interpretierte II,2 f.: wie einst ein Ostseegotenkönig **þiaurikR** in Gautland eingebrochen sei und getötet und begraben worden sei, so möge es Vämöds Tötern ergehen; II,4: wie einst ein Mann namens Sibbe in hohem Alter einen Sohn zeugte, so wollte auch Varin einen jungen Rächer zeugen; II,5: wie einst ein Rächer dank dem Opfer einer Frau geboren wurde, so möge es nochmals geschehen; II,6—10: wie einst der Gott Balder [?; s. jedoch v. Friesen 1920, S. 98 ff.] gerächt wurde, so möge auch Vämö gerächt werden.

Ich habe diesen Teil der Inschrift anders interpretiert (a.a.O., 1952, S. 25 ff.; vgl. ANF 78, S. 65 ff.), indem ich in jenem Mittelteil II,2—II,11 nicht „Parallelen“ zu Vämöds Schicksal sah, sondern diese Sätze unmittelbar auf Vämö und seine Familie bezog. In dem Wort **kultin-** (= an. *guldin*, zu *gelda*) setzte ich die im Altwestnordischen, Aschwed., Ags. und Ahd. belegte Bedeutung „weihen“ voraus, u.zw. in der ebenfalls gut bezeugten Sonderbedeutung, daß ein Mensch einer höheren, göttlichen Macht durch einen Kultakt (vgl. an. *húsl*, got. *huns* usw.) einer göttlichen Macht geweiht werde (s.a.a.O., 1952, S. 73 ff., und ANF 78, S. 72 ff.).

Durch eine Analyse einer langen Reihe von nordischen Sagentraditionen (Harald Hilditönn, Hadding, Óðinkar, Ívar Víðfaðmi, Víkar und anderen, s. a.a.O., 1952, S. 83—256) habe ich als einen weitverbreiteten

Kult-Typus den Akt einer „Individualweihe“ herauszuarbeiten versucht, deren Wesentliches darin bestand, daß ein Knabe — oft schon vor seiner Geburt — durch ein Gelübde dem Odin geweiht wurde, in der Hoffnung, daß dieser ihm Kraft und Sieg schenken werde.

Genau dies aber kann als der Sinn des Röksteins erwiesen werden, wenn der Mittelteil der Inschrift nicht als eine Reihe von „Parallelen“ zu Varins und Vämods Schicksal gedeutet wird, sondern unmittelbar auf diese selbst bezogen wird. Das ist sprachlich möglich, wenn im chiffrierten *sibi uiauari* in II,4 das Wort *sibi* nicht als Eigennamen *Sibbe* gedeutet wird, sondern als Appellativ, entsprechend aschwed. *sivi*, aisl. *sefi* „der Gesippe, der Verwandte“, hier feierlich für „der Vater“ (s. a.a.O., 1952, S. 66 f.; ANF 78, S. 69 f.). Dann bedeutet der Absatz: der Vater Vämods, also Varin selbst, hat in hohem Alter noch einen Sohn gezeugt, jenes *ukmini*, „den unge mannen“ (s.o. S. 96), dem nach v. Friesen auf dem Rökstein die Rache für seinen Bruder Vämöd aufgetragen wird. Daß mit diesem *uiuari*, „Hüter der Heiligtümer“, der offenbar mächtige und runenkundige Varin selbst gemeint sei, dafür spricht der benachbarte Ortsname *Väfversunda*, aschw. *Wæuarsundom*, den v. Friesen (1920, S. 50 f.) dazu gestellt hatte. Das Geschlecht, nach dem dieser Sund benannt war, muß mächtig gewesen sein — ein Priestergeschlecht von „Heiligtumhütern“. Ihm wird auch der so runenkundige Varin angehört haben (s. auch ANF 78, S. 69 ff.). Und der Sohn aus dem Ingvaldgeschlecht, der *kuṡnaR husli* (II,5: also anschließend an II,4) „geweiht“ (*kultin-*) wurde, ist nach meiner Interpretation eben jener „junge Mann“ und künftige Rächer, wenn wir im Geschlecht der *ikultika* (Ingvaldinge, II,5) eben diese mächtige Sippe der Heiligtumhüter von Rök sehen dürfen, wofür die benachbarte große Siedlung *Ingvaldstorp* spricht (s. ANF 78, S. 75 ff.). Daß diese beiden Ortsnamen tatsächlich mit Heiligtumhütern von Rök (sicher dem mächtigsten Geschlecht der Gegend) zusammengehören, dafür spricht, daß diese beiden Namen ganz selten und sonst in dieser Gegend ohne Gegenstücke sind (vgl. die ausdrücklichen Mitteilungen von Sahlgren und Wessén, ANF 78, S. 70 mit Anm. 9 und ib. S. 76 f.).

Damit schließt sich die Inschrift des Röksteins zu einer in sich noch besser gerundeten Einheit zusammen als in der Deutung von Friesens, die aber zu der hier skizzierten Interpretation den unentbehrlichen Grund gelegt hat⁹, s. die Übersetzung a.a.O., 1952, S. 348 f. und 350 ff. (auch ANF 78, S. 119 f., Anm. 2).

⁹ II, 6—11 beziehe ich auf Theoderich, dessen Sieg über Riesen eines der wichtigsten Motive der Dietrichsagen war, s. a.a. O., 1952, S. 262 ff. (auch ANF 78, S. 85 ff.).

In einem Punkt läßt sich v. Friesens Annahme von „Parallelen“ zu Vämods Schicksal besonders klar widerlegen. v. Friesens Deutung von II,3 war, daß ein Hreiðgotenhäuptling, der einstmals Östergötland überfallen habe, auf seinem Roß sitzend in einem Grabhügel beigelegt worden sei — und so solle es auch Vämods Töttern ergehen (v. Friesen 1920, S. 47 f., 96 f.). Aber diesen Feinden wird ja, gerade nach v. Friesens Deutung (1920, S. 66 f., 98 ff.), der Fluch ausgesprochen, daß der Wolf ihre Leichen auf dem Schlachtfeld finden (und verschlingen) solle — also das extreme Gegenteil eines prunkvollen, ehrenvollen Reiterbegräbnisses.

Ganz anders, wenn die Rökstrophe den **þiaurik** als Totenreiter in der Funktion sieht, die sonst der Gott Odin (in Deutschland *Wode* usw.) innehat¹⁰. Während sonst die Weihung eines Knaben an Odin geschieht (Belege: Verf. 1952, S. 89 ff., 105 ff., 134 ff., 154 ff., 170 ff., vgl. 177 ff. usw.), so wird hier statt des Odin der König **þiaurik** in der Funktion des Herrschers genannt, der einst am Hreiðmeer regierte, aber nun — **nu** — (noch nach „9 Menschenaltern“) gerüstet auf seinem Rosse sitzt^{9a}).

Ich habe eingangs (S. 92 ff.) Stellung genommen zu der von Wessén mit so extremer Schroffheit als unbezweifelbar bezeichneten Behauptung, das Wort **sitiR** bewiese mit voller Sicherheit, daß hier nicht das mythische Motiv von Theoderich gemeint sein könne. Ich habe dieser Behauptung die entgegenstehenden literarischen Belege entgegengestellt: o. S. 94.

Ich habe das nicht getan, um ein irrelevantes Detail des Röksteins zu korrigieren, auch nicht, wie mein Stockholmer Kollege in dieser Zeitschrift (Bd. 79, S. 15, s.o. S. 92) taktvoll geschrieben hat, aus meiner „obetvingliga lust att disputera“, womit er wohl verhindern wollte, daß ich ihm noch mit einem wissenschaftlichen Argument entgentrete (s. seine Formulierungen o. S. 92¹¹).

^{9a} Die daraus sich ergebende Gesamt-Übersetzung a.a. O., 1952, S. 348 f., und die Zusammenfassung ib. S. 350 ff.

¹⁰ Daß das Eintreten eines historischen Königs in die mythische Rolle des Totenreiters auch in Skandinavien nicht so unerhört ist, wie Wessén glaubt, wird durch die Tatsache bewiesen, daß in Dänemark der König Valdemar unter dem Namen *kong Volmer* als gespenstiger Reiter bis ins 19. Jh. lebend geglaubt wurde: s. z. B. Axel Olrik, *Dania VIII*, 1901, S. 148, 151, 167 (mit Anm. 1) u.ö. (mit weiteren Hinweisen).

¹¹ Zu der Bemerkung Wesséns (ANF 81, S. 256): „Ibland undrar man tyvärr, hur det förhåller sig med prof. Höflers förmåga att, låt vara under stark affekt, läsa rätt inantill“, darf ich feststellen: Meine Kritik ANF 81, S. 249 f., bezog sich (wie jeder Leser nachprüfen kann) nicht auf die Lage der Forschung („forskningens läge“, so Wessén, ib. S. 256), sondern darauf, daß Wessén 1958 (*Runstenen vid Röks kyrka*, S. 65) behauptet hatte, seit Hugo Pippings Arbeit „Rökstensinskriften en rätsur-

Ich würde in der Tat mit einem Diskussionspartner, welcher auf wissenschaftliche Argumente und Belege nicht mit Argumenten, sondern mit persönlichen Verhöhnungen und Schmähungen antwortet, das wissenschaftliche Gespräch für immer abgebrochen haben, wenn es hier nicht um das bedeutendste Runendenkmal nicht allein Schwedens, sondern der Welt ginge.

---

kund“, 1932, sei keine Deutung des Röksteins mehr erschienen. Da Wessén öffentlich meine Fähigkeit angezweifelt hat, „att ... rätt läsa innantill“, s.o.), muß ich Wesséns Formulierung hier zitieren (Runstenen vid Röks kyrka, 1958, S. 65): „Pippings tolkning är utan tvekan av alla den svagast underbyggda. Endast för fullständighetens [!] skull — och därför att den är den senaste [!] — har den tagits med i denna översikt“. Ich habe daraufhin in dieser Zeitschrift (ANF 78, S. 99 f.) die Frage gestellt, ob es auf einem Gedächtnisfehler Wesséns beruhte, daß er meine 1952 erschienene Arbeit über den Runenstein von Rök und die germanische Individualweihe (immerhin ein Buch von XX + 412 Seiten) mit dieser Formulierung als nicht existierend statuiert hat. Wessén hat darauf ANF 79, S. 17 f. öffentlich dargetan, daß er bibliographisch korrekt gehandelt habe. — Da bibliographische Korrektheit zu den unentbehrlichen Grundlagen jeder Wissenschaft gehört, verweise ich nachdrücklich auf Wesséns dort formulierte Verteidigung seines Vorgehens und seine Versicherung, daß er mit vollem Bewußtsein so vorgegangen sei („Någon glömska var det alldeles icke, det kan jag försäkra“: ANF 79, S. 18). — Dies zur Frage der wissenschaftlichen Korrektheit.

Wien, den 15. Mai 1974

EVERT SALBERGER

Sum : kuin

Ett ord och en rimstav på Norra Härene-stenen

En av de fyra runstenarna i parken vid Dagsnäs (Vg 59)¹ har tidigare varit inmurad i den gamla kyrkan vid Resville i Norra Härene sn, som i mitten av 1600-talet betecknades som »en gammal ödekyrkia» av socknens kyrkoherde A. A. Unge. Men Per Tham, den kände göten, var »nog lycklig att genom tillhjälp af en god Granne, Bränvin och många Hästar få [stenen] transporterad om vintern 1795 til Dagsnäs».² Runstenen bär en lång och intressant inskrift, som Elisabeth Svärdström i runverket har läst:

rifnikr : auk : kiali : auk : brunulfr : auk : kifulfr : satu : stin :
þonsi : iftir : fut : fapur : sin : harþa : kupon : þign : sua : hifir :
osa : as : igi : mun : sum : kuin : ift : uir : sipon : kaurua : :
hialmr : auk : hiali : hiaku : runar.

och tytt: »Rävning, Gälle, Brynjulv och Gävulv reste denna sten efter Fot, sin fader, en mycket god tägn.

Åsa makens
minne hedrat
så som hustru
hädanefter
ej skall göra.
Hjälme och Hjälle
gjorde runor.»³

Svärdström upplyser, att Otto von Friesen givit den nusvenska formuleringen åt inskriftens versparti,⁴ men går man till det enda arbete av von Friesen, som förtecknas under Litteratur till Vg 59, nämligen Runorna i

¹ Vg = Västergötlands runinskrifter granskade och tolkade av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström (Sveriges runinskrifter, 5), Sthlm 1940—70.

² Västergötlands runinskrifter, h. 3 (1958), s. 84.

³ A.a., s. 85.

⁴ A.a., s. 87.

Sverige (1928), finner man där en något annorlunda formulerad och arrangerad översättning av verspartiet. Den anförda översättningen återfinns i stället i en tidigare upplaga av Runorna i Sverige, som kom ut år 1915.⁵ Von Friesen har alltså ändrat — av allt att döma medvetet och till det bättre. Han har ändrat den omotiverade uppdelningen på sju kortrader till sex i överensstämmelse med inskriften, vars senare del alldeles säkert är att utläsa som sex rader i fornyröislag. Men han har också ändrat sin formulering och kanske sin uppfattning av utsagan i strofens mitt. I Runorna i Sverige (1928) lyder hans tolkning av strofen på Härene-stenen:

»Åsa sin makes
minne hedrat
mer än en hustru
härefter gör.
Hjälme och Hjälle
gjorde (eg. höggo) runor.»⁶

Båda varianterna av hans versifiering har i de fyra första versraderna helt andra alliterationer än inskriften. Den senare varianten är versifikatoriskt och uttrycksmässigt bättre men också friare och så pass fri, att den inte klargör, hur han uppfattat ett ställe i verspartiets mitt.

Man kan som von Friesen arrangera versraderna som sex kortrader eller också som tre verspar, men det finns en sak att lägga märke till på runstenen, som kan avse versradernas arrangemang. I runverkets transskription av runorna finns det dubbla ordskillnadstecken mellan **kaurua**, sista ordet i meningen om hustrun, och **hialmr**, första ordet i ristarformeln, alltså **kaurua : : hialmr**. Men transskriptionen borde rätteligen som hos von Friesen (1915 och 1928) ha: **kaurua : | : hialmr**, eftersom meningen om **osa** slutar på en vertikalrad med **kaurua:** och därefter ett tomt utrymme med plats för åtskilliga runor, medan ristarformeln har en fristående placering och börjar på en horisontalrad med **: hialmr**. Det kan ha varit ristarens avsikt att på detta sätt antyda, att **osa**-meningen skall uppfattas som en helming för sig med lydelsen:

sua : hifir : osa :	as : igi : mun :
sum : kuin : iff : uir :	siþon : kaurua :

och ristarformeln som ett fristående verspar:

: hialmr : auk : kiall :	hiaku : runar :
---------------------------------	------------------------

⁵ O. von Friesen, Runorna i Sverige (Fordomtita, 1), Uppsala 1915, s. 22.

⁶ Dens., Runorna i Sverige, Tredje omarb. och utvidg. uppl., Uppsala 1928, s. 58.

Elisabeth Svärdström nämner, att Erik Brate i Runverser (1891) har observerat den metriska formen i inskriftens senare del,⁷ men det bör väl också nämnas, att den tidigare hade observerats av Karl Torin (1871), som arrangerar inskriftens senare del som sex korttrader och meddelar en versifierad översättning av George Stephens:⁸

»Så hafver Osa,
hvilken icke må
som qvinna efter (sin) man
sedan att göra.
Hjalm och Hiali
höggo (dessa) runor.»

Av von Friesens båda versöversättningar framgår det inte klart, — allra minst av den senare —, hur *osa*-meningen närmare skall analyseras och förstås, och Elisabeth Svärdström har i sin knapphändig behandling av inskriften inte ett ord till kommentar av den lånade versöversättningen. Framför allt saknar man en kommentar till de båda orden: *sum : kuin*, i första hand ordet *sum*, vilket är av vikt för meningens hela konstruktion. Frågan är, om inte därmed ett väsentligt ord i den mellersta inskriftsdelen har kommit i skymundan.

Det gick tolv år mellan de två första texthäftena av Västergötlands runinskrifter (1958) och sluthäftet (1970), i vars Ordförteckning ordet *sum* i *osa*-meningen på Vg 59 upptages som relativpartikel och översättes 'som'.⁹ En liknande uppfattning möter tidigare hos Adolf Noreen, som i Altschwedische Grammatik förtecknat: *sum* (partikel) 513; anh. 12, 40 (3 mal).¹⁰ I anh. [= Anhang] återfinns Härene-inskriften som nr 12 bland 40 Wichtigere runeninskriften,¹¹ men den översättning som där ges av inskriften stämmer inte med registrets uppfattning av *sum* som partikel, varom mera längre fram.

I och för sig finns det ingenting att invända mot att ett *sum* på Härene-steinen uppfattas som relativpartikeln *som*, även om det i så fall är det enda exemplet i västgötska runinskrifter. I runsvenskan är *sum* belagt som relativpartikel i ett antal uppsvenska inskrifter från senare hälften av 1000-talet. De uppländska inskriftsbeläggen är följande:

⁷ Västergötlands runinskrifter, h. 3, s. 87.

⁸ K. Torin, Vestergötlands runinskrifter, I, Lund 1871, s. 8 f.

⁹ Västergötlands runinskrifter, h. 5 (1970), s. 494.

¹⁰ A. Noreen, Altschwedische Grammatik, Halle 1904, s. 640.

¹¹ A. Noreen, a.a., s. 487.

U 115. Runby, Eds sn:¹² **sum · hati · inkikiar**¹³

U, Hammarby-kistan: **huir sum runum riþr** ×¹⁴

U 489. Morby, Lagga sn (nu i Uppsala): **uk sum | ati | ulfr |**

U 613. Torsåtra, V. Ryds sn: **sun sin + istn sum + to + i hoita + uaþum**

U 668. Kålsta, Häggeby sn: **faþur sin keira | sum | uestr | sat | i þikalipi**

U 729. Ågersta, Löts sn: **runum · þim sum · bali · risti ·**

U 922. Uppsala, Domkyrkan: **sum | for | til · girkha | hut |**

U 1036. Tensta kyrka: **sun | sin | sum | tauþr | huita | huaþum |**

Av dessa inskrifter har U 489 och U 922 signerats av Öper, U 729 av Balle, U 613 och U 668 attribuerats till Visåte. — På U 1016, en runsten vid Fjuckby i Ärentuna sn, uppträder den som äldre ansedda variantformen **sim** försedd med en enklitisk relativpartikel **s** i en versifierad del av inskriften: **sa hit : aki :/sims uti furs**: De sörmländska runstensbeläggen på relativpartikeln **sum** är:

Sö 208. Överselö kyrka:¹⁵ **sum ir : sustursun inibra//tar :**

Sö 312. Vid gamla Turingevägen, Södertälje: **faþur × sin × sum × byki : nesby ×**

Sö 356. Eskilstuna: **+ sum + kiara + litu +**

Till dessa kommer — enligt Elias Wessén — två belägg på **sum** med funktion av komparativpartikel:

Sö 175. Lagnö, Aspö sn: **sant iar · þet · sum sakat uar · nuk · sum · huat · uar · þet**

Som relativpartikel möter **sum** dessutom på en medeltida dopfunt från Hossmo kyrka i Småland (Sm 164)¹⁶ och i flera senmedeltida runinskrifter på Gotland.

På Härene-stenen står **sum** i ett versifierat inskriftsavsnitt, vilket efter

¹² U = Upplands runinskrifter granskade och tolkade av Elias Wessén och Sven B. F. Jansson, 1—4 (Sveriges runinskrifter, 6—9), Sthlm 1940—58.

¹³ S. B. F. Jansson, Uppländska, småländska och sörmländska runstensfynd, i: Fornvännen 1954, s. 12 f.

¹⁴ S. B. F. Jansson, Hammarbystenen och Hammarbykistan, i: Fornvännen 1959, s. 196.

¹⁵ Sö = Södermanlands runinskrifter granskade och tolkade av Erik Brate och Elias Wessén (Sveriges runinskrifter, 3), Sthlm 1924—36.

¹⁶ Sm = Smålands runinskrifter granskade och tolkade av Ragnar Kinander (Sveriges runinskrifter, 4), Sthlm 1935—61.

uppdelning på versrader och med markerade rimstavar knappast kan ha annan lydelse än:

<i>sua</i> : <i>hifir</i> : <i>osa</i> :	<i>as</i> : <i>igi</i> : <i>mun</i> :
<i>sum</i> : <i>kuin</i> : <i>ift</i> : <i>uir</i> :	<i>sipon</i> : <i>kaurua</i> :
: <i>hialmr</i> : <i>auk</i> : <i>hiali</i> :	<i>hiaku</i> : <i>runar</i> .

I versparet: **sum** : **kuin** : **ift** : **uir** : / **sipon** : **kaurua** : består *b*-versen av endast två ord, av vilka det ena börjar med *s*-runa, det andra med **k**-runa. I *a*-versen finns visserligen ordet **kuin** *kvæn* 'hustru', som börjar med **k**-runa, men detta kan inte alitterera med *b*-versens **kaurua** *gæva* 'göra'. Vidare framstår ordet **sipon**, som inleder *b*-versen, som den naturliga huvudstaven. Detta innebär krav på *s*-allitteration, och i *a*-versen finns det inget annat ord på *s* än det inledande **sum**. Men som relativpartikel är **sum** ett naturligt obetonat ord, vilket näppeligen kan fungera som rimstav och uppbära såväl ictus som allitteration. Vid ordknapphet är måhända detta möjligt genom accentstilisering men alldeles uteslutet i en *a*-vers, som innehåller två så betydelsepregnanta och naturligt betonade ord som **kuin** 'hustru' och **uir** 'man, make'. För att kunna inte bara uppväga utan också överväga ett av orden **kuin**¹⁷ och **uir** i en versrad, som inte får innehålla fler än två höjningar, behövs det ett annat **sum** än relativpartikeln.

Otto von Friesen och Elisabeth Svärdström har sannerligen inte bemödat sig om att söka klargöra vare sig versifikation eller syntax. De har i stället snarare fördunklat inskriftdelen: den förre genom ett par relativt fria översättningar till vers, den senare genom att helt avstå från att kommentera en från den förre lånad men av honom själv övergiven äldre versöversättning.

Ordet **sum** i *a*-versen: **sum** : **kuin** : **ift** : **uir** måste av allt att döma allitterera med ordet **sipon** i *b*-versen: **sipon** : **kaurua** :, men om det skall kunna bära rimstaven, måste det vara ett annat ord än relativpartikeln. Frågan är vilket ord och hur detta skall kunna få övertaget i fråga om betoning över något av orden **kuin** och **uir**, eftersom en versrad i fornyrdislag inte får ha fler än två höjningar. Enda möjligheten för en rimstav **sum** i *a*-versen synes vara, att det följande ordet **kuin** kan underordnas **sum**. Det versifikatoriska resultatet med höjningar och rimstavar markerade skulle då bli:

<i>sùm</i> : <i>kuìn</i> : <i>ift</i> : <i>uir</i> :	<i>sípon</i> : <i>káurua</i> :
--	--------------------------------

¹⁷ Detta ord står i Ordförteckning (s. 493) till Västergötlands runinskrifter inte som eget uppslagsord utan återfinnes under *kona*, *kuna*.

varvid det naturligt starktoniga ordet **kuin** torde få bihöjning vid underordning under **sum**.

Den närmaste uppgiften blir då att klargöra ordet **sum**, som snarast framstår som attribut till **kuin**. Men Erik Brate torde redan för längesedan ha givit den riktiga tydningen i Runverser (1891). Han översätter där Härene-inskriftens senare hälft: »Så har *Ása* gjort, som icke någon hustru hädanefter skall göra efter sin man. *HíalmR* och *Híalli* höggo runorna» och versifierar den:¹⁸

<i>Svá hæfir Ása</i>	A 3
<i>as æigi mun</i>	B
<i>sum kvæn æft ver</i>	E 1
<i>siðan gorva</i>	A 1
<i>HíalmR auk Híalli</i>	A 1
<i>hiaggu rúnar</i>	A 1

I Fornnordisk metrik anför Brate ur eddapoesian som exempel på den versifikatoriska grundtyp som kallats E: *Þróttflogr kom* Hym. 39:1 med versschemat: $\acute{\text{X}}\grave{\text{X}} | \acute{\text{X}}$ och: *Frøyio at kvón* þrk. 22: 6 med versschemat: $\acute{\text{X}}\grave{\text{X}} | \acute{\text{X}}$.¹⁹ Underart E 1 har som grundschema: $\acute{\text{X}}\grave{\text{X}} | \acute{\text{X}}$, och som exempel anför Brate: *gullhyrndaðr kýr* þrk. 23: 2 med versschemat $\acute{\text{X}}\grave{\text{X}} | \acute{\text{X}}$.²⁰ Konstitutivt för verstyp E är således höjning på första och fjärde stavelsen, vartill i underart E 1 kommer bihöjning på andra stavelsen. Brate hänför Härene-inskriftens *a*-vers: *sum kvæn æft ver* till typ E 1, vilket innebär höjning på orden **sum** och **uir** samt bihöjning på **kuin**; versschemat är tydligen att teckna: $\acute{\text{X}}\grave{\text{X}} | \acute{\text{X}}$. Sophus Bugge, Brates medförfattare till Runverser, yttrar sig inte direkt om versifieringen av Härene-inskriften, men att han var av samma mening torde framgå av hans supplerande iakttagelse: »Det fortjener at mærkes, at i denne Indskrift er **iftir** brugt som den prosaiske og **ift** som den poetiske Form for Præpositionen».²¹

Brates översättning är närmast ordagrann, och man kan följa inskriftens meningsbyggnad ord för ord. En avvikelse från runtexten kan vara värd att notera, eftersom den torde blotta en anakolutisk formulering i runspråket. Brate översätter den korta satsen: **sua : hifir : osa** : »Så har *Ása* gjort», men det finns på runstenen inget pret. ptc. **kart** »gjort», en form som är belagd på U 726, U 759, U 781 (?), Sö 321, jfr **art** för [k]art på

¹⁸ E. Brate (och S. Bugge), Runverser, Undersökning af Sveriges metriskas runinskrifter, Sthlm 1891, s. 268.

¹⁹ E. Brate, Fornnordisk metrik, Sthlm 1898, s. 16.

²⁰ E. Brate, a.a., s. 17.

²¹ (E. Brate och) S. Bugge, Runverser, s. 268.

Sö 195; i tre av fallen med hjälpverbet bevarat: **han : hifir : til : kart**
 U 759, **han : [h]afir : til : [k]art** Sö 195, · [h]jan · hafpi · til · kart Sö 321.
 Brates 'gjort' får abstraheras ur den följande infinitiven: **kaurua** i det
 futurala verbaluttrycket: **mun : kaurua**.

Ordgruppen: **sum : kuin** översättes av Brate med »någon kvinna» utan
 någon kommentar. I Register upptages under ordet *sumr*²² utom **sum** 267
 på Härene-stenen även **sumar** 288, som återfinns i ett versifierat avsnitt
 på den gotländska Hogrän-stenen, där sista versparet är:

kairlaifr sumar   ar karla kan

Sophus Bugge översätter detta verspar i Runverser: »Gairlaiv (ristede)
 nogle (Runer), (han) som til fulde forstaar (at riste Runer)».²³ Formen
sumar är plur.ack.fem. och syftar på ordet **run[ir]** i ett omedelbart
 föregående verspar:

roppiern risti   run[ir þ]esa[r]²⁴

Bugge har också en kommentar till **sum** på Härene-stenen: »*sum*. Jeg véd
 ikke ellers at have seet *sumr* brugt i Nordisk i negtende Sætning med
 Betydning: (ikke) 'nogen som helst' eller: (ikke) 'en eneste'».²⁵

Det bör väl i detta sammanhang också nämnas, att Brates och Bugges
 tydning i Runverser i allt väsentligt går igen hos Adolf Noreen i Alt-
 schwedische Grammatik: »So hat Asa (es gethan), wie nachher irgend-
 welche frau nach (ihrem) ehemanne nicht machen wird.»²⁶ Noreen över-
 sätter alltså **sum** i ordgruppen: **sum : kuin** med »irgendwelche», trots att
 han samtidigt i Register missvisande förtecknar *sum* även på Härene-
 stenen som partikel.

Härene-inskriftens **sum** är nom. sing. fem. av ett indefinit pronomen,
 som A. Noreen i Altschw. Gram. (§ 522, IV) anført under formen *somber*
 (f. *som*, ntr. *sompt*) eller *sumber* och betecknat som »im kaschw. ziemlich
 selten».²⁷ Det böjes som ett vanligt adjektiv men endast starkt. C. J.
 Schlyter upptager i Ordbok till Sveriges gamla lagar (1877): *sumer* (*somer*,
 n, *sumt*, *sumpt*, pl. *sumer*, *sumi*), pron. någon, n. *somt*, pl. *somma*, *somliga*

²² A.a., s. 433.

²³ A.a., s. 291.

²⁴ A.a., s. 292; O. von Friesen, hos : S. Lindqvist, Gotlands Bildsteine, II, Sthlm
 1942, s. 77; S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Sverige, Sthlm ... 1963, s. 160 f.

²⁵ (E. Brate och) S. Bugge, Runverser, s. 269.

²⁶ A. Noreen, Altschwedische Grammatik, s. 487.

²⁷ A. Noreen, a.a., s. 419 (§ 522, IV).

och tillägger: »sommer 1. summer i sing. är nu blott i allmogespråket brukligt». Frasen: *summæn skapæn* i Skånelagen översattes »en del af den uppgifna skadan».²⁸ Enligt Schlyter förekommer detta ord i lagarnas språk liksom i vårt nuvarande allmänna språk i sing. endast i neutrum. I K. F. Söderwalls Ordbok öfver svenska medeltids-språket, där ordet upptages under *summer*, pron. »någon», redovisas belagda former och följande betydelser: 1/ pl. »några, somliga», 2/ »någon; en del; till en del», 3/ »somlig, ett slags». Huvudparten av exemplen hänför sig till den plurala betydelsen »några, somliga».

Neutr. sing. *somt* av ordet brukas fortfarande i svenskan. Formen upptages i SAOL¹⁰ (1973) men betecknas såväl där som i Svensk handordbok (1966) som ålderdomlig och vardaglig. — Ett välkänt belägg möter i evangeliernas liknelse om såningsmannen. I 1917 års bibelöversättning lyder stället hos Markus: *somt föll vid vägen, - - - somt föll på stengrund, - - - somt föll bland törnen, - - - somt föll i god jord* (kap. 4: 4—8) liksom hos Matteus (kap. 3: 4—8) och hos Lukas (kap. 8: 5—8), i Gustaf Vasas bibel 1541:²⁹ *föll somt widh wäghen, - - - Thet andra föll på stenören, - - - somt föll j törne, - - - somt föll j godha jord* hos Markus, — Matteus och Lukas har genomgående *somt* —, i N. T. 1526:³⁰ *sompt föll vidh vägen, - - - Thet andra föll på steen ören, - - - sompt föll j törne, - - - sompt föll j godha iordh* hos Markus, — Matteus och Lukas har genomgående *sompt*.

Samma pronomen möter redan i bibelgotiskan, där stället lyder:³¹ *sum raihtis gadraus faur wig, - - - anþarup-þan gadraus ana stainamma, - - - jah sum gadraus in þaurnuns, - - - jah sum gadraus in airþa goda* hos Markus, *sum gadraus faur wig, - - - jah anþar gadraus ana staina, - - - jah sum gadraus in midumai þaurniwe, - - - jah anþar gadraus ana airþai godai* hos Lukas; på grund av den stora lakunen efter kap. 11: 25 till kap. 25: 38 saknas det hos Matteus.

I svenska dialekter står ordet något starkare än i riksspråket. Från Västergötland anför Johan Götlind belägg på *som* (*sum*) pron. adj. »somlig» i pluralis från Älgarås sn i Vadsbo hd, Händene sn i Skånings hd, Ås sn i Åse hd, Österbitterna sn i Laske hd, Tengene sn i Viste hd och

²⁸ C. J. Schlyter, Ordbok till Samlingen af Sweriges Gamla Lagar, Lund 1877, s. 614.

²⁹ Citeras efter Nya Testamentet i Gustaf Vasas bibel ... utg av Natan Lindqvist, Sthlm (tr. Uppsala) 1941.

³⁰ Citeras efter Thet Nyia Testamentit på Swensko af år 1526 ... utg. af Aksel Andersson, Uppsala 1893.

³¹ Citeras efter Die gotische Bibel hrsg. von Wilhelm Streitberg, Heidelberg 1950.

Kinneveds sn i Frökinds hd,³² jfr *summa* »såmliga, qvidam, nonnulli» redan hos Sven Hof i *Dialectvs vestrogothica* (1772) och *summa* »somlige V. G. [= Västergötland] hos Johan Ihre i *Swenskt dialect-lexicon* (1766). Rietz (698b) anför under *summer*, pl. »somlige», *sómmer* (n. *somt*) pron. adj. »en del» med frasen: »*Sómmer havern e bra, sómmer dålig*», plur. *sómma* »somlige» från Västergötland. Gotländsk ordbok (s. 942) upptager under *som* pron. indef. formerna: *sumbur*, m., *sumb*, f., *sumbt*, n. ur Tofténs ms. Gramm. ant. lingvæ rustic. in Gothl. från 1700-talet,³³ vidare från olika källor och uppteckningar former i neutr. sing. och plur. med fraser som: *summ ar* »somliga år», *summ fállk* »somliga människor», *sum barn varu olöidå*, *summ jæru rädd*. Forngutniskan har: *sumt*, sg. n. och *sumir*, pl. m.,³⁴ rungutniskan: **sumar**, ack. pl. f. (Hogrän-stenen).

I skönlitteraturen möter ett välkänt flerfaldigt belägg på pluralformen *somma* i Gustaf Frödings dikt *Bergslagstroll i Nya dikter* (1894). Presentationen av trollen börjar med raden: *somma var så stora som kyrkan i Bogen*, och i en följande strof finns inte mindre än sex belägg i rader efter varandra:

»och som ma hade armar som stångjärnshamar
och som ma hade nävar såsom jättekast
och som ma hade gap som ett hål till en gruva
och som ma hade tak av ett kolhus till huva
och som ma glyste eld som en gnisterkvast
och som ma hade snut som en järnlyftkran.»

I fornisländskan har ordet ungefär samma ställning som i fornsvenskan. Fritznér upptager *sumr*, adj. »nogen» i betydelser och fraser som: *sumr hvalbrinn* »en del af Hvalen»; *á sumu landinu* »i en del af Landet»; *sumir* »nogle», *sums staðar* »paa nogle Steder»; *sumt — sumt* »en Del — en anden Del», *sumir — sumir* »nogle — andere». Den norröna poesien har ordet *sumr*, adj. pron. i samma betydelser: »somme; nogen; en del» och liknande fraser. Exempel på *sumr*, när det står adjektiviskt vid ett substantiv, är sällsynta i singularis utom i neutrum. Ordet får lätt en betydelse, som glider något ifrån den ursprungliga.

I ordgruppen *sumr seggr*, som återges med »en og anden» i *Lexicon poeticum*, är pron. och subst. skilda från varandra av mellankommande ord i ett belägg i *Hallfrøðr vandræðaskálds Óláfsdrápa*, en *erfidrápa* i

³² J. Götlind, *Västergötlands folkmål*, I, Uppsala 1940—41, s. 197.

³³ Gotländsk ordbok ... red. av Herbert Gustavson, II, O—Ö, Uppsala 1941—45, *Efterskrift*, s. IV.

³⁴ *Guta Lag och Guta Saga jämte ordbok utg. ... af Hugo Pipping*, Kbhvn 1905—07, s. 76.

dróttkvætt från år 1001.³⁵ Första helmingen av strof 24 lyder med allitterationer och assonanser markerade:

Enn segir auðar kenni
 austr ór malma gnaustan
 seggr frá sórum tyggja
 sumr eða braut of kumnum.³⁶

Man lägger märke till att pron. *sumr*, som inleder fjärde versraden, allittererar med sitt huvudord *seggr*, som inleder tredje versraden, och med ordet *sórum* också i tredje raden. Ordet *sumr* är alltså i stånd att bära versradens enda rimstav, vilket förutsätter starkton. Denna beror väl delvis på accentstilisering, varvid distansen mellan de två samhöriga orden: *seggr* och *sumr* i förening med placeringen i början av rad torde ha medverkat.

I andra germanska fornspråk, vilka har äldre handskriftliga språkkällor än de nordiska språken, finns det flera belägg på detta indefinita pronomen som adjektivisk bestämning till ett substantiv. Från bibelgotiskan kan ur Lukas evangelium anföras bl. a.: *gamotida imma wair sums us baurg* Luk. 8: 27; *manna sums gawaurhta nahtamat mikilana jah haihait managans* Luk. 14: 16; *ip unleds sums was namin haitans Lazarus* Luk. 16: 20; *staua was sums in sumai baurg* Luk. 18: 2. Av särskilt intresse är belägget: *aippau suma qino drakmans habandei taihun* Luk. 15: 8 med ordställningen: pron. + subst., eftersom ordgruppen: *suma qino* är identisk med *sum : kuin* på Härene-stenen.

Got. *sums*, m., *suma*, f., *sum*, *sumata*, n., indef. pron. »irgend einer» böjes som ett starkt adjektiv och brukas adjektiviskt, men det kan också stå substantiviskt i betydelsen »jemand». Det motsvarar lat. *quidam*.³⁷ Streitberg beskriver det syntaktiskt: *sums*, das adjektivische und substantivische Geltung hat, erscheint mit Beziehung auf bestimmte, aber nicht näher geschilderte Grössen oder auf unbestimmte Teile bestimmter Grössen». ³⁸

Från fornhögtyskan kan ur Tatians evangelieharmoni (omkr. 830) bl. a. anföras följande belägg på *sum*, då det står adjektiviskt vid ett substan-

³⁵ Den norsk-islandske skjaldediktning ... udg. ved Finnur Jónsson, B: 1, Kbhvn og Kria 1912, s. 150.

³⁶ A.a., B: 1, s. 155.

³⁷ W. Braune—K. Helm, Gotische Grammatik, 15. Aufl., Tübingen 1956, s. 93 (§ 162).

³⁸ W. Streitberg, Gotisches Elementarbuch, 5. und 6. neubearb. Aufl., Heidelberg 1920, s. 190 (§ 283).

tiv:³⁹ *sumer biscof namen Zacharias* Tat. 2,1 (Luk. 1: 5), lat. *quidam sacerdos nomine Zacharias; uwas thar süm rihtari* Tat. 55,1 (Joh. 4: 46) lat. *et erat quidam regulus; sum tuomo uwas in sumero burgi* Tat. 122,1 (Luk. 18: 1), lat. *iudex quidam erat in quadam civitate; sum man habata zuuene suni* Tat. 97,1 (Luk. 15: 11), lat. *homo quidam habuit duos filios; uwas thar ouh sum uuitua in thero burgi* Tat. 122,2 (Luk. 18: 1), lat. *vidua autem quaedam erat in civitate illa; gieng in suma burgilun, inti sum uúib Martha* Tat. 63,1 (Luk. 10: 38), lat. *intravit in quoddam castellum, et mulier quedam.*

I de nordiska fornspråken har säkerligen en gång i tiden pron. *sumr* med betydelsen *quidam* brukats adjektiviskt vid substantiv också i singularis. Ordgruppen *sum : kuin* på Härene-stenen i Västergötland torde vittna härom.

Från anglosaxiskan kan ur Beowulf⁴⁰ anföras versrad 2156, där *sume* bär huvudstaven i uttrycket *sume worde* (instr. sing.) »mit einem Wort» (Hoops),⁴¹ »durch ein Wort, d. h. ausdrücklich» (Heyne):⁴²

snotra fengel;   sume worde het.

Pron. *sume* måste här vara starktonigt och överordnat sitt subst. *worde*, och ordets betydelsepregnans framgår av Hoops' och Heynes översättning. Frasen: *ne sceal þær dyrne sum wesan* »nichts soll da verheimlicht sein» (Heyne)⁴² i Beowulf 271 visar, att pron. *sum* kan brukas även i nekande sats, vilket Sophus Bugge efterlyste i norrönt språk. Klæber återger i Glossary till sin Beowulf-edition (1950) *sum* i vers 271 med »anything».

Ordet *sum* i ordgruppen: *sum : kuin* på Härene-stenen är således med Brate och Bugge att förstå som ett indef. pron. »någon» i pregnant betydelse. Men det återstår att närmare belysa *sum* som rimstav i versen: *sum : kuin : ift : uir*, alittererande med *sipon* i b-versen: *sipon : kaurua*.

Av verstyp E med versschemat $\acute{-}\grave{-}|\acute{-}$ och bihöjning kan som paralleller ur eddapoiesen anföras:⁴³ *þekkr, Litr ok Vitr* Vsp. 12: 4, *Yggs barn í prá* Hym. 2: 6, *karl orð um kuað* Hym. 32: 5, *alz fyrst um kuað* þrk. 2: 2, 3: 4, 9: 10, 12: 4, Brot 6: 4, Oddr. 3: 10, *Hplðr, Þegn ok Smiðr* Rp 24: 4, *Flióð*,

³⁹ Citeras efter Tatian ... hrsg. von Eduard Sievers, Paderborn 1892.

⁴⁰ Beowulf ... ed. by Fr. Klæber, Third ed., Boston 1950.

⁴¹ J. Hoops, Kommentar zum Beowulf, Heidelberg 1932, s. 236.

⁴² Beowulf ... hrsg. von M. Heyne, 11. und 12. Aufl. bearb. von L. Schücking, Paderborn 1918, s. 274; jfr också E. Sievers—K. Brunner, Altenglische Grammatik, 2. rev. Aufl., Halle 1951, s. 291 (§ 343).

⁴³ Enligt H. Pipping, Bidrag till Eddametriken (Skrifter utg. af Svenska Litteratursällskapet i Finland, LIX), Hfors 1903, s. 41 f.

Sprund ok Vif Rp 25: 5, *siau vetr at þat* Vkv. 3: 2, *góð ráð at heldr* Grp 26: 3, *flest orð of kuazt* Oddr. 11: 4. I synnerhet de två sistnämnda exemplen med ordgrupperna: *góð ráð* och *flest orð*, vilka båda består av: adj. + subst. med adjektivisk rimstav, kommer nära ordgruppen: **sum : kuin**, som består av: pron. + subst. också med adjektivisk rimstav: *sum*. I alla tre fallen är ett följande substantiv: *ráð*, *orð*, **kuin** accentuellt underordnat ett föregående adjektiviskt ord: *góð*, *flest*, **sum**, vilket uppstår såväl ictus som allitteration.

Dylik ordgrupp i versingress möter ganska ofta i verstyp A med bihöjning och versschemat: $\acute{\text{a}}\acute{\text{a}}|\text{u}-$, t. ex.: *há segl ofarr* HH I, 29: 2, *mart skeið riðit* HH I, 42: 6, *við lönð yfir* Gðr II, 9: 7, *fimm dögur talið* Gðr. II, 13: 2, *suallt land riðum* Gðr. II, 35: 6, *þurt land stigum* Gðr. II, 35: 10, och med versschemat: $\acute{\text{a}}\acute{\text{a}}|\text{u}\text{u}$, t. ex.: *forn spioll fira* Vsp. 1: 7, *fögr mærr fira* Vkv. 2: 3, *hinztr fund vera* HHv 40: 4, *þitt namn vera* Grp 41: 8, *slíks harms reka* Gðr. III, 8: 6, *hinztr bön vera* Sg. 65: 4. Av särskild vikt är två ingresser med ordgruppen: indef. pron. + subst., där pronominet bär såväl ictus som allitteration i *b*-versarna i versparen:

Gðr. II, 35: 1—2	<i>Senn var á hesti</i>	hverr drengur litinn
Oddr. 19: 3—4	<i>Þat mun á hólða</i>	hvert land fara.

Det går att också ur svenska runinskrifter leta fram exempel på versingresser med ordgruppen: adj. + subst., där substantivet är underordnat adjektivet, som bär ictus och allitteration, t. ex.

kuþr · þi-[n] kuþru :   *kuþa : hafþi :*

på Rörbro-stenen i Småland (Sm 37) och:

kuþr · karl · kuli ·   *kat · fem · syni ·*

på Högby-stenen i Östergötland (Ög 83) med ytterligare:⁴⁴

feal · q · furi ·   *frukun · treks · asmutr ·*

Det betydelsepregnanta indefinita pronominet **sum** »någon», som står adjektiviskt vid substantivet **kuin** i ordgruppen: **sum : kuin**, bär på samma sätt ictus och allitteration i Härene-stenens verspar:

sum : kuin : ift : uir :   *siþon : kaurua :*

⁴⁴ Ög = Östergötlands runinskrifter granskade och tolkade av Erik Brate (Sveriges runinskrifter, 2), Sthlm 1911—18.

BRUCE E. NILSSON

The Rune-stone from Mörbylånga: A Complete Interpretation

In 1960 a virtually complete rune-stone was uncovered in the churchyard at Mörbylånga (Öland, Sweden). Although two detailed reports on the runic monument were filed in *Antikvarisk-Topografiska Arkivet (ATA, Stockholm)*,¹ the rune-stone has not been made known to the general scholarly public, nor has its inscription been interpreted with complete satisfaction.²

The rune-inscribed slab was unearthed on May 17 (1960) as workers were digging in the churchyard to plant a rosehedge; when found, the rune-stone was serving in its secondary usage as the lid of a medieval stone-coffin. Consisting of 8 large and 94 small fragments at the time of its discovery, the rune-stone was subsequently cemented together, and, in keeping with normal restorative procedure, the inscription and ornamentation were painted in a durable deep red.³ The rune-stone, securely mounted on a backboard, is now kept in the tower-chamber of the church.

¹ See reports Dnr 004065 (June 14, 1960) and Dnr 001075 (February 20, 1965) under *Öland: Mörbylånga sn.*

² In my dissertation on *The Runic Inscriptions of Öland* (The University of Michigan, 1973) I have introduced a new numbering system for the Ölandic runic monuments, since we now have knowledge of 175 inscriptions from this province as against the 60 monuments listed in Söderberg and Brate (*SB*), *Ölands runinskrifter* (Stockholm, 1900—06). ÖI 18 (the subject of this article) is the only rune-stone from Mörbylånga that has survived in a nearly complete state. Five other extant runic monuments from this parish (ÖI 11, 14, 15, 16, and 17) are all quite fragmentary, and three additional rune-stones, ÖI 10, 12, and 13 (= *SB* 5, 7, and 8) are now lost or destroyed. ÖI 11, uncovered in 1964, is identical with the upper left part of *SB* 6 (itself a fragment comprising about two-thirds of the original monument), which was lost in 1811.

³ That the runes and ornamentation of the rune-stones were—in some cases at least—originally painted red (and occasionally black and white as well) has been strikingly confirmed by the remarkable discovery in the church foundations at Köping of 36 fragmentary rune-stones bearing traces of their original coloring. See Sven B. F.

The light-gray limestone monument has a height of 221 cm., a width of 55 cm. (at the top) to 75 cm. (at the bottom), and a thickness of 6 to 8 cm. The ornamentation, though relatively simple, is skillfully done, and the counterbalance of the cross at the top and the conjoined serpentine head and tail at the bottom is aesthetically pleasing (see accompanying photograph).

I read the inscription as follows (brackets enclose interpolated runes in transliteration and a dot below a particular letter indicates that the rune is only partially visible):

ioar :	auḱ :	sbial :	auk :	elifr :	auk :	bofi :	þaiR :	letu :	[r]esa :
5	10	15	20	25	30	35			
stain Rftr : faḅ[u]r sin saifok									
40	45	50	55	60					

Several of the rune-forms used by the anonymous carver are relatively uncommon: β, β̄ (b), ḱ, ḱ̄, ḱ̄̄, ḱ̄̄̄ (s), and on one occasion ḱ̄̄̄̄ for a (in eight other instances the normal a-rune [ḱ̄̄̄̄] is found).

Since the inscription apparently conforms to the stereotyped wording of most other runic monuments (*N. N. letu ræisa stein æftiR faður sinn, N. N.*), we should be able to supply the missing runes and complete those that are only partly visible (nr. 46—56). The clearly legible R-rune after **stain** “stone”, however, is unexpected; normally in this part of the inscription we would find the word **æftiR** “after, in memory of”, the initial letter of which is usually symbolized by one of the vocalic runes: ḱ̄̄̄̄ = e, ḱ̄̄̄̄̄ = i, or ḱ̄̄̄̄̄̄ = a. Occasionally, nevertheless, the R-rune is used to indicate a vowel in this very word;⁴ thus, we find **Rftr** (or a similar spelling with an initial R) for **æftiR** in Ög 179, 219, Sö 82, 98, and U 742, 771, 789, 791, and 1152.⁵ That the intended word is **æftiR** is further confirmed by the partially visible runes that follow (nr. 46—48).

A second problematic aspect of the Mörbylånga inscription is the last word: **saifok**.⁶ From the context of the inscription, it is obvious that these

Jansson's 'Om runstensfynden vid Köping på Öland', *Fornvännen* (1954), pp. 83—90, and *The Runes of Sweden* (Stockholm, 1962), pp. 147—155.

⁴ The two sounds /R/ (< PGc. Z) and /r/ were in the process of merging in eleventh-century Rune-Swedish and the two runes representing them—ḱ̄̄̄̄̄ and R—were losing their former symbolic distinction.

⁵ I use the standard abbreviations for the provinces of rune-stones cited from *Sveriges runinskrifter* (Stockholm, 1900—): Sö = Södermanland, Ög = Östergötland, U = Uppland, Sm = Småland, and Vs = Västmanland.

⁶ The word **saifok** is mistakenly written **siafok** in Sven B. F. Jansson's *ATA* report

ATA, Stockholm

six runes indicate the name of the father in whose memory the monument was erected. The name *Saifok (or *Sæfok), however, is not attested in any of the other Scandinavian runic monuments. To be sure, there are dozens of unique names in the runic corpus (e.g., *Kani*, Sö 69, *Baulf R*, Sö 170, *Soma*, Sö 178, *Oflati*, Sö 211, and *Klefi*, Sö 310). What makes the existence of a name *Sæfok doubtful, however, is the non-attested second element of the compound name: *-fok* (or *-ok*).

I wish to suggest a simple yet plausible solution. We have evidence in the runic inscriptions themselves that carvers occasionally miscarved a rune and subsequently attempted to correct it, either by carving or painting the correct form over the erroneous one. On the runic monument from Gårdby (Öl 58), to cite a proximate example, we find ʀ†† for the intended ʀ†† *kan* “can” (cf. U 898). On U 880 the usually skillful rune-master Öpir compensated for his careless carving of part of the serpent that frames the runes by partially “straightening” the uneven inscription: in one spot he painted in a line above the original (but irregular) carved line; the latter remained uncolored and thus less noticeable.⁷ In the case of the Mörbylånga stone it is highly probable that the last rune in the inscription was an *s*, not a *k*. Since the carver’s *s*-rune resembles a *k*-rune with an additional vertical stroke (𐀆), it would have been very easy for the carver to paint in such an additional line. Thus the name of the father, indicated by the spelling *saifos*, appears to have been *Sæfūss*. The first vertical stroke of the first *s*-rune in the name and the second vertical stroke of the second *s*-rune in the name formed the vertically symmetrical sides of the small band that stands in the field of the stonessurface, separated from the rest of the serpentine band.

Although the name *Sæfūss* is otherwise unattested, one or the other of its components — *sæ* “sea” + *fūss* “having a desire for (something)”⁸ — is frequently found in such names as *Sæbiorn*, *Sæfastr*, *Sæmundr*, *Gunfūss*, *Sigfūss*, and *Vigfūss*. Thus, from the Ölandic inscriptions we have the names *Sæbiorn* (Öl 2, 50), *Sævarr* (Öl 33), and *Gunfūss* (Öl 86).

In normalized Rune-Swedish the complete inscription reads:

(Dnr 004065), although my own investigation, as well as the official photographs, clearly shows that it is *saifok*.

⁷ U 880 was discovered in 1938 under an iron-stove in the wall of Skogstibble church; previously the stone had probably lain under the floor of the church. From traces of original red paint on the rune-stone, it could be established that Öpir had attempted to improve his carving when he painted in the runes and ornamentation.

⁸ See *Personnavn*, Nordisk Kultur, 7 (Oslo, 1948), pp. 91, 119.

Ioar ok Spiall ok Elifr ok Bofi, þæiR letu ræisa stæin æftiR faður sinn, Sæfuss.

“Joar and Spjall and Eliv and Bove, they had the stone raised in memory of their father, Sefuss.”

The names *Ioar* (cf. U 478, Sö 140, Ög 130, Sm 80), *Elifr* (cf. U 697, 980, 981, 1176, Sö 220, Sm 16), and *Bōfi* (Sö 144, Ög 113, Sm 126, 153, 163, ÖI 52) are all well-attested in other Swedish runic inscriptions. Although the name *Spiall* is not found in any other runic inscriptions, Sven B. F. Jansson notes that it is recorded in several medieval sources from Norrland and Nyland; a compound form of the name, *Spiallbudi*, appears in nine Swedish runic inscriptions (U 88, 363, 501, 687, 727, 865, Ög 66, Vs 5, Närke Stora Mellösa kyrka).⁹ Thus, the Mörbylånga inscription contains two names unique in Rune-Swedish: *Sæfuss* and *Spiall*.

The use of þ (rather than ʀ) for /o/ in *Ioar* and *Bōfi* and the development /R/ > /r/ reflected in *Elifr* and *æftir* (normalized: *æftiR*) suggest that the rune-stone from Mörbylånga was inscribed in the second half of the eleventh century.

⁹ See Jansson's commentary on *Spiall* and *Spiallbudi* under Vs 5.

ELIAS WESSÉN

Heliga Birgitta och svenska språket

1. Det avgörande i Birgittas liv var utkorelsen. Hon kände sig utvald av Gud och kallad till att framföra hans budskap till människorna, till Sveriges folk och till hela kristenheten. Kristus hade själv talat till henne och utvalt henne till sin brud. Om äktheten i hennes övertygelse och hennes fromhet kan inte råda något tvivel.

Hennes trosvisshet kände inte heller några gränser. Den var stark och överväldigande. Den övertygade den svenska kyrkans ledande män: hennes biktfader kaniken Mattias, biskop Hemming i Åbo, magister Petrus i Skenninge, prior Petrus i Alvastra, för att nämna några vid namn, som vi känner och som stod henne särskilt nära. Vi kan erinra oss de triumferande ord, varmed magister Mattias inleder sin rapport till den heliga stolen: »Stupor et mirabilia audita sunt in terra nostra» (Förvånansvärda och märkliga ting har blivit hörda i vårt land).¹ Tidigt nog fick hennes kallelse en universell karaktär. Hennes uppenbarelser riktade sig inte bara till Sveriges folk utan till hela den katolska kristenheten.

2. Vi vet inte, vem som först har präglat ordet uppenbarelse (fsv. *uppinbarilse*) och använt det om de psykiska upplevelser, som Birgitta hade, hon själv eller någon av hennes biktfäder. Det stämmer i varje fall bra samman med innebörden i magister Mattias' nyss anförda prolog: »Stupor et mirabilia audita sunt in terra nostra.»

Ordet uppenbarelse är ju ett lånord, lågtyskt till såväl stam som avledning. Det bör därför vara ett relativt nytt ord i svenska språket på 1300-talet. Det kommer av lågtyska adjektivet *opinbâr* »öppen, klar, tydlig», med det därtill hörande verbet *opinbâren* »göra klar, tydlig». På latin återges det med ordet *revelatio*, egentligen »borttagande av slöja, förhänge»; pl. *revelationes (celestes)* »(himmelska) uppenbarelser». Båda orden, fsv. *uppinbarilse* och lat. *revelatio*, hänför sig till förnimmelser med de yttre sinnena, synen och hörseln, och de söker återge vad Birgitta har upplevat. Vi måste godtaga deras vittnesbörd.

Ordet uppenbarelse förekommer visserligen inte i de båda Birgitta-

¹ Jfr J. Liedgren i Riksarkivets Meddelanden år 1958, s. 101 f.

autograferna. Men detta är säkerligen en tillfällighet. Vi finner i den ena av dessa autografer det till ordgruppen hörande adverbet *opinbarlika* »offentligt» (i motsats till *hemelika* »i hemlighet»), och vidare flera ord med avledningsändelsen *-else*: *fordärfilse*, *samföghilse*, *lystilse*, *opbyrilse*, *fordömilse*, *begynnelse*, *styrkilse*. Det är därför ytterst sannolikt, att också ordet *uppinbarilse* har ingått i Birgittas aktuella ordförråd. I den senare översättningen från latinet finns ordet *uppinbarilse* flera gånger. Med samma eller snarlik innebörd: *pik äru andelik vndirstandilse gifin sea oc höra* (Autograf B rad 1); *pik är eg mer lofat at vita än se oc höra andelika oc äpte py sighia* (Aut. B rad 5); eller verbet *pykkia*: *sipan potte mik* (Aut. B rad 13) och *oc pikkis pät vara likt sanno* (Aut. B rad 28).²

3. Biktfaderna är angelägna att framhålla, att Birgitta mottog sina uppenbarelser under bönen, d.v.s. då hon hade lämnat tankarna på det jordiska och vardagliga och helt hade gått upp i tankarna på det himmelska och eviga. »Hon fick dem icke under sömnen, utan medan hon vakade i bön och medan hennes kropp behöll sin styrka, men hon blev borttryckt från de kroppsliga sinnena i hänryckning och i andlig eller imaginär vision, i det hon fick en vision eller en övernaturlig intellektuell upplysning från himmelen, ty hon såg och hörde andliga ting och förnam dem i anden» (Himmelska uppenbarelser, övers. av T. Lundén, bd 1, 1957, s. 24 f.). Hon hade då känslan av att hon hörde röster tala och att hon umgicks med Kristus själv och hans heliga moder. Det är denna lyftning av själslivet under bön, som är innebörden i hennes uppenbarelser.³

Birgitta framhåller själv, upprepade gånger, att det icke är fråga om någon dröm, utan om upplevelser i vaket tillstånd: *enne persona syntis vakande oc eg sofande, sum hon vare i eno palacio* (Aut. A rad 1). Märk också: *pyþ vt þe orþen þu nu sagþe, huat þe hafa þyþa andeleka, þu nu sagþe likamleka* (Aut. A rad 25—26); *pik är eg mer lofat at vita än se oc höra andelika* (Aut. B rad 5). Allt detta är hämtat ur vittnesgillaste källor, ur Birgittas egenhändiga uppteckningar.

Om någon bad henne om råd i en samvets sak, berättar biktfaderna,⁴ gav hon honom svar muntligen samma dag eller efter några dagar. »Eller också skrev hon med egen hand ned de ord, som givits henne från himmelen, på sitt modersmål, när hon var frisk, och hon lät oss biktfäder troget översätta dem till latin; sedan lyssnade hon till översättningen och jämförde den med vad hon själv hade skrivit, så att den icke till äventyrs hade tillagt eller frändragit något ord, utan innehöll allt vad hon själv

² B. Högman, *Heliga Birgittas originaltexter* (1951).

³ Jfr Joh. Lindblom i *Sv. Teologisk Kvartalsskrift* 1958, s. 213 f.

⁴ Birgittas himmelska uppenbarelser, till svenska av T. Lundén, Bd 1 (1957), s. 27 f.

hört och sett i himmelsk vision. Men om hon var sjuk, kallade hon på biktfadern och den som särskilt utsetts till hennes sekreterare för detta ändamål, och så läste hon för honom med stor fromhet och gudsfruktan och stundom med tårar dessa ord på sitt eget folkspråk, med en viss omsorgsfull högtidlighet och upphöjd sinnesstämning, som om hon läste i en bok. Sedan sade biktfadern dessa ord på latin för skrivaren och denne skrev ned dem där i hennes närvaro. När orden blivit nedskrivna, ville hon lyssna till dem, och hon lyssnade mycket noggrant och omsorgsfullt.» Vi har här en mycket trovärdig beskrivning på Birgittas författarskap av de pålitligaste vittnen, biktfaderna. Det framgår visserligen ur sammanhanget, att detta framför allt hänför sig till tiden i Rom, då Birgitta tydligen hade blivit en mycket anlitad sierska, som man rådfrågade i trosfrågor och andra bekymmer.

4. Birgitta har säkerligen redan under Alvastra-tiden (1344—49), kanske ännu tidigare, lärt sig förstå latin, bokspråket, talat och skrivet. Det var en ovillkorlig förutsättning för hennes stora produktivitet just under de åren. Under tiden i Rom har hennes kunskaper i kyrkans språk nödvändigtvis ökat. Därjämte har hon givetvis lärt sig förstå det italienska medeltidsspråk ("il volgare"), som talades runt omkring henne. Men det oaktat håller hon enligt biktfaderna fast vid sitt svenska modersmål, i sitt umgänge med Gud och i sitt författarskap. Här om vittnar också de båda Birgitta-autograferna (handskrift A 65 i Kungl. Biblioteket), som har tillkommit så sent som år 1361 och år 1367, sedan Birgitta flera år hade bott i Rom.⁵ Det är visserligen inte något genuint svenskt språk, som hon skriver. Det är tydligt latinpåverkat och typiskt för den, som använder latinet som lingua litteralis och som lever i en italiensk omgivning. Ord-förrådet är uppblandat med latinska ord och uttryckssätt: *i eno palacio*, *i pe palacio*, *sua är sensus* »så är meningen», *simonia*; *mz döra krokum menas kardinales* »gångjärn» (till lat. *cardo*), *pin vikarius*. Talrika particip-konstruktioner förekommer av latinsk karaktär, som är naturliga för den, som är förtrogen med latinskt bokspråk.⁶

5. Uppenbarelserna kan vara av mycket olika omfång. Sekundärt användes beteckningen, förmodligen av Birgitta själv, även för ett par längre texter som måste ha tillkommit genom en lång tids tankeverksamhet, nämligen Klosterregeln och »Frågornas bok» (Uppenbarelsernas Femte bok). Uppenbarelse blir här en form för logiskt tänkande. Vi har onekligen kommit rätt långt från ordets ursprungliga innebörd.

⁵ B. Högman a.a. s. 70.

⁶ Märta Ahlberg, Presensparticipet i fornsvenskan (1942), s. 226 f.; B. Högman a.a., s. 43 f.

Båda dessa längre uppenbarelser har tillkommit under Birgittas svenska tid, före hennes resa till Rom år 1349.

Om hur »Frågornas bok» har kommit till berättas i inledningen följande: Där hon red på vägen från Alvastra till Vadstena, blev hon »hänryckt i anden». Hon såg en stege rest från marken ända upp till himmelen. Över denna stege satt Herren Jesus på en underbar tron som en domare. Vid hans fötter stod hans moder, och runt omkring en härskara av änglar och helgon. Mitt på stegen stod en munk, som var en lärd teolog, men en farlig man, »full av svek och djävulsk elakhet». Kristus svarar mildt på hans frågor. Birgitta hade »hela denna bok i minnet som en enda (uppenbarelse)». Vad hon hade hört var hårt inpräntat i hennes minne, »som om det hade varit målat på en tavla av marmor.» När hon hade kommit fram till Vadstena, »nästan på en timme», skrev hon genast ned vad hon hade sett och hört, på sitt eget språk (in lingua sua), och hennes biktfader översatte det sedan till bokspråket (in lingua litterali).⁷

Från en senare tid, åren i Rom, härrör en tredje längre text, »Ängelens budskap» (Sermo Angelicus). Om dess tillkomst berättas följande. Birgitta hade flera år bott i Rom, »i det kardinalshus, som ligger nära kyrkan San Lorenzo in Damaso». Hon var upptagen av tankar på de betraktelser, som skulle läsas av nunnorna i Vadstena till den heliga jungfruns ära. Hon hade en kammare, vars fönster vette åt högaltaret i kyrkan, och där höll hon sig efter Kristi befallning dagligen beredd att skriva, med vaxtavla och penna och papper i händerna. Då kom en Herrens ängel och ställde sig vid hennes sida, med ansiktet vörtnadsfullt vänt mot altaret. »Och i denna ställning dikterade han tydligt och i ordning på den heliga Birgittas modersmål (in lingua materna Beatæ Brigittæ) lektierna för tidegården .... Och hon skrev dem varje dag fromt från ängelens mun och visade varje dag ödmjukt för sin biktfader, vad hon hade skrivit den dagen.» Det hände somliga dagar, att ängelen inte kom. Och då hennes biktfader då frågade henne, varför hon inte hade skrivit något, svarade hon ödmjukt och sade: »Fader, i dag har jag ingenting skrivit. Jag väntade länge på Herrens ängel, som skulle diktera vad jag skulle skriva, men han kom inte.» Ängelen talade till henne på svenska, fastän de befann sig i en romersk kyrka. Hon skrev genast ned hans diktamen på sitt eget språk med papper och penna, och biktfadern översatte det sedan till riktigt latin. »Ängelens budskap» är emellertid inte en plötslig uppenbarelse, inte en helhetssyn som »Frågornas bok». Utan det är en andaktsbok, som

⁷ Se Wessén, *Birgittastudier* (1968), särskilt s. 48, 49 not 7 och s. 57 f.; S. Stolpe, *Birgitta i Sverige* (1973), s. 195 f.

styckevis har meddelats henne genom ordagrann diktamen av en Herrens ängel. Birgitta har säkerligen uppfattat det så. Det måste i huvudsak gälla samma förklaring som i fråga om Klosterregeln och »Frågornas bok».

6. Var Birgitta en ödmjuk människa? kan vi fråga. Ja, visst ville hon vara det. Hon satte ödmjukheten främst bland alla kristliga dygder, framför kyskhet och fattigdom (Klosterregeln kap. 2). Och visst var hon det själv, för så vitt det gällde klädnad och andra yttre åthävor. Men lika visst är det, att hon inte var det i sitt hjärta, inte kunde vara det, eftersom hon var Kristi brud, kände sig som ett Andens redskap och språkrör. Då kände hennes självkänsla knappast några gränser. Hon sände budskap till påven, att han skulle återvände från den förnedrande vistelsen i Avignon till kristenhetens huvudstad Rom. Hon sände brev till kungarna i Frankrike och England, att de skulle upphöra med sina stridigheter. Hon sökte förmå Magnus Eriksson till ett verkligt korståg i österled, och när hon misslyckades med detta, förmådde hon honom i stället till storartade testamenten för det kloster, som hon ämnade bygga på kungsgården Vadstenas mark — helt enkelt de största donationer av jord, som vår medeltid känner till. Allt detta vittnar om en självkänsla utan gräns.

Men därigenom uppkom en viss kluvenhet i hennes väsen, som gav sig tydligt till känna i hennes ord och handlingar. Om vi beaktar detta, kommer mycket att framstå förklarligt, som annars skulle te sig sällsamt och obegripligt.

7. Bland det myckna, som här finns att utreda, må vi nu stanna vid en enda punkt, som förefaller särdeles viktig och intressant. Gud eller Guds ängel talade till Birgitta på hennes modersmål (lingua sua materna), på svenska. Detta säges flerfaldiga gånger, bl. a. om »Frågornas bok» (Uppenbarelsernas femte bok) och om »Ängelens budskap» (Sermo Angelicus), en samling betraktelser för nunnorna i Vadstena. Intressantast är måhända, vad som berättas om hur »Ängelens budskap» har kommit till. Ängeln dikterade denna bok, kapitel för kapitel, för Birgitta i en romersk kyrka på svenska. Detta fastän Birgitta redan under Sverige-tiden åtminstone har förstått latin, »rätt väl», intygar de båda biktfaderna.⁸ Och hon skrev själv ned det som Gud eller Guds ängel hade talat till henne på hennes modersmål och lämnade det sedan till biktfaderna för att översättas till latin. Så gick det tydligen alltid till. I denna latinska form, som — säges det — noggrant kontrollerades av Birgitta, fick uppenbarelserna sedan auktoritativ giltighet. Och Birgittas egenhändiga svenska uppteckningar betraktades endast som förberedande utkast, tämligen

⁸ Hon griper till ett latinskt ord i den f. ö. svenska texten: *an sua ar sensus* »men så är innebörden (meningen)» Aut. 2: 27.

värdelösa och likgiltiga, när den latinska texten fanns. Endast ett par sådana autografer av Birgittas hand har blivit bevarade. Det är en mycket stor och oersättlig förlust.⁹

8. Gud kan alla språk. Och han talar den människas språk, som söker honom i bekymmer eller i tillbedjan. Det är inget märkvärdigt i detta. Så är det, och så har det varit i alla tider, och så måste det ju vara. Birgitta talade med Gud på svenska, därom har vi flerfaldiga, säkra vittnesbörd i våra källor. Hela sitt liv, ännu under pilgrimsfärden till Jerusalem.

Det enda, som förtjänar att beaktas i fallet Birgitta, är att Guds ord till henne omedelbart översattes till latin, under Birgittas kontroll, senare också för kanonisationsprocessens skull.

De lärda herrarna i Rom, som skulle pröva hennes uppenbarelser gudomliga ursprung, de kunde bara latin, inte svenska. Och därför måste Guds samtal med Birgitta översättas till latin, och i denna översättning förelades de den kyrkliga granskningsnämnden för hennes kanonisation.

För Vadstena-nunnornas behov återöversattes sedan den latinska texten till fornsvenska, och i denna form föreligger den nu för oss.

9. För Birgitta själv innebar detta knappast några problem. Hennes livsåskådning var radikalt idealistisk. Det andliga, sådant som Guds väsen och vilja, var något så stort, att vi inte kan förstå det annat än genom liknelser.¹⁰ Så också detta med språken. Det får inte vara någon spärr för vårt umgänge med Gud. Vad jag sålunda här vill understryka, är detta, att Gud alltid talade med henne på svenska, ännu i Rom och under pilgrimsfärden till det heliga landet. Ingenting kan väl vara ett starkare vittnesbörd om arten och äktheten av hennes fromhet.

När Birgittas egenhändiga nedskrifter av sina samtal med Gud har gått till spillo, kan vi inte veta. Det kan ha skett tämligen snart, men det kan också ha hänt förhållandevis sent, kanske först på 1500-talet, under klostrets senaste dagar. Pappershandskrifter från 1300-talet befann sig väl då i ett bedrövt skick, utan skönjbart värde. Man hade ju de renskrivna pergamentshandskrifterna att hålla sig till.¹¹

En annan sak, som för oss ter sig som en svårförståelig gåta, är att Birgitta kunde anförtro åt en spansk biskop Alfons, som naturligtvis inte kunde ett ord svenska, att slutgiltigt redigera hennes uppenbarelser i den latinska texten.

⁹ Jfr E. Wessén a.a., s. 23, 40 not 4.

¹⁰ Jfr E. Wessén a.a., s. 100 f.

¹¹ Se härom vidare B. Högman a.a. s. 19 f.; E. Wessén a.a. s. 23.

LOTTE MOTZ

The King and the Goddess
An Interpretation of the *Svipdagsmál*

Two Eddic poems, the *Grógaldr* and the *Fjolsvinnzmál*, are generally held to form part of a continuous tale and thus appear often joined into one under the title *Svipdagsmál*.¹ The first part of the tale is of a young man seeking help at his mother's grave, for his stepmother laid a curse on him so that he must go on uncharted roads to win a bride; and he fears for his life. His mother, rising from the dead, sings for him protective charms. We hear nothing of the journey and find in the second part of the poem the youth before the dwelling of his lady, a mountain fortress fiercely guarded by dogs and flickering flames and a hostile giant. The hero learns from the guardian about the nature of the castle, and the godlike qualities of its mistress. When he asks if anyone would ever be allowed to rest in her arms he hears his own name. At this moment he reveals his identity, the doors fly open and the lady receives him with great joy. In both encounters, with mother and with bride, the scene is laid before a mountain, the grave mound and the rock of the fortress. All of the action, except for two lines, evolves through the speech of the protagonists.

The presence of this tale in a number of medieval ballads is testimony to its continued appeal.² The Eddic account appears in late manuscripts only and strongly recalls in language and imagery older Eddic poems.³ In subject matter the *Svipdagsmál* seems to parallel the poem of the wooing of Gerðr (*Skirnismál*), for in both poems the ladies live, shielded by a guardian, within a fiery circle, and in both the circle opens to receive the suitor.

Since the lay of Svipdag is indeed a very late poem, one may suspect

¹ Throughout the paper I shall refer to the *Svipdagsmál* as one poem.

² See: *Danmarks gamle folkeviser*, Svend Grundtvig, ed. Copenhagen 1856, pp. 238, 667 ff. *Svenska Folk-visor*, E. G. Geijer and A. A. Afzelius eds. Stockholm 1814, I nr. 10, p. 57.

³ Hjalmar Falk points out analogies with Eddic poems, sagas and the stories of the Grail. "Om *Svipdagsmal*", ANF 9, (1893), pp. 311—362.

some borrowing; some of its motifs also are often met in fairy tales. From these facts some scholars have concluded that the author had formed an Eddic poem out of the fairy story of an enchanted princess and her lover, and that he had lent it through borrowing and invention an aspect of myth.⁴ Others, however, have discerned elements of the myth and ritual which treat of the re-awakening of the earth beneath the rays of the sun, each spring, and have equated Svipdag with the life giving hero.⁵

We may thus choose from several theories concerning the origin of the lay: that random motifs and themes were woven into a pleasing whole, that an older mythical poem was reworked, or that a fairy tale was shaped into a myth.

Wishing to ascertain the closeness of the poem to myth I have followed the view, now widely held, that myth would serve in the recreation of a paradigmatic event, since there was the belief that beneficial action can only be achieved because such action had at one time taken place among the gods. The original incident would have to be brought back to life, to create similar benefaction, and this may be achieved through the retelling of the tale. We may illustrate this belief by pointing to the Old High German "Second Charm of Merseburg" which tells of how a horse belonging to a god had sprained his leg, and how the god Odin then pronounced the charm which removed the sore.

And this charm, recited when there is the need for a blessing and restoring force, is always preceded by the legend of its origin which would thus reproduce the situation which gave it birth. Similar powers have been ascribed to religious ritual which would, through its re-enactment, force an event back into being. The relation of myth and ritual would thus be of twin forces bent on the same goal: release of creative power through reproduction of the creative acts of mythical time.⁶

If then a work of literature provides a setting (as does the charm of Merseburg) for ritual action we may allow ourselves to register in this work a closeness still to a ritual base and function. It is obvious that the first of the two parts of our poem creates a setting for the reciting of

⁴ Jan de Vries, *Altnordische Literaturgeschichte* II, Berlin 1941—42, pp. 215 ff.

⁵ Otto Höfler, "Das Opfer im Semnonenhain und die Edda", *Edda, Skalden, Saga. Festschrift: Felix Genzmer*, Heidelberg 1952, pp. 37—41.

F. R. Schröder, "Svipdagsmál", *Germanisch-Romanische Monatsschrift* 16, (1966), pp. 113—119.

⁶ The charm has been preserved in a German manuscript of the ninth or tenth century. On the subject of mythical time see: Mircea Eliade, *The Sacred and the Profane*, Willard R. Trask, transl. New York 1959, pp. 68—113.

incantations, for the son hears from his mother the songs which are to keep him safe from harm. On closer inspection one may find in the poem of Svipdag more parallels to myth and ritual.

Groa, the mother, returning to the world of the living, wishes to keep certain envisioned dangers from her son. He is to remain unharmed when "swollen rivers" rush upon him, when he wanders "without will", when fiends oppress him, when a "dead Christian woman" is met in the mists, and when the frost on high mountains pierces his flesh; he is to be able to shake a fierce presence from his shoulders and to have wit and wisdom to converse with a giant.

A closer look at the charms reveals as persistent feature the passivity of the hero who is envisioned as accepting without struggle the tribulations. No charm asks for power to his fists nor aim to his arrow; the water is to dry up, the enemy's heart is to soften, the fetters to lose their hold. The only movement allotted to Svipdag is the shaking of an oppressive force from his shoulder.⁷ Equally absent also is a human inflictor of the agonies.⁸

The fated entrance of the hero into a land of terror where afflictions not sent by men are accepted without struggle resembles a ritual experience endured throughout the world in certain cultures: in primitive and archaic forms of society the passage from one class to another is accomplished by rites which always symbolize the same events: the death and rebirth of the individual. These (initiatory) rites almost invariably remove the individual from the normal forms of his life, produce a sudden break with his former existence, so that in the wilderness of bush or forest, frequently suffering ordeals, he may enter the land of his dead ancestors. And this submergence into non-human regions brings him the vision and the wisdom through which his new form is created; on his return he is believed, at times, to be so altered that he may carry a new name or show through his action that he is newly born.⁹

The themes of this harrowing experience, assumed also as a feature of Germanic or pre-Germanic society, may be discerned in the literature of nations who transcended such level of social organization. They may be recognized in the searching and often demented wanderings of Arthurian knights who find harmony at the end of their quest, in the lonely and wolf-

⁷ Gg. 6, at þú of ǫxl skiótir/þvi er þér atalt þikkir.

⁸ That charms may be sung to acquire active powers is seen in the poem *Hávamál* (146—163).

⁹ Arnold van Gennep, *The Rites of Passage*, Monika V. Vizedom, Gabrielle L. Caffee, trans. Chicago 1960, p. 81.

like existence of young Sinfjotli (*Völsunga saga*) who prepares in a forest, removed from his royal home, for his life's work.

If we wish to assert that it is indeed the pattern of initiation which gave structure to the tale of Svipdag we would need to find analogies between the landscape traversed (in his mother's vision) by our hero and that travelled in initiatory myth and ritual. This I shall now attempt to do.

The fear and terror of the initiands of primitive society, instilled by the ceremonies, may have a basis in fact, for the severity of the ordeals results at times in real death.¹⁰ Besides the terror of the unknown and the awe before the sacred presence there must thus also exist the specific fear that there would be no return to the comforting conditions of normal life. It is in fear of losing his young life that Svipdag enters upon his journey (Gg. 5).¹¹

Secrecy lies at the heart of the ceremonies and death might come to those who had glanced a forbidden sight. Secret also is the road of Svipdag, for he had been bidden to go on a path "which no one knows".¹² The situations then, envisioned in Groa's charms resemble, as noted earlier, initiatory ordeals. We shall inspect them individually.

Charm one, the shaking of anything oppressive from one's shoulder is very general and does not lend itself to specific application.

Charm two asks that no harm come to the hero while he wanders "bereft of will" (Gg.7).¹³ A state of frenzy, of a loss of conscious control is often sought in the initiatory experience and interpreted as sign that the human condition has been transcended. Such dreamlike trance befalls young Parzival before the tents of king Arthur; gazing upon the snow he falls into a state in which he does not hear words spoken to him, does not recognize friend or foe and escapes death and dishonor only through the return of his sense.¹⁴ That a state of loss of will and of frenzy was known also to the Germanic tradition is shown by description of the "Berserk's fury" (*Ynglinga saga*, chap. 6); in this condition certain warriors would act like "mad dogs or wolves", bite their shields and be as strong as bears or

¹⁰ Mircea Eliade, *Rites and Symbols of Initiation*, New York 1965, p. 35.

¹¹ á vegom allr/hygg ek þat ek verða muna;þikkiomk ek til ungr afi.

¹² Gg. 3, þar bad hon mik koma/er (*kveðki, kiveðki, hveðki*) veit; I base my interpretation on an emendation of the doubtful word to *kvittr* "rumor, report"—"of which no one has any report".

¹³ The words *vilia lauss* could also be translated as "joyless"; however, his mother's wish to support the hero from all sides by the "locks of Urdr" would support the image of a figure swaying, as in a trance.

¹⁴ Wolfram von Eschenbach, *Parzival* VI, Karl Bartsch ed. Leipzig 1875, 113—660.

bulls. This legendary frenzy has been understood as reflection of the rites of the warriors' initiation.¹⁵ The "will less" wandering of Svipdag thus finds an unforced analogy in the state of initiatory ecstasy.

Charm three speaks of rivers rising and then receding (Gg. 8). The use of water as instrument of death and rebirth is especially widespread and best known to us in the form of the Christian baptism. A church father wrote of this sacrament; "It represents death and burial, life and resurrection . . . When we plunge our head into the water . . . the old man is immersed; when we come out of the water the new man appears".¹⁶ Belief in the regenerative force of water is attested among the Germanic people through their practice of baptism (cf. Háv. 158) and through folk customs in which water brings symbolic death. A widely recurring feature of spring festivals which traditionally enact the death of the old and the birth of the new year, is the casting of a victim into the water.¹⁷ In a Lenten custom children who carry a puppet, representing death, sing the song: "Wir tragen den Tod ins Wasser, tragen ihn 'nein und wieder 'raus." (Mannhardt, as in ref. 17, p. 412). The riverine waters rising and then drying in the lay of Svipdag might well represent his immersion.

Charm four is to appease the heart of the enemy met "on the way to the gallows".¹⁸ The word *fiándi* for foe, may refer to a natural or to a supernatural being so that the verses could describe human aggressors or demons torturing Svipdag near the gallows; the first interpretation needs no further elucidation, for it would envision a real and permanent death. In the second interpretation Svipdag's presence near the gallows tree might be part of his striving for a meeting with the dead and their wisdom. So the god Odin whose life story shows initiatory motifs often visited the dead who swing from trees thus acquiring the name "visitor of the gallows";¹⁹ it may however also be his own death on the gallows tree which brings Svipdag near it; this death also was suffered temporarily by Odin "the burden of the gallows"²⁰ before he could "grow in wisdom" (Háv. 138).

¹⁵ Otto Höfler, *Kultische Geheimbünde der Germanen*, Frankfurt 1934.

¹⁶ John Chrysostom, *Homil. in Joh.* XXV, 2; as in Eliade, ref. 6, p. 133.

¹⁷ Jacob Grimm, *Teutonic Mythology*, James Steven Stallybrass, transl. New York 1966, II, p. 767. Wilhelm Mannhardt, *Wald- und Feldkuite*, Berlin 1875, pp. 352—353.

¹⁸ Some mss. have the word *gaglvægr* "birds' way" instead of *gálgvægr* "gallows way", and one might think of demons of the air torturing the hero.

¹⁹ *Hanga heimþingadr*, Skj. B I, 199.

²⁰ *Gálga farmr*, Skj. B I, 60,1.

Charm five is to loosen fetters placed on the young man's limbs.²¹ Fettering as part of Germanic ritual may be understood from Tacitus' report of a secret grove which no one was to enter unfettered.²² Even more specifically related to initiatory practices appears another of Tacitus' observations: that it was the habit among the *Chatti* to wear an iron ring, usually a sign of disgrace, as if it were a fetter; of this the man was only released after he had slain an enemy, i.e., passed his test of manhood (Germ. 31).

Charm six is to help the hero to a calm voyage across a sea which is "greater than men can know" (Gg. 11). For a correspondance in myth to an ocean which eludes the intellectual grasp of man we must turn from ritual practices to a thought, shared by many nations, that to reach the realm of death one must cross the waters (the kingdom of the dead is, after all, the aim of the initiatory voyage). To this belief may be traced the Germanic custom of "ship burials" where a dead man and his grave gifts were placed on a boat and the boat then buried in a mound. From such belief may also spring Sigmund's taking of the lifeless body of his son and of his carrying it down to the shore to place it in a boat which was too small to accept also the living man (*Völsunga saga*, chap. 10).

Charm seven refers to the cruellest of afflictions, a murderous cold which may destroy the flesh and cause the severing of limb from body.²³ Both the image of the ravagement of the flesh and of dismemberment occur with frequency in the accounts of shamanic initiations. Siberian shamans relate that, while they appear lifeless to the world, their body is cut up by demons and their flesh scraped from their bones.²⁴ A Samoyed shaman saw himself, in his initiatory vision, cut into pieces and boiled in a kettle. Such attacks on the body's integrity may leave a permanent mark in the form of mutilation. We might understand, with reference to initiatory ritual, why Odin had to give an eye for a sip from the well of wisdom (SnE. Gylf. 8). Sinfjötli also experienced an invasion of his flesh, for his mother had sewn his shirt to his skin and then torn off the garment so that the flesh came with it.

Exposure to cold may have been a traditional form of inflicting ritual suffering among the Norsemen. The god Odin who experienced tempo-

²¹ Gg. 10, ef þér fiqturr verðr/borinn at boglimom.

²² *Germania* 39.

²³ Gg. 12, ok haldiz æ/lik at lidom. I follow Bugge's emendation from *haldit or* of the mss, reading the line as: "let your body stay undamaged at the joints", or "let your limbs stay with your body".

²⁴ Eliade, as in ref. 10, p. 90.

rary death is pictured in his agony as hanging from a "windswept tree" (Háv. 138) and one may suspect that the wind added to his pain. The suspicion is strengthened if one considers a song of the Shetland islands of Christ's hanging from the cross, envisioned in striking similarity to Odin's fate, as lasting for nine nights and both gods wounded by a lance.

Nine days he hang pa de rütless tree /... A blüdy mael wis in his side-
made wi' a lance /... Nine lang nichts, i'da nippin rime,²⁵

Surely here the cold biting into Christ's flesh appears to be part of the ordeal, and, in view of the other parallels, analogous to the wind which scourges Odin's tree. It is easy to see the similarity to the agony of cold which might have to be endured by Svipdag.

Charm eight is to protect Svipdag from a meeting in the mists with a "dead Christian woman".²⁶ The reference to the woman's faith is not clear and one might have to understand that in his journey through the regions of the dead the novice might meet beneficial as well as harmful spirits and a "dead Christian" might be among the latter.

Charm nine alone envisions Svipdag in an active role: he is to be given wit and eloquence in a discourse with a giant.²⁷ The verses here no longer describe an ordeal, but that for which these were imposed: the wisdom springing from a meeting with the dead. So interpreted it is no accident which places the charm at the end of the series.

We may note that no charm pleads for the avoidance of suffering, but only for its leaving the young man unharmed. Charm four alone allows (through one meaning of the word *fiáandi*) the possibility of a human foe; charm eight and nine uncontestably refer to non-human beings (the dead Christian woman and the giant); the suffering of charm two, three, five and seven could also be caused by natural events; charm six (the voyage) does not contain a ritual but a mythical theme.

With his mother's blessing Svipdag enters upon his journey (not described) and arrives before a stronghold which he finds guarded by flames and beasts and a giant. Some lines of the tale allow us a backward glimpse of the journey. Svipdag is urged by the watchman to return on "wet ways" (Fsv. 1 [2]); possibly there was a voyage across the waters or a

²⁵ As quoted by E. O. G. Turville-Petre, *Myth and Religion of the North*, London 1964, p. 43.

²⁶ Gg. 13; I follow the emendation to *megi*; most mss. have *megi at*.

²⁷ Gg. 14; the mss. have *minnis hiarta*, or *mimis hiarta*; I follow Bugge's emendation to *munn ok hiarta*.

meeting with swollen rivers. The young man gives his name as *Vindkaldr* "chilled by the winds"; he is also the son of "the cold of spring" and the grandson of "the very cold one";²⁸ later in the poem *Svipdag* tells his lady that he came on "wind-cold ways" (Fsv. 47). These references to cold and wind suggest that an ordeal by cold has taken place; there is no reference to other forms of tribulation.

Masks and disguises frequently belong to the initiatory rites, worn at times by the masters of the ceremonies in representation of ancestral spirits or by the men as outward sign of their being in possession of their godhead. The widespread use of masks in the folk festivals of Europe shows that disguises must have been integral to the European ceremonies.²⁹ As to their imprint in literature we find that *Sinfjötli* and his companion assume the shape of wolves while living in the forest, howling like these and understanding the wolves' language. Not until *Sinfjötli* has slain eleven men are both heroes allowed to burn their wolves' skin and to return to human form.³⁰ In the disguise of a ragged beggar *Odysseus* returns from his sea journey to his palace and reveals his true identity only after a test of strength and skill performed before his household. We may understand the removal of the disguise to be the final step, the mark of return from the frenzied and exalted state of the initiand to the human condition.

In accordance with the sequence here described *Svipdag* hides his identity before *Menglod's* gate showing, in our interpretation, through his assumed name "wind-cold" that he still belongs to the winds and the cold, to the sacred and terrifying country of the initiand. *Svipdag* then questions the guardian about the ways of gaining entrance into the castle. He learns that to distract the dogs one must feed them meat from a rooster; this bird must be killed with a weapon owned by a witch who will release the weapon only against a "sickle" taken from the rooster's body.³¹ Entrance is thus impossible. When *Svipdag* asks if anyone would ever be allowed to embrace the lady he hears his own name. At this point he reveals himself and the doors fly open. *Svipdag's* self-revelation parallels that moment of the initiatory sequence when the candidate, after final proof of worthiness, removes his mask and enters the state to which he had

²⁸ Fsv. 6.

²⁹ Höfler, as in ref. 15, pp. 37 ff.

³⁰ *Völsunga saga*, chap. 6—8.

³¹ Fsv. 30, *Liósan liá/skaltu í lúdr bera, / þann er liggr í Vidofnis völoom; ljár* "scythe"; *völoom* may be related to *vala* "the joint which connects calf to thigh"; some have related *völoom* to *veli* "bird's tail"; some mss. have *rótom* "from the roots".

aspired. If one grants a ritual pattern to Svipdag's voyage one must understand the opening of the doors before him to mark the point of his triumphant return. He too must have passed a final test: it could only be that he showed the wit of speech for which his mother had asked in her charm. He must have wrested the secrets of the castle from its guardian and finally tricked or compelled him to pronounce the name of the one for whom the gates would open. We must emphasize that up to this point the name "Svipdag" has not been given in the text (the title was provided by one of the editors). After the first occurrence of the name it is repeated three more times in short succession as if now the ice were broken. We need not dwell here on the widely current belief in the potency of certain words whose pronunciation is thought to release a stream of power. Possibly the name had been hidden to the hero, possible also he did not become Svipdag until the name was uttered, possibly anyone could be Svipdag who had passed the tests. As an initiate at times would, so Svipdag enters into his new life with a new name.

This view of the tale has to my knowledge not been proposed. Scholars have pointed to the inconsistency of Groa's blessing and of Svipdag's dialogue with the guardian if all he needed to do was to reveal his identity. R. C. Boer comments: "Es muss hier darauf aufmerksam gemacht werden, dass sowol die verwünschung des helden wie sein gang zum grabe der mutter auch darum zu *Fjolsvinnsmál* schlecht passen, weil Svipdags reise im grunde gar nicht gefährlich ist."³² Boer further assumes that Svipdag's giving of a false name and his discourse with the guardian merely serve to add some structure to the tale, but are in no way necessary to the story, for everything is his by birth right.³³ Boer would thus see the lay as consisting of a random stringing together of episodes and motifs, and not really as a story at all, for the travelling of a road without peril and the gaining of a prize without struggle are not the stuff of which to spin a tale.

That an issue is decided by a series of questions as, according to my interpretation, in the *Svipdagsmál* may also be noted in other Icelandic texts (*Alvíssmál* and *Vafþrúðnismál*). Though ostensibly defeat is brought to *Alvíss* by the rising of the sun and to *Vafþrúðnir* through his inability to answer Odin's question, it is equally true that in both cases a series of questions led to the result. One wonders by what esoteric skill *Alvíss* was forced to stay and to forget about the dawn. The poem *Baldurs draumar* indicates that it was some potent craft which forced the answers from an

³² R. C. Boer, *Die Edda*, Haarlem 1922, II, p. 378, note.

³³ Boer, as in ref. 32, p. 382.

unwilling source. Here a sybil, questioned by Odin, asserts after every statement that she spoke against her will and wishes henceforth to be silent; yet she continues to give answer.³⁴ The asking of the appropriate question seems to have been an important concern in the Germanic tradition; and we may note in this consideration that questions asked the adversary are usually preceded by a formula.³⁵ A famous illustration of this concern appears also in a non-Germanic tale: the failure of asking the appropriate question brings shame and despair to young Parzival and his later query honor and salvation.

In wishing to find a function for the accounts of successful questioning within the frame work of tradition we may recall the belief that magical and creative action is only possible because such action had at one time taken place among the gods, and that to achieve the same result the event would have to be brought back to life. We hear that the Germanic nations were greatly given to the asking of oracles; we also learn that the questioning of the future was accompanied by the singing of chants.³⁶ A tale in which, in mythical times, answers were wrested from an unwilling informant might well invoke the act which would allow in subsequent times the extraction of information from an unwilling universe. We may consider the *Svipdagsmál* in one of its aspects and in the interpretation of the paper the account of a successful questioning.

We shall now try to understand what state Svipdag had wished to achieve. He performs no deed of manly valor and does not, as would a warrior hero, slay the monsters on his way. The clashing of arms is altogether absent from the poem, for it depicts a world not ruled by aggressive strength but by the powers of magic. The only weapon of attack of which we hear is the *Lævateinn* which alone prevails against the rooster. Literally the name means "poisonous bough" and is usually understood as a circumscription for "sword"; there is however no need for such interpretation, because we know of boughs which turn into a deadly weapon in the casting (the *mistilteinn* which killed Baldr, Gylf. 33, and the reed which took the life of king Vikarr, *Gautreks saga*, ch. 7). If the *Lævateinn* is indeed a death bringing bough or sprig, as here suggested, it would also be a magic instrument.³⁷

³⁴ Naudug sagðak,/nú mun ek þegia.

³⁵ This is the formula in the *Fiqlsvinnsmál*: Segðu mér þat, Fiqlsvidr,/er ek þik fregna mun/ok ek vilia vita.

³⁶ *Íslensk fornrit*, Reykjavík, 1935, IV, *Eiríks saga rauða*, p. 208.

³⁷ Fsv. 26; I follow the emendation to *Lævateinn*; the mss. have *Hævateinn*, *Hemma-*

The specific form of attack in the realm of magic is that of arresting movement, for magicians are specifically masters over locks and fetters. Much of the imagery of the *Lay of Svipdag* is of these: the bolts of *Urðr* are to protect Svipdag in his trance (Gg. 7); fetters may be placed on his limbs; a magic gate fetters the intruder into the castle; the *Lævateinn* lies fastened with nine locks; Svipdag's victory is marked by the opening or un-locking of doors.

The hero's aim is not conquest, but unlocking, penetrating into a mystery; for Menglod's palace is a secret place thrice guarded by circular enclosures: the fire, the fence and, metaphorically, the circle of impossibilities (the rooster to be killed through a weapon obtainable only through killing him). Such a place would qualify as a labyrinth: a place surrounded by circular enclosures which keep out all but the chosen.³⁸ And this too, penetration into mysteries, is the special art of wise men and magicians; knowing that "only one may sleep in Menglod's arms" (Fsv. 42) we may think of Svipdag as a highly selected being; not a warrior, he might be a highly placed priest-magician or non-warrior king.³⁹

Let us now turn to Menglod; her name "Glad of Necklace" evokes the image of the goddess Freyja who so coveted a necklace that she paid for it with the gift of her love.⁴⁰ Menglod in this poem assuredly is a goddess; her altar rises from the "Rock of Healing"⁴¹ where she rests surrounded by her maidens and where she receives her sacrifices; the names of the attending spirits, if understood allegorically, would show her as a giver of health, protection and peace.⁴² Menglod's blessing influence extends above all to women: by ascending her rock they may regain health (Fsv. 36) and the fruit of a tree in her sanctuary alleviates the "pain of women".

As goddess Menglod is superior to those around her; she threatens to have her guardian hanged when she suspects him of a lie; imperiously she de-

---

teinn, Hevia. I have related *rúinn* to the verb *rýja*—"to pluck" and read the line: the bough that was plucked; most editors emend the line, I think unnecessarily, to read: the sword which was forged with runes.

³⁸ S. C. Brooke, "The Labyrinth Pattern in India", *Folklore* 63—64; pp. 464—465.

³⁹ Georges Dumézil proposes a division of Indo-European gods into three classes: 1. Magic sovereigns. 2. Warriors. 3. Gods of fertility. Svipdag would belong, if he were a god, into the first class.

⁴⁰ *Sgrla páttir* chap. 1.

⁴¹ Fsv. 36, the mss. have *Hyfia berg, Hiunga (hiuma) horn*; I follow Bugge's emendation to *Lyfiaberg*.

⁴² The names are: *Hljf, Hljþrasa, Dióðvarta, Eir, Biǫrt, Bleik*, (added by Bugge); *Blíð, Fríð, Aurboða*.

demands proof of identity from her suitor; when this demand is satisfied, it is she, the woman, who offers her caress, she who articulates her emotion, she who declares the permanence of the union (Fsv. 48). Since no line of the poem speaks of Menglod's departure it is for Svipdag to stay for all time in her kingdom. Nothing else was ever intended; to Svipdag, weary from his journey, her glittering gates hold out a promise of home,⁴³ and all his striving goes towards entry. When he succeeds he is welcomed by the lady as having "come to my chambers" (Fsv. 49).

It is generally assumed that Menglod's hall rests on the top of the mountain, imagined probably in the shape of a medieval castle, such as might have met the gaze of Parzival or Sir Gawain. However, the position of the dwelling is not clearly described. The approaching Svipdag sees "the residence of giants" rising before him; the giant's home is traditionally a rock or mountain, as may be inferred from the many skaldic kennings which designate the giants as the "dwellers of the rock".⁴⁴ Eddic poems place the creatures into the same setting; so Odin must penetrate, in his quest for the mead, into a giant's home within a rock (Háv. 106).

One may assume that Svipdag asking the guardian about the features of Menglod's hall would ask about the things he sees before him; these are the objects which he mentions: the gate, the surrounding wall, the dogs, the tree and the rooster, that which he sees "within the fence" (not defined), the rock, and the maidens of Menglod. He does not ask about turrets or roofs or pillars, i.e., anything which might indicate a timbered structure. Only once mention is made of a golden hall, but not as part of a factual assertion. The house is seen as in a vision or a dream: "I think fences are glowing before a golden hall" (Fsv. 5). It is also possible that Menglod's dwelling was completely hidden from the sight of men, for one stanza states that all knowledge of the castle is for all time by hearsay only (Fsv. 32). Svipdag sees Menglod resting on the mountain; this position does not accord with the view of a stronghold placed on its height. Is she within or without the walls? If she were within she would not be seen, if she were without she would no longer be protected.

Menglod, however, does live in a structured dwelling, for we hear of the builders' names (Fsv. 34). Some problems would be removed if one understood the splendid hall to rise *within* the rock. Norsemen had no difficulties in picturing dwelling places within a mountain. In the *Eyrbyggja saga*

⁴³ Fsv. 5, *gardar glóa/mér þikkia of gullna sali,/hér mynda ek ødli una.*

⁴⁴ R. Meissner, lists sixty-seven kennings which define giants with reference to their home in the rock. *Die Kennningar der Skalden*, Bonn and Leipzig 1921, pp. 256—258.

(chap. 11) a mountain opens to reveal the residence of the dead: a hall with blazing fires. When the viking Hrólfr enters the hill of an elf woman he finds that it is splendidly arranged inside (*Göngu-Hrólfs saga*, chp. 15); a golden chair stands in the giant's hall (within the mountain) where Odin takes his sip of precious mead (Háv. 105). Ingigerdr of the *Göngu-Hrólfs saga* bids her lover to raise a mound for her dead father and "to fit it well inside" (chap. 3).

Menglod's rock is a place of worship and a fount of healing; sacred mountains often hold the dwelling of a blessed being within their slopes, as does the "Hill of Geirstaðir", a source of fruitfulness and the residence of a dead king (*Flateyjarbók* II, 7). Folklore has preserved the image of the sacred spirits within their mountain. *Frau Holle* and *Frau Venus*, probably descendants of ancient goddesses, as well as unnamed "white ladies" or "white maidens" live, often in banishment, within their hill and may appear at times before a startled peasant or traveller.⁴⁵

An aura of wealth and splendor hangs over Menglod's house, a "hall of riches"; and riches too are customarily thought of as buried in the mountain, hidden in a dragon's lair in the *Fáfnismál*, or lifted by Grettir from a barrow. If Menglod's palace stands within the rock, the flickering flame must be thought to surround the hill itself. And it is usual for magic flames to glow around a natural and not a manmade object; so fires are thought to burn from the hews of the dead; dark, flickering flames mark the boundary of the giants' world in the *Skirnismál*, and this region would be classified as landscape and not as a construction of brick or stone.

We could thus understand that to the Norsemen the gleam of riches, the source of blessing and the promise of immortality would often issue from within a mountain. One would then visualize in the absence of clear information the house of Menglod more easily within the rock than on its peak.

One also notices that Menglod's palace shares aspects with the dwelling places of the dead. Fires burn, in a number of traditions, at the entrance to the Other World.⁴⁶ The magic gate of Menglod's hall has been compared to the gate of Hel which catches the heel of the intruder;⁴⁷ a guardian figure may stand, as does *Fíflsviðr* at the entrance to the realm of death; the ever watchful dogs may be compared with a hound met by Odin on his way

⁴⁵ Grimm, as in ref. 17, III, pp. 953, 962—969.

⁴⁶ Ursula Dronke, "Art and Tradition in the *Skirnismál*", *Engl. and Mediev. Studies presented to J. R. R. Tolkien*, London 1962, pp. 261—265.

⁴⁷ *The Poetic Edda*, Henry Adam Bellows, transl. New York 1957, p. 241, note.

to the underworld (*Baldrs draumar* 3). It is very likely that Menglod has a chthonic aspect, recalling in this the great earth goddesses of ancient civilizations, mothers of life and death, subject to no male master, but allied in love with a young divinity, a son or husband, like the goddess Ninkhursag of the Sumerians whose name may mean: Lady of the Mountain.⁴⁸

The central event in the life of the ancient mother goddess is the loss and restoration of her young companion who symbolizes vegetative life on earth. The chief festival in her service reenacts the death and resurrection of the young god and her own grief which changes to joy. The suggestion of resemblance between Menglod and the mother goddess of many names (Ishtar, Demeter, Ninkhursag) finds strong support in her words of welcome to young Svipdag: "Now it has come to pass, what I hoped, that you have come back to my chambers, my son."⁴⁹

The word *aptr* which changes the meaning of the verb from "come" to "come back" has been left out by many editors, for it did not make sense in a tale of the wooing of a princess. It makes excellent sense in a scene where a mother receives, as she did at his birth, a son into her arms. Even earlier in the poem (Fsv. 45) Menglod speaks of the return of her "son". We may also note that Svipdag on first beholding the enclosure uses the word *óðal* (*óðli*) which means: "native home" or "ancestral place" (Fsv. 5).

These lines, so much at odds with the present content of the poem, would indicate that another, probably older version lies embedded in which Menglod possessed the aspect of a mother and which ended in the same way as the festival of the mother goddess: with her joy at her son's return. One would note the greater symmetry of the postulated version: beginning with a son's farewell to his mother and ending with his return.

Our investigation of the tale of Svipdag has led us far from that of the bright god and his coy mistress which supposedly was the model. In the *Skírnismál* a radiant god descends, mounted and armed, to an unwilling maiden tempting her with gifts, threatening her with force and finally bending her to his will by magic. The poem has been widely accepted as symbolic of the awakening of the wintry earth to the rays of the sun through which life is continued. While the wooing of Gerðr may well recall the drama of the earth's renewal it also repeats a tale, often heard in Indo-

⁴⁸ Gertrude Levy, *The Gate of Horn*, London 1948, p. 95.

⁴⁹ The word *mógr* occurs throughout the text with the clear meaning of "son" or "child". (Gg. 1, Gg. 5, Gg. 16, Fsv. 6). The presence of the verb "return" (Fsv. 49) has been a great vexation to scholars; Grundtvig considered this strophe the most difficult of all to reconcile with the tale.

European myth, of a god's beguiling, tricking or forcing a woman into submission (Zeus and Alkmene).

Svipdag on the other hand is no conqueror; in fear and terror he enters upon his mission; buffeted by winds and chilled by cold he comes before the guardian, addressed by him as "outlaw" (*vargr*). He moves in a world where the action and the power belong to the women: his stepmother's curse sends him on his way, his mother's blessing protects him; a dead Christian woman might bring him harm; Menglod opens her door to the wanderer; only female divinities are invoked (*Urðr* and *Skuld*).

The *Skírnismál* paints the splendor and wealth of Freyr through his possessions: a horse and a sword, golden apples and a ring unceasingly begetting wealth.⁵⁰ In Svipdag's poem the bounty is Menglod's while he is bare of belongings and associated with darkness and fog, the grave and the gallows and the monsters of night. Freyr lives in a benign and bustling family group; it is cause for concern that he sits alone in the hall (*Skírn.* 3); he has grown up together with his servant (*Skírn.* 5); the *æsir* and elves ponder his fate (*Skírn.* 7); even his wooing is taken up by another. Svipdag's contacts, on the other hand, transcend his condition, reaching into the kingdom of the dead or the sanctuary of a goddess; the trials and sorrows of his dark voyage Svipdag faces utterly alone.

The role of the sexes differ widely in the poems; it is the man in the tale of Freyr and the woman in that of Menglod who are the still centers while their partners belong to a world of change. Though Freyr and Menglod waste through their longing, fulfillment restores them to their former state: Freyr as before a bright god of the sky, Menglod as before mistress of her golden hall. Gerðr and Svipdag, however, experience a violent transformation of their whole being: Gerðr, her magic fences destroyed, her territory invaded, quickens into new emotion with the repeated assaults of the god, as she might in the consummation of the union. Svipdag, whose very ancestry is transformed in the sight of Menglod,⁵¹ changes from a storm-tossed wanderer into one who has entered, forever, the immutable house of the woman goddess, the eternal byre.

Returning to the scenario of initiation we may remember that the removal of the mask or disguise signifies the end of the ceremonies and the return of the individual to the profane condition. It would, however, be difficult

⁵⁰ Dronke, as in ref. 46, pp. 252—253.

⁵¹ Svipdag initially gave his father's name as *Várkaldr*; before Menglod he calls himself the son of *Sólbiartr* "bright as the sun".

to understand Svipdag's entry into a flame-ringed sanctuary as a return to normal life. For an analogy to the sequence we may have to turn to a "complex" initiation in which a set of preliminary rites prepares one or several chosen beings for the "higher mysteries", the entrance into the secret chamber of a godhead.⁵²

Such a pattern may be noted in the initiatory practices of certain mystery religions. Of the cult of Isis, for instance, we hear that the preliminary rites included a period of seclusion, abstinence from certain foods, an immersion in water from which all life was said to come and initiation in a secret place at sunset; these prepared the candidate for the ultimate mystery within the temple. One surmises that in the sanctuary the death and resurrection of Osiris was enacted.⁵³ In the Phrygian cult of Attis and Cybele the final act of initiation consisted of a mystic union with the goddess. A formula preserved by Clement of Alexandria speaks of the candidates's entrance into the "bridal chamber".⁵⁴

Let us point to what in the story of Svipdag would parallel aspects of the mystery religions. Svipdag is, like the novice of the esoteric rites, a chosen being. Menglod's palace is, like the sanctuary of Isis and Cybele, a place of utmost mysteriousness. Of the resemblance of Menglod with the ancient mother goddesses we have already spoken. The lonely and tortured voyage of Svipdag and his communication with supernatural beings are akin to the voyage of the soul and the communion with divinity sought in the mystic experience. The absence of possessions would ally Svipdag with those who direct themselves towards the laying up of spiritual treasures. When he is face to face with his goddess, and not until then, Svipdag declares his ancestry from "the brightness of the sun"(Fsv.47). The high point of mystic search is often marked by a flash of light, apparent in a description of the mysteries at Eleusis. "At first there are wanderings and laborious circuits ... through the dark ... then before the end, come terrors of every kind ... shivers and trembling ... After this a wonderful light meets the wanderer."⁵⁵

We may summarize that we have found, in the story of Svipdag, the elements of an initiatory sequence leading to admission into the secret

⁵² The stages of a "complex initiation" may also be found in the epic of Parzifal where a young man's initiatory journey ends with his entrance into a sanctuary. See Jessie L. Weston, *From Ritual to Romance*, New York 1957.

⁵³ Harold R. Willoughby, *Pagan Regeneration*, Chicago 1929, pp. 186—192.

⁵⁴ Clement of Alexandria, *Protrepticus ii 14*, quoted by Willoughby, ref. 54 p. 134.

⁵⁵ The words have been ascribed to Plutarch; as quoted by M. Bodkin, *Archetypal Patterns in Poetry*, New York 1958, p. 121.

house of a goddess. This course of events, containing echoes of the rites of puberty initiation, parallels also that of the rites of some mystery religions in which the chosen reenact through their agony and their final union the drama of the resurrection of the god, the son or lover of the great goddess whose cult or priesthood they are about to enter.

This is the pattern within the poem. It lies outside the scope of this paper to determine what tradition of Germanic life could have imparted the impression. It shall here merely be noted that there are some lines of prose and poetry which point to the one time existence of the myth of the great mother goddess and her beloved.

The name Svipdag is also that of mythical kings and heroes.⁵⁶ Kings, as representatives of divinity on earth, are thought to have performed sacral functions.⁵⁷ It is thus not impossible that a priest or a priest-king officiated in the service of the goddess, that he divested himself of his royal splendor to enact in a secret rite the passion and the triumph of the young god.⁵⁸ Modern folk traditions still show a sequence in their spring festivals in which a chosen being suffers attack, humiliation and symbolic death so that the earth may bloom again.⁵⁹

We may now return to the question asked at the beginning of the paper: the nature of the poet's source. We have been able to find a pattern, consistently parallel, to certain ritual sequences. This pattern, once uncovered, does not seem to belong to other Eddic poems, so that we might rule out plagiarism of an Eddic poem. In trying to determine the basic nature, mythical or secular, of the story we may remember that a secular tale lays its emphasis on plot. In the poem of Svipdag the thread of the narration is all but lost (the adventures of the voyage) while that which may be used in ritual: the series of charms and the successful questioning has come to the fore, a weighting of the subject matter which would appear in a mythical or religious narration. If the author had gathered themes and motifs at random we would in all likelihood not be able to discover a consistent ritual pattern. With these points in mind we would favor the view

⁵⁶ A king Svebdeg-Svipdag appears, for instance, in the prologue to Snorri's Edda as son of Sigarr, descendant of Odin and ruler over Germany. Svipdagerus is king of Sweden and Denmark in a tale of Saxo Grammaticus (bk 1).

⁵⁷ Turville-Petre, as in ref. 25, pp. 260—261.

⁵⁸ For the enactment of just such a ceremony see Gertrude Levy, *The Sword from the Rock*, New York 1953, pp. 35 ff.

⁵⁹ In Bohemia for instance a chosen "king" is beaten with branches or wooden sabres and ultimately "beheaded". See Mannhardt, as in ref. 17, pp. 316—368.

that the composer "modernized" a myth and not, as has been assumed by de Vries, that he created myth from a secular story.

I would thus conclude that the borrowings in the lay of Svipdag from older Germanic poems merely affect the surface of the work, while it gives form to a fundamental theme of myth, religion and literature which had been embodied already, centuries earlier, in the tales of Dionysus of whom Plutarch said: "These manifold changes, that Dionysus suffers . . . are called Disappearances and New Births, and the songs sung to him are full of sufferings and wanderings."⁶⁰

Abbreviations

Fsv. = *Fíflsvinnzmál*.

Germ. = *Germania*.

Gg. = *Grógaldr*.

Gylf. = *Gylfaginning*.

Háv. = *Hávamál*.

Skáldskap. = *Skáldskaparmál*.

Skírn. = *Skírnismál*.

Skj. = *Den norsk-islandske skjaldedigtning*, Finnur Jónsson ed. Copenhagen 1912—1915.

SnE. = *Snorra Edda*, edition of Finnur Jónsson, Copenhagen 1931.

Vsp. = *Völuspá*.

Eddic poems are quoted from the edition of G. Neckel, Heidelberg 1914.

⁶⁰ Plutarch, *on the Ei at Delphi*, as quoted by Levy, as in ref. 48, p. 280.

Schwertgriff, dann aber auch die Parierstange mit seiner Unterlage bezeichnet habe. Diese Annahme scheint mir nicht unbedingt notwendig, denn es könnte sich hier durchaus um drei verschiedene Teile handeln, dem Schwertgriff, der *vétrrim* (dazu s. weiter unten 2.) und der *valbost*. Fest steht nur, daß an allen diesen Stellen die Möglichkeit bestehen muß, eine Runeninschrift anzubringen. Auf einen ähnlichen Sachverhalt weist auch die Strophe 9 der Helgaqvida Hiorvardzsonar⁶:

Hringr er í hialti,   hugr er í miðio,
ógn er í oddi,   þeim er eiga getr;
liggr með eggjo   ormr dreyrfáðr,
enn á valbosto   verpr naðr hala.

FALK⁷ bemerkt dazu: „Während hier der Satz *liggr með eggju ormr dreyrfáðr* zweifellos auf die Damaszierung der Klinge anspielt [...], müssen die dazu im Gegensatz stehenden Zeilen *enn á valbostu verpr naðr hala* auf den oberen, mit gravierten Drachenfiguren verzierten Teil des Schwertes bezogen werden.“ Aber diese Stelle besagt nichts anderes, als daß *egg* und *valbost* zwei verschiedene Teile des Schwertes sein müssen, welche die geschilderten Verzierungen aufweisen können. Ein Teil davon, die *egg*, ist die Schwertschneide; sie trägt öfters derartige Verzierungen. Nun gibt es außer Parierstange und Knauf noch einen weiteren Schwertteil, der sich für Inschriften und Verzierungen anbietet — der mittlere Teil der Klinge, mhd. *valz*, welcher oft mit einer „Blutrinne“ versehen ist⁸. Zu Inschriften auf diesem Teil s. das Schwert Konrads von Winterstetten⁹ und Virginal 37, 10: *Só wárn im síne velze mit buochstaben durchgraben quot*¹⁰. Ich halte es für sehr wahrscheinlich, daß sich *valbost* auf diesen Teil bezieht; der blutgefärbte Wurm (*ormr dreyrfáðr*) würde sich um die Schlange winden, welche in der Mitte mit dem Schwanz schlägt. Damit erübrigt sich der Versuch FALKS, etymologische Anknüpfungen im Bereich des Schwertgriffes zu suchen. Er deutet das Wort als „wälschen Überzug [Bast]“ und meint damit den dünnen Überzug, der den Schwertgriff manchmal umgab. Aus diesem Überzug hätten sich später dünne Silber- und Goldplatten entwickelt, die auch Inschriften tragen konnten. Diese Etymolo-

⁶ Ausg. s. Note 4, S. 143.

⁷ Note 5, S. 30.

⁸ S. dazu A. Schulz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesänger, Bd. 2, Osnabrück 1965 (= 1889²), S. 12 f.

⁹ M. Haupt, Das Schwert Konrads von Wintersteten, ZfdA 1, 1841, S. 194.

¹⁰ Deutsches Heldenbuch Bd. 5: Dietrichs Abenteuer, herausgegeben von J. Zupitza, Berlin 1870, S. 7.

gie, welche auch von GERING-SIJMONS¹¹ und zuletzt von JÓHANNESSEN¹² übernommen wurde, ist überaus unwahrscheinlich. Ansprechender ist die Vermutung JAN DE VRIES¹³, der im Anschluß an FINNUR JÓNSSON¹⁴ den ersten Teil des Wortes zu anord. *valr* „der Tote auf dem Schlachtfeld“ stellt; den zweiten Teil läßt er freilich ungedeutet. Ich möchte *-bøst* zur Sippe von anord. *bauta*, *beysta* „schlagen“¹⁵ stellen. Zugrunde liegt idg. **bhāu-/ *bhā-* „schlagen, stoßen“¹⁶ mit verschiedenen Wurzelweiterungen. In *bauta* und *beysta* (< **bhaud-sti-*) ist der erste Teil des Langdiphthongs lautgesetzlich gekürzt. In *-bøst* erscheint dieser Langdiphthong um das halbvokalische Element reduziert, wobei die abgetönte Stufe *ē* vorliegt. Das daraus entstandene germ. *ā* wird durch *u*-Umlaut zu *ó* (*-bøst* ist f. *ō*-Stamm) und vor Konsonantengruppen gekürzt¹⁷ zu *ρ*. Auch die Annahme eines ursprünglichen *au* wäre möglich, welches sich über *ou*¹⁸ zu *o*¹⁹ entwickelt haben könnte. Jedenfalls scheint diese Etymologie lautgesetzlich einwandfrei. Das auf solche Weise gebildete Verbaladjektivum könnte, in Verbindung mit seinem Vorderglied, als Waffenname die Bedeutung „Totschläger“ o. ä. gehabt haben.

2. Die in den Sigrdrífumál gleichfalls erwähnte *vétrím* ist einerseits zu anord. *vætt* „Kampf“²⁰ zu stellen, andererseits mit dem zweiten Glied zu anord. *rim* „Speiler, Leiste“²¹ bzw. „Brett, Latte, Stange“²², idg. **rei-* „ritzen, reißen, schneiden“²³ + **mā-* mit Schwundstufe²⁴ der Wurzel.

¹¹ H. Gering—B. Sijmons, Kommentar zu den Liedern der Edda (Germanistische Bibliothek 7, 3/2), Halle/Saale 1931, S. 44, 210.

¹² A. Jóhannesson, Isländisches etymologisches Wörterbuch, Bern 1956, S. 600 f.

¹³ Altnordisches etymologisches Wörterbuch, Leiden 1962², S. 640.

¹⁴ ANF 33, 1917, S. 191.

¹⁵ De Vries (Note 13), S. 29.

¹⁶ J. Pokorny, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, Bern-München 1959, S. 112.

¹⁷ A. Noreen, Altnordische Grammatik I (Sammlung kurzer Grammatiken germanischer Dialekte 4), Tübingen 1970⁵ (= 1923⁴), S. 111 ff (§ 127).

¹⁸ Noreen (Note 17) S. 52 (§ 55).

¹⁹ Noreen (Note 17) S. 114 (§ 127, Anm. 2).

²⁰ De Vries (Note 13) S. 672.

²¹ De Vries (Note 13) S. 446.

²² W. Baetke, Wörterbuch zur altnordischen Prosaliteratur (SB der Sächs. Akad. d. Wiss. zu Leipzig, Phil.-hist. Kl. 111/2), Berlin 1968, S. 502.

²³ Pokorny (Note 16) S. 857 ff; nicht zu idg. *rem-* „ruhen, sich aufstützen; stützen“ (S. 864) nach dem von Pokorny übernommenen Vorschlag *Wißmanns*; s. auch de Vries (Note 13) S. 446.

²⁴ W. Meid, Wortbildungslehre (H. Krahe, Germanische Sprachwissenschaft Bd. 3, Sammlung Götschen 1218), Berlin 1967, S. 123 f.

FALK²⁵ faßt *vétrim* als „ein an die Parierstange angrenzender Teil des Gefäßes“ auf und übersetzt dieses Wort mit „deckelförmige Leiste“ — diese Ansicht wird durch die Etymologie widerlegt. Welcher Teil des Schwertes gemeint ist, bleibt allerdings ungewiß. Zwar kommt dieses Wort noch in zwei skaldischen Kenningar und in der Kormakssaga vor, doch der Text erlaubt keine genauere Bestimmung des Schwertteiles. Die oben zitierte Strophe 6 der *Sigrdrífumál* läßt jedenfalls erkennen, daß auch auf der *vétrim* Runen eingeritzt werden können. Doch es erscheint mir auch möglich, daß hier sowohl *vétrim* als auch *valþost* als Bezeichnung von zwei verschiedenen Arten von Schwertern gebraucht werden, wobei jeweils auf dem Schwertgriff eine Runeninschrift angebracht werden müsse, um den Sieg zu erlangen. Der dritte Vers dieser Strophe würde dann zwei Schwertarten nennen — welche es sind, läßt sich nicht sagen; man könnte an ein Lang- und ein Kurzschwert denken. Auf Grund der Etymologie wäre zu vermuten, daß *valþost* eher eine Angriffswaffe, *vétrim* hingegen eine Verteidigungswaffe sein könnte, doch bleibt eine solche Vermutung natürlich unsicher.

3. *valþost* wird auch in einer Strophe der *Lausavísur* des Skalden Egil Skallagrímsson genannt. Ich zitiere diese Strophe nach der Ausgabe von FINNUR JÓNSSON²⁶ (der Text der Ausgabe von ERNST ALBIN KOCK²⁷ ist für diese Strophe gleich) und rechts daneben die Abweichungen in der Ausgabe der *Egilssaga* von NORDAL²⁸:

*Borðumk einn við átta,
 en við ellifu tysvar,
 svá fingum val vargi,   þengum
 varðk einn bani þeira;
 skiptumk hart af heiptum   skiptumsk
 hlífar skelfiknífum;
 létk af emblu aski   Emblu
 eld valbasta kastat.*

In der Übersetzung von JÓNSSON²⁹: „Ich kämpfte allein mit acht, aber zweimal mit elf; ich wurde allein ihr töter; so gab ich dem wolfe die gefallenen. Hartnäckig und mit bitterkeit tauschten wir hiebe aus mit den

²⁵ Waffenkunde (Note 5) S. 28 f.

²⁶ *Skjaldedigtning* (Note 3) B 1, S. 51 (Str. 40).

²⁷ *Skaldediktningin* (Note 3) Bd. 1, S. 32.

²⁸ *Egils saga Skalla-Grímssonar* (*Íslenzk Fornrit* 2), Reykjavík 1955² (= 1933¹).

²⁹ *Egils saga Skallagrímssonar* (*Altnordische Textbibliothek* 3), Halle 1894, S. 261 f.

schwertern; ich warf [...]“. JÓNSSON bemerkt dazu weiters: „Der schluss der strophe ist unverständlich.“ In seiner Ausgabe der Skaldengedichte³⁰ übersetzt er zweifelnd „ich warf das Schwert aus der Hand“ („... jeg kastede sværdet (?) ud av händen?“). *embla askr* sollte danach „Hand“ bedeuten. Dagegen wendet sich ERNST ALBIN KOCK³¹, der vermutet, daß das heidnische *Emblu Askr* ungefähr das gleiche wie das christliche Evas Adam bedeute, eine scherzhafte („skämtsam“) Bezeichnung für „Mann“. Er ersetzt *af* durch *of* und umschreibt *láta valbasta eld kastat of Emblu Askr* mit *láta sverðs geisla standa* (oder *mækis eggjar blíkja*) *of manni*. Die noch unwahrscheinlichere Deutung von FINNBOGASON³² (*Embla* als „Hand“, da die erste Frau kein anderes Gefäß zur Verfügung hatte), tadelt mit Recht SIGURÐUR NORDAL³³ — doch auch seine Erklärung kann nicht restlos überzeugen (Entstellung aus *erमार askr*, Kenning für „Hände“, vgl. Skáldskaparmál Kap. 71). Wichtig ist hingegen in diesem Zusammenhang der Hinweis auf *Vǫlospá* 17, wo *Asc oc Embla*³⁴ als erstes Menschenpaar erscheint. Hinter diesen beiden Namen verbirgt sich die Bezeichnung der beiden Feuerhölzer³⁵; das Feuerbohren kann hier als heilige Handlung, aus der die Menschen ihren Ursprung nahmen, verstanden werden. Die Stelle in Egils *Lausavísa* könnte daher die Bedeutung „heiliges Feuer“ tragen, und das „heilige Feuer“, welches die Schwerter schlagen, sind natürlich die Funken, die durch den Aufprall der Schwerter entstehen. Egil versuchte wohl durch diese Umschreibung die besondere Intensität des Schwertkampfes darzustellen. Ich übersetze daher: „Ich warf das Schwertfeuer (*eld valbasta*) von Ask und Embla [auf meine Gegner]“.

³⁰ S. Note 26.

³¹ *Notationes Norroenæ* Bd. 1 (Lunds Universitets Årsskrift. N.F. Avd. 1. Bd. 19, Nr. 8), Lund-Leipzig 1924, S. 28 (§ 245).

³² *Skírnir* 1925, S. 165 (zit. nach *Nordal*, s. Note 28).

³³ S. Note 28.

³⁴ Vgl. dazu den zweiten Band des Kommentars von *Gering—Sijmons* (Note 11), Halle/Saale 1927, S. 21.

³⁵ Allgemein vgl. *A. Kuhn*, Die Herabkunft des Feuers und des Göttertrankes, Darmstadt 1968³ (= Gütersloh 1886²), und *H. Freudenthal*, Das Feuer im deutschen Glauben und Brauch, 1931 (v.a. über das Notfeuer). S. weiters *J. de Vries*, Altgermanische Religionsgeschichte (Grundriß der germanischen Philologie 12) Bd. 1, Berlin 1970³ (= 1956²), S. 120 (§ 84) über das Bohren des sakralen Feuers als Darstellung auf dem Kivik-Grab und Bd. 2, S. 371 f. (§ 578) zu *Vǫlospá* 17.

JOSEPH HARRIS

Qgmundar þátr dytts ok Gunnars helmings
Unity and Literary Relations

The story preserved in chapters 275—78 of *Óláfs saga Tryggvasonar in mesta* in *Flateyjarbók* is a single þátr, “novella” or “short story,” about two heroes whose names form the traditional title: *Qgmundar þátr dytts ok Gunnars helmings*, or in short title: *Qgmundar þátr*.¹

The story opens in Iceland with the family relations of the hero of the story's first half, a handsome young man named Qgmundr Hrafnsson. Qgmundr bought a ship and sailed to Norway with an inexperienced crew of Icelanders; against the advice of the Norwegian pilots, Qgmundr refused to lay by and insisted on continuing his approach to shore, though night had fallen, with the result that they struck and sank a longship belonging to Hallvarðr, a powerful favorite of Jarl Hákon, then ruler of Norway. After negotiations for compensation failed, Hallvarðr took personal revenge in the form of a severe blow with the blunt side of his axe. Qgmundr, slowly recovering through the winter, acquired the mocking nickname *dyttr* (“dint”). His kinsman Vigfúss Víga-Glúmsson, a retainer of Jarl Hákon's, had tried to persuade Qgmundr to pay compensation; but now he eggs Qgmundr to violent revenge, but without success, and Vigfúss himself tries in vain to assault Hallvarðr.

Qgmundr sails home next summer and consistently acts like a man whose voyage has enhanced his reputation though his relative Glúmr is increasingly angered at the dishonor Qgmundr has brought on the family and at last dismisses the young man from his home. Two years later, in the reign of Óláfr Tryggvason, Qgmundr voyages again to Norway, and this time he kills Hallvarðr, having first exchanged cloaks with a man named Gunnarr helmigr. When Qgmundr escapes and returns to Iceland, suspicion of the killing falls on Gunnarr who flees to Sweden where he obtains asylum at a temple of Freyr though it is the

¹ *Flateyjarbók* ..., ed. G. Vigfússon and C. R. Unger (Christiania, 1860—68), I, 332—39. The þátr is cited in the edition of Jónas Kristjánsson (below).

priestess, Freyr's "wife," and not the god-idol itself who finds Gunnarr pleasing. Tension rises between Freyr and Gunnarr, but when the time of the winter processions arrives, the Norwegian accompanies the god and his entourage. Gunnarr and Freyr finally come to blows, and with the help of thoughts of the True Faith and of King Óláfr, Gunnarr banishes the demon that had dwelt in the wooden idol. Gunnarr now dons Freyr's clothing and plays his role hoodwinking the heathen Swedes.

When news of this newly vigorous "Freyr" comes to King Óláfr Tryggvason, he suspects that Gunnarr may be involved and sends Gunnarr's brother Sigurðr to fetch him home with a promise of reconciliation. The brothers and the priestess escape with a large treasure and are welcomed home to Óláfr's court where the woman is received into the Christian Church, and they kept the Faith ever after.

Ogmundar þáttir is in some ways one of the most interesting of the þættir but is little known except as a document for the reconstruction of pagan Germanic religion. The typical treatment of the þáttir ignores Ogmundur and all events except Gunnarr's dealings with Freyr and Freyr's "wife" and uses the story to verify and flesh out the famous allusions of Tacitus and Adam of Bremen or other fragments of the reconstructed mosaic of Vanir worship.² Occasionally the point of view has been more specifically an attempt to show through Gunnarr's impersonation of Freyr that priests played the role of the peripatetic vegetation deities in Scandinavia or to support the hypothesis of a cult drama of sacred marriage.³

² Some examples among many: G. Turville-Petre, *Myth and Religion of the North: the Religion of Ancient Scandinavia* (New York, 1964), pp. 169, 170, 247; Jan de Vries, *Altgermanische Religionsgeschichte*, 2nd rev. ed. (Berlin, 1956—57), II, 473; Nils Lid, "Gudar og gudedyrking," in *Religionshistorie*, ed. N. Lid, Nordisk kultur 24 (Oslo, 1942), p. 112; Peter Gelling and Hilda R. Ellis Davidson, *The Chariot of the Sun and other Rites and Symbols of the Northern Bronze Age* (New York and London, 1969), p. 162; Hilda R. Ellis Davidson, *Scandinavian Mythology* (New York and London, 1969), p. 83.

³ For example: Krappe (cited below); de Vries, *Religionsgeschichte*, II, 192 (with references); Lid, pp. 101—02; Karl Helm, "Die Entwicklung der germanischen Religion," in *Germanische Wiedererstehung*, ed. Hermann Nollau (Heidelberg, 1926), p. 369 (repeated by Danckert, cited below, p. 164). Perhaps this is the place to remark that not only has the literary character of *Ogmundar þáttir* been obscured by such partial treatments, but as a document of Germanic religion the story has been much mishandled through partial and erroneous summaries (notable in Lid, Krappe, Helm, and Danckert) and a tendency to mix analyses and hypotheses with the objective account of the text.

Mainly the property, then, of folklorists and historians of Germanic religion, *Qgmundar þátr* has been noticed by literary historians and critics only in the context of literary relations, and such notices have consistently treated the þátr as deeply divided, in fact as two separable stories. However, there are some notable differences of nuance among these uniformly patronizing judgments. Finnur Jónsson treated “Qgmundar þátr” and “Gunnars þátr” as two independent tales, the first dating from before Snorri’s time, while “to it is joined in *Flateyjarbók* the legendary, but amusing tale about ... Gunnarr ... which is certainly a later invention,” and Eugen Mogk roundly declared: “der Gunnars þátr helmings, den die Ftb. an ihn [i.e. to “Qgmundar þátr”] anknüpft, hat nichts mit ihm zu thun.”⁴ Björn M. Ólsen agrees that “Gunnars þátr” has been joined to “Qgmundar þátr” with a “thin thread,” the incident of the exchange of cloaks, but doubts that the juncture occurred late. Because the story of Qgmundr would “cut too short” (*snubbóttur*) if that of Gunnarr did not follow, Ólsen concludes: “Doubtless ancient oral tradition lies at the base here, and there appears to be nothing to oppose the idea that the oral tradition put these two stories together from the beginning.”⁵ Jónas Kristjánsson regards the þátr as “in fact two stories” loosely linked together, “Gunnars þátr” having been added to “Qgmundar þátr” in the original *written* version, the work of the “author”; and he agrees with Ólsen’s critical analysis without agreeing with his conclusions about oral tradition: “On the edges of the *þættir* [i.e. the two parts of the story] the material is weakest, and it is unlikely that such a weak thread will have been sustained long in oral preservation.”⁶

Ólsen’s position contains the contradiction that while the two parts are recognized as distinct stories, they are supposed to have belonged together

⁴ *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie*, 2nd ed., II (Copenhagen, 1923), 543; *Geschichte der norwegisch-isländischen Literatur*, 2nd ed. (Strassburg, 1904), p. 217. Guðni Jónsson, *Íslendinga sögur* 8 (Reykjavík, 1947), p. viii agrees; similarly Jan de Vries, *Altnordische Literaturgeschichte*, 2nd rev. ed., II (Berlin, 1967), 430: “Der zweite Teil des þátr ist eine selbständige Geschichte ... Die Verbindung der beiden Teile ist sehr schwach ... Man muss wohl annehmen, dass erst der Verfasser des þátr diese beiden Geschichten miteinander verbunden hat.” Partial translations of the þátr have also contributed to the impression of disunity (e.g. *Scandinavian Folk-Lore*, selected and transl. William A. Cragie [London, 1896], pp. 26—32; Régis Boyer, *Trois sagas islandaises du XIIIe siècle et un “thátr”* [Paris, 1964], pp. 145—48).

⁵ “Um Íslendingasögur,” *Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmennta að fornu og nýju*, VI: 5 (Reykjavík, 1937—39), 413—14.

⁶ *Eyfirðinga sögur*, Íslenzk fornrit 9 (Reykjavík, 1956), pp. LV—LVI.

in oral tradition “from the beginning,” and Jónas Kristjánsson’s formulation is to be preferred, though speculations about what kind of story (or combination of stories) can persevere in oral tradition is unsupported. I think there can be no doubt that in *Ogmundar þátr* we are dealing with two *originally*—in a strict sense—separate bodies of story material. Just to point out the obvious: if the materials can be considered to have a historical base, it is clear that no genealogical or other personal links are supplied or can easily be imagined to account for the fusion. However, the fictional element clearly dominates whatever traces of history may be present, and the materials of the two parts stem from different realms of fiction, the first half being composed of motifs and characters drawn from Icelandic life and, as will emerge from a discussion of the story’s literary relations, of typically Icelandic themes. No single source for the first half is known though it appears to have derived information from at least one extant saga.

The second part has a very different kind of source which has been studied by Helga Reuschel in an article containing a number of valid insights into the basic nature of the story but mainly intended as a caveat against naive faith in the story of Gunnarr helmingr as a document of Germanic religion.⁷ The core of Reuschel’s article is her argument that Gunnarr’s story is an analogue and ultimately a derivative of an international tale, the earliest extant version of which is told in antiquity of the circumstances leading to the birth of Alexander the Great—a story which remained popular in various forms through the Middle Ages and which Reuschel calls the “Trug des Nektanebos.” This dependence on international narrative material, it is asserted, partially invalidates the þátr as a source of knowledge about Germanic religion.

It is well known that there is no accepted way to quantify “analogousness,” and where one man sees an analogy demanding genetic connections, another sees polygenesis. In fact, A. H. Krappe had previously drawn the conclusion from similar comparative material that both certain ancient Mediterranean stories and the Scandinavian tale were “myths” based on similar fertility rites.⁸ Jónas Kristjánsson points out apropos of Reuschel’s analogues that “in one respect all those ancient stories . . . are distinct from ‘Gunnars þátr’: there the woman herself is taken in; she thinks that she is having intercourse with the god and will bear him a child.”⁹ This is

⁷ “Der Göttertrug im Gunnarsþátr helmings,” *ZDA* 71 (1934), 155—56.

⁸ La Légende de Gunnar Half,” *APS* 3 (1928—29), 226—33. Reuschel unaccountably ignores Krappe’s contribution.

⁹ *ÍF* 9: LXIII.

a very basic difference, and in some ways the classical parallels cited by Krappe are closer than Reuschel's. However, none of these parallels compels the assumption of a genetic connection, and Krappe's explanation from a common ritual ought not to be entirely ruled out though I finally must agree again with Jónas Kristjánsson's formulation of the literary-historical implications of Reuschel's parallels: none of these tales could have been the pattern for Gunnarr's adventures, but that pattern must have developed out of some now irretrievably lost southern tale similar to the "Trug des Nektanebos".

Reuschel rightly qualifies the reliability of Gunnarr's story as a religious document by showing that its Christian spirit places it among the typical conversion tales that clustered around the figure of Óláfr Tryggvason and that some of its motifs are very common. However, she also insists that the ironic and satirical *tone* of the story sets it off from other saga material, that the attitude manifested toward pagan religion is "sagafremd". These pronouncements on the tone form an introduction to and support for the derivation of Gunnarr's tale ultimately from southern tales of the "Nektanebos" type, and the implication is that the tone was borrowed along with the story material. Reuschel's characterization of the satirical tone of the tale and her comparison to Enlightenment attitudes toward established religion (a comparison also made by Krappe) are apt, but she is in error in seeing this *þáttr* as unique or "un-Scandinavian" in this respect.¹⁰ *Volsa þáttr*, for example, is a masterpiece of Christian satire, like Gunnarr's tale late and shot through with irony yet preserving genuine vestiges of pre-Christian cult; and at a lower literary level we find a somewhat similar attitude toward the gods in *Rognvalds þáttr ok Rauðs*, *Sveins þáttr ok Finns*, and *Friðþjófs saga*.¹¹ Nor is a similar ironic and comic sense missing from *Gylfaginning*, *Ynglinga saga*, and Saxo, and wherever the Christian euhemeristic-demonistic attitude to pagan gods is found in secure possession of the field such a tone is to be expected—compare the treatment of the Moslem "gods" in the *chansons de geste*. It is true, as Reuschel asserts, that *Qgmundar þáttr* is light in tone relative to saga-length works and therefore comparable to fabliaux and other short European genres in their relation to romances, chronicles, and so on, but this is true of *þættir* in general and cannot be used to set *Qgmundar þáttr* apart.¹² Finally,

¹⁰ Esp. pp. 158—63.

¹¹ *Flateyjarbók*, II, 331—36; I, 288—99; I, 387—93; *Die Friðþjófs saga ...*, ed. G. Wenz (Halle, 1914).

¹² Cf. Anthony Faulkes, ed., *Two Icelandic Stories* (London, n.d. [1969]), pp. 3—4.

literary history shows, I believe, that tone is a very mutable factor in borrowing, that form—in this case a story-pattern—is much more readily preserved in borrowing than spirit.

Unity

Thus the sources and tones of the two parts of *Ogmundar þáttur* are obviously disparate. And while such heterogeneity is common in the saga literature—*Víga-Glúms saga* is a case in point—it is easy to see why scholars have, in the case of *Ogmundar þáttur*, spoken of two stories loosely joined rather than of a single saga or *þáttur* with interpolations. An important fact has been overlooked, however, in the persistent search for genesis of materials and discussion of the mode of earliest development: whatever the ultimate origins of its constituent materials and whenever the artistic combination of materials was made (and in whatever mode: oral, literary, or some mediating condition), the modern reader is presented with the fact of an artistically successful, coherent novella, indeed one of the most interesting of its kind. At some point an “author” of skill and discernment composed the work as it has come down to us, and a literary critic is obliged to reconsider the *þáttur* in terms of “unity” and to counteract the divisive emphasis of a received opinion formulated by historians whose point of view was so firmly diachronic that they failed to notice the synchronic fact of the integral work of art before them.

Unity is a slippery concept, and in a recent article Arthur K. Moore has attacked as unrigorous many of the unity studies that litter the landscape of medieval studies.¹³ Medieval works often seem to lack classical unity; consequently where literary quality is intuitively experienced as high, critics have attempted to discover underlying non-Aristotelian principles of unity. The search has, I believe, widened our knowledge even if “unity” has sometimes come to mean almost any literary excellence; some modes of unity in medieval works, for example, have been shown to depend more upon typological correspondences and other kinds of significant juxtapositions than on the primitive biographical patterns a modern reader may expect of “early” literature.

In the case of *Ogmundar þáttur*, I will try to demonstrate a unity at the

¹³ “Medieval English Literature and the Question of Unity,” *MP* 65 (1968), 285—300.

level of plot, structure, and theme even though in some sense the story's bipartite nature remains obvious—a trait it shares with diverse medieval works including most notably *Beowulf* and certain sagas to be discussed. Moore cites two principles for demonstrations of unity that should be mentioned here: the mode of existence of a work (orally composed, written for oral delivery, for silent reading, etc.) is relevant to standards of unity; and interpretations of the unity of a work draw strength from relevant parallels in literature and other cultural products. The former, while undoubtedly true, is difficult or impossible to apply to *Qgmundar þáttr* in the face of so much uncertainty about the production and performance of the saga literature; however, I shall attempt to apply the latter principle in support of my reading of the þáttr.

It will be clear from the summary above that *Qgmundar þáttr* is plotted as a continuous causal sequence, each incident in the chain of events being derivable from those that precede even though the line of action does not follow a single man. The heroes of the two parts actually meet, however, and in the brilliant scene of the exchange of cloaks the “mantle of hero” is literally passed from Qgmundr to Gunnarr. Qgmundr is never formally declared “out of the saga,” and the action takes place in a temporal continuum though the author suspends narrative time as he finishes his account of the events of the first part, then turns back to the point of suspension, emphasizing the continuity of the main thread of action:

... en Qgmundr hjó hann þegar banahogg ... kómu aptr til Íslands ok tóku Eyjafjörð ... Var Qgmundr þá með Glúmi um vetrinn í góðu yfirlæti. En nú er þar til at taka, at þá er mǫnnum Hallvarðar þótti seinkask innkváma hans, gengu þeir út ok fundu hann liggja dauðan í blóði sínu (p. 111).

Björn M. Ólsen stated that “nowhere else [other than the exchange of cloaks] do they [the two parts of the story or the two stories] extend over into each other, but rather the one tale begins where the other ends”.¹⁴ I must object that not only does the “second tale” begin before the first is ended (with the exchange of cloaks) or the first extend well into the second, but the author is at pains to resume the main action exactly where it was left. In fact no clear division between the parts can be drawn because of

¹⁴ Pp. 413–14.

the artistic success of the joining, the perfectly fashioned narrative continuity.

Moreover, the author brings in Ogmundur again at the end of the þáttur in a reference which is so closely woven into the fabric of the narrative that it must be treated as "original" in an artistic sense:

[King Óláfr sends Sigurðr with a pardon for Gunnarr:] "... vil ek gefa honum upp reidi mína, ef hann vill audveldliga koma á minn fund, því at ek veit nú, at Ogmundur dyttir hefir drepit Hallvard, en eigi Gunnarr" (p. 115).

Thus the hero of the first half is mentioned in a passage deeply organic to the narrative at the end of the story; similarly the king of the second half is invoked at the beginning of the whole þáttur: "Í þenna tíma váru margir menn ok gofgir á Íslandi, þeir er í frændsemistölu váru við Ólaf konung Tryggvason. Einn af þeim var Víga-Glúmr ..." (p. 101). This opening, informal because adapted to its context in *Óláfs saga*, orients the þáttur to the spokesman for the ethically correct in the second part even though the story begins three years before he became king. Its significance is not as an anachronism but as an authorial device to unify the novella; in addition the opening reference to kinship with King Óláfr invests Glúmr with some of the king's authority.

Structural unity is more difficult to demonstrate briefly; by this term I mean that there is a single canonical, genre-determined structural pattern underlying the plot of *Ogmundar þáttur*. I have argued elsewhere that this simple pattern, comprising six parts (Introduction, Journey In, Alienation, Reconciliation, Journey Out, Conclusion), can be distinguished more or less convincingly as a generic common denominator of some thirty other þættir.¹⁵ A typical story of this type tells how an Icelander voyages to Norway, experiences some kind of estrangement from the king and is reconciled with him, often through the aid of mediators; his voyage home and a conclusion follow. In one subgroup, the generic structural pattern persists in spite of a shift in the persons who fill the "slots", a shift of dramatic personae, and *Ogmundar þáttur* belongs to this subgroup. This can perhaps be visualized most compactly by comparing the outlines of three þættir:

¹⁵ "Genre and Narrative Structure in Some Íslendinga þættir," *SS* 44 (1972), 1—27.

	<i>Þorsteins þáttr forvitna</i>	<i>Þorgríms þáttr Hallasonar</i>	<i>Ögmundar þáttr</i>	
Introduction:	Þorsteinn	Þorgrímr (also Kolgrímr and others)	Ögmundr	} Part I
Journey In:	to Norway	to Norway	to Norway	
Alienation:	Haraldr harðráði/ Þorsteinn	Kálfr Árnason/ Þorgrímr	Jarl Hákon/ Ögmundr (mediator: Vigfúss)	
Reconcilia- tion:	Haraldr harðráði/ Þorsteinn	King Magnús/ Kolgrímr	King Óláfr/ Gunnarr (mediator: Sigurðr)	} Part II
Journey Out:	to Iceland	to Iceland	[missing]	
Conclusion:	prosperity and fate	prosperity and fate	wedding and future	

The structural variant found in *Ögmundar þáttr* is quite similar to that of *Þorgríms þáttr*; there the titular hero dies and is replaced as protagonist midway through the tale, and the hero is estranged from Kálfr Árnason, the usurping substitute king, but reconciled with the true king Magnús Ólafsson. The comparative outlines make it clear that the author of *Ögmundar þáttr* has managed to impose the generic structure on heterogeneous materials, or to take a more organic view, has selected constituent materials that were compatible with an overall schema that is genre-bound: the inherent logic of the bipartite Alienation/Reconciliation structure answered nicely to the original natural divisions of the *Stoff*, but these dichotomies have been subsumed in the larger unity. In addition the two parts of the plot bear some obvious similarities. In both a young man offends a Norwegian ruler and suffers for this in spite of the efforts of a kinsman: Ögmundr/Hákon/Vigfúss—Gunnarr/Óláfr/Sigurðr. Thus both parts have a cast of characters comparable to the generic pattern but have been integrated as one Alienation/Reconciliation structure.

The third and most significant level of unity, the thematic, will have emerged at least partially from my summary. Both heroes begin by

violating ideals of right action; in both parts the older or more responsible relative acts as spokesman for a conventional ethic which is represented definitively in the person of the ruler.

Ogmundr begins to demonstrate his self-will from the time he decides to go abroad with the lukewarm support of Glúmr, and his rashness and blind arrogance are confirmed in the succeeding episodes. First he overrides experienced advice in sailing in to the coast by night; and when some of his men blame him for the resulting accident, Ogmundr returns the callous reply "that everyone must look out for himself".¹⁶ Jarl Hákon recognizes that only *snápar* ("bumpkins") would have sailed so recklessly, but Vigfúss, who contrary to Ogmundr's dictum will consistently try to guard the interests of his kinsman, raises the possibility of compensation. The Jarl agrees but implies that such fools will not be willing to meet the high penalty he will set for the insult, and as predicted Ogmundr returns an arrogant "no" to Vigfúss' good advice that he settle with the Jarl. Hallvarðr himself now comes to Ogmundr and offers a second chance at peaceful settlement, but Ogmundr's self-satisfied replies elicit the hammer blow, and there follow the long recovery, the disgrace, and the mocking nickname of *dyttr* "blow, dint".

The relationship between Vigfúss and Ogmundr is now shifted to a new key. Vigfúss had spoken for a respectable and peaceful settlement of what was, after all, an accident, while Ogmundr's proud overbearing showed how little he valued another's honor and how intoxicated was his estimation of his own strength; but after Hallvarðr's dishonor-dealing blow, Vigfúss whets Ogmundr to revenge, to wipe clean the blotched escutcheon of their family, and charges him with cowardice. Ogmundr now returns what appear to be temporizing and sophistical answers claiming his shame is no greater than Hallvarðr's and refusing to take action. Again Vigfúss has spoken for the prevailing ethic, and Ogmundr has again, though in a different way, demonstrated his false conception of honor. In addition there has been an ironic and apparently craven reversal of Ogmundr's dictum that everyone should look out for himself: the chief reason for forgoing revenge, he says in speeches to Vigfúss and Glúmr, is the danger to his kinsman Vigfúss.

Having returned to Iceland, Ogmundr retains his self-important personality, acting as if he had garnered honor and not dishonor by his voyage; Glúmr is increasingly dissatisfied with him and at last censures

¹⁶ P. 103: "Ogmundr svaradi, at hvárir urdu sín at geyma." Variant: "Ogmundr segir, at þar yrði hvárir at gæta sín, er komnir væri."

him directly for the disgrace he has brought on their house. With his second voyage and revenge, however, Ógmundur earns Glúmr's approval, and the long delay and even the temporizing speech to Vigfúss now appear in a new light.

Gunnarr also begins as an apparently frivolous character though his personality is sketched more briefly. As the result of the exchange of cloaks, he becomes deeply implicated in the slaying of Hallvarðr, first through the loan of his garment and then through his refusal to expose Ógmundur. His words clearly imply his support of Ógmundur,¹⁷ and his refusal to divulge what he knows about the slaying, his outlawry and flight to the wilderness proceed from his gratitude to the Icelander—and all for a particolored cloak! King Óláfr's surprise upon hearing of the slaying evidently implies that the king did not think Gunnarr had such a deed in him: "Konungr svarar: 'Hann mynda ek eigi í heldra lagi til kjósa ...'" (p. 111); and his suspicion that Gunnarr is behind the vigorous Swedish "Freyr" bespeaks the king's estimate of the lightness of his character: he would trust such a *Schwank* to Gunnarr but not a hard-minded killing.

Other characteristics shared by the two heroes are their nicknames and their taste in clothing. The páttir had clearly explained Ógmundur's nickname (p. 106), and when the heroes meet their nicknames are carefully juxtaposed to help create an association between the two:

Heklumadrinn gekk ofan á bryggjurnar ok spurði, hverr fyrir bátinum réði. Ógmundur sagði til sín. Bøjarmadrinn mælti: "Ert þú Ógmundur dyttr?" "Kalla svá sumir menn," segir hann, "eða hvat heitir þú?" Hann svarar: "Ek heiti Gunnarr helmingr; en ek em því svá kalladr, at mér þykkir gaman at hafa háflit klæði" (p. 109).

There is more than accidental affinity between these two men whose nicknames apparently convey a sense of their low esteem by society at large, for nicknames bear a considerable burden of characterization in the saga literature, and the names here as so frequently are *sannnøfn* or "true names".¹⁸

¹⁷ P. 110: "'Gef þú manna heilstr,' segir Gunnarr, 'ok vilda ek geta launat þér þessa gjöf; en heklu þessa skaltu fyrst hafa; má vera, at þér verði at henni gagn.'"

¹⁸ The nickname *dýttr* is found elsewhere and clearly means "blow" (OE *dynt*, NE *dint*). E. H. Lind, *Norsk-isländska personbinamn från medeltiden* (Uppsala, 1921), s.v. *dynt* connects it also with New Norwegian *dynt* "conceited, lazy, affected person" and suggests it may have some of these overtones; *helmingr* is attested only here as a nickname. But E. H. Lind, *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn*

Both parts of the story, then, may be said to deal with the theme of identity and to portray developing characters whose allegiance to ethical

frán medeltiden (Uppsala, 1905—15), s.v. *Helmingr* instances it once as an Icelandic proper name (in one attestation perhaps taken for a nickname: “Thorstanus helmingr”). The derogatory sense of *helmingr* is obviously less secure than that of *dyttr*, depending on the parallel with *dyttr*, the whole context as here interpreted, the generally unflattering associations of the idea “half,” and especially the fact that very many nicknames are derogatory (e.g. *hrúga*); but see further *tvískiptingr*, etc. in n. 21 below. Nicknames are one of the most common characterizing devices in the saga literature and in this, of course, reflected real life; cf. Finnur Jónsson, *Tilnavne i den islandske oldlitteratur* (Copenhagen, 1908) or in *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie*, 1907, pp. 162—369. Some passages which parallel the quoted exchange of Ogmundr and Gunnarr are:

... Grettir gekk fyrir konunginn ok kvaddi hann vel. Konungr leit við honum ok mælti: “Ertu Grettir inn sterki?” Hann svarar: “Kalladr hefi ek svá verit . . .” (*Grettis saga*, ch. 39; *ÍF* 7: 132).

Konungr svaradi: “Ertu kalladr Gjafa-Refr?” Hann svaradi: “Þegit hefi ek gjafir at mönnum ok þó enn gefit stundum” (*Gautreks saga*, ch. 10; ed. Wilhelm Ranisch, Palaestra XI [Berlin, 1900]).

Especially interesting is *Hróa þáttur* (*Flat.* II, 73—80) where the hero's changing fortunes are mirrored in his nicknames (spelling altered):

“Hverr ertu?” “Hrói heitir ek,” segir hann. Konungr spurdi, “Ertu ófara-Hrói?” Hann svarar, “Annars væri mér meir þörf af ydr at þiggja en slík skjótyrði” . . . Var hann þá kalladr Hrói hinn audgi edr Hrói hinn þrúdi . . . “Hverr ertu?” “Ek heiti Hrói,” segir hann. “Ertu Hrói hinn heimski?” segir hon. Hann svarar, “Ek ætla þat nú vera ærit mikit sann-nefni, en átt hefi ek æðri nōfn fyrr; edr hvert er þitt nafn?” . . . ok var hann nú kalladr Hrói hinn spaki.

In this connection note that *dyttr* and *helmingr* also have a possible *in bono* interpretation: a “dint” is received but later also given; “half” is unflattering, but in poetry the word can mean “a host, an army.” Hallvarðr also has a nickname, and the þáttur characterizes him as a formidable opponent partly by explaining it:

“Hann er nú kalladr Hallvarðr háls, því at hann var í Jómsvíkingabardaga í fyrra vetr með Hákonu jarli ok fekk þar sár mikit á hálsinn fyrir aptan eyrat, ok berr hann síðan hallt hofudit” (p. 111).

(A closely comparable nickname is attached to the historical Erlingr Kyrpinga-Ormsson in *Orkneyinga saga* [*ÍF* 34: 225]:

Erlingr fekk þar sár mikit á hálsinn við herðarnar, er hann hljóp upp í drómundinn. Þat greri svá illa, at hann bar jafnan hallt hofudit síðan; var hann skakkr kalladr.

Erlingr skakkr had a brother *Ogmundr drengr*, and there are narrative similarities with the motifs of the feud in *Orkneyinga saga*, ch. 61 involving Hávarðr, Brynjólfr, and *Hallvarðr*. Presumably accident and a shared stylistic grammar account for these similarities.)

norms is vindicated in the end. Qgmundr's divided ancestry includes his father Hrafn, a former slave of Glúmr's family, and a free-born mother related to Glúmr; thus the identity crisis in Qgmundr's case is formulated as the question whether he belongs to the noble or the ignoble line. Glúmr, whose judgments reflect the conservative ethos of the first part of the *pátttr*, cautions Qgmundr before his first voyage to seek honor above wealth:

“... nú þœtti mér miklu skipta, at þú fengir heldr af fōrinni sœmd ok mannvirding en mikit fé, ef eigi er hvárstveggja kostr” (p. 102).

But the result of the voyage is Qgmundr's *dishonor* with *increase* of wealth (“he had made great profits on this trip”), and this mean ability to make money links Qgmundr to his freedman father, a “rich man” (p. 101). When Glúmr finally banishes Qgmundr from his sight, the young man moves in with his father—an action with obvious symbolic significance.¹⁹

In his reproaches to Qgmundr, Vigfúss clearly articulates the dangerous ambiguity of Qgmundr's heritage:

“... ætla ek þér heldr ganga til þess hugleysi en varhygd, ok er illt at fylgja þeim manni, er hera hjarta hefir í brjósti; er þat ok líkast, at þér bregði meir í þræla ættina en Þveræinga” (p. 107).²⁰

¹⁹ Relatively little social value was placed on a freedman, and in the literature they tend to have the unaristocratic traits of wealth through money saved (rather than inherited) and lack of courage; freedmen were often presented as trying to marry into the established families, and if they were successful the woman was said to be *gipt til penninga* “married for money” like Qgmundr's mother in the *Vatnshyrna* text. For example, in *Valla-Ljóts saga*, ch. 1 (*ÍF* 9: 234—36), Torfi, a rich man of undistinguished family asks for the hand of a widowed aristocrat, promising to make up for the social difference with money. Two of her sons agree, but the third objects: “... mjök horfir til litillar mannvirdingar; sliik madr er ósýnn til fullrædis. Vil ek ekki samþykki þar til gefa at gefa módur mína gōfga lausingjanum eptir gōfugt gjaford.” The affair ends in the death of the social climber. On the other hand, the freedman Skídi in *Svarfdæla saga* (*ÍF* 9) successfully marries nobly and proves himself respectable by avenging an old injury—a development anticipated from the time we learn near the beginning of Skídi's story that “Skídi bar þræls nafn; eigi bar hann þat nafn af því, at hann hefði til þess ætt edr edli; hann var manna mestr ok fríðastr” (p. 163).

²⁰ The theme of being true or untrue to one's family is often found expressed in similar words; cf. *Þorgils saga ok Haflíða*, ed. Ursula Brown (Oxford, 1952), p. 5 (1. 12): “ór síni ætt,” p. 9 (1. 14): “segjask ór síni ætt,” and notes pp. 58 and 63; *Laxdæla saga*, ch. 65 (*ÍF* 5: 193—94): “kváðu hann meir hafa sagzk í ætt Þorbjarnar skrjúps

Later Glúmr echoes Vigfúss' speech almost point for point, and his peroration, resembling that of Vigfúss and similarly reinforced with a proverb, sets out clearly the ambiguity and therewith Ogmundr's choice:

“Nú er þat annathvært, at þú ert frá því þróttigr ok þolinn sem flestir menn adrir, ok muntu sýna af þér karlmennsku, þó at síðar sé, því at í annan stað værir þú eigi svá bleyðimannligr í bragði; ella ert þú með öllu ónýtr, ok verdr þat þá ríkara, sem verr gegnir, at opt verdr ódrjúg til drengskaparins in ófrjálsa ættin; en ekki vil ek þik lengr hafa með mér” (p. 108).

This speech, however, contains a new possibility beyond what Vigfúss had recognized: that Ogmundr is biding his time and that though tardy he will prove to be a Þveræingr after all—something we may have suspected already from Ogmundr's unshaken self-confidence in the face of disgrace.

Ogmundr's revenge is as circumspect as his patience has led us to expect it would be. He carefully arranges his escape and even endures the jeers of his crew in order to carry out his mission perfectly; though not executed with heroic abandon, his revenge reclaims his honor and Glúmr's respect and shows Ogmundr's true colors:

Fór Ogmundr á fund Víga-Glúms ok sagði honum sína ferð, kvað þá hefndina komna fram, þó at frestin væri löng. Glúmr lét þá vel yfir, kalladi þat ok verit hafa sitt hugboð, at hann myndi verða nýtr maðr um sídir. Var Ogmundr þá með Glúmi um vetrinn í góðu yfirlæti (p. 111).

The þáttur expends less detail on a thematically similar problem in the second half. Gunnarr is established as a rash and impulsive character, apparently a fop, and his unflattering nickname “half”, along with the symbolism of his two-toned clothing, suggests a potential ambiguity of character.²¹ As the story draws to a close the question of identity is

---

en Mýrkjartans Írakonungs”; *Odds þáttur Ófeiggssonar* (ÍF 7: 372, with n. 3): “segisk í ætt”; *Víga-Glúms saga* (ÍF 9: 19): “vilda ek þess at bíða, er þú færðir þik með skörungsskap í þína ætt”; “ok þætti mér þú nú eiga at vera brjóst fyrir oss ok segjask svá í góða ætt” (p. 21).

²¹ That clothing frequently serves as a signal to the saga reader is commonplace; for example, the social implications of red or green clothing (especially proud and aristocratic persons who have traveled) or the more usual blue cloak (leaders dressed for a special occasion such as a journey or a killing) are well known. Many

clarified in terms of Christianity: Is Gunnarr an irresponsible rascal and a renegade Christian? King Óláfr's main concern, having solved the killing of Hallvarðr, is the state of Gunnarr's soul:

“Nú vil ek senda þik [Sigurd] austr þangat eptir honum, því at þat er herfiligt at vita, ef kristins manns sála skal svá sárliga fyrirfarask” (p. 115).

---

examples are collected in Valtýr Gudmundsson, “Litklædi,” *ANF* 9 (1893), 171—98. Also see Karl Weinhold, *Altnordisches Leben* (Berlin, 1856), pp. 161—62 and G. I. Hughes, “A Possible Saga Convention,” *ESA* 12 (1969), 167—73. Instances of less conventional and more subtly symbolic dress occur in *Hreiðars þáttur heimiska* (*ÍF* 10: 248—60), where Hreiðarr's rough and common Icelandic clothing objectifies aspects of the hero's integrity and shy simplicity, and in *Svarfdæla saga* (*ÍF* 9: 131—32), where the ex-coalbiter and strongman Þorsteinn Þorgnýsson refuses an elaborate mantle of scarlet cloth and fur and a sword (the weapon of a cavalier) for a plain *loðkápa* and *bolox*; Grímr in *Gull-Þóris saga* (ed. Kr. Kálund [Copenhagen, 1898], p. 21) is a similar character in similar clothing, and Gunnlaugr ormstunga's appearance before the Norwegian king in homespun is an “objective correlative” of his obstinate provincial pride (*ÍF* 3: 68). Two-toned clothing is mentioned fairly often; see the general treatment and references in Weinhold, p. 162, Gudmundsson, pp. 173—74, Hjalmar Falk, *Altwestnordische Kleiderkunde* (Kristiania, 1919), pp. 81—83 and 155, and Cleasby-Vigfússon, s.v. *tví-* and *hálfskiptir*, *tví-* and *háflitr* (*litadr*). In general particolored clothing seems to be presented as distinctive, often grand, and the symbolic implications in *Ogmundar þáttur* are not as conventional as the opposition between Icelandic homespun and royal purple. But cf. the derogatory meanings of *hálfir* and its many compounds, the meanings and especially extended meanings of *tví-* (e.g., *tvídrægr* “ambiguous,” *tvítræði* “ambiguity,” *tvískipta* “to divide into two parts, to waver,” *tvískiptiligr*, *tvískiptir* “divided, uncertain,” *tvíslægr* “ambiguous,” *tvíslýni* “uncertainty, doubt”) and *tvískiptingr* “a changeling, idiot,” used at least once as a nickname. External evidence to support the interpretation in *Ogmundar þáttur* may be seen in the Icelandic episcopal bans of the years 1269 and 1345 against priests wearing particolored clothing (“prestar skulu eigi bera raud klædi, gul eða grön eða hálfskipt eða rend útan í vási,” *DI*, II, 25.31; Falk, p. 82) and in the fact that among the forbidden garments are “klædi *helmingaskipt*, klædi í *helmingum*” (*DI*, II, 25.31; Falk, p.81; my italics); cf. the similar Norwegian prohibitions of 1299 and 1319 addressed to the general public (*NgL*, III, 110 and 116; Falk, p. 82) and to the clergy (*NgL*, III,303; Falk, p. 82) and the Danish statute of 1283: “statutum est, ut nullus portet vestes in minutas partes incisas, sed integras *vel saltem bipartitas* (in the ODan translation “eller tveskifttæ”; Falk, p. 82). Cf. further the symbolism of particolored women's clothing as explained by Werner Danckert, *Unehrliche Leute: Die verfeimten Berufe* (Bern and Munich, 1963), pp. 159—61 and on the whole subject Vincent Lunin, *Kleid und Verkleidung*, Studiorum Romanicorum Collectio Turicensis, VII (Bern, 1954).

Like Ogmundr, Gunnarr returned home with gold; but as with Glúmr's heroic code in the first part, allegiance to the Christian ethic of Óláfr is far more important, and the þátrr's last sentence puts Gunnarr's adventures in the proper perspective: "Tók hann Gunnar aptr í sætt við sik, en lét skíra konu hans, ok heldu þau síðan rétta trú" (p. 115).

The central episodes of Gunnarr's part of the þátrr, his dealings with Freyr and the Freyr worshipers, also deal with the question of identity, but I do not believe with Helga Reuschel that, in the context of the story as a whole, it is a question of who is Freyr?²² Rather it is Gunnarr's ambiguous relation to Christianity (especially in the person of Óláfr) and paganism that is at issue—a question of who is Gunnarr? The strongly marked peripeteia comes when Gunnarr, almost beaten by the devil-animated idol and at his nadir, thinks on Christianity and King Óláfr:

"... hugsar hann þá fyrir sér, ef hann getr yfirkomit þenna fjánda ok verði honum audit at koma aptr til Nóregs, at hann skal hverfa aptr til réttrar trúar ok sættask við Ólaf konung, ef hann vill við honum taka. Ok þegar eptir þessa hugsan tekr Freyr at hrata fyrir honum ... (pp. 113—14).

Gunnarr is not conceived of as a pagan, as Krappe has it,²³ but as an insecure or even lapsed Christian; in this moment he begins the defeat and ridicule of paganism that ends with his complete return to the fold, proven a loyal Christian and true subject of Óláfr.

The sharply realized scenes of the exchange of cloaks on the deserted docks of Nidarholm and the early morning killing and escape seem invested with a superliteral quality, and far from being the "weak thread" of the story these scenes are its strong central knot. The author brings together in an adventitious meeting two men in particolored cloaks; after that meeting

²² Contrary to Reuschel's analysis, Gunnarr's adventures (still less the þátrr as a whole) are not concerned with the question "Ist der Teufel Freyr? Wer ist der Gott? Oder, auf die kürzeste Formel gebracht: Wer ist Wer?" Reuschel puzzles over the fact that this question is not answered by the story: "Auf die Frage, die hier gestellt wird, gibt allerdings die ... Geschichte keine innerlich notwendige, wirklich lösende Antwort ... Die Lösung ist also ganz anders, als man von der Frage her erwarten konnte" (p. 161). But it is clear from the Christian demonistic-euhemeristic point of view that real evil powers are behind the pagan gods; there was never any question of denying the existence of the gods, and Freyr, like Völsi, is absurd but real. Thus the question of identity is not asked in the form Reuschel puts it, and the lack of an answer in the þátrr comes as no surprise.

²³ Krappe, p. 226.

and exchange, Ogmundr kills Hallvarðr and, as he is escaping, weights the borrowed hood with a stone and sinks it in the bay. Hasty readers may experience this as a blind motif like the ruse of the overturned boat in *Fóstbræðra saga* or *Arons saga Hjörleifssonar*, but its realistic purpose is to make more plausible the killer's escape by disposing of the incriminating disguise. However, in context it seems also to be a symbolic action. Ogmundr has just attained his revenge and thus proven himself a true kinsman of Glúmr; his casting off the particolored cloak suggests a determination to have done with his earlier ambivalent status and put on the new man—a burying of the past comparable to the killing of Freyfaxi in *Hrafnkels saga*.

In the case of Gunnarr, particolored clothing helps to establish his personality and association with Ogmundr at the beginning of the second section. But the imagery of disguise continues to cling to Gunnarr; he travels to Sweden “allt huldu höfði” or incognito. He hides his true identity at Freyr's shrine by claiming to be “a lone wayfarer, of low station and a foreigner”, though the priestess partially sees through this pose: “... þú ert maðr félauss, ok kann þó vera, at þú sér góðra manna ...” (p. 112). Later he dons the idol's attire, beginning his masquerade as the god, and here the þátttr consistently speaks of Gunnarr as “Freyr”; his mumming enjoys great success: the crops flourish, offerings of gold and silver to the god (i.e. to Gunnarr) increase, the priestess becomes pregnant, even the weather improves. No symbolic casting off of Freyr's attire comparable to Ogmundr's disposal of the hooded capelet is made explicit, but Gunnarr and his party escape secretly by night to King Óláfr and the True Faith, presumably not still clothed as Freyr. Clothes do not make the man, but with Teufelsdröckhian logic they both reveal and conceal character.

Literary Relations

Despite the judgment of an earlier editor that the influence of *Víga-Glúms saga* on later writing cannot be demonstrated,²⁴ it is Jónas Kristjánsson's opinion that such influence is present in *Ogmundar þátttr* (as well as in *Þorvalds þátttr tasalda*) though he instances as borrowings only “the names of Glúmr's relatives at the þátttr's opening”.²⁵ A more detailed

²⁴ G. Turville-Petre, ed., *Víga-Glúms saga*, 2nd ed. (Oxford, 1960), pp. XIX—XX.

²⁵ P. LVI.

comparison between the saga and the þáttr will support Jónas Kristjánsson's general contention. The author of *Ogmundar þáttr* places the otherwise unattested characters of the first part of his tale, Ogmundur and his father Hrafn, against the background of the well-known family of Glúmr, mentioning Eyjólfur hrúga and Ástríðr, father and mother of Glúmr, Vigfúss hersir, the Norwegian nobleman who was Glúmr's maternal grandfather, and Vigfúss Glúmsson—a genealogy that was widely known and need not have come from a written *Víga-Glúms saga*.²⁶ However, the main text of the þáttr also gives some non-functional information about other relatives of Glúmr:

Helga hét systir Víga-Glúms; hon var gipt Steingrími í Siglúvík. Þorvaldr hét sonr þeira, er kallaðr var tasaldi (p. 101).

These extraneous facts—whether original or interpolated—can most plausibly be explained as derived from *Víga-Glúms saga* where Helga, Steingrímur, and Þorvaldr are introduced to the saga twice in very similar words.²⁷

Most of the placenames associated with the historical characters were well known; but *Þverbrekka*, Glúmr's home in old age, is not mentioned in *Landnámabók*, and again it seems likely that the þáttr drew this information from the saga. The residence of Hrafn, Ogmundur's father, in *Skagafjörðr* (variant: *vestr í Heraði*) seems to be fictional or to depend on traditions not recorded elsewhere, and the þáttr plausibly has him married to an unnamed woman of the *Guððælaætt*, a well-known family of early settlers named for a district in upper Skagafjörðr. All this information is without foundation in *Glúma* or elsewhere, and Glúmr's relationship to the Guððælaætt seems to be an invention of the author of the þáttr.

The þáttr opens with a reference to Glúmr's kinship with Óláfr Tryggvason—information which might have been drawn from *Glúma* (p. 13) but which is also in *Landnámabók* and elsewhere, including the *Óláfs saga* in which *Ogmundar þáttr* is preserved. The story is set carefully in the period just before and after Óláfr came to the throne and fits well into the time scheme of Glúmr's life after his removal to Þverbrekka about 989. The association of Vigfúss Glúmsson with Jarl Hákon, not mentioned in

²⁶ However, cf. *ÍF* 9: 8, n. 2 on the distribution of the nickname *hrúga* with its clear reference to events told in *Glúma*.

²⁷ "Glúmr hét inn yngsti sonr þeira, en Helga dóttir. Hon var gipt Steingrími í Siglúvík. Þeira sonr var Þorvaldr tasaldi ..." (p. 14); "Helga, systir Glúms, er átt hafði Steingrímur í Siglúvík ... Hon var móðir Þorvalds tasalda ..." (p. 72).

Landnámabók, is brought into the saga²⁸ but was also available in *Óláfs* saga; Vigfúss' role and character in the *páttr* answer very well to this information and to the general picture of him in the saga. The genealogical evidence, then, is not conclusive but does include items of information that could only derive from *Glúma* or some similar lost oral or written tradition. I believe that a further consideration of the literary relationship between *Qgmundar páttr* and *Glúma* will support the idea of direct influence though it can never be proven conclusively.

The early parts of *Glúma*, like those of the *páttr*, concern initiation and family pride. The parallel adventures of Eyjólfur and Glúmr in Norway are rites of passage into manhood; and Eyjólfur's nickname *hrúga* ("heap" or "lump") is initially given, like Qgmundur's sobriquet and probably Gunnarr's, in scorn. Eyjólfur and Glúmr, and at last also Qgmundur, prove themselves through deeds in Norway; and Eyjólfur, Glúmr, and in the end also Qgmundur return from their Norwegian adventures with both honor and wealth (cf. Glúmr's warning quoted above to get honor above wealth—if not both). Both Eyjólfur and Glúmr are distinguished for their patience, but this parallel between Glúmr and Qgmundur is especially close since both of them delayed revenge so long that they incurred the reproach of a relative—a reproach that reflects on the hero's relation to his family (with some distant verbal parallels in notes 19—20 above). Like Qgmundur, Glúmr—another "slow developer"—has to prove he is worthy of his family, and in both cases the more immediately noble family link is traced through the mother: Vigfúss hersir, the maternal grandfather, withholds approval, then accepts Glúmr; Glúmr the patriarch, a relative on the mother's side, disapproves, then accepts Qgmundur. *Glúma* itself arranges these events in a slightly jarring way since Glúmr's return to Iceland with honor and familial approval from Norway only leads to another period of lassitude until at last the tardy hero asserts himself a second time, and of course the parallel with *Qgmundar páttr* is not a minute one.

A number of specific motifs in *Qgmundar páttr* might have been inspired by *Glúma*. Vigfúss hersir gives the young Glúmr a sword, a spear, and a cloak, and these become psychological symbols, the outward signs of his *gæfa* or "luck". The cloaks in *Qgmundar páttr* also seem to have a symbolic dimension though here the signification is, roughly speaking, reversed. Glúmr's cloak is prominent in his first killing in Iceland (p. 28) where

²⁸ P. 57, *Vatnshyrna* text: "Nú gerisk Vigfúss farmaðr ok var hirdmaðr Hákonar jarls ok Eiríks, sonar hans, ok inn kærsti vinr"; *Möðruvallabók* text: "En Vigfúss var farmaðr mikill."

Glúmr disguises his motives with a request that his mantle be mended, and Vigfúss Glúmsson comes disguised in a *skinnkufl* (hooded leather cape) to Glúmr's aid in chapter 23. In chapter 16, Víga-Skúta makes his appearance in a "vesl ... tvískipt, svart ok hvítt" (two-toned cloak of black and white), and he uses this cloak reversed as a disguise when Glúmr comes searching for him with reinforcements. This cloak seems to correspond to Skúta's tricky nature and thus resembles both sartorially and symbolically Ogmundr's "feld ... vel litan er tvískipt er" (mantle with good coloring since it is two-toned) and the "háflit klædi" (particolored clothing) beloved of Gunnarr. Again in the "Vīga-Skútu þátr", Glúmr made his escape in part by throwing his cape into a river; if this incident gave a hint for the connection of Ogmundr's escape with his sinking the borrowed cape, it has undergone a complete seachange.²⁹

Finally, *Glúma* portrays two slayings in which blame first falls upon innocent men but which at last are revealed as the work of Glúmr. The slaying of Þorvaldr krókr is foisted off upon the young Guðbrandr Þorvardsson, and after he is declared an outlaw, Glúmr helps him flee the country (ch. 23). And in chapter 14, Ingólfr flees with Glúmr's aid bearing the blame for the killing of Hlōdu-Kálfr; however, Glúmr admits the truth, and Ingólfr returns from exile to marry his Icelandic sweetheart (ch. 15). Both of these episodes of displaced responsibility and ultimate revelation resemble the events of the second part of *Ogmundar þátr*, though the parallels with the Ingólfr incident are the more extensive (secret slaying—shifted responsibility—flight into exile—revelation of the truth—return from exile—wedding).³⁰

Thus the "hard" evidence of the genealogies and the Þveræingr background of *Ogmundar þátr* suggests (if it does not prove) that the author

²⁹ The events of ch. 16, the "Vīga-Skútu þátr," are also present in ch. 26 of *Reykðæla saga* (ÍF 10: 231—36). Both Skúta and Ogmundr employ a *tvískipt* cloak as a disguise, but a peculiarity of the passage in "Skútu þátr" is that *tvískipt* seems to mean "having two different colors, one inside and one out" rather than "divided into two differently colored parts," that is reversible instead of particolored (cf. ÍF 10: 233, n. 1). Skúta's ploy resembles more closely the device whereby Þormódr Kolbrúnarskáld escapes after a killing in ch. 23 of *Fóstbræðra saga* (ÍF 6: 231—34): wearing a *feld vílōðinn* (not a cloak of doubly thick fur, as Cleasby-Vigfússon have it, but a reversible fur cloak) with the black side out, he approached and killed Þorgrímr, then made his escape by reversing it to the white side and pretending to be searching for the killer.

³⁰ However, the motif of transferred blame is found together with a cloak-reversal trick in *Fóstbræðra saga* (where Fífl-Egill temporarily diverts suspicion from Þormódr; cf. n. 29 above); cf. also *Gísla saga* (the death of Þórðr inn huglausi).

knew *Víga-Glúms saga*, and a consideration of parts of the respective plots and of certain motifs and literary devices deepens the impression of the saga's influence on the *pátrr*. If we step back and view the overall contours of the two works, another kind of similarity, not manifested in details, appears. The events of *Víga-Glúmr's* saga generally fall into two parts associated with the hero's youth and rise to power and his maturity, fall from power, and old age. Moreover, both parts seem to be marked by a peripeteia which is psychological though chiefly reflected in external events: the early part concerning a crisis of long-delayed revenge and family pride has already been discussed; the latter part seems to have as its underlying plot another "conversion", a conversion from Freyr worship to the aristocratic, "atheistic" Ódinn cult and the resulting loss of the hero's land.³¹

Anne Holtsmark's theory that the historical Glúmr became an Ódinn worshiper (though this is only imperfectly communicated by the extant saga) seems likely enough, but the saga-writer himself may rather have viewed the religious conflict in the light of that frequent saga figure, the atheistic "might and main man". Already in middle life Glúmr lists his three *fulltrúar* (things in which one trusts) as his purse, his axe, and his blockhouse, and his "conversion" is perhaps as aptly compared with that of Hrafnkell Freysgoði, who ceased to believe in gods, as with that of Egill Skalla-Grímsson, who evidently became an Ódinn worshiper. The godlessmen are connected both with Odinism and with the virtuous pagan or proto-Christian and were often converted to Christianity in literary sources; in the end, of course, Glúmr became a Christian and died in white.³² In any case, the second half of *Qgmundar pátrr* also (and much more explicitly) features a religious conflict in which the hero turns against Freyr and cynically makes a mockery of an aspect of Freyr worship, as Glúmr apparently does with his equivocal oath. Gunnarr's situation was, of course, very different from Glúmr's, but both works portray Freyr as personally inimical to the hero (*ÍF* 9: 88 and 112—13). In *Glúma* the underlying religious conflict is thought to be between the

³¹ Turville-Petre, *Víga-Glúms saga*, pp. xii—xv, cf. p. xxxi; "The Cult of Freyr in the Evening of Paganism," *Proceedings of the Leeds Philosophical and Literary Society*, Lit. & Hist. Sect., III: 6 (1935), 330—33; Anne Holtsmark, "Vitazgjafi," *MM*, 1933, pp. 111—33; Magnus Olsen, "Þundarbenda," *MM*, 1934, pp. 92—97.

³² G. Turville-Petre, *Myth and Religion*, pp. 263—68 and references at p. 328. Lars Lönnroth, "The Noble Heathen: A Theme in the Sagas," *SS* 41 (1969), 16—17 remarks on similarities between the pagan atheist and the proto-Christian in the sagas.

Freyr worship of Glúmr's *father's* family and the cynical Odinism of his *mother's* side; perhaps it is worth repeating that the first part of *Ogmundar þáttur* contrasts the father's with the mother's family (though in ethical, not religious terms) and that the hero decides for the maternal tradition.

Glúma, then, seems to be a direct source of the þáttur though the qualities that have led literary historians to comment on the duality rather than the unity of *Ogmundar þáttur* distinguish it clearly from the simpler biographical pattern of *Glúma*. However, significant literary relations need not all be genetic, and from the point of view of its "bipartite unity" *Ogmundar þáttur* resembles more closely two other þættir and a saga. *Svada þáttur ok Arnórs kerlinganefs* is a single short story composed of two distinct episodes which are held together by a thematic unity and ordered by the rhetoric of parallelism and contrast.³³ In the first episode, Svadi, a heathen, reacts to the great famine of 975 by forcing a group of paupers to dig their own grave; he fully intends to kill them off but is thwarted by Þorvarðr the Christian, who frees the beggars, and by an act of God: Svadi is killed in a fall from his horse and buried in the grave he had meant for the beggars. (Cf. Eccl. 10: 8: He who digs a pit will fall into it.) In the second episode, Arnórr kerlinganef reacts to the hard times by bravely opposing a decision of his district council to expose and refuse to feed the old and the lame during the famine. Arnórr, though a heathen, has intuitions of the coming Christianity, and his sermon to the farmers' assembly persuades them to reverse their inhuman decision. The þáttur as a whole is a balanced contrast of a "bad" and a "good" heathen, Svadi and Arnórr, showing their contrasting reactions in similar situations and leaving no doubt of the ethical superiority of the latter. In addition, within both episodes Christian or proto-Christian conduct is contrasted with that of unreconstructed heathens, and in both the heathens' action (Svadi's and the farmers') is corrected by a Christian or proto-Christian (Þorvarðr and Arnórr). The first episode shows, further, the reward that an arch-heathen like Svadi can expect, and in the second is implicit the Christian mirror image of this reward.

Svada þáttur ok Arnórs kerlinganefs is thus a unified short story though its titular heroes are related only by contrast and are never expressly compared. In addition the story has a certain unity of place and time, and one character, Þorvarðr the Christian, appears in both episodes. More important though is the unity the þáttur draws from the treatment of one theme in a bipartite narrative structured by parallelism and contrast.

³³ *Flat.*, I, 435—39.

Þórhalls þáttur knapps is organized in the same fashion.³⁴ In the first part, Þórhallr, who suffers from leprosy and is a heathen of good will, has a dream vision in which a bright rider (Óláfr Tryggvason) appears to instruct him to demolish the local heathen temple, build a church with its wood, and accept the new faith when it is preached in Iceland. In the second part, Þórhildr, a heathen woman versed in black arts, has a dream in which she learns of Þórhallr's plan to tear down the temple. When she awakens, she commands her men to bring in all the livestock since any living thing in the fields will be killed by the enraged gods as they leave the district to seek a new home.

Þórhalls þáttur possesses more natural unity than *Svaða þáttur* since Þórhildr is a close neighbor of Þórhallr and is placed in direct connection with his dream and his actions; and the þáttur closes with a short account of how Þórhallr did, in fact, become a good Christian. Nevertheless, the similarity of organization between *Þórhalls þáttur* and *Svaða þáttur* is clear; both comprise two parallel episodes in which proto-Christian conduct is contrasted with heathen conduct; in both the good are rewarded (Þórhallr is healed and prospers) and the evil punished (Þórhildr loses a horse in the exodus of the gods); in both stories the events of the Christian part are the mirror image of those in the heathen part (Svaði wants to exterminate paupers while Arnórr wants to preserve the old and the weak; Þórhallr dreams of the advent of Christ, Þórhildr of the departure of the gods). The organization of *Þórhalls þáttur* is not purely thematic, but the treatment of its didactic theme in terms of parallels and contrasts makes it structurally very similar to *Svaða þáttur*.

Though it may seem an unlikely leap from these humble þættir to *Njáls saga*, we find there a similar kind of symmetry; and as with *Qgmundar þáttur*, the early scholarship tended to insist upon the discrete origins and early independent existence of a "Gunnars saga" and a "Njáls saga". It is no longer necessary to argue the unity of *Njála*; but it is worth repeating that when outlined according to its narrative structure, the saga clearly emerges as a bipartite construction, two feud sagas in sequence.³⁵ Moreover, the narrative connections between parts are, *mutatis*

³⁴ *Flat.*, I, 439—41.

³⁵ T. M. Andersson, *The Icelandic Family Saga: An Analytic Reading* (Cambridge, Mass., 1967), pp. 291—307. See also Richard F. Allen, *Fire and Iron: Critical Approaches to Njáls Saga* (Pittsburgh, 1971), pp. 26, 76—77, 116—17, 120, etc.; it should be clear that I agree on many points with Allen's admirable interpretation of *Njála*.

mutandis and given the different scale of the works, hardly greater than bind the parts of the three þættir.

These four works of different magnitude share a kind of unity that depends in part on theme or the structure of ideas, and it is noticeable that all these bipartite works contrast the pagan or "heroic" ethic with the Christian. *Svaða þátr* and *Þórhalls þátr* present the contrast in sharp chiaroscuro though the sheer symmetry of their conception is likely to satisfy esthetically in spite of their lack of subtlety. But *Qgmundar þátr* resembles *Njála* more closely in its more complex and sympathetic portrayal of the pre-Christian ethic. Qgmundr's story, set in preconversion times and partly in the realm of the last great pagan ruler of Norway, seems at first sight an ideal fable of a shame-honor (or "heroic") society dominated by family pride and the revenge ethic. Gunnarr helmingr's adventures, though taking place only three years after the beginning of the þátr, seem to move through another world. Kinship, shame, and honor are here reinterpreted in a Christian sense; King Óláfr and Christianity come to constitute the absolute good which the hero must prove worthy of, and salvation replaces reputation as the supreme value. The first part shows the testing, apparent failure, and final success of a young man in pre-Christian "heroic" times, the second part, in the post-conversion period; yet the work as a whole, coming from the thirteenth century, must reflect its view of the values of the "heroic" and early Christian periods.

A similar pattern manifests itself in *Njála*. Gunnarr's life, set in pre-Christian times, is worked out in terms of a heroic ethic: Gunnarr is a martial man of honor who, through fate, the envy of lesser men, and a certain strain of hubris, loses his life fighting against odds. To some extent the structure of *Njála*'s story is a replication of that of Gunnarr (as, to some extent, the second part of *Qgmundar þátr* replicates the first), but *Njála*'s fall takes place in Christian times with the attendant deeper meaning of action. Not fate but providence and not the comforts of earthly honor but a larger hope attend on the martyrdom at Bergþórhváll. Adopting Northrop Frye's simple and satisfying definitions, we may contrast the saga and the þátr in terms of tragedy and comedy: as Qgmundr's and Gunnarr helmingr's stories confirm the heroic and the Christian codes through comedy, the integration of the hero into society, so *Njála* ratifies them through tragedy, the isolation of the hero in death.³⁶

J. R. R. Tolkien's brilliant judgment of the structure of *Beowulf* was that "it is essentially a balance, an opposition of ends and beginnings. In

³⁶ *Anatomy of Criticism: Four Essays* (Princeton, 1957; rpt. New York, 1970), p. 35.

its simplest terms it is a contrasted description of two moments in a great life, rising and setting; an elaboration of the ancient and intensely moving contrast between youth and age, first achievement and final death".³⁷ This conception of narrative structure, mirroring a Coleridgean "balance or reconciliation of opposite or discordant qualities," is admirably suggestive but perhaps overly static for the dynamic work it is intended to describe. In the case of *Qgmundar þátttr* and *Njála* the two parts seem to stand in a dialectical relationship, with the Christian comedy of *Qgmundar þátttr* and the Christian tragedy of *Njála* not contradicting or invalidating but superseding the non-Christian parts by virtue of their position in Christian history and the greater burden of meaning attached to their actions.

Unity Again

Of the three aspects of unity I have discussed in *Qgmundar þátttr*—the unity of narrative continuity, the unity of generic structure, and thematic unity—the second is relatively unexplored and perhaps will prove controversial.³⁸ The first, the "persuasion of continuity, the power that keeps us turning the pages of a novel and that holds us in our seats at the theatre," is a relatively fragile experience; in "Myth, Fiction, and Displacement," Frye observes:

In our direct experience of fiction we feel how central is the importance of the steady progression of events that holds and guides our attention. Yet afterwards, when we try to remember or think about what we have seen, this sense of continuity is one of the most difficult things to recapture. What stands out in our minds is a vivid characterization, a great speech or striking image, a detached scene, bits and pieces of unusually convincing realism . . . in the direct experience of fiction, continuity is the center of our attention; our later memory, or what I call the possession of it, tends to become discontinuous.³⁹

³⁷ J. R. R. Tolkien, "Beowulf: The Monsters and the Critics," *PBA* 22 (1936), 245—95; cited from *An Anthology of Beowulf Criticism*, ed. L. Nicholson (Notre Dame, Ind., 1963), p. 81.

³⁸ Lars Lönnroth's paper "The Concept of Genre in the Saga Literature," read before the Society for the Advancement of Scandinavian Studies at Minneapolis, May 4, 1973 was an answer to some points in my article cited above. But see Børge Hansen, *Folkeeventyr: Struktur og Genre* (Copenhagen, 1971).

³⁹ In *Fables of Identity: Studies in Poetic Mythology* (New York, 1963); the relevant pages, from which all the quotations are drawn, are 21—26.

In applying this thought to *Ogmundar þátr* it is necessary again to concede the heterogeneous *origins* of the constituents while affirming again the narrative unity of the finished work.

Frye continues the passage quoted:

Our attention shifts from the sequence of incidents to another focus: a sense of what the work of fiction was all *about*, or what criticism usually calls its theme.

(This is a leap that has only recently been made in saga criticism.) Theme or *dianoia* is the “*mythos* or plot as a simultaneous unity, when the entire shape is clear in our minds”:

The theme, so considered, differs appreciably from the moving plot: it is the same in substance, but we are now concerned with the details in relation to a unity, not in relation to suspense and linear progression. The unifying factors assume a new and increased importance, and the smaller details of imagery, which may escape conscious notice in direct experience, take on their proper significance.

As Frye observes, a good reader of literature continually, if unconsciously, attempts to construct a “larger pattern of simultaneous significance” as he reads, but it is on *rereading*, especially, that we consciously relate the parts to a thematic whole.

The thematic structure of *Ogmundar þátr* emerges clearly, I think, from such a second reading though good critics might differ over the integration of details. For example, opinions could differ over what I view as symbolic clothing or over the thematic function, if any, of other details (such as Ogmundr’s casting off the particolored cape). For me, those details are natural manifestations of what Frye calls *anagnorisis* or recognition, an important aspect of fiction generally and surely of *Ogmundar þátr*:

Recognition, and the unity of theme which it manifests, is often symbolized by some kind of emblematic object . . . fans, rings, chains . . . . In any case, the point of recognition seems to be also a point of identification, where a hidden truth about something or somebody emerges into view.

Thus Ogmundr and Gunnarr helmings are at last “recognized”, their identities established, and the *anagnoriseis* are, I believe, bound up with the “emblematic object,” symbolic clothing.

However, Frye's description and our usual literary expectations imply a single major recognition, and the dual recognitions of *Qgmundar þáttr* pose an interesting final problem for a theory of unity, a problem that can perhaps be freshly approached by appeal to the linguistic notion of equivalence classes. In *Qgmundar þáttr* the two recognitions belong together by both the criteria used by linguists in establishing equivalence classes: they show structural equivalence because they occur in similar narrative sequences and semantic equivalence by dissecting the "thought-mass" in a similar way, in other words by belonging to a single semantic class. (The class can be regarded as considerably smaller than the class of all recognitions as I hope my discussion of theme has shown.) Thus Qgmundr's recognition and Gunnarr helmingr's are equivalent (not identical but "equi-valent," sharing some of the same valences), probably of separate origins but now joined in a single artistic structure because of their potential equivalence. This seems to be a structural parallel to the kind of linking of equivalence classes or "coupling" that S. R. Levin has analyzed at the level of style and which he argues is the source of the heightened unity of poetic language in general and a little recognized source of unity in particular poems.⁴⁰ At the thematic level *Qgmundar þáttr* may be seen as a "coupling" of equivalent themes, and so it will not seem purely intuitive, I hope, to speak of *the* theme of the story or to argue (on the analogy of Levin's work) that this "coupling" lends a form of literary unity.

⁴⁰ *Linguistic Structures in Poetry*, *Janua Linguarum* 23 (The Hague, 1962). My usage extends Levin's theory from "poetry" to "literature," but such an extension is obviously warranted since coupling and the special unity it brings are characteristic of what Roman Jakobson calls "the poetic function," more or less present in all literature ("Closing Statement: Linguistics and Poetics," in *Style in Language*, ed. T. Sebeok [Cambridge, Mass., 1960], pp. 350—77), rather than of "verse" as metered language (cf. Frye, *Anatomy*, p. 71); extension of the concepts of equivalence class and coupling from style to a higher level of literary organization (anticipated by Levin, p. 51) is further justified by the analogy between syntagmatic or paradigmatic aspects of language at the sentence level and at the level of narrative, and in general cf. Jakobson's article elaborating his famous thesis that "The poetic function projects the principle of equivalence from the axis of selection into the axis of combination" (p. 358).

PAUL BIBIRE

Some Notes on the Old Icelandic Front Mutations

Much work remains to be done on Old Icelandic *i*-mutation and related matters. The present paper discusses these phenomena almost exclusively in Neogrammarian terms and by Neogrammarian methods. This is for a number of reasons. Firstly, as can be seen, I am not convinced that an adequate Neogrammarian analysis of the development of Old Icelandic has yet been made. Nor am I convinced of the superior explanatory power of other possible approaches. Also, Neogrammarian methodology has a number of practical advantages. For instance, it is (deliberately) inexplicit in theory, so that the practising philologist is not constantly impaled upon his own definitions. The obvious example is the (intuitive) notion of “sound”. Also, it does not require the technical language generated by an explicit theory. Thus an analysis can be made in English, not algebra: inelegant perhaps, but intelligible.

Forms marked ON, or left unmarked, are Old Icelandic, normalised according to the usual Icelandic conventions. I hold no brief for this system of normalisation, and merely use it for convenience. Forms from other dialects of Old Norse are marked accordingly, e.g. EN, OSwed, etc., and are not normalised. Runic forms are quoted from Krause-Jankuhn, *Runeninschriften*, and Krause, *Sprache*; vowel-length is not marked in these forms. Other conventions of presentation are, I hope, self-evident.

§ 1 (1) Mutation caused by a following *j* affects all accented back vowels.

(2) Mutation caused by following *j*, whether retained or lost, differs from that caused by following (lost) *i*, in that the latter does not affect back vowels in preceding short syllables: see below, § 4. This difference may be explained in two ways. Firstly, *j*-mutation may have taken place before syncope, when *j* did not stand in positions where it could be vocalised to *i*, eg. **wadja* > **weðja* > *veð*, “pledge” (neut. *ja*-stem). Or, secondly, *j*-mutation may have taken place after syncope, but *-j(-)* was not vocalised to *i*, eg. **wadja* > **wadj* > **weðj* > *veð*. Either of these explanations is

preferable to that in which *j* is considered to have been vocalised to *i*, which then caused mutation, eg. **wadja* > **wadj* > **wadi* > *veð*: this view involves (a) mutation in a short syllable caused by syncopated *i*, and (b) double syncope, since syncope must firstly affect unaccented *a* and then unaccented *i* in the same syllable. Both of these are irregular. The *j* therefore cannot have been vocalised to *i*, either finally after a consonant or medially between consonants (eg. gen. sg. **wadjas* > **weðjs* > *veðs*, not **veðis* or **vaðs*), and must have undergone the (later) loss of syllable-final *j* internally and finally, directly comparable with the loss of syllable-final *w*. Mutation can hardly have failed in forms where the mutating sound is lost, and then have been extended from forms where the mutating sound is retained, since (in neuters) these latter were only gen. dat. pl. and (sometimes) dat. sg. See Cathey, pp. 46—7, and below, § 4 (3); for an opposing view, and references to the early literature, see Lindroth, pp. 129—152.

§ 2 (1) Mutation caused by a following *i* which survives the syncope affects all accented back vowels; apparent exceptions may be adequately explained by paradigm-analogy.

(2) Paradigm-analogy is the normal, and adequate, explanation for unmutated forms such as *staðir*, *staði*, nom. acc. pl. of *staðr*, “place”: the unmutated vowel has been extended from forms where *i* was lost without causing mutation in a preceding short accented syllable, eg. acc. sg. *stað*. Similarly, unmutated past participles in *-iðr* of short-stemmed weak verbs of C1. I, eg. *taliðr*, “told, counted”, are normally explained as showing the stem-vowel of syncopated forms such as acc. sg. masc. *taldan* or pret. ind., eg. *taldi*, “he told”. But it may also be noted that the unsyncopated forms in *-iðr* are later replaced by quasi-strong forms in *-inn* (after 1200: see Noreen, *Altisl. Gr.*, § 514), eg. *talinn*. As Noreen points out, this is probably due to congruence of the nom. acc. sg. neut. forms, eg. *talit*, cp. strong *bundit*, “bound”. It is also probably related to the *-ðr/-nn* alternation in eg. *maðr/mann*, nom. and acc. sg., “man”. So unmutated weak participles in *-iðr* may also have undergone (late) influence from unmutated strong participles in *-inn*.

(3) A large group of words, compounds and words formed with accented secondary syllables, show only sporadic mutation in the first element when an unsyncopated *i* stands in the second element. Examples of mutation are *Hrærekr* < **hrōpa-rikijaR*; *Hærekr* (beside *Hærekr*); *Gýriðr*

(beside *Guðríðr*); *Þyriðr* (beside *Þuriðr*); *þeygi* < *þau-gi, "yet not", cp. *þó*, "yet, although"; *kerling*, "old woman" (beside eg. *bandingi*, "prisoner"), cp. *karl*, "old man". The vast majority of compounds and words with accented secondary syllables, where the second element contains unsyncopeated *i*, lack mutation of the first element.

Three explanations can be put forward.

Firstly, it is suggested that only wholly unaccented *i* could cause mutation (see the discussion of Kock below, § 9 (2)): only in those forms where the second element lost all accent could an *i* in it cause mutation in the first element. See Heusler, *Altisl. El.*, § 57 Anm. 3. However, in eg. *Hrærekr*, the vowel of the second element has become *e*. This vowel cannot stand in an unaccented syllable: hence secondary accent has not been lost in this syllable. Similarly, in eg. *Þyriðr*, *i* has been retained without shortening in the second element: this syllable cannot therefore have been unaccented. Further, such vowels are not subject to normal syncope, and so cannot have been unaccented. There is thus considerable evidence that these syllables have retained secondary accent.

Secondly, it is suggested that morpheme-juncture can inhibit mutation (see the discussion of Steblin-Kamenskij below, § 9 (4)): only in those forms where the structure of the word has been obscured, and the morpheme-boundary thereby eliminated, can mutation take place. However, this explanation, although it may be adequate for words such as *ýmiss*, "various", will not account for the examples cited above. Both *-rekr* and *-riðr* are common personal-name elements, appearing in a considerable number of different names. Similarly, the *-ing*-suffix appears in many words, with and without mutation. These elements remain clearly identifiable morphemes.

Thirdly, forms which show mutation, unless analogical, must have existed at the time of mutation, and so undergone it. Unmutated forms may therefore be considered as formations, or re-formations, later than mutation.

(4) Mutation caused by following *i* takes place regularly (despite Kock, *Umlaut*, pp. 108—113): *in*-stem feminine nouns such as *elli*, "old age" (< *alpī), cp. Gothic *managei* etc.; perhaps long-stemmed *ja*-/*jō*-stems, eg. *mæki*, "sword", if with *i* < *ī* < *ij*, cp. runic *makija*, Vimose, mid 3rd century; *Þyriðr* (*Þýriðr*), cp. unmutated *Þuriðr*, and see the discussion of compounds above, § 2 (3).

However, mutation is fairly regularly absent in words which appear to have had certain Germanic formative suffixes:

- (a) *-ina-* (denominative adjectives and nouns, often denoting material)
- (b) *-īga-* (denominative and deverbative adjectives)
- (c) *-lika-* (adjectives and adverbs).

Cp. also the *-ini-*suffix (deverbative feminine abstract nouns) discussed below, § 3 (2).

Examples are (a) *dróttinn*, “lord”, cp. OS *druhtin*, OE *dryhten*; *gullinn*, “golden”, cp. Gothic *gulpeins*. But probably *g/k*-mutation appears in *megin*, “power”; *regin*, “heathen god”; *feginn*, “glad”; *morginn*/*myrginn*, “morning”, etc, see § 6 below.

(b) *ástigr*, “loving”, cp. Gothic *ansteigs*; *máttigr*, “mighty”, cp. Gothic *mahteigs*.

(c) *spakligr*, “wise”; *dagligr*, “daily”; cp. Gothic *samaleiks*, “alike”.

For further examples, see Jóhannesson, *Suffixe*, and Torp, *Ordavleiding*.

Absence of mutation before the *-ina-*suffix appears to be due to early substitution of the related and commoner suffix *-ana-*, which appears in past participles of strong verbs, eg. *borinn*, “carried” (< *buranaz). In *dróttinn* this substitution had probably taken place before the change of *u* to *ō* before (lost) *h*, since this change probably did not take place before following *i/u*: see Noreen, *Altisl. Gr.*, § 112, 2 but cp. § 113.

Similarly, absence of mutation before the *-īga-*suffix appears to be due to early substitution of the related and commoner suffix *-aga-*; most words in *-igr* have commoner bye-forms in *-ugr* (usually from **agu-* with inflectional *-u*), eg. *ástugr*, *máttugr*. There seems also to have been early confusion between the *-lika-* and *-īga-/aga-* suffixes, since forms with *g* such as *spakligr* occur early, before the relatively late change of *-k* to *-g* in unaccented syllables, see Noreen, *Altisl. Gr.*, § 248 and Anm. 4. Absence of mutation before *-lika-* may therefore be due in part to contamination with the *-aga-*suffix. Further, *-lika-* is not strictly a formative suffix, but the second element of a compound: see the discussion of compounds, § 2 (3) above.

The systematic absence of *i*-mutation in words which appear to have had certain suffixes containing *ī*, therefore, is to be explained largely as the consequence of systematic and early substitution of other, commoner and etymologically related, variants containing different vowels.

§ 3 (1) Mutation caused by a following *i* which does not survive the syncope affects accented back vowels in long syllables fairly regularly.

(2) Examples of failure of mutation in long syllables are normally explained as showing extension of the unmutated vowel from forms where *i* did not follow: eg. *ást*, “love”, from gen. sg. *ástar*, PrN **anstæR* or **anstōR*. Elimination, or extension, of mutation appears to correspond to certain morphological categories: see Neuman and Cathey. In particular, long-stemmed *i*-stem feminine nouns show a strong tendency to eliminate mutation. There are sufficient relict forms to show that mutation has taken place in at least some words of this class: eg. *ferð*, “journey”; the doublets *átt/ætt*, “direction, family”; *sátt/sætt*, “reconciliation”; *bón/bœn*, “request”: see Noreen, *Altisl. Gr.*, § 392, 3. This is due to influence from *ō*-stem feminine nouns, under which the entire singular has been reformed, undergoing *u*-mutation where possible, and having the gen. sg. ending proper to *ō*-stems (cp. **anstōR* above), eg. *rōst*, *rastar*, “league”. Conversely, the *-ir* nom. acc. pl. endings proper to *i*-stem feminines have been extended into many *ō*-stem words: eg. nom. acc. pl. *gjafar* or *gjafir*, “gifts”. This coalescence of declensions began before syncope and mutation, despite Wessén, *Fem. Substantivböjning*, p. 101, where also see a full discussion, pp. 96—102 and passim. The regular presence of *u*-mutation and absence of *i*-mutation show that unaccented *-u* had not yet been lost and *i*-mutation had not yet taken place when the singular began to undergo this coalescence.

Feminine abstract deverbative nouns, conventionally considered as *-ini*-formations, do not normally show *i*-mutation, eg. *auðn*, “desolation”; *lausn*, “redemption”; *njósn*, “spying”, cp. Gothic *niuhseins*. A few forms, such as *fýsn*, “lust”, and *heyrrn*, “hearing”, show *i*-mutation, but forms such as *vörn*, “defence”, show *u*-mutation. In unmutated, long-stemmed forms such as *njósn*, *ī* must have been lost before the time of mutation in long accented syllables, ie. earlier than syncope. Mutation could not have been eliminated by paradigm-analogy, since at that stage *ī* would have stood in all forms, irrespective of case or number. Since this loss of *ī* is earlier than syncope, it must be explained otherwise: it must be due to suffix-substitution, parallel to that discussed above, § 2 (4). There are two related suffixes: (a) *-ni*, Norse *-n*; (b) *-ōni*, Norse *-an/-un*, where the *-un* variant is derived from **-ōnu* with *-u* from the *ō*-stem declension: see below. Alternation of *-īni/-ni* can be seen in Gothic *sōkeins/sōkns*, “search”, ON *sókn*, “prosecution”; substitution of *-ōni* for *-īni* can be seen in Gothic (*af-*)*lageins*, ON *lōgun*, “arrangement”. The *-ōni* suffix was not restricted to formations from weak verbs of Cl. II in Norse, eg. *frýjjan*, “taunting”.

Absence of *i*-mutation in such words as *njósn* is therefore to be explain-

ed as due partly to early substitution of the related suffix *-ni*. These words do not, therefore, show (irregular) double syncope. The *u*-mutation which appears in forms such as *vorn* is to be explained as in *rost*, *-un* above, i.e. as showing the effect of *-u* extended from the $\bar{o}$ -stem declension.

The extensive reformation of *i*-stem feminine nouns is probably best considered as morphological dissimilation from the masculines, in favour of $\bar{o}$ -stem forms, so that *i*-stem masculine and feminine nouns could be declined differently. A weaker tendency to reform the masculine *i*-stem nouns, in favour of *a*-stem forms, is probably to be explained in the same way. This dissimilation of masculine and feminine forms can be compared to that which took in *n*-stem forms, peculiar to North Germanic, which also must be early. For instance, the distinction between Gothic acc. sg. masc. *hanan*, "cock", and fem. *tuggōn*, "tongue", should phonologically have disappeared in Norse. The Norse distinction between acc. sg. masc. *hana* and fem. *tungu* is secondary, and due to extension of the $\bar{o}$ -stem noun-ending *-u* into the feminine *n*-stems. The development is thus **tungōnu* > **tungun* > *tungu*; cp. nom. acc. neut. pl. *augu*, "eyes", < **-ōnu* < **ōnō*, cp. Gothic *augōna*, and see Brøndum-Nielsen, *Gd. Gr.*, § 486, 2. A similar development takes place in OHG and OS, eg. OHG acc. dat. sg. fem. *zungūn*; see Hirt, II, § 62. A development of unaccented $\bar{o}$ to $\bar{u}$ before *n* in North and West Germanic, as given eg. in Krahe-Meid, I, § 47, is untenable: see Noreen, *Altisl. Gr.*, § 137, 1 Anm. 1, and literature cited there. Counter-examples, in syllables final in PrN, are eg. *kalla* < **kallōn(p)*, "they call", cp. OHG *salbōnt*, "they anoint"; in syllables medial in PrN, eg. *frýjan*, pl. *frýjanir*, "taunting"; cp. OHG *gëbōno*, "of gifts". For forms such as *frýjun* see above. Noreen, *Geschichte*, § 196, 3, considers that PrN inflectional *-u* is derived from PrGer *-um/-un* (< **-ŋ/-ŷ*); this, however, will have appeared equally in masc. and fem. *n*-stem nouns, and in acc. sg. and pl. only. However, if this inflectional *-u* survived into PrN, it would certainly have facilitated the adoption of *-u* of other origin in feminine *n*-stem nouns. For an alternative explanation, see Hreinn Benediktsson, *Inflection of the N-stems*.

§ 4 (1) Mutation caused by a following *i* which does not survive the syncope does not for the most part affect accented back vowels in preceding short syllables.

(2) Exceptions and further variations, apparent or real, fall into four classes:

(a) where the *i* after a short syllable was itself followed by *R*, Kock's *iR*-mutation, eg. *fer* < *fariR, "he goes"; *fremri* < *framiRæ, "more advanced".

(b) where the preceding syllable, long or short, ends in *R*, whether or not *i* has followed, Kock's *R*-mutation, eg. *dýr* < *diuRa, "animal"; *ver* < *waRi, "case" (not a *ja*-stem; cp. OSwed *var*, OE *wer*); *gler* < *glaRa, "glass".

(c) where an *i* of secondary origin has developed, and has survived the syncope, after a long or short accented syllable ending in *g/k*, Kock's palatal mutation (*g/k*-mutation), eg. *degi* < *dagæ, "day" (dat. sg.); *tekinn* < *takanaR, "taken".

(d) Further exceptions are usually explained as due to paradigm-analogy. For instance, nom. sg. of unmutated masculine *i*-stems regularly lacks mutation despite following *R*, eg. *staðr* < *staðiR, "place". Similarly, inflectional *R* does not cause mutation in mom. sg. of masculine *a*-stems, eg. *mōr* < *mō-aR < *mūhaz, "moor". Thus nom. sg. masculine forms have regularly taken the vowel of the rest of the singular.

(3) There are a few cases where short-stemmed weak verbs of Cl. I have apparent *i*-mutation before lost *i* in the preterite: most importantly *seldi*, "he sold, gave" and *setti*, "he put", contrasting with eg. *taldi* (< *taliðæ), "he told".

In cases such as *frýði*, "he taunted", *flýði*, "he fled", *týði*, "he availed", there has been loss of *-h-*, and these verbs were originally long-stemmed. Similarly, in cases such as *hlæði*, "he warmed", *knýði*, "he pressed", *möldi*, "he crushed", there has been loss of *-w-*, and these verbs were originally long-stemmed. In cases such as (rare) *hléði*, "he protected", (rare) *séði*, "he bound the planks of a ship together", and perhaps (rare) *gnýði/gníði*, "he roared", *i*-mutation has not taken place, and instead PrGer *-ewi-* has developed regularly, with or without vowel-harmony, and with vowel-lengthening at loss of *-w-*. Cases such as *lykti*, "he shut", *sekti*, "he condemned", may have mutation from forms with *kk* extended from the present, and so *i*-mutation of a long syllable. The past participle *mettr*, "sated", may have Germanic *tt* (cp. OE *mettian*); (rare) *hvettr*, "urged", beside normal *hvattr*, is probably analogical.

These explanations will not apply to *seldi* and WN *setti* (EN *satte*). Mutation in these forms has been derived, according to one explanation, from hypothetical past participial forms where *i* is retained, eg. *seliðr.

However, such forms do not occur for these verbs, and such short-stemmed verbs with unsyncoated past participles, eg. *taliðr*, lack mutation even in such forms: see above, § 2 (2). For references to other discussions, see Brøndum-Nielsen, *Gd. Gr.*, § 728, Anm. 3.

These two verbs are anomalous in Germanic, in that they formed their preterites without medial *i*, ie. **sal-ðǣ*, **sat-ðǣ*, contrasting with eg. **tal-i-ðǣ*. Compare OE *sellan*, pret. *sealde/salde*; OS *settian*, pret. *satta* (beside *setta*). It is normally considered that the medial *i* appearing in most weak preterites of Cl. I is the *j* of the present stem, extended to the preterite in Germanic; it there stood between consonants, and so was vocalised to *i*. Forms without medial *i* are therefore archaic, linguistic fossils. Norse has retained four long-stemmed verbs of this type: *sækja*, pret. *sótti*, “to seek”; *yrkja*, pret. *orti*, “to compose”; *þekkingja*, pret. (rare and poetic) *þátti*, beside normal *þekkti*, “to recognise”; *þykkja*, pret. *þótti*, “to seem”. *Hyggja*, pret. *hugði*, “to think”, is originally a Cl. III weak verb; similarly *segja* etc. Most short-stemmed verbs without medial *i* in the preterite cannot be distinguished in Norse: eg. *kvelja*, pret. *kvaldi*, “to torment”, cp. OE *cwellan*, pret. *cwealde/cwalde*, “to kill”. However, Norse shows a clear tendency to eliminate this anomalous type of verb: eg. *rækja*, pret. *rækti*, “to care for”; cp. OE *reccan*, pret. *rōhte*; *byggja*, pret. *byggði*, “to let out, lend”; cp. OE *bycgan*, pret. *bohte*, “to buy”. Such long-stemmed preterites with mutation could be explained as showing late extension of the mutated vowel from the present on the analogy of normal long-stemmed verbs of this class. This explanation cannot account for short-stemmed preterites with mutation. Elimination of such abnormal preterites in ON was therefore probably effected by early extension of *j* from the present into the preterite: the same process as had taken place in PrGer in normal preterites of Cl. I weak verbs. However, when PrN *j* came to stand between consonants, it was not vocalised to *i*, in contrast to the Germanic development. This can clearly be seen in forms such as masc. *herr*, “army”, neut. sg. and pl. *veð* (see above, § 1 (2)), from **harjaR*, **wadja*, pl. **-u*. Syncope eliminates the unaccented *a*, giving forms **harjR*, **wadj*. Were *j* then vocalised to *i*, the ON forms would be **herir*, **veði*, or, with (irregular) double syncope, **harr*, **vad*, without mutation in short accented syllables before lost *i*. The actual forms *herr*, *veð*, must show *j*-mutation and subsequent loss of inter- or post-consonantal *j*. Further, in the form *byggði*, *j* extended from the present was probably able to cause consonant-doubling: cp. *leggja*, pret. *lagði* < **lagiðǣ* or **lagðǣ* (cp. OS *lagda*), “to lay”. It would seem probable, therefore, that in *seldi*, *setti*, PrN extension of *j* has taken place from the presents *selja*,

setja, into the preterites. This extension is early: early enough to cause consonant-doubling in *byggði* (if *gg* here is not itself extended from the present, cp. *lykti* etc. above, but contrast *lagði*). Further, it may appear in runic *satiðo*, Rö, ca. 400, if this does not exemplify an alternative Germanic form with medial *i*: cp. Gothic *-satida*, EN *satte* etc., and see Brøndum-Nielsen, *Gd. Gr.*, § 732 and Anm. 2. The forms *seldi*, *setti* are thus probably exact parallels to *byggði*, *rækti*, and show extension of *j* in PrN, from the present into the preterite of Cl. I weak verbs without PrGer medial *i* in the preterite.

(4) The reality of Kock's *iR*-mutation has been questioned. For instance, Penzl dismisses it as "vollständig unnötig" (p. 12), without discussing any alternative explanation. Brøndum-Nielsen, *Gd. Gr.*, § 79, Anm. 1 (see also literature cited there), explains apparent instances of *iR*-mutation as showing analogical extension of mutation from forms with long accented syllables: eg. *ferr* has *i*-mutation on the analogy of eg. *brýtr*, "he breaks". Hesselman, *Omljud*, p. 13, considers that unaccented *i* remained as such in a closed syllable, whereas in an open syllable it was lowered to an *e*-sound. The group *iR* thus remained as such finally, and could cause (retention of) mutation in a preceding short syllable. He is also obliged to consider that the suffixes *-ist-* and *-isk-* must have been open syllables when followed by a vowel, in order to explain lack of mutation in eg. *batstan*, "best" (acc. sg. masc.), *danska*, "Danish" (obl. sg. masc. weak, etc.), *Omljud*, p. 14. For this he could cite parallels in Middle English: cp. Jordan, *Handbuch*, § 22. Hesselman thus considers *iR*-mutation as a special case of *i*-mutation, unrelated to *R*-mutation, but this view stands or falls together with his overall explanation of *i*-mutation: see below, § 9 (3).

There are several arguments which support the reality of *iR*-mutation: see Kratz. Firstly, mutation appears fairly regularly in short accented syllables before original *iR* even though the *i* does not survive. This regularity requires explanation. Secondly, analogy is not an adequate explanation for mutation in eg. 2nd 3rd sg. pres. ind. of short-stemmed strong verbs. These comprise almost all strong verbs of Cll. IV—VI, and no strong verbs of Cll. I—III (and effectively Cl. VII). The classes of strong verbs are differentiated from each other by stem-vowel variations which are not levelled out by inter-class analogy. Inter-class analogy is thus a most improbable explanation of mutated short-stem forms. The general analogical tendency is rather to eliminate vowel-variation in 2nd 3rd pres. ind., in favour of the vowel of the rest of the present: eg. *kveðr*, "he recites", has the vowel of eg. inf. *kveða*, not the *i* which would regularly

have been produced by the vowel-harmony in NGer **kwipiR*. Similarly, in comparative adjectives and adverbs, analogy would be likely to eliminate mutation produced by the *-iR*-suffix, in favour of unmutated forms produced by the commoner *-ōR*- suffix. An analogical explanation is inadequate for forms such as *dyrr*, "door", < **duriR*. Thirdly, *iR*-mutation has a close parallel in *R*-mutation, of which it may easily be considered an intensification. The reality of *R*-mutation is difficult to question.

If the reality of *iR*-mutation is accepted, the mutation may be considered in a number of ways. Firstly, mutation in preceding short accented syllables caused by *-iR* may be considered to have occurred earlier than that caused by *-i*, ie. before the syncope. Or, according to Hesselman, mutation caused by *-iR* may be considered to have occurred at a time when *-i* could not cause mutation, due to (temporary) lowering to *e*. Or the *i* may be considered to have modified the following *R*, so that, after the syncope, such a modified *R* was capable of causing mutation in a preceding short syllable. The last view affords the closest parallel with *R*-mutation, and involves no special modification of the chronology of mutation and syncope. It is therefore preferable.

§ 5 (1) Mutation caused by a following *R* affects accented back vowels which immediately precede it.

(2) *R*-mutation is normally considered to be limited largely to the West Norse area, especially Icelandic, see Bandle, *Gliederung*, p. 36. It has often, therefore, been considered a later development after the division of WN and EN. However, it appears elsewhere in limited and conservative dialect-areas in EN: Gutnish and the Dalarna dialects of Swedish; there may also be sporadic forms in ODan: see Brøndum-Nielsen, *Gd. Gr.*, § 82, and literature cited there. It must therefore more probably be considered as a PrN change, which, like *u*-mutation, has largely been eliminated in a central, innovatory area, but which remained on the eastern and western fringes of the Norse area: Gotland and Iceland. For discussion of several other features which show similar distribution patterns in Norse, see Haugen, *Language History*, and literature cited there.

The chronology of *R*-mutation relative to syncope is debatable. Forms such as *mór* < **mōaR*, "moor", cited above, § 4 (2) (d), without mutation, would seem to show that *R*-mutation must have operated before syncope, and thus could not affect the root-vowel. However, as mentioned above, it would seem probable that such *a*-stem masc. nom. sg. forms have the vowel of the rest of the singular, eg. acc. sg. *mó*. Words such as *fær* (OSw

fār), < *fahaR, "sheep", and *lær* (OSw *lār*), probably < *lāhaR, "thigh", almost certainly show *R*-mutation of the root vowel after the operation of syncope. Early vowel-contraction after loss of medial *h* is improbable; the unaccented vowel in these words has been syncopated, not absorbed. Cp. *fé*, "sheep, property", < *feu* (*Abecedarium Nordmannicum*; Cod. Leid. Lat. 4° 83) < *fehu, Gothic *faihu*, where, if contraction had taken place before syncope, a form *fjó would have developed: cp. *fjós*, i.e. *fé-hús*, "cow-house". There is also metrical evidence which has been used to prove a late date for contraction, though such evidence may be less reliable than has been assumed: see Noreen, *Altisl. Gr.*, § 130, and references there. Forms such as *fær* and *lær* can hardly be explained as produced by *i/iR*-mutation in old *es/os* stems, on account of their distribution in Norse. However, forms such as *blær*, "breeze", and *ær*, "ewe", may well show *j*-mutation and *iR*-mutation respectively, despite Noreen, *Altisl. Gr.*, § 71, 2.

It would thus seem probable that *R*-mutation is a PrN development, of similar date to *w*-mutation, i.e. later than the syncope.

§ 6 (1) Palatal mutation (*g/k*-mutation) affects accented back vowels in preceding syllables, when a following *g* (fricative or stop) or *k* is itself followed by an unaccented front vowel other than original *i*. The mutation is often extended or eliminated by paradigm-analogy.

(2) The majority of examples involve the change of *a* to *e*, eg. *dreki*, "dragon"; *degi*, "day" (dat. sg.); *tekinn*, "taken"; *fenginn*, "obtained". However, examples such as *myrginn*, beside *morginn/morgunn*, "morning", and forms of weak verbs of Cl. III, eg. *segir*, "thou sayest", cp. OHG *sagēs*; *syrgir*, "thou sorrowest", cp. OHG *sorgēs*, and other examples given by Noreen, *Altisl. Gr.*, §§ 73—4, and Brøndum-Nielsen, *Gd. Gr.*, § 83, although alternative explanations may be possible for individual forms, show collectively that other vowels may undergo palatal mutation (despite Heusler, *Altisl. El.*, § 64, and Gordon, *Intro.*, § 38). The effects of palatal mutation may thus be considered identical to those of the other front mutations.

Penzl considers that in all apparent cases of palatal mutation, there in fact appears *i*-mutation caused by original *i*, standing in these forms due to suffix-variation. Thus he takes the ON form *sleginn*, "slain", as the direct development of the runic *slaginaR*, Möjbro, mid 5th century. However, as Kratz points out, Penzl does not explain how these suffix-variants came to stand only after *g* or *k*. Further, suffix-variation is an inadequate explanation for forms such as *dreki* (< Lat. *dracō*, *-ōnis*).

Examples such as *þegir*, “thou art silent”, pret. *þagði*; *bægir*, “thou opposest”, pret. *bágði* (Haustlǫng 18); *fylgir*, “thou accompaniest”, OSwed pret. *fulghpe* (Noreen, loc. cit.), if these forms have developed regularly in weak verb Cl. III conjugation, seem to show absence of palatal mutation in forms where the following unaccented front vowel was syncope. On this evidence, palatal mutation is probably later than syncope. It is nonetheless a PrN development, even though its effects are most apparent in West Norse: see Brøndum-Nielsen, loc. cit.

It is usual to consider palatal mutation as the result of mutual interaction of the *g/k* and the following front vowel. The vowel palatalised the consonant, and the consonant in turn caused early raising of the vowel to *i*, which could then cause mutation. For this there are excellent parallels. The PrGer suffix *-ag-* developed to *-ig* in OE partly by this process, though this development of *i* was later than mutation; see Campbell *OEG*, § 376. Similarly, palatalised *g*, *k* and *h* have retained or developed following *j* later in Norse: eg. *drykkja*, “to cause to drink”; *fylgja*, “to accompany”; ep. *heyra*, “to hear”. Further, compare MnIcel *gékki* with OIcel *gekk*, “went”; MnIcel *héðan* with OIcel *heðan*, “hence”: see Bandle, *Sprache*, pp. 49—50. Runic *slaginaR* cited above may show this development already, but is probably to be compared with *haitinaR*, Kalleby, ca. 400, as having a different grade of suffix-vowel.

It is equally possible to hold that the consonant itself caused mutation. Palatalised *ɜ* (ie. fricative *g*) eventually developed to the semi-vowel *j*, although the stops *g* and *k* remained as such at least in ON. The development of palatal *ɜ* to *j* was probably completed during the 13th century, since graphic and metrical confusion between original *ɜ* and original *j* first appears then: see Noreen, *Altisl. Gr.*, §§ 263; 293, 2; Björn K. Þórólfsson, *Íslenskar Orðmyndir*, pp. xxv-vi, xxxiii. For the semi-vocalic nature of Icelandic *j*, of either origin, see Magnús Pétursson, *Articulations*, pp. 170—3: it is not a palatal fricative except in the group *hj*, where the (voiceless) fricative articulation is certainly derived from the *h* (< χ). Consistent *g*-spellings for palatalised *ɜ* postvocally before a front vowel or *j*, even in indeclinable forms such as *eigi*, “not”, in early texts, show that coalescence of palatal *ɜ* and *j* did not take place earlier. In PrN, therefore, palatalised *ɜ* almost certainly remained a palatal fricative. Both it, and the corresponding palatal stops, *g* as in *fenginn* and *k* as in *dreki*, could nonetheless have caused mutation. A following palatal fricative causes mutation in late OE: see Campbell, *OEG*, §§ 304—311. If the consonant itself is considered to have caused mutation, the mutation is less closely parallel to *i*-mutation, but more directly comparable to *R*- and (especially)

*i*R-mutation, to which it is also similar in its distribution in the Norse area.

The view that the consonant itself causes mutation involves only one change: consonant-palatalisation. The view that the following vowel causes mutation involves two changes: consonant-palatalisation, and then early raising of the following vowel. It thereby also involves a modification of the chronology of unaccented vowel-changes. The former view is therefore the simpler.

The development of the front unaccented vowel which caused consonant-palatalisation was itself in some cases late. Fronting of the vowel in the *-an(-)* suffix had probably not begun at the time of loss of final *-n* in the infinitive, with consequent lengthening/nasalisation, giving forms such as *binda*, "to bind". The suffix *-ana-*, as in past participles of strong verbs, cannot thus have acquired a front vowel until after the time of loss of final *-n* (probably early 7th century). Similarly, the *a*-stem dat. sg. did not develop a front vowel until monophthongisation of the unaccented diphthong *ai*. But this, despite Noreen, *Altisl. Gr.*, § 73, cannot be easily dated: see Krause, *Sprache*, § 59, 1.

§ 7 (1) (a) *I/j* mutation appears sporadically in the second elements of compound words when these elements are (originally) long-stemmed and have lost the *i/j*; unmutated forms also normally occur.

(b) Examples are *munygð* (ie. *mun-hygð*), beside *munuð*, "pleasure"; *varhygð*, beside *varuð*, "caution"; *vesæll*, beside *vesall*, "wretched"; *várkynd*, "compassion", but cp. *várkunn* and see below.

The form *fættr*, as in eg. *ber-fættr*, "bare-footed", can only occur as the second element of a compound; mutation here cannot therefore be extended from the simplex.

A number of words have only unmutated forms in their second elements: eg. *samkund*, "assembly" (< **-kunði-*); *miskunn*, "mercy" (< **-kunþi-*); proper names in *-marr*, eg. *Hreiðmarr*, *Ingimarr* (< *-mariR*, Thorsberg, ca. 200, or perhaps < **-mārijaR*, cp. *mariha-*, Vimose, 2nd half of 3rd century), cp. the simplex *mærr*, "famous"; feminine proper names in *-gunnr*, eg. *Þorgunnr* (< **-gunþi-*); *gmbun*, "wages" (< **-bugni-*); *gfund*, "envy" (< **-unði-*; Torp, *Ordavleiding*); various isolated proper names such as *Salfangr* (*Nafnaþulur* b. 4), cp. *Fengr*, "Óðinn" (< **(-)fangijaR*, cp. OE *and-fenge*). But note that feminine *i*-stem nouns often lack mutation (see § 3 (2) above); further, that the **-kunþ-* suffix also appears as an *a/ō*-stem: *kunnr*, "known".

(2) (a) *I*-mutation does not normally appear in the second elements of compound words when these elements are (originally) short-stemmed and have lost the *i*.

(b) Short-stemmed second elements remain unmutated as do short-stemmed simple words: see § 4 (1) above. Eg. compounds in *-skapr* lack mutation just as the simplex *skapr*, “frame of mind”; similarly, place-names in *-staðr*, cp. simplex *staðr*, “place”. Second elements with the PrGer suffix *-iþō* are mutated, eg. *-semd*, as in *frændsemd*, “kinship”; *-legð*, as in *útleigð*, “outlawry”; mutation occurs in virtually all words formed with this suffix, irrespective of stem-length: see Torp, *Ordavleiðing*, § 27, 4 II for examples.

(3) (a) *J*-mutation appears sporadically in the second elements of compound words when these elements are (originally) short-stemmed and have lost the *j*; unmutated forms are regular in (apparently) early compounds.

(b) Mutation appears in forms such as *ørsekr*, “innocent” (< **-sakja-*), as in the simplex *sekr*, “guilty”. Mutation is lacking in proper names formed with the element *-harjaR*, eg. runic *swabaharjaR*, Rö, ca. 400, ON *Sváfarr*; *Ragnarr*; *Einarr*; cp. the simplex *herr*, “army”, and the weak derivative *Einheri*, *-ja*. Similarly, mutation is lacking in proper names formed with the element **-warjaR*, eg. runic *biduvarijaR*, Nøvling, ca. 200; *stainawarijaR*, Rö, ca. 400, ON *Steinnarr*; *la(n)dawarijaR*, Tørvika, early 5th century; *Dómarr* (if not < **dōm-harjaR*, cp. OE *Dōmhere*); cp. the weak derivative *-veri*, *-ja*, as in *Oddaverjar*, “men of Oddi”, and the verb *verja*, “to defend”. Mutation is also lacking in the second element of most forms of the pronoun *nokkvarr*, “some”, < **-hwarjaR*; cp. the simplex *hverr*, “who?”, and *einnhverr*, “someone”. But *nokkvarr* may be a more recent formation: see Hreinn Benediktsson, *Óákv. forn*.

NB. *-ij-* in runic *-warijaR* cited above is difficult to explain. It appears to show the development of *-j-* to *-ij-* after a long preceding syllable (Sievers' Law); here, however, it appears after a short syllable. It cannot be considered as an error, since it appears consistently in all three inscriptions, of different date, which contain the element. Krause, *Sprache*, § 61, cites one certain parallel (*gudija*, Nordhuglo, first half of 5th century) and one uncertain (*igiJon*, Stenstad, mid 5th century). So it would be possible to consider this a sporadic extension, graphic or phonological, of the form proper to long-stemmed words into short-stemmed words. However, this view does not explain the consistency with which *-ij-* appears in this element. E. Harding (ref. Krause, loc. cit.) suggests that there was a long vowel in the root

syllable, which would therefore itself be long. This is improbable, since all the cognates of this word in Germanic have a short vowel.

Old English evidence shows that Sievers' Law affected *j* which followed two short syllables, as well as a single long syllable: eg. OE *ēce*, "eternal", from PrGer **ajuk-ija-*; cp. Gothic *ajukdūps*, "eternity". Further, OE evidence shows that Sievers' Law affected *j* which followed a long formative syllable, as well as a long stem syllable: eg. *bindende*, < PrGer **-and-ija-*, "binding". It could be suggested, therefore, that in compounded forms of the element **-warja-*, such as *stainawarijaR*, Sievers' Law has affected original *j* after two short secondary syllables, *-awar-*.

(4) (a) *I/j*-mutation appears in the second elements of compound words, whether (originally) long or short-stemmed, when the *i/j* is retained.

(b) Examples are *endemi/endimi*, "example"; *híbýli/híbíli*, "home"; *frændsemi*, "kinship" (cp. *frændsemd*, § 7 (2) (b) above); *valkyrja*, "valkyrie". But in *misseri/missiri*, "half-year", < **miss-jārja*, unmutated forms also appear, eg. *missari*. The form *missari* cannot be derived from Old English, and there is no phonological reason to consider this a loanword; see also § 7 (6) (b) below.

(5) (a) *I/j*-mutation does not appear in formative syllables, whether (originally) long or short, when the *i/j* is lost.

(b) Examples are forms of the middle voice in verbs, eg. *teljumk* < **-umik*, *teljask* < **-an-sik*; feminine proper nouns such as *Jórunn*, *Þórunn*, *Steinunn*, if from PrGer **-unþi-*; feminine nouns from PrGer *-ōni-*, eg. *eljan/eljun*, "endurance, energy", etc.; for further examples see Torp, *Ordavleiding*, § 24 II 2. But note that feminine *i*-stem nouns often lack mutation: see above, § 3 (2), where also see the discussion of *-un* forms. Forms such as nom. acc. pl. *elskendr*, "lovers", may be considered to show *iR*-mutation, though see below, § 7 (6) (b) and (7) (b). *Fjörgyn*, "Earth, ie. mother of Þórr", is almost certainly a compound in **-winjō*, or has been reformed on the analogy of such compounds, eg. *Hlóðyn* (same meaning); *y* is here therefore the development of *wi*, and is not the product of *i/j*-mutation: see Noreen, *Altisl. Gr.*, § 83, 10.

(6) (a) *I/j*-mutation appears sporadically in formative syllables, whether (originally) long or short, when the *i/j* is retained.

(b) Examples are *bindendi/bindindi*, "continence"; *ørendi/ørindi*, "errand"; *innýfli/innifli*, "intestines"; *eimyrja*, "glowing ashes"; *ásynja*, "goddess";

vargynja, “she-wolf”. Both mutated and unmutated forms occur in *allyngis|øllungis*, “altogether”; masculine nouns in **-ārija-*, ON *-ari*, normally lack mutation, eg. *dómari*, “judge”. But sporadic mutated forms appear in early texts, eg. *takeri*, “taker”; cp. Gothic *laisareis*, “teacher”. Unmutated forms of *missari* cited above, § 7 (4) (a), may be due to contamination with unmutated nouns in *-ari*. For the origin of this suffix, see Braune-Mitzka, *Althochdeutsche Gr.*, § 200 A. 1, and literature cited there. In contrast to *bindendi* and *ørendi* above, the nouns *kveðandi*, “recital, rhythm”, and *kunnandi*, “knowledge” etc. lack mutation. Mutation never appears in preterite subjunctive forms of Cl. II weak verbs, eg. *kallaði* (< **ōðī*), from *kalla*, “to call”, nor in feminine forms of the present participle, eg. fem. acc. sg. *bindandi* (< **-īn*); contrast *bindindi*, fem. *īn*-stem noun cited above, and *elskendr*, nom. acc. pl. of the participial noun cited above, § 7 (5) (b).

(7) (a) It is not possible to explain absence of mutation in medial syllables as caused by early (PrGer) loss of final *i* after two or more syllables, as does Hesselman, *Omljud*, p. 27. Firstly, in cases such as *kveðandi*, *kallaði*, *missari*, *-i* is not lost. Secondly, in cases such as *Ragnarr*, final *-i* never developed. Unless these forms exemplify double syncope, the development is **-harjaR* > **-harjR* > **-arr*: see above, §§ 1 (2); 4 (3), and below, § 10 (3). Thirdly, in cases such as *eljan* cited above, § 7 (5) (b), *-i* must have been retained in PrN until after the time of loss of final *-n*. Had loss of *-i* taken place earlier, medial *n* in the *-ōni-* suffix would have become final and been lost.

(b) It must be noted that, in the vast majority of cases where mutation appears in medial syllables, the mutated vowel is of a sort which can only stand in an accented syllable: eg. *munygd* (beside unmutated *munuð*), *frændsemd*, *ørsekr*, *hibýli*, *elskendr*, *bindendi*. Forms where the mutated vowel is reduced to *i* must show a secondary development where the syllable has lost accent: eg. *hibili*, *bindindi*. It must also be noted that unmutated forms often show lack of accent: eg. the consonant-reductions in *munuð*, *varúð*; vowel-shortening in *vesall*; different grammatical function in the participial *bindandi*, contrast the nouns *bindendi*, *elskendr*.

§ 8 The description of the front mutations so reached is substantially that of Axel Kock, *I-omljudet* and *Umlaut*. The evidence on the whole corroborates his categories of mutation before (a) *j*; (b) retained *i*; (c) syncopated *i*; (d) *iR*; (e) *R*; (f) *g/k* followed by a secondary *i*. But it must be noted

that the evidence for *i*R-mutation and, to some extent, *g/k*-mutation, is relatively limited. There is sufficient evidence to show that mutation occurred before *ī*. The evidence for mutation in syllables which did not carry full accent is limited, and the vast majority of examples contain mutated vowels of a sort which could only stand under some sort of accent, eg. *e*, *y* etc. We may therefore assume, despite Hesselman, *Omljud*, pp. 27—8, that mutation did not affect unaccented syllables, and was not regular in syllables with secondary (or tertiary) accent. Mutation occurred both before and after syncope: eg. acc. sg. *gest* < *gasti, “guest”, with mutation caused by syncopated *i*; *Hrærekr* < *hrōþa-rīkijaR, where mutation of *ō* could not have taken place until after syncope of the medial vowel; for medial syncope in compounds, see below, § 10 (3).

§ 9 (1) A number of theories have been advanced to explain the absence of *i*-mutation in short accented syllables before syncopated *i*; for a brief but clear exposition of those put forward before the mid 20th century, see Steblin-Kamenskij, pp. 105—109, and literature cited there, which see for references not given below.

Explanations have normally dealt with the vowel causing mutation: the *i*. For instance, Sievers and Penzl assume that unaccented *i* was lost by syncope earlier after short syllables than after long; hence it was lost before mutation took effect or was fixed (phonemicised) in short syllables. Kock, however, argues strongly against this chronology, which not only appears to contradict the runic evidence, but is the reverse of the West Germanic development, where syncope takes place after long syllables, but not after short. Kock further adduces the OSwed “vowel-balance” as evidence that vowels after short accented syllables carried a secondary accent, and were not liable to reduction, unlike those after long accented syllables. See Hesselman, *Huvudlinjer*, pp. 34—6, 245—78; Brøndum-Nielsen, *Gd. Gr.*, § 204 (cp. §§ 200—3); for parallels, see D. Hofmann. Not all Kock’s arguments against Sievers’ chronology are of equal weight: the runic evidence for the chronology of syncope is limited, and is certainly much distorted by the strong archaising tendencies of the rune-smiths. Further, alternative explanations of the OSwed “vowel-balance” and the Frisian forms adduced by Hofmann are possible. The former is probably related to OSwed progressive vowel-harmony, and should not be explained independently. The Frisian forms seem perhaps to show orthographic equivalence of liquids and nasals, and groups of vowel followed by liquid or nasal, eg. *n* and *un*, perhaps due to vocalisations of liquids and nasals in final unaccented syllables, but extended to accented positions. None-

theless, Kock establishes a probability that unaccented *i* was not syncope earlier after a short syllable than after a long.

(2) Whereas Sievers and Penzl related variation in *i*-mutation merely to the syncope, Kock himself introduced two other notions: that mutation was caused not only by the following *i*, but also by the loss of the following *i*; secondly, that the accentuation of the *i* determined whether it could cause mutation. Strong arguments can be adduced for both of these suppositions: for instance, mutations in the Germanic languages seem only to occur at periods of loss or reduction of at least some of the unaccented vowels causing mutation. Further, accented *i*, in cases such as the adjectival/adverbial suffix *-lig-* (cp. *líkr*, "like"), does not seem to cause mutation. Kock also assumed, on the evidence of the OSwed "vowel-balance" mentioned above, and on the evidence of the metrical phenomenon of "resolution" (*Auflösung*), that, as mentioned above, a vowel after a short accented syllable carried a secondary accent. He therefore put forward a "three period" explanation of *i*-mutation. Firstly, mutation caused by wholly unaccented *i* took place: ie. when the *i* stood after a long accented syllable, mutation took place in that syllable, with loss of the *i*. Short accented syllables were not affected, since the following *i* was not wholly unaccented. Secondly, a mutationless period occurred, during which *i* after a short accented syllable lost its secondary accent, and could itself be lost by syncope, without however causing mutation. Thirdly, a final period of mutation occurred, when any remaining *i* could cause mutation in a preceding accented syllable. Kock's view that *ī* could not cause mutation is derived from his view that *i* which carried accent could not cause mutation: the long vowel was considered to carry a secondary accent.

This is a subtle and well-argued theory. Nonetheless, a number of objections can be raised against it. Firstly, it does not explain why lost *i* should cause mutation in a long preceding accented syllable, but not in a short. The theory merely shifts the problem from the actual circumstances of word-structure, to hypothetical circumstances of different periods. These periods themselves require, and lack, explanation. Secondly, Kock's view that accentuation of the *i* is the crucial factor is itself open to objections. The secondary accent on a vowel immediately following a short accented syllable is entirely hypothetical. As mentioned above, the OSwed "vowel-balance" may be explained otherwise, and metrical resolution is more probably to be related to syllable-structure, and so indirectly to accentuation, than directly to a secondary accent. Further, the view that mutation depends on the accentuation of the *i* does not wholly accord

with the data. Firstly, even if *i* bore a secondary accent after a short accented syllable, it could hardly have done so after a short syllable carrying only secondary accent. Hence *i*-mutation should appear in the second elements of compounds more regularly than in simple words, eg. proper names in **-varjaR*, runic always *-varijaR*, see above, § 7 (2) and (3). The reverse is the case. Abnormally early syncope after second elements of compounds cannot explain such forms, since such syncope would affect the unaccented *a*, quite apart from the fact that there is no evidence for such abnormally early syncope. Secondly, there is considerable evidence that secondary accent upon *i/ĩ* did not prevent it from causing mutation. When *i/ĩ* stood in the second element of a compound, it could cause mutation in the first element in eg. *Þýriðr*. The quantity of the vowel here shows that it was accented. See § 2 (3) above. Further, secondary accent in words other than compounds appears to depend on the length of the syllable (not vowel) concerned. So a long (medial) syllable can carry secondary accent, irrespective of the length of the preceding accented syllable, and can contain vowels which can only occur in accented syllables: eg. *elskendr*, see above, § 7 (5) (b) etc. Yet such secondary accent can fall upon a vowel which causes *i*-mutation: eg. *Knýtlingar*, "sons of Knútr". Further, it may be possible for such secondary accent to fall upon an *i* which causes mutation and is thereafter lost: eg. *hæstr*, "highest", etc., < **-ista-*; *þýzkr*, "German", etc., < **-iska-*. But see above, § 4 (4).

It is therefore evident that Kock's hypothesis, that *i* which carries secondary accent cannot cause mutation, will not explain a number of unmutated forms, and that it conflicts with evidence that such accented *i* could cause mutation.

It is probably Kock's failure to distinguish between vowel-length and syllable-length which led him to consider that *ĩ* would carry secondary accent, and so be unable to cause *i*-mutation.

There are thus two primary objections to Kock's theory: firstly, that it does not explain absence of *i*-mutation in short-stemmed words before lost *i*, but merely shifts the problem from actual circumstances to hypothetical circumstances. Secondly, his view that *i*-mutation is dependent upon the accentuation of the *i* causing mutation, is not only based on a hypothetical rule of accentuation for which there is no safe evidence, but it also conflicts with the limited data available. A third objection, that most commonly raised, is that the theory is too complex and improbable.

(3) A third major theory of *i*-mutation involves the notion of "reverse mutation" (Rückumlaut). The most important proponent of this view is

Bengt Hesselman. He considered that all back vowels in all syllables, accented and unaccented, were mutated by a following *i*. Thereafter, *i* was lost after a long accented syllable, and the mutated vowel was retained; after a short accented syllable, however, *i* was not lost but lowered to an *e*-sound when it stood in an open (short) syllable. This *e* then caused *e*-mutation, i.e. it eliminated *i*-mutation in the preceding syllable. Hence *i*-mutation had taken place in short accented syllables, but was eliminated thereafter by a "reverse mutation" caused by a change in the following vowel. Then came the syncope of unaccented vowels after short syllables. Hesselman did not recognise the reality of "mutation by retained *i*", claiming that in all cases where this seems to have taken place, the *i* had stood in a closed (long) syllable, and hence had not been lowered to *e*.

The primary advantage of this theory is that it presupposes a single period of mutation, unlike Kock's two periods of mutation separated by a mutationless period. Hesselman also adduces many parallels for these hypothetical changes from the development of the modern Scandinavian languages.

A number of major objections can be raised against this theory, many of which were brought up at the Scandinavianists' Congress in 1946, *Omlydsteorier*; see also Steblin-Kamenskij. Firstly, in many cases a long accented syllable containing a mutated vowel, after the syncope, comes to stand before a following mid, low or back vowel, eg. any pret. of any long-stemmed Cl. I weak verb, eg. **dæmðæ* < **dæmiðǣ*, from *dæma*, "to judge". According to Hesselman's theory, "reverse mutation" should have taken place in these forms, as well as in *stað*, "place" (acc. sg.), < **staðe* < **steði*, *taldi*, pret. sg. of *telja*, "to tell, reckon", < **talðæ* < **taledǣ* < **telidǣ*. Hesselman's theory does not, therefore, explain the basic problem: why short-stemmed words lack *i*-mutation caused by lost *i*, whereas long-stemmed words do not lack such mutation. Secondly, there is no evidence in the runic inscriptions for a lowering of unaccented *i* to *e*, nor of any distinction between unaccented *i* in open and closed syllables. That unaccented *i*, whether original or secondary, and whether in open or closed syllables, appears as *e* in the earliest Icelandic mss. (12th century), can hardly throw much light on the development of (original) unaccented *i* some three or four centuries earlier. Thirdly, the "e-mutation" suggested by Hesselman is phonetically improbable: PrN *i*-mutation involved fronting of back vowels. But *e* is itself a front vowel; it could therefore hardly have caused retraction of preceding front vowels produced by *i*-mutation. Also, if it had affected front vowels produced by *i*-mutation, it ought also to have affected original front vowels: eg. **kweðænR*, ON *kveðinn*, "said,

recited"; *skildi*, pret. sg. of *skilja*, "to understand". This objection is partly answered by the suggestions of Seip and Taylor that unaccented *i* was not lowered to *e*, but retracted to a central vowel such as *ə*. Fourthly, the view that unaccented *i* was kept as such in closed syllables is contrary to the evidence. Dat. sg. of *u*-stem masculine short-stemmed nouns has mutation, eg. *syni*, from *sonr*, "son". Hesselman derives this form from PrGer *sunīwi, *Omljud*, p. 28. This form will have lost its final *-i* in PrGer (Campbell, *OEG*, § 331 (3)), and Hesselman assumes that the ending has the form *-iw* at the time of *i*-mutation, and that the *i* therefore stands in a closed syllable. However, were this the form of the ending, the *i* would have undergone syncope, leaving final postconsonantal *-w*, which would also have been lost, giving an endingless dative. The form *syni* can only be understood if Germanic vocalisation of final *-w* to *-u* took place (as it did regularly elsewhere), giving the runic form *-iu* as in *kunīmu(n)diu*, Tjurkö, bracteate, 6th century. When syncope took place, it affected the unaccented *-u*, so that the *i* was retained, and remains in ON. This *i* had therefore stood in an open syllable, and yet caused mutation in a preceding short accented syllable. Hesselman's explanation of mutation in short syllables by retained *i* is therefore certainly incorrect, as also must be his explanation of forms which appear to show *iR*-mutation: see above, § 4 (4).

(4) A number of scholars have attempted to explain absence of *i*-mutation in short accented syllables before lost *i*, as due to some peculiarity of word-structure or syllable-structure: notably Sommerfelt and Steblin-Kamenskij. The latter suggests that there may have been an "open juncture", ie. a break equivalent to a word-boundary, between a short accented syllable and a following syllable. This "open juncture" prevented a following *i* from mutating the preceding vowel. He also suggests that such juncture may have existed after both long and short accented syllables, but that since unaccented vowels were lost or reduced earlier after long syllables, so this "open juncture" was lost earlier after long syllables than after short: therefore *i*-mutation could take place in long syllables but not in short.

Such a view has the merit of remaining closer to the observable circumstances of *i*-mutation, which is certainly to be related to word-structure. However, it requires two periods of mutation, separated by a mutationless period: firstly, a period when "open juncture" has been lost after long accented syllables but not after short, when mutation took place in long accented syllables. Secondly, a period when "open juncture" was lost after short accented syllables, and the syncope of unaccented vowels after

short syllables took place, but when mutation did not occur. Thirdly, a period when retained *i* caused mutation in words such as *ketill*, “kettle”. As in Kock’s theory, these periods remain unexplained.

Further, Steblin-Kamenskij’s suppositions about juncture are entirely hypothetical; they have no evidence to support them, while there is much evidence against them. Whatever explanation may be put forward for the phenomenon of “resolution”, both in phonology and in metrics, nonetheless the phenomenon shows clearly that a short accented syllable and a following unaccented syllable function as a single unit, equivalent to a single long accented syllable. There cannot therefore be juncture between them such as at word-boundary. Further, there is evidence of *i*-mutation across juncture, in the case of compound words such as *Hrærekr*, or *seytján*, “seventeen”, where *i/j* in the second element has caused mutation in the first element across morpheme-boundaries. See the discussion of such compounds, § 2 (3) above.

(5) A number of scholars have seen absence of *i*-mutation in short accented syllables before lost *i* as due to analogical restructurings: notably Neuman. This view cannot explain the regularity of the relationship between mutation and syllable-length, and is a gesture of despair on the part of those philologists who consider that no phonological explanation is possible.

(6) A number of scholars have attempted to use various descriptive techniques, developed in various schools of linguistics, to explain ON *i*-mutation. These are principally Penzl (see also above, § 9 (1)), and, more recently, E. Haugen, who use fairly orthodox phonemic theory. Kratz, in an excellent article, raises conclusive arguments against Penzl; Haugen does not answer these, and seems to have been unaware of them. Erdmann surveys work published since Kratz’s article, and finds his arguments unrefuted. The work of Antonsen has been adequately discussed by Hreinn Benediktsson and by Haugen.

Further, R. D. King and J. E. Cathey use fairly orthodox transformational theory. Kjell Venås has subjected King’s article to an excellent and detailed analysis.

The scholars who use a specific theory of linguistics assume of course that this theory is “true”. Others need to adhere to the same school in order to be able to accept their conclusions. Further, such scholars in general demonstrate the ancient truth that descriptive techniques do not have explanatory force. King’s paper, in particular, largely represents a translation into transformational terminology of the ideas of others.

Cathey's paper is more useful, but he still has two periods of mutation, separated by a mutationless period. These are now expressed in terms of diachronically applied, or re-applied, rules. Cathey assumes that mutation takes place in all forms before the syncope. After syncope, "re-analysis of the base form" takes place, i.e. mutation is eliminated in short syllables but not in long syllables. Thereafter mutation occurs again wherever *i* has been retained after the syncope. The basic problem remains.

(7) To sum up: apart from those scholars who have abandoned hope of a rational explanation of the data, there are two main types of explanation. Firstly, a few scholars have supposed that syncope of *i* took place earlier after short syllables than after long. Secondly, a number of scholars have supposed that, although syncope of *i* may have taken place later after short syllables than after long, some factor prevented this *i* from causing mutation in short syllables. This factor was either (a) a hypothetical secondary accent (Kock), or (b) a hypothetical lowering of unaccented *i* to *e* in open syllables (Hesselman), or (c) a hypothetical "open juncture" between the *i* and the preceding short accented syllable (Steblyn-Kameskij). The strongest of these theories, in terms of supporting evidence, is Kock's but even in this case the corroborative evidence can be interpreted otherwise, and important arguments and evidence can be raised against the theory.

§ 10 (1) The most striking feature of Norse mutation before lost *i* is also the feature which has brought most theories to grief: that it appears in long accented syllables, but not in short accented syllables.

The distinction between long and short syllables was important in Germanic. For instance, by Sievers' Law *-j-* > *-ij-* after long accented syllables, but not after short: see above, § 7 (3) (b) note. In West Germanic, short unaccented vowels were lost after long accented syllables, but not after short. In North and West Germanic, medial prevocalic *-j-* is lost after a long syllable but not after a short; for forms such as *drykkja* see above, § 6 (2). Long formative syllables tend to undergo the phonological developments proper to accented, not unaccented, syllables, for instance containing vowels which do not appear in the unaccented vowel-system: eg. *allyngis*, see § 7 (6) (b) and (7) (b) above. Long accented syllables are distinguished from short in all Germanic metrical systems; in West Germanic poetry, metrical accents normally fall only on long syllables or their equivalent by "resolution", see above, § 9 (4); although the same is not strictly true of North Germanic poetry, the distinction of syllable-

length remains important. The penultimate syllable in a dróttkvætt line is always long, accented and rhyming; the antepenultimate, if a noun-stem, is for most of the period always short (Craigie's Law).

The normal explanation for this distinction between long and short accented syllables is that long syllables were more strongly accented than short syllables.

A correlation between accent and mutation has long since been observed in secondary syllables. As shown above, § 7 (1)—(4), mutation appears rather less regularly in the second elements of compounds than in simple words. Where it does appear, there is often evidence of accent on the mutated syllable: eg. the vowel is not part of the unaccented vowel-system, or consonant-reductions have not taken place. Contrast mutated *munygd* with unmutated *munud*. Mutations is less regular in formative syllables than in the second elements of compounds, see above, § 7 (5)—(6), hardly ever appearing where *i/j* is lost, and only sporadically when *i/j* is retained. In the case of formations in **-andīn*, when used as nouns these sometimes show mutation (eg. *bindendi* but cp. *kveðandi*), but when used participially they always lack mutation (eg. *bindandi*). Mutation seems never to appear in wholly unaccented syllables, eg. pret. subj. *kallaði*, or the preposition *um(b)*, "about, around", cp. OE *ymb(e)*.

(2) It would seem reasonable to assume that the correlation between accent and mutation which can be seen in secondary syllables also applies in primary syllables. It may therefore be suggested that long syllables show more extensive mutation than short syllables, because they were more strongly accented than short syllables.

It is therefore possible to set up the following chronology:

- (1) *i*-mutation of strongly accented vowels: ie. vowels in long accented syllables.
- (2) syncope of unaccented vowels.
- (3) *i*-mutation of less strongly accented vowels: ie. vowels in short accented syllables, or in syllables bearing only secondary accent.

This view presupposes that *i*-mutation is a continuous process, which started in syllables carrying greatest accent, and which was later extended to syllables carrying weaker primary accent or secondary accent. This extension of mutation occurred after the time of the syncope of unaccented vowels, so that syncopeated *i* had been lost before the time of mutation in short accented syllables: these could therefore be mutated only by retained *i*.

The objection to this view, that short vowels are normally more, not less, susceptible to change than long vowels, is irrelevant here. It is not vowel-length but syllable-length which can be related directly to degree of accentuation.

This view of PrN *i*-mutation has the following advantages:

- (a) it does not require a mutationless period between two periods of mutation;
- (b) it requires no hypothetical variation of accent or quality in unaccented vowels;
- (c) it requires no variation in the chronology of the syncope (unlike almost all other theories, which require two periods of syncope).

This view of PrN *i*-mutation has the following disadvantage: there are no obvious parallels outside Norse for a sound-change governed by a distinction between strong main accent and weak main accent or secondary accent. However, it may be noted that ON *w*-mutation and Breaking (Fracture) seem to be related to degrees of syllable-accent: these appear to afford parallels within Norse.

(3) It is tempting to speculate that compounds where the first element lacks mutation, contrasting with a mutated simplex, may be explained in this light. These are forms such as *Haraldr*, from **harja-waldaR*, cp. *herr*, "army"; (rare) *Brunólfr*, beside normal *Brynjólfur*, < **brunjō-wulfaR* (**-wolfaR*), cp. *brynja*, "mail-coat"; *Ragnarr*, normally considered to be from **ragina-harjaR*, cp. *regin*, "heathen god"; *kvánlauss*, "wife-less", *kvánfang*, "marriage", < **kwāni-*, cp. *kvæn*, "woman".

The normal explanation of such forms is that abnormally early syncope took place when unaccented vowels stood between the two elements of a compound, so that eg. **kwāni-lausaR* > **kwan-lausaR*, **harja-waldaR* > **harj-waldaR*, etc. Interconsonantal *-j-* is then vocalised to *i*, which undergoes normal syncope, without being able to produce *i*-mutation in a preceding short syllable, so that eg. **harj-waldaR* > **hari-waldaR* > **har-waldR* > *Haraldr*. See Noreen, *Altisl. Gr.*, §§ 69 and Anm.; 153, 4.

Absence of mutation in *Ragnarr* can certainly be explained as failure of lost *i* to mutate the vowel of a preceding short syllable. But the double syncope required by this explanation is improbable, and it would seem preferable to derive the name from the ablaut-variant *ragin* and reconstruct **ragina-harjaR*, cp. eg. *Rognvaldr*; the name should thus be contrasted with Vandal *Raginari*, OHG *Reginheri*.

Abnormally early syncope of unaccented vowels between the elements

of compound words is improbable. Such vowels are preserved in OHG, even when they are lost in final syllables, eg. *alamahtig*, “almighty”. Perhaps also see forms such as *Breidaþjǫrðr*, although the medial vowel here may be of different origin. The syncope of long *ō*, as in **brunjō-wulfaR*, would in any case be most improbable: it is syncopeated under no other circumstances. There is in general no runic evidence for early loss of unaccented vowels between the two elements of compounds (see Krause, *Sprache*, § 48). Late runic forms, after the period of syncope, show retention of interconsonantal *i/j* (see below) in the element **harj-*, eg. *hAriwulafa*, Istaby, 1st half of 7th century, cp. *-wulafR* in the same inscription; *hAriwolAfR*, Stentoften, mid 7th century; *hAripulfs* (for *hAriwulfs?*), Rävsaal, mid 8th century. Krause (loc. cit.) interprets the form *hariuha*, Seeland, bracteate II, 6th century, as showing early development of **harja- > hari-*, and adduces the parallel of the stem **kunja-* in the form *kunimu(n)diu*, Tjurkö, bracteate I, 6th century. This latter form, however, probably exemplifies an *i*-stem variant of this root, not a *ja*-stem: cp. OE *Cynewulf* etc., contrasting with the *ja*-stem simplex *cynn*, “family, kin”. The form *hariuha* may be a hapology for **harju-jūha*, if the second element is from PrGer **junχa-*, the Verner’s Law variant of PrGer **junza-*, “young”, seen in ON *æska*, “youth”, *æri*, “younger”, < **(j)ōhi-*. Alternatively, if the compound was formed later than the loss of initial *j-* in PrN (for which, see Krause, *Sprache*, §§ 15; 32, 1), the form *hariuha* may show early vowel-contraction of **harju-ūha*. Medial unaccented *u* will in any case have developed before following *u*.

Vocalisation of *j* to *i* is also improbable, despite the fact that interconsonantal *j* appears consistently as *i* in the later runic inscriptions: there was no longer a distinct *j*-rune by at latest the early 7th century, see Krause, *Sprache*, § 32, 1. See the discussion of *veð*, *herr* etc. above, §§ 1 (2), 4 (3).

The double syncope assumed for forms such as *Haraldr* does not conform to the normal rules of syncope.

For these reasons, the usual explanation given for forms such as *Haraldr*, *Brunólfr*, and also for forms of the *kvánlauss* type, must probably be dismissed.

It has been suggested that unmutated forms may be analogical, and that *i*-stems, *ja*-stems etc. may have been compounded with medial *a*, rather than with their own stem-form. Compounded *u*-stems without *u*-mutation have also been cited in support of this view, eg. *knattleikr*, “ball-game”, cp. *knøttr*, “ball”. See references cited by Brøndum-Nielsen, *Gd. Gr.*, § 79, Anm. 3. However, such an explanation does not account for

forms such as *Brynjólfr*, *Herjólfr*, nor for the runic forms cited above, which consistently show that words are compounded with their proper stem-form.

As an alternative explanation, it may tentatively be suggested that in PrN compounds, the first element was less strongly accented than it would be as a simple word, since the total word-accent could not fall on the first element, but was distributed between the two roots. It may be noted as possible evidence for this, that long vowels are normally shortened before consonant-groups in the first elements of compounds, but that such shortening before consonant-groups is only sporadic in simple words. Examples are names such as *Vigfúss*, cp. *vig*, "slaying"; *Þorgeirr*, cp. *Þórr*; for further examples, see Noreen *Altisl. Gr.*, §§ 127—8. Therefore it may be suggested that the first elements of compounds escaped the early *i*-mutation of strongly accented vowels, ie. those in long syllables, until the time of the syncope: eg. *kvánlauss*; cp. the same development in a second element in forms such as *Ingimarr* < **māri-*, and see § 7 (1) (b) above. Similarly, short-stemmed first elements of compounds escaped mutation until the time of the loss of *j*, eg. *Haraldr*. Forms which retain prevocalic *j*, eg. *Herjólfr*, normal *Brynjólfr*, < **harj-(w)olfr*, **brunja-(w)olfr*, where *w* is lost before a back, rounded vowel, undergo later mutation, as less strongly accented syllables become liable to mutation.

Both *Brynjólfr* and *Brunólfr* must show vowel-contraction of an unaccented medial *u/a* (< *ō*, dependent upon whether *u* or *o* follows in the next syllable), with a following accented *u/o* (< *u* by the vowel-harmony): ie. *brunju-ulfr, *brunja-olfr. Thereafter *j* comes to stand before an accented vowel. In this position PrN *j* had already been lost, see Noreen, *Altisl. Gr.*, § 231. In *Brunólfr* we may see sporadic extension of this loss to a *j* which by vowel-contraction has now come to stand before an accented vowel. In normal *Brynjólfr*, *Herjólfr* etc., by contrast, it is possible that the following vowel is more weakly accented, or that loss of *j* before accented vowels is only sporadic at this period, so that these forms escape it. Noreen's explanation, *Altisl. Gr.*, § 69, Anm., is only possible if syncope of original *ō* is assumed in this word; this is improbable.

The main features of the Old Icelandic front mutations have been analysed in the foregoing discussion, which, of course, is far from exhaustive. Various theories put forward to explain lack of mutation in short accented syllables before lost *i* have also been analysed, and are found wanting.

A further theory is then put forward. This, like Kock's theory, assumes

that accent is the determining factor. However, unlike Kock's theory and almost all others as well, this theory assumes that (accentual) variation in the vowel to be mutated, not the mutating vowel, determines when mutation takes place. This theory is simpler in formulation and implications than any other, and can be related more closely to other phenomena: different degrees of accent on long and short accented syllables. It also corresponds closely to observable correlation between mutation and accentuation in secondary syllables.

I am more than grateful to Professor Hreinn Benediktsson and Dr. Desmond Slay, both of whom read this paper in typescript, and who have saved me from a number of errors and oversights. Remaining errors are of course my own.

References

- Antonsen: E. H. Antonsen, *Germanic Umlaut Anew*, *Language* 37 (1961), pp. 215—30; *On Defining Stages in Prehistoric Germanic*, *Language* 41 (1965), pp. 19—36.
- Bandle, *Sprache*: O. Bandle, *Die Sprache der Guðbrandsbiblia*, Copenhagen, 1956.
- Bandle, *Gliederung*: O. Bandle, *Die Gliederung des Nordgermanischen*, Basel und Stuttgart, 1973.
- Hreinn Benediktsson: H. Benediktsson, *Some Aspects of Nordic Umlaut and Breaking*, *Language* 39 (1963), pp. 409—31.
- Hreinn Benediktsson, *Óákv. forn.*: Hreinn Benediktsson, *Óákv. forn. nokkur, nokkuð*, *ÍT* 3 (1961—2), pp. 7—38.
- Hreinn Benediktsson, *Inflection of the N-Stems*: Hreinn Benediktsson, *On the Inflection of the N-Stems in Indo-European*, *Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* 22 (1968), pp. 7—31.
- Braune-Mitzka, *Althochdeutsche Gr.*: W. Braune, *Althochdeutsche Grammatik*, 12th ed., rev. W. Mitzka, Tübingen, 1967.
- Brøndum-Nielsen, *Gd. Gr.*: J. Brøndum-Nielsen, *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk fremstilling*, Copenhagen, 1928—71.
- (References are to the second editions of vols. I and III, to the third edition of vol. II).
- Campbell, *OEG*: A. Campbell, *Old English Grammar*, Oxford, 1959.
- Cathey: J. E. Cathey, *Syncopation, i-Mutation and Short Stem Forms in Old Icelandic*, *ANF* 87 (1972), pp. 33—55.
- Erdmann: P. Erdmann, *Zur strukturalistischen Erklärung des i-Umlautes*, *Linguistics* 78 (1972), pp. 16—24.
- Gordon, *Intro.*: E. V. Gordon, *An Introduction to Old Norse*, 2nd ed. revised by A. R. Taylor, Oxford, 1957.
- E. Harding: E. Harding, *Språkvetenskapliga problem i ny belysning I* (1932), p. 52.
- Haugen: E. Haugen, *Phonemic Indeterminacy and Scandinavian Umlaut*, *Folia Linguistica* 3 (1969), pp. 107—19.
- Haugen, *Language History*: E. Haugen, *The Language History of Scandinavia*:

- A *Profile of Problems*, in *The Nordic Languages and Modern Linguistics*, ed. Hreinn Benediktsson, Reykjavík, 1970, pp. 41—79.
- Hesselman, *Omljud*: B. Hesselman, *Omljud och brytning i de nordiska språken*, Uppsala, 1945.
- Hesselman, *Huvudlinjer*: B. Hesselman, *Huvudlinjer i nordisk språkhistoria*, (Nordisk Kultur III—IV), Uppsala, 1948—53.
- Heusler, *Altisl. El.*: A. Heusler, *Altisländisches Elementarbuch*, 6th (unrevised) ed., Heidelberg, 1964.
- Hirt: H. Hirt, *Handbuch des Urgermanischen* I—III, Heidelberg, 1931—4.
- D. Hofmann: D. Hofmann, *Snuk "Sohn".—Akzentverschiebung und Stammsilberreduktion im Wurster Friesisch*, *ZfdA* 90 (1960—1), pp. 303—322.
- Jóhannesson, *Suffixe*: Alexander Jóhannesson, *Die Suffixe im Isländischen*, Halle, 1927.
- Jordan, *Handbuch*: R. Jordan, *Handbuch der mittelenenglischen Grammatik*, 3rd ed., Heidelberg, 1968.
- R. D. King: R. D. King, *Syncope and Old Icelandic i-Umlaut*, ANF 86 (1971), pp. 1—18.
- Kock, *I-omljudet*: Axel Kock, *I-omljudet och den samnordiska förlusten af ändelsvokaler*, ANF 4 (1888), pp. 141—162.
- Kock, *Umlaut*: Axel Kock, *Umlaut und Brechung im Altschwedischen*, Lunds Universitets Årsskrift, vol. 12 no. 1, Lund, 1911—16.
- Krahe-Meid: H. Krahe and W. Meid, *Germanische Sprachwissenschaft* I—III, Berlin, 1967—9.
- Kratz: H. Kratz, *The Phonemic Approach to Umlaut in Old High German and Old Norse*, JEGPh 59 (1960), pp. 463—79.
- Krause, *Sprache*: W. Krause, *Die Sprache der urnordischen Runeninschriften*, Heidelberg, 1971.
- Krause-Jankuhn, *Runeninschriften*: W. Krause and H. Jankuhn, *Die Runeninschriften im älteren Futhark*, Göttingen, 1966.
- Lindroth: Hjalmar Lindroth, *Beiträge zur altnordischen Lautlehre*, IF 29 (1911—12), pp. 129—200.
- Neuman: E. Neuman, *Det nordiska i-omljudet*, APhS 4 (1929), pp. 193—246.
- Noreen, *Altisl. Gr.*: A. Noreen, *Altnordische Grammatik I: Altisländische und altnorwegische Grammatik*, 5th ed. (unrevised reprint of 4th ed., 1923), Tübingen and Alabama, 1970.
- Noreen, *Geschichte*: A. Noreen, *Geschichte der nordischen Sprachen*, 3rd ed., Strassburg, 1913.
- Penzl: H. Penzl, *Zur Entstehung des i-Umlautes im Nordgermanischen*, ANF 66 (1951), pp. 1—15.
- Magnús Pétursson: Magnús Pétursson, *Les articulations de l'islandais à la lumière de la radiocinématographie*, Paris, 1974.
- Scandinavianists' Congress, *Omljudsteorier: De nye Omljuds- og Brydningsteorier*, APhS 19 (1947), pp. 3—61 (contains discussions by Ture Johannisson, John Svensson, Assar Janzén, Harry Andersen, J. Brøndum-Nielsen, Natan Lindqvist, Valter Jansson, Arnold Nordling and Per Wieselgren).
- Seip: D. A. Seip, *Mål og minne*, 1919, p. 86.
- Sievers: E. Sievers, PBB 5 (1878), pp. 63—.

- Sommerfelt: A. Sommerfelt, *Mangelen på i-omlyd efter kort rotstavelse*, in *Festskrift til Hjalmar Falk*, 30. desember 1927, Oslo, 1927, pp. 42—9.
- Steblyn-Kamenskij: M. I. Steblyn-Kamenskij, *Concerning the Three Periods in the Scandinavian i-Umlaut*, ANF 74 (1959), pp. 105—111.
- Taylor: A. R. Taylor, *I-mutation of Back Vowels in Old Norse*, SBVS 14 (1953—57), pp. 296—302.
- Torp, *Ordavleiding*: A. Torp, *Gamalnorsk ordavleiding*, rev. G. Holm, Lund, 1974.
- Kjell Venås: K. Venås, *Old Norse i-Umlaut in TG-grammatical Light*, ANF 88 (1973), pp. 149—163.
- Wessén, *Fem. Substantivböjning*: E. Wessén, *Till de feminina substantivböjningarnas historia*, in *Festskrift til Hjalmar Falk*, 30. desember 1927, Oslo, 1927, pp. 78—111.
- Björn K. Þórólfsson, *Íslenskar Orðmyndir*: Björn K. Þórólfsson, *Um íslenskar orðmyndir á 14. og 15. öld og breytingar þeirra úr fornmálinu*, Reykjavík, 1925.

Tidsadverbet *því næst* i norröna texter

I min artikel "Norröna riddarsagor. Några språkdrag" (ANF 86, 1971) diskuterades bl. a. frekvensen av tidsadverbet *því næst* 'därpå, sedan' (i jämförelse med synonymerna *síðan* och *eptir þat*) som ett tänkbart kriterium på norsk respektive isländsk provinens av norröna texter. Ett mera markant inslag av *því næst* föreföll att entydigt peka på norskt ursprung. Mina siffror avsåg väsentligen den genre som artikelrubriken anger. Men för att få ett större jämförelsematerial utvidgade jag excerperingen till bl. a. en rad kungasagor. Resultatet redovisades i en tabell s. 126. För en av texterna där, *Ólafs saga hins helga* (Leg.), råkade därvid frekvensen av *því næst* bli avsevärt för låg, beroende på att den av misstag angivits från anteckningar efter en högst preliminär genomläsning i st. f. enligt den slutliga excerperingen. Fallen av *því næst* uppgår sålunda i nämnda saga (inte till 11 utan) till följande 20: 1¹⁵, 4³¹, 21¹³, 33⁷, 49³¹, 51³⁰, 92², 94²⁶, 96⁴⁻⁵, 96²⁸, 97⁵, 97¹⁹, 100³⁰, 101²⁹, 102⁵, 103³⁰, 106¹, 106¹⁹, 107²⁹, 108¹⁷. I tabellen blir därmed ordningen på en punkt något ändrad; *Ólafs saga hins helga* (Leg.) och *Morkinskinna* byter plats med varandra. Antalet *því næst/síðan/eptir þat* upptas i nu nämnd ordning; längst till höger ges frekvensen av *því næst* i procent av sammanlagda antalet:

Ágrip	6/ 47/ 3	= 56	10,5 %
Ólafs saga hins helga (Leg.)	20/166/ 8	= 194	10,5 %
Morkinskinna	22/298/47	= 367	6,0 %
Fagrskinna	7/ 90/44	= 141	5,0 %
Heimskringla	30/792/94	= 916	3,3 %
Oddr Snorrason (S)	2/105/14	= 121	1,7 %
Knýtlinga saga	3/186/72	= 261	1,1 %
Oddr Snorrason (A)	0/143/28	= 171	0,0 %

Eftersom just de båda arbeten som toppar tabellen, men inget av de övriga, är av obestriddigt norsk härkomst, framstår nu ett mera flitigt bruk av *því næst* med ännu något klarare profil som ett norskt särdrag.

PETER HALLBERG

Recensioner

Stig Nilsson: Terminologi och nomenklatur. Studier över begrepp och deras uttryck inom matematik, naturvetenskap och teknik. I. Akademisk avhandling. Lund 1974.

Stig Nilssons avhandling "Terminologi och nomenklatur" inleds med ett kort kapitel "Termer — viktiga, uppmärksammade, förbisedda". Här framgår det att termer är viktiga inom vetenskap och teknik, att detta uppmärksammas framför allt genom de organisationer för nomenklatur som skapats under senare år, men också att språkforskningen förbisettermernas intresse och betydelse. Det är därför, som förf. säger, försvarbart att göra en mer systematisk inbrytning på detta vidsträckta fält.

På s. 5 skisseras en mer omfattande forskningsplan. Uppgiften blir i sin helhet att undersöka uttryck för matematiska, framför allt geometriska grundbegrepp, och vidare utvecklingen av materieuppfattningens terminologi — i båda fallen med tonvikt på svenskan och övriga nordiska språk. Vidare skall en historisk syn tillämpas på materialet: detta innebär att undersökningen också måste ge en lärdomshistorisk bakgrund, och det gäller sedan att uppmärksamma de historiskt växlande principerna för val av termer och också den växlande inställningen till bruket av termer över huvud taget. Här gäller det också att belysa termernas effekt i ett historiskt perspektiv. Dessutom gäller det att fånga termernas särdrag över huvud taget — det gäller här sådana frågor som: vad är en term (i förhållande till ord i allmänhet)? hur blir ett ord en term? vilka ord blir termer? kan man peka på några särskilda semantiska eller formella förutsättningar? vilka är principerna bakom valet av termer? Den avhandling som här presenteras utgör emellertid bara en del av detta större forskningsprogram. Den omfattar nämligen dels en teoretisk inledning om termernas särdrag, dels en undersökning om de matematiska grundbegreppen hos Stiernhielm och hans kontinentala föregångare.

Avhandlingen består egentligen av två huvuddelar, som inleds med var sitt Lucretiuscitat. Kort kan man uttrycka det så att avsnitt I (s. 7—114) handlar om hur termer *skapas*, medan avsnitt II (s. 115—263) handlar om hur termer *övertas* från ett språk till ett annat — genom översättning eller

genom lån. Innehållsförteckningen ger inte någon riktigt klar bild av denna disposition. Mest vilseledande är rubriken på kap. 6, som lyder "Georg Stiernhielms matematiska skrifter på svenska". Men kapitlet handlar huvudsakligen om hur Stiernhielm återger matematiska begrepp genom lån eller genom nyord. Och kapitlet är därför närmast att betrakta som en förlängning av kap. 5, "Översättning och purism". Kap. 5 tjänar ju huvudsakligen som bakgrund till kap. 6 — på samma sätt som kap. 2 och 3 ger en bakgrund till första avsnittets tyngdpunkt, kap. 4 om "Linnés syntes".

Avhandlingen kan alltså med en viss rätt betraktas som två monografier över två svenska vetenskapsmäns terminologi, i vardera fallet tecknat mot en europeisk lärdomshistorisk bakgrund. På grund av den skiftande arten av Linnés och Stiernhielms vetenskapliga verksamhet har huvudvikten lagts vid olika aspekter. Linné är nydanaren som skapar ett nytt effektivt terminologiskt instrument för sin vetenskap — det är alltså här motiverat att man som bakgrund lägger huvudvikten vid termens tillkomst. Stiernhielm däremot överför till svenska språket delar av ett redan existerande matematiskt tänkande, förmedlat av bl. a. tysken Kepler och holländaren Stevin. Det är alltså här rimligt att speciellt sätta in Stiernhielms språkbruk i den långa debatten om lånord och purism i den vetenskapliga terminologin.

Det första avsnittet inleds med två kapitel "Uttrycket" och "Begreppet". Här hade man kanske väntat sig en tudelning i de Saussures bemärkelse mellan en uttryckssida och en innehållssida. T. ex. så att kapitlet "Uttrycket" behandlade termer ur formell synpunkt: om de består av språkliga eller icke-språkliga tecken, om de består av nyskapade ljudkombinationer, om de består av enkla ord, eventuellt avledningar, eller av sammansättningar etc. Men uppenbarligen avses med "uttryck" något annat, eftersom här bl. a. behandlas ett så specifikt semantiskt fenomen som metaforen.

Det förefaller som om förf. med "uttrycket" snarast avsåg ordet eller symbolen i dess mer allmänna betydelse, medan "begreppet" närmast avser definitionen, dvs. den mer preciserade innebörd man lägger i ordet när det används för vetenskapliga syften. Det är väl denna tudelning som åsyftas med ett uttalande på s. 9: "ord anses bli termer i och med att de medvetet används för benämning av medelst definition fixerade begrepp". Jämför även inledningen till kap. 3: "Oavsett om det ord som väljs för ett nytt begrepp är inhemskt eller främmande, om det ger metaforiskt eller annat, t. ex. onomatopoetiskt uttryck åt begreppet, så blir det en *term* först genom definition". Denna tankegång hade kunnat komma tydligare

till uttryck om kap. 2 i stället hade kallats "Ordet", och kap. 3 i stället "Definitionen".

Kap. 2 ger alltså exempel på olika typer av ord (och andra symboler) som kommit att användas i terminologiskt syfte. Första avsnittet handlar om grafiska symboler (s. 11 ff.). Detta avsnitt är av intresse bl. a. därför att det ger en bakgrund till Stiernhielms bruk av olika icke-språkliga symboler i sitt matematiska språk. Andra avsnittet handlar om termernas metaforiska karaktär, och det omfattar egentligen också kap. 2.4 och 2.5, trots att sammanhanget har blivit avbrutet genom ett kort mellanliggande avsnitt om "arbiträra benämningar". Vad som visas i detta avsnitt är att vetenskapen haft en tendens att undvika nya ljudkombinationer för att benämna nya begrepp — att man som regel anknutit till allmänspråket, men då använt vedertagna ord i specialbetydelser, ofta av en metaforisk karaktär. Exempel kan tas t. ex. inom kärnfysiken med ord som *kärna*, *skal* och *språng*.

De typer av termord som behandlas i avsnitt 2.1—2.5 kan alla föras tillbaka långt i tiden, vilket författaren också belyser med exempel. Med avsnitt 2.6, "Den uttrycksfulla termen", kommer något nytt in, hävdar förf.: "Med elektricitetslärans snabba utveckling vid 1700-talets mitt är vi inne i de noggrant utförda experimentens tid, vi börjar få en naturvetenskap i modern mening. Med detta följer — mer eller mindre uttalat — kravet på att termen skall säga något väsentligt om företeelsen den står för, och det kravet blir i själva verket mera angeläget ju mindre förutsättningar man har att ge en fullständig definition" (s. 40).

Ett kort avslutande avsnitt i kapitlet "Uttrycket" berör geometriska benämningar, av vilka flera sägs representera ett mellanting mellan den metaforiska namngivningen och den namngivning som grundar sig på en framträdande egenskap — alltså vad som behandlas i avsnittet "Den uttrycksfulla termen". Här hade det behövts fler exempel för att verkligen klargöra skillnaden mellan å ena sidan en benämning som tar fasta på en verifierad, representativ egenskap och å andra sidan en metafor. Steget sägs ju inte vara stort (s. 40). Man kan väl säga att även metaforen grundar sig på en framträdande, representativ egenskap. Var skulle då den egentliga skillnaden ligga mellan dessa båda kategorier? Dessutom skall ju däremellan få plats "ett mellanting" (s. 48).

Kap. 3, "Begreppet", behandlar speciellt hur begreppet fixeras genom definition — och hur ordet blir term genom definitionen. Planen är här inte lika klar som i föregående kapitel. Utgångspunkt är den aristoteliska definitionen, dvs. en företeelse definieras genom att man bestämmer dels dess genus (dvs. dess samhörighet med vissa andra företeelser), dels dess

differentia (dvs. de specifika drag som karakteriserar själva arten i fråga, till skillnad mot andra av samma genus). Exempel på senare definierande i Aristoteles anda ges bl. a. i ett litet avsnitt som börjar på s. 60 och som egentligen borde vara väsentligt, eftersom det tar upp det område som sedan blir huvudämne i avhandlingens senare del. Men problemen presenteras här på ett vagt och oklart sätt. Det handlar om försöken att definiera geometriska termer. Först talas det (med ett par exempel) om hur omsorgsfull italienaren Alberti var (på 1400-talet), och som exempel på motsatsen ges några definitioner ur svenska geometriska arbeten från c.1700. Men detta är ju en rent godtycklig sammanställning. De svenska exemplen är förresten inte heller så dåliga — något som förf. också själv delvis medger. Så alltså vad blir resultatet? Naturligtvis är geometriska definitioner av intresse, men de måste i så fall på något sätt behandlas systematiskt i en vetenskaplig framställning. Avsnittet är ju också onödigt ur den synpunkten att definitionsproblematiken är praktiskt taget helt förbisedd i den följande behandlingen av Stiernhielm och geometrin. Tyvärr utmärks alltför många sidor i avhandlingen av denna vaghet i fråga om undersökningens mål och syften.

Avhandlingen heter *Terminologi och nomenklatur*. Det är rimligt att dessa termer (och motsvarande begrepp) spelar en framträdande roll i förf.s diskussioner. Men därvid används dessa termer på åtminstone fyra olika sätt, med fyra olika typer av definitioner, utan att dessa aspekter någonstans blir ställda mot varandra och kommenterade i ett sammanhang. Detta är en huvudorsak till att det inledande avsnittet delvis är så svårt att följa.

En utgångspunkt är det försök till differentiering som gjorts av bl. a. svenska nomenklaturcentralen (Einar Selander) och som också möter i olika utländska handböcker: *terminologi* är en samling termer avseende ett visst fackområde, medan *nomenklatur* avser en grupp termer som ordnats på ett mer systematiskt sätt, så att man t. ex. efter principen *en term — ett begrepp* täcker uttrycksbehovet inom ett betydelsefält på ett mer rationellt sätt.

På s. 9 citeras uttalanden av tre för övrigt opresenterade ryssar, vilka tydligt trycker på att termerna i nomenklaturen skall ha en mera abstrakt innebörd, vara befriade från ordens vardagliga betydelser (idealet är tydligt att de så att säga får sin betydelse i kraft av sin placering i ett visst terminologiskt fält), medan andra termer alltså har starkare associationer till ordens huvudbetydelse.

Det finns väl fortfarande ett visst samband mellan Selanders och ryssarnas definition, men på s. 10 gör förf. själv ett tredje försök att definiera

skillnaden mellan terminologi och nomenklatur. Han säger sig vilja försöka använda *nomenklatur* om benämningar som avser företeelser med mer eller mindre verifierbara egenskaper samt *terminologi* om benämningar som avser de abstrakta begreppen i en teori. Han hävdar emellertid också att nomenklaturen även måste vara baserad på någon enhetlig klassifikationsprincip (s. 18).

En fjärde användning av termerna kommer i kapitlet om Linné. Inledningsvis sägs här "att vi hos Linné i sak finner en differentiering mellan *nomenklatur* och *terminologi* även om inte termerna används" (s. 78). För att beskriva skillnaden citerar förf. sedan, utan kommentar, ett uttalande av en engelsk botaniker (William Whewell) från 1800-talets mitt, som gjort det i och för sig triviala påpekandet att Linné för sin botanik inte bara behövde *namn* på växter utan också *ord* att användas som karakteriserande attribut i dessa namn. Namnen kallar engelsmannen för Linnés *nomenklatur*, och t. ex. de 87 olika termerna för att beskriva växtens blad kallar han Linnés *terminologi*. Nilsson accepterar också denna indelning när han skriver: "Här framgår den differentiering mellan *nomenklatur* och *terminologi*, som Linnés teser ledde fram till, även om han inte använde termerna eller direkt formulerade skillnaden mellan begreppen som Whewell" (s. 94).

Vad man alltså kan anmärka på är att förf. inte gett någon klar, sammanhängande redogörelse för de olika användningarna av termerna *terminologi* och *nomenklatur*, och att han inte heller själv varit konsekvent i sin egen användning av dem.

I avhandlingen framhålls med rätta metaforens betydelse inom vetenskaplig terminologi. Atomfysiken visar hur en vetenskaplig modell kan ge upphov till en lång rad av metaforer. En metafor är ju ett slags betydelseförändring. Den innebär att ett ord används om en ny referent med behållande av sitt gamla betydelseinnehåll men med tillägg av de nya associationer som anknytningen till den nya referenten innebär. Metaforer kan användas i klassificerande syfte för att föra samman referenter som tidigare inte associerats; de kan också användas för att åskådliggöra mera abstrakta fenomen. Vid behandlingen av vetenskapens metaforer beaktar förf. båda dessa aspekter, delvis i anslutning till ett par amerikanska filosofer, Wheelwright och MacCormac, som här talar om metaforens epiforiska och diaforiska element. Det epiforiska elementet är metaforens anknytning till ordets egentliga användning, medan det diaforiska elementet är det nya betydelseinnehåll som ligger i användningen av en ny referent. Metaforer kan vara utsatta för en utveckling mot en diaforisk användning, t. ex. i och med att den betecknade företeelsen blir klart

empiriskt påvisad och definierad, eller i och med att själva ordet förlorat kontakten med sin grundbetydelse, t. ex. genom att lånas in i ett annat språk i sin specialbetydelse. Detta är otvivelaktigt en mycket viktig synpunkt på det vetenskapliga språket och den vetenskapliga teoribildningen.

Men framställningen grumlans av att förf. blandar ihop två begrepp, nämligen dels metafor, dels ordbildning. Här är han delvis vilseledd av de amerikanska filosofernas användning av termen metafor. De tar som exempel bl. a. *tachyon*, och detta exempel refereras och analyseras utförligt också i Nilssons avhandling. Men nu är ju *tachyon* inte exempel på en metafor. *Tachyon* är benämningen på en hypotetisk elementarpartikel med egenskapen att färdas snabbare än ljuset. Ordet är bildat till det grekiska *tachýs*, 'snabb', medelst suffixet *-on*, som också finns i andra partikelnamn — alltså avledning, inte metafor. Av samma anledning skulle man inte heller vilja ha de engelska benämningarna på halogener (s. 27) behandlade under kapitlet "Metaforiska termer". Och om epifor och diafor är två aspekter på metaforen är det också oriktigt att använda dessa termer vid beskrivningen av den grekiska substantivering *ápeiron* 'oändlighet' till adjektivet *apeirōn* 'oändlig' (s. 34).

Kapitel 4 är ägnat åt Linné. Här talas i rubriken om "Linnés syntes", och därmed åsyftas väl det som uttrycks några rader längre ner: "det är Linné som slår fast, att ett klart fixerat samband mellan begrepp och benämning är en förutsättning för en fungerande vetenskap". Och vidare: "Han klargör också, att detta samband inte får begränsas till det enskilda fallet, bakom måste ligga en systematisk helhetssyn, som resulterar i grupper av begrepp, vilka kan identifieras genom benämningarna, liksom deras, framför allt hierarkiska, relationer till varandra" (s. 77).

Linné utvecklade sina namngivningsprinciper i *Fundamenta Botanica* (1736) och *Critica Botanica* (1737). Linnés binära namngivning är ju välkänd för alla som pressat växter till herbarier, men däremot är det väl inom svensk språkforskning först Stig Nilsson som funnit det mödan lönt att titta närmare på hur Linné formulerat de principer som han sökte följa vid namnvalet. De viktigaste av dessa principer sammanfattas i avsnittet "Nomenklaturprinciper i *Critica Botanica*" (s. 80 ff.) Förf. kompletterar exposén genom att med exempel visa hur Linnés principer sedan övertogs av andra vetenskapsmän och andra discipliner. Här ges också ett par andra intressanta aspekter på Linnés språkbruk, nämligen hans och samtidens syn på latinet som vetenskapens språk. Det är ju påfallande att Linné väljer latinet som sitt vetenskapliga språk i en tid då "de flesta i utilismens anda koncentrerar sig på att skriva populärt, för folket, och i samband därmed gör narr av lärdomssnobben" (s. 98). Här ges också synpunkter på

Linnés svenska stil, som en sammanfattning av tidigare forskares om-
dömen. Detta avsnitt passar gott in i sammanhanget, då det ger ytterliga-
re en aspekt på Linnés förmåga till skarpsynta, kortfattade karakteristi-
ker, vilken han bl. a. manifesterar i sitt säkra val av artnamn.

Linné var inte helt utan föregångare eller paralleller. För en del av
dessa redogörs det också i kapitlet, men på ett sätt som samtidigt fram-
häver det originella i Linnés insats. Något oklart är dock hans förhållande
till en samtida svensk biolog, och man skulle ha önskat större utförlighet
på denna punkt. Här åsyftas Linnés förhållande till sin ungdomsvän Peter
Artedi från Nordmaling. Speciellt på s. 100 i avh. framgår det att Artedi
i alla avseenden var före Linné med att publicera nomenklaturregler och
också med att tillämpa dem (jfr även s. 82 f.). Förhållandet mellan Linné
och Artedi borde därför ha varit ett centralt problem vid behandlingen av
Linnés system. Förf. borde här ha försökt att komma längre i presenta-
tionen av materialet och även i analysen. Kanske är det omöjligt att av-
göra prioritetsfrågorna. Men åtminstone borde förf. ha försökt att klarare
formulera likheter och eventuella skillnader mellan de båda unga svenska
vetenskaparnas principer för systematisering och namngivning. Som det nu
är behandlas Artedi på en alldeles för undanskymd plats.

Kapitel 6 har — som sagt — fått en ganska vid rubrik: "Georg Stiern-
hielms matematiska skrifter på svenska". Under denna rubrik kunde man
tänka sig många problem och uppgifter för en mer systematisk behand-
ling, som också kunde ha ett språkligt intresse och som kunde ha anknyt-
tit till problem från avhandlingens första del. Man kunde t. ex. försöka ge en
översikt över uttrycken för samtliga matematiska begrepp som över
huvud taget förekommer i Stiernhielms matematiska skrifter samt en
etymologisk analys av dessa uttryck — vad har Stiernhielm hämtat från
latinets eller grekiskan, från tyskan eller holländskan och vad är svenska
arvord eller hans egna nyskapelser? I en total behandling av Stiernhielms
matematiska språk borde man även beakta hur han använder olika slag av
grafiska symboler, hur han uttrycker olika slag av matematiska relationer
och hur han ställer upp matematiska problem och uträkningar. Om man
skulle fullfölja tankegångarna från avhandlingens första avsnitt vore
också följande frågor av intresse: vilken semantisk karaktär har speciellt
de nya orden? är de metaforer eller är de beskrivande? (Stig Nilsson har i
olika sammanhang påpekat att flera av Stiernhielms föregångare, t. ex.
holländaren Stevin och tysken Schottelius, hävdade att deras språks
styrka mycket låg i förmågan att bilda sammansättningar, som kunde
göras "självddefinierande", dvs. vara en utmärkt form av pedagogiska och
begripliga termer. I vilken utsträckning utnyttjar Stiernhielm denna

möjlighet?) Och vidare: vilken karaktär har Stiernhielms definitioner? Även här kunde ha anknytits till problem som skisserats i inledningen, t. ex. i avsnittet om definitioner inom geometrin (s. 60—62). Dessutom borde större intresse ägnas åt det semantiska systemet. Bland det material som Nilsson behandlar kan man särskilt urskilja ett väsentligt sammanhängande begreppssystem med ord som används aritmetiskt och/eller geometriskt, t. ex. *kvadrat* och *kubik*. Det geometriska systemet kan också indelas i ett planimetriskt och ett stereometriskt undersystem. Dessa begrepp finns ofta anförda i Nilssons framställning, men på ett sådant sätt att sammanhangen är svåra att överskåda. Man skulle gärna se en samlad analys av i vilken utsträckning Stiernhielm gör skillnad mellan dessa aspekter — i ordval och i definitioner. Här finns alltså ett vackert semantiskt system som skulle ha kunnat undersökas i sin helhet, med paralleller från samtida och äldre matematisk litteratur.

Jag har med detta velat antyda några möjligheter till en mer fördjupad behandling av stoffet, en behandling som då också bättre skulle ha anknytits till de problem som förf. drar upp i förra delen av avhandlingen. Men nu är alltså intresset i stället huvudsakligen begränsat till den etymologiska-lexikaliska aspekten, till frågan om ordens proveniens: varifrån kommer närmast den *term* som Stiernhielm använder? Häri innefattas då sådana frågor som: vilket eller vilka ord använder Stiernhielm för vissa begrepp? är terminologin konsekvent eller synonymrik? är orden svenska eller främmande? nyskapade eller lånade? lånade från utländska eller inhemska förebilder? och vilka allmänna principer tillämpar Stiernhielm vid valet av termer? — Det är emellertid endast vissa ord som behandlas i det här avsnittet. Inskränkningen motiveras med att "vissa vanliga aritmetiska begrepp, framför allt i Alg. (*dvs. Stiernhielms Algebra Suetica*), vilka redan funnit uttryck i de svenska 1600-talsräkneböckerna före Stiernhielm, behandlas i samband med dessa i undersökningens del II" (s. 181). Med denna begränsning ger undersökningen alltså tills vidare inte något fullständigt svar på de frågor som man kan ställa på materialet ur lexikalisk synpunkt.

Kapitel 5 ger en inledning till kapitel 6. I centrum för kap. 5, "Översättning och purism", står frågan om hur det matematiska arvet från antiken överfördes till olika nationalspråk, under medeltiden och vid början av nya tiden. Förf. ger här exempel på tidiga matematiska arbeten på olika nationalspråk, exempel på hur olika författare och översättare återgett latinsk matematisk terminologi, exempel på matematikens utveckling, och också exempel på hur vetenskaplig litteratur inom andra områden återgetts på nationalspråken. Detta tjänar bl. a. till att belysa den varie-

rande inställningen till de latinska termerna: hur man än sökt behålla dem (eventuellt kompletterade med förklarande ordlistor), än försökt att ersätta dem med inhemska ord, även nybildade. Särskilt viktiga för sambandet med Stiernhielm-avsnittet är de avsnitt som handlar om tyskarna Dürer, Xyländer, Kepler, Schottelius och Harsdörfer samt om holländaren Stevin. Av Nilssons framställning framgår det att Stiernhielms matematik framför allt inspirerats av Kepler: Johannes Kepler har uppenbarligen varit en förebild när det gällt att sätta längd-, rymd- och vikt-måtten i beroende av varandra (s. 158). Däremot har indelningen efter decimalsystemet sannolikt främst baserats på holländaren Stevins arbeten (s. 159). Det har redan tidigare påpekats av Per Wieselgren att man i Stiernhielms matematiska skrifter finner många ord som hämtats från tyskan eller bildats efter tyska förebilder (s. 156). Däremot har, som Nilsson påpekar (s. 132), det hittills inte uppmärksammats i vad mån även Stevin och holländskan påverkat Stiernhielm språkligt, och ett huvudsyfte för den följande undersökningen kan därför sägas vara att närmare bestämma omfattningen av Stevins påverkan på Stiernhielms ordförråd, på hans terminologi. Utmärkande för Stevins terminologi är dels konsekvens enligt principen ett begrepp — ett ord (s. 133), dels val av inhemska ord, speciellt för nya matematiska begrepp i sådana fall där främmande termer ännu inte hunnit fixeras (s. 135 f.). Nilsson har väl också lyckats visa att vissa matematiska termer hos Stiernhielm sannolikt kommer från Stevin — men det rör sig ändå om ett ganska begränsat antal, kanske ett tiotal termer (s. 258). Och när det gäller terminologisk konsekvens och enhetlighet står Stiernhielm långt från Stevin.

Stiernhielms termval får också sin belysning genom företalet till *Baculus Carolinus*, där han å ena sidan säger sig acceptera redan vedertagna lånade termer, även om de kommer från latinet, men annars vill "opfinna och inställa välgrundade, tydliga Swenske Konst- och Skils- eller Afskeds-ord", för att vanligt folk skall kunna använda hans arbeten för praktiska syften — lika bra som "En gammal vthi Latin genom-kokat Academicus". Nilsson visar hur Stiernhielm i denna "pedagogiskt motiverade purism" har sina förebilder hos vissa samtida tyska författare, Schottelius och Harsdörfer, som väl också kan komma i fråga för vissa direkta verbala influenser (s. 259). Speciellt i sammanfattningen (s. 258 ff.) har Nilsson försökt att klart utreda från vilka håll och på vilka sätt Stiernhielm påverkats utifrån. Här görs ett försök att skilja mellan idémässig påverkan och direkta lån, och också mellan lån från olika håll — vad som är tyskt och vad som är holländskt.

Avhandlingens tyngdpunkt ligger kanske i de korta, monografiska

artiklarna om Stiernhielms termer för vissa matematiska begrepp (s. 178—258). Detta avsnitt innehåller en rad detaljuppgifter, vilket ju är normalt för ordhistoriska undersökningar. Som en bakgrund till Stiernhielms bruk av termer ges här belägg från äldre, samtida och också yngre matematiker, huvudsakligen tyskar, men också ett par danskar samt holländaren Stevin. Materialet har Nilsson bragt samman genom egna excerperingar, men också genom ordböcker samt genom ett par utgivna specialordlistor över äldre matematisk litteratur. Ordlistorna, av Felix Müller (1899) och Alfred Schirmer (1912), finns närmare presenterade på s. 180, där det också framhålls att de är otillförlitliga i vissa avseenden.

Artiklarnas uppläggning är som regel följande: först lämnas i princip alla belägg från Stiernhielms egna skrifter, sedan lämnas paralleller ur den utländska matematiska litteraturen jämte kommentar. Dessa ordartiklar kunde emellertid ha redigerats på ett mera överskådligt sätt, vilket skulle ha underlättat tolkningen av materialet. Störande är framför allt att Nilsson övertagit stoffet obearbetat från de nämnda ordlistorna — och att dessa i sin tur ger beläggen utan någon som helst ordning, vare sig kronologisk eller alfabetisk eller annan. Till saken hör också att parallellbeläggen härrör från matematiker som inte finns presenterade i avh. på ett samlat och systematiskt sätt. Vilka är Schwenter, Simon Jacob, Pirkenstein osv.? När levde de? Vilka av dem kan av historiska eller kronologiska skäl ha haft en möjlighet att över huvud taget påverka Stiernhielms språkbruk? Vilka av dem kände han till? Som det nu är får man plocka ihop tillfälliga notiser om olika matematiker på olika ställen i avhandlingen. Det hade här naturligtvis varit värdefullt med en samlad presentation av dessa matematiker med uppgift om utgivningsår för deras viktigare skrifter. Helst kunde man också önska en sovring bland dessa uppgifter. Det som här är av intresse är naturligtvis i vilken utsträckning dessa matematiker kan tänkas ha påverkat Stiernhielm i hans val av termer. Ur den synpunkten är t. ex. Sturm (1670) och Pirkenstein (1694) ointressanta.

Ytterligare en synpunkt på kronologin. Nilsson presenterar beläggen från Stiernhielm i en viss ordning: först efter texterna och sedan efter sidan i resp. text. Här har dock texterna ordnats på ett förvånande sätt: först kommer Archimedes Reformatus, tryckt 1644, sedan den svenska versionen av Baculus, som daterats till 1663, sedan Algebra, som tycks vara från c. 1640. därefter De ponderibus et mensuris från 1657, sedan den odaterade handskrift som kallas PesStock, och slutligen Underrättelse, som Nilsson daterat till c. 1663. När man arbetar med ett ordhistoriskt material skulle en kronologisk ordning vara att föredra. Man skulle då även ha tagit hänsyn till tidsföljden mellan å ena sidan de matematiker

som utgör bakgrunden till Stiernhielms verksamhet och som därför kunnat påverka hans ordval, och å andra sidan sådana som ligger efter Stiernhielms verksamhet. Tar man sedan hänsyn till att Stiernhielms matematiska skrifter tydligen dels tillkommit vid 1640-talets början (Algebra och Archimedes Reformatus), dels omkring 1660, så är det motiverat att i denna kronologi placera in Harsdörfers viktiga skrifter i skarven mellan dessa perioder — de kom ju ut 1642—49 resp. 1651. Ett exempel kan visa vad en sådan skiktning skulle kunna ge. Stiernhielm har tre ord för 'triangel': *treägg*, *trekant* och *triangel* (s. 229). Av dessa används *triangel* och *trekant* i Algebra (1639) samt *treägg* i Baculus (1663). Likaså använder Stiernhielm tre ord för 'kvadrat': *fyrkant* och *kvadrat* används bl. a. i Algebra, men *fyrägg* först i Baculus. Nilsson har påpekat att Harsdörfer har både *dreieck* och *viereck*, men han har inte speciellt kopplat samman dessa termer med Stiernhielms bruk av *treägg* och *fyrägg*. Kronologiska skäl synes tala för att här finns ett samband.

En annan synpunkt som kunde ha ägnats större uppmärksamhet avser betydelsebestämningarna. Som ett exempel må nämnas avsnitt 6.3.8., "Termer för 'cirkel'". Av exempelsamlingen framgår här att Stiernhielm har bl. a. dessa ord: *cirkel*, *runde* och *krets*. Orden presenteras utan några uppgifter om betydelse, och man kunde därför tro att de vore synonyma. Vid noggrannare läsning och analys visar det sig att så inte är fallet: *krets* används endast i betydelsen 'cirkelformig linje': *cirkel* används dels i betydelsen 'cirkelpassare', dels i betydelsen 'cirkelrund yta'; *runde* används också i betydelsen 'cirkelrund yta', men även i betydelsen 'kupa, kupol, valv'. Vissa exempel har här alltså inte betydelsen 'cirkel', och för andra har man att skilja mellan betydelseerna 'cirkelformig yta' resp. 'cirkelformig linje'.

Nilsson diskuterar i det här avsnittet givetvis också ordens proveniens. Här bereder *cirkel* inga problem — ordet är, som påpekas, en av de latinska geometriska termer som tidigast assimileras i nationalspråken. Om *krets* gör Nilsson det antagandet att ordet skulle återgå på användningen av *kreis* hos Simon Jacob — detta antagande bygger emellertid i sin tur på en rad obestyrkta antaganden. Bl. a. har Nilsson inte gett ett enda belägg på att just Simon Jacob över huvud taget skulle ha använt ordet *kreis* i sina skrifter. Däremot använder Stiernhielm själv ordet även i andra sammanhang, och alltid med betydelsen 'cirkelformig linje'. I den betydelsen finns det ju också belagt i exempelvis Helsingius (1557) samt i Lincopensen (1640). Det tycks faktiskt ha varit normalordet i svenskan vid denna tid. Det är då onödigt att på lösa grunder spekulera över ett eventuellt, isolerat lån från Simon Jacob. Exemplet visar också på några

av svårigheterna i att härleda bruket av en viss term direkt till en främmande text eller författare. Matematiken var redan vid denna tid en internationellt väl utvecklad vetenskap.

De huvudanmärkingar man kan rikta mot Stig Nilssons avhandling "Terminologi och nomenklatur" gäller framför allt oklarheter i disposition och målsättning samt brister i den grundläggande lingvistiska teorin och metodiken: detta gäller både det språkteoretiska avsnittet och det lexikografiska.

Å andra sidan är förf. värd beröm för att han gett sig i kast med ett utomordentligt mångsidigt och komplicerat ämne. Han har försökt att se det i stora perspektiv och han har inte väjt för svårigheter. Resultatet är ett i hög grad originellt arbete i sin blandning av språk teori, lärdomshistoria och lexikografisk analys. Det vittnar också om en omfattande beläsenhet, inte minst inom internationell lärdomshistorisk och vetenskapsteoretisk litteratur.

BENGT LOMAN

Erik Rooth: Das Vernersche Gesetz in Forschung und Lehre 1875—1975. Lund 1974 (CWK Gleerup bokförlag). (Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. LXXI.)

På sensommaren 1875 mottog redaktören för Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung ett manuskript från en för honom okänd dansk språkman, Karl Verner. Den avhandling i uppsatsformat det var frågan om trycktes våren därpå i tidskriftens 23. band, där den upptar 34 sidor. Titeln är »Eine Ausnahme der ersten Lautverschiebung». Den lilla avhandlingen slog ned som en bomb, berättar Erik Rooth i den fängslande undersökning han ägnat hundraårsminnet av publiceringen och den ännu pågående diskussionen av Verners teser.

I inledningen tecknar förf. bakgrunden till Verners upptäckt och visar vad denna innebar. Under 1870-talet hade den historiska språkforskningen en storhetstid. Till de ännu olösta gåtorna hörde vissa undantag från reglerna för den germanska ljudskridningen. Det gällde de fall i urgermanskan, där mot ieur. *p*, *t*, *k* svarade inte de väntade tonlösa spiranterna *f*, *þ*, *x* utan de tonande *b*, *ð*, *z*. Orden för 'broder' och 'fader' innehåller båda ett *t* i bl.a. fornindiskan och grekiskan; ändå har gotiskan *brōþar* men *ƒadar* (med *d* antingen som beteckning för eller som mot-

svarighet till tidigare δ). I exv. nordiskan är denna växling upphävd genom övergången $b > \delta$ i tonande omgivning, men i tyskan speglas den ännu av *Bruder* : *Vater*. I vissa starka verbs böjning framträder samma växling: fvn. *finna* (jfr got. *finþan*), *fann* : *fundum*, *fundinn*; *slá* (got. *slahan*), *sló* : *slógum*, *sleginn*. Just denna växling inom konjugationen avsågs, när man redan före Verner talade om grammatisk växling (se Braune, PBB 1, 1874, s. 513). Att den också gällde för $s : z$ (mot-svarande ieur. s) visste man, men hur den skulle förklaras var höljt i dunkel.

Verner gav nu den åtrådda förklaringen. Han utgick från att den ieur. accenten var musikalisk (»rein chromatisch»). I urgermanskan tillkom ett exspiratoriskt element vid sidan av det musikaliska (V. hänvisar för jämförelse till den svenska acc. 2), men till en början var accenten fortfarande rörlig (fri), inte som senare bunden till ordets stamstavelse. Under denna tidiga period genomfördes ljudskridningen, och härvid hade man alltså att räkna med en växling mellan starkare och svagare accentuerade stavelser. En spirant i slutet på en svagtonig stavelse får mindre ljudstyrka och assimileras därför till sin tonande omgivning. Resultatet blev $\bar{b}$, $\bar{\delta}$, $\bar{z}$, som enligt förutsättningen kunde uppträda antingen i en rotstavelse eller i en ändelse.

Verner, som ägde för sin tid djupa kunskaper i ljudfysiologi, har själv berättat hur han fick sin geniala idé om sambandet mellan stavelsens trycksvaghet och den ingående spirantens tonalitet (s. 10 f.). Det hade anats samtidigt av Sievers, som i ett brev till Braune den 24 mars 1874 resignerat frågar: »Aber wie soll Akzent und Erweichung zusammenhängen?» (s. 89). Verners upptäckt mottogs med hänförelse i den lärda världen, inte minst av junggrammatikerna (Brugmann, Leskien, Osthoff m.fl.), som här fann ett utomordentligt stöd för sin tes om ljudlagarnas undantagslöshet. Verner fick redan 1876 tjänst som universitetsbibliotekarie i Halle. Närheten till Leipzig medförde, att han blev medlem av den berömda lingvistikretsen där. Från 1883 var han docent, senare professor i slaviska språk vid Köpenhamns universitet.

Sin omvälvande insats gjorde Verner (1846—96) före fyllda trettio år. Hans blygsamhet och »ein gewisser Hang zum wissenschaftlichen Epikureertum» medförde att han föredrog diskussioner per brev med kolleger framför publicering. Hans livsverk är enligt Rooth »ein glänzender Beweis für den Vorrang der Qualität vor der Quantität in der Wissenschaft. Was Verner den hohen Rang als Gelehrter verliehen hat, ist — ausser dem unbestimmbaren genialen, neue Perspektiven eröffnenden Scharfblick — die logische Entwicklung seiner Gedanken, die Klarheit

seiner Darstellungskunst und, *last not least*, die Strenge seiner Methode, wo jede These klar fixiert und zwischen Kriterien und Beweisen genau unterschieden wird.» (s. 16).

Bokens huvudkapitel, »Verner, seine Anhänger und Kritiker» (s. 23—121), är uppdelat i 27 nummerade, kronologiskt ordnade avsnitt, där de viktigaste inläggen granskas. Det första innehåller ett kommenterande referat av V:s avhandling. Den nyupptäckta »lagen» har där följande formulering: »Indogermanisch *k, t, p* gingen erst überall in *h, þ, f* über; die so entstandenen tonlosen fricativae nebst der vom indogermanischen ererbten tonlosen fricativa *s* wurden weiter inlautend bei tönender nachbarschaft selbst tönend, erhielten sich aber als tonlose im nachlaute betonter silben.» (a. a. s. 114). Verner deducerar sin regel ur de nyssnämnda förhållandena vid den starka verbböjningen. Han visar att spirantens tonalitet i pret. pl. och pret. pcp sammanhänger med att accenten här — av förhållandena i bl. a. fornindiskan att döma — har legat inte på rotvokalen utan på vokalen i någon av ändelserna. I det följande visar han att regeln gäller också för andra ordkategorier, bl. a. för ordparet *brōþar — *faðér. Spirantdifferentieringen i urgermanskan ger alltså en möjlighet att bestämma den ieur. accenten.

Som synes måste Verner räkna med en stavelseuppdelning *brōþ-ar* *fað-ér*, liksom *finþ-an* etc.; som stöd härför hänvisade han till den forngermanska metriken. Vidare förutsätter han stillatigande bl. a. att hans regel gäller även för slutljudande spiranter (jfr exv. urn. *ðazar*), liksom att de urgerm. tonlösa spiranterna alltid bevarades i uddljud (s. 24).

I kapitlets 26 följande avsnitt kommer Verners anhängare och kritiker till tals, sammanlagt omkring femtio komparatister och germanister, några med mer än ett inlägg i den hundraåriga debatten. Så länge Verner levde hördes inga invändningar av. Sievers gör redan 1876 ett viktigt tillägg till regeln, då han som första steg i förmjukningen antar en lenisering. Tanken har upptagits av många efterföljare, bl. a. Rooth. Av de många omformuleringarna har särskilt H. Pauls funnit gensvar, trots att villkoret för försvagningen anges i negativ form: »... wenn der nächstvorhergehende Sonant nicht nach der ursprünglichen (indogermanischen) Betonung den Hauptton trug.» (s. 32 f.). Axel Kock, som redan före Verners framträdande hade börjat studera accentfrågor, fann 1877 anledning att som förste svensk åberopa sig på Verner.

Under åren kring sekelskiftet och senare yttrades från olika håll tvivel om Verners fonetiska förklaring. Flera — bl. a. Holger Pedersen, A. Meillet och R. C. Boer — ansåg att urgermanskan vid tiden för spirantdifferentieringen hade endast musikalisk accent och att det var denna

som var den drivande kraften bakom förmjukningen. F. de Saussure menade att accenten inte spelade någon aktiv roll alls; övergången $p > \delta$ osv. var enligt honom rent spontan. Enligt J. Sverdrup m.fl. kunde p , t , k antas ha övergått direkt till δ , δ , z . Man anmärkte vidare på stavelseuppdelningen **brōp-ar*, **fað-er* (i st.f. **brō-par* osv.). Som Verners främsta försvarare under samma tid uppträdde P. Lessiak, O. Jespersen, W. Streitberg, M. H. Jellinek och K. Luick. Rooth analyserar skickligt de olika uppfattningarna och finner de flesta invändningarna obevisade eller oväsentliga. I några fall har man missuppfattat vad Verner sagt och menat.

De återstående korta kapitlen behandlar paralleller ur nyare språk, Verners lag och gotiskan, kronologiska förhållanden samt uttalanden av några representanter för moderna språkteorier.

Jespersen har dragit fram några fall i modern engelska som i viss utsträckning bildar paralleller till de urgerm. typfall Verner räknar med. Framför allt gäller det ord med huvudtryck på andra stavelsen: *without* [wiðʌ], *disaster* [dizʌ], *possess* [pəzéz], *exact* [igzʌ] m.fl. Motsättningen i tyskan mellan *Hannover* [hanó:fer] och *Hannoveraner* [hanowerá:ner], påpekad av H. Schröder 1918, har varit en hjälp för många unga germanister att minnas Verners lag. I en liten uppsats (ZfdA 93, 1964, s. 13 ff.) invänder Hans Kuhn, att den tonlösa spiranten i *Hannover* beror på inflytande från skriftbilden och att det alltså här inte är frågan om någon parallell till Verners lag. Att Kuhn härigenom skulle ha som han säger »unserem sprachgeschichtlichen Unterricht eine liebgewonnene kleine Stütze zerschlagen» vill Rooth inte helt gå med på.

Gotiskan visar långt färre fall av grammatisk växling vid verben än de övriga germanska fornspråken. Enligt Verner beror detta på analogisk utjämning, något som fortfarande torde vara en så gott som enhällig uppfattning. I den mån Verner uttalade sig om de kronologiska förhållandena, avsåg han endast den relativa kronologin. Efter ljudskridningen skedde sålunda differentieringen av spiranterna, och som tredje stadium kom den germanska accentförändringen. I stort sett råder enighet också på den punkten. Beträffande den absoluta kronologin kan enligt Rooth endast så mycket sägas med visshet, att åtminstone de båda första stadierna var uppnådda, när germanerna gjorde sitt inträde i historien.

I det sista kapitlet refereras kort några skrifter av bl.a. J. Fourquet, G. Lerchner, W. L. Magnusson och F. van Coetsem, som behandlar Verners lag ur fonologisk-synkronisk synvinkel. De båda förstnämnda forskarna anser att termerna »Verners lag» och »grammatisk växling» bör

beteckna två principiellt olika företeelser. Rooth summerar: »Die neuen Errungenschaften liegen auf der Ebene des virtuellen Systems der Sprache und scheinen sich hinsichtlich fester Methoden und Ergebnisse mit der historischen Linguistik nicht messen zu können.»

Boken innehåller en fyllig sammanfattning och ett utförligt författarregister, båda särskilt tacknämliga med tanke på den mångförgrenade diskussionen. Sammanfattningen avslutas med dels Rooths eget välbalanserade försök att ange den traditionella forskningens resultat i sakfrågan, uttryckt i en formel som närmast är en kombination av Verners, Sievers', Pauls och Braunes beskrivningar, dels F. van Coetsems diakronisk-synkroniska regel i *Kurzer Grundriss der germanischen Philologie bis 1500* (ed. L. E. Schmitt), I (1970).

Debatten kring Verners geniala upptäckt är alltså långtifrån slutförd. Den kan väntas bli ytterligare stimulerad av Rooths inträngande och mönstergillt klart redovisade granskning.

TURE JOHANNISSON

Anne Elisabeth Holtsmark

21/6. 1896—19/5. 1974

Anne Holtsmark er født i Oslo. Etter examen artium tok hun fatt på filologistudiet og fullførte språklig-historisk embetseksamen 1924, fagene var fransk, historie og norsk, det siste som hovedfag. Hun ble straks etterpå tilsatt som lektor ved Universitetet i Hamburg (1925—26). En tid etter hjemkomsten ble hun opptatt som assistent ved Universitetsbiblioteket i Oslo. Ganske tidlig må hun ha bestemt seg for en vitenskapelig karriere, i så fall var bibliotektjenesten den rette vei. Mulighetene den gang var små for dem som noenlunde ubekymret ville sysle med vitenskap. Universitetsbiblioteket var en av de få anerkjente yngleplasser, her kunne man ved siden av boktjenesten også gi seg tid til forskning, og den ble godt utnyttet av Anne Holtsmark. I løpet av få år fikk hun demonstrert sin effektivitet og vist hvor hennes interesser og framtidige forskningsfelter lå.

Hennes hovedoppgave til embetseksamen handlet om Torbjørn hornkloves «Glymdrápa», den ble trykt i serien «Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Universitetet i Oslo» 1927. Samtidig fikk hun ut en oversettelse av «Sagaen om Fosterbrødrene». I tidsskriftet Edda skrev hun en artikkel om Ibsen og J. B. Halvorsen (1928), samme år i Festskrift til Finnur Jónsson «Litt om overleveringen i Hávards saga», hvor hun går nærmere inn på problemet med visene i sagaen i forhold til prosateksten. Hennes konklusjon blir at visene, som må være ekte, og sagafortellingen opprinnelig har eksistert side om side uavhengig av hverandre; den som har redigert den endelige saga, har bare med stor møye greid å flette de to ting sammen. I en annen artikkel, «En side ved norsk bokhistorie», i Boken om bøker, 1930, viser hun sin innsikt i den gammelnorske bokverden, hvilke miljøer skjønnlitteraturen og de kjente, store skinnbøker må ha hørt til i, og manuskriptenes videre skjebne.

Parallelt med disse arbeidene gikk en tekstkritisk undersøkelse av håndskriftet AM 114a 4° som resulterte i «En tale mot biskopene»,

utgitt av Det norske Videnskaps-Akademi i Oslo, i serien Skrifter, 1931. Håndskriftets tekst er gjengitt diplomatarisk og i faksimile. Tidligere forskere har «klusset» med håndskriftet på noen steder slik at det med tiden er blitt vanskeligere å lese. Anne Holtsmark fant på å la de over-smurte steder fotograferes under ultrafiolett belysning, og det ga resultater. Ellers viser hennes kommentarer og behandling av paleografi, språk og mulig forfatterskap at hun er vel skolert også i denne sektor av filologien.

De bidrag som hun hittil hadde levert, ga beskjed om en nøktern forskning med både bredde og kvalitet, og de skaffet henne dosenturet i norrøn filologi ved Universitetet i Oslo 1931. Med stillingen fulgte undervisning, særlig konsentrert om Edda-diktning og sagaer. Men hun lot ikke sin forskning ensidig bindes til disse temaer. Det viser hennes neste to større arbeider, «En islandsk scolasticus fra det 12. århundre» (Videnskaps-Akademiets Skrifter, 1936) og «Háttalykill enn forni» (sammen med Jón Helgason, Bibliotheca Arnarnagnæana. Vol. 1, 1941). Den førstnevnte er hennes doktoravhandling, en inngående analyse av Den første grammatiske avhandling. Emnet er sentralt og aktuelt, den grammatiske avhandling har vært diskutert og gransket i lange tider, fremdeles gir den anledning til heftige disputer og lar seg avpresse nye opplysninger om det eldste islandske språk- og lydssystem. De tidligere oppfatninger har til dels vært lite realistiske både m.h.t. forfatterens bakgrunnskunnskaper og mening med arbeidet. Anne Holtsmark er vel den første som bringer saken helt ned på bakken. Hun påviser forfatterens bakgrunn i datidens kjente «skolepens» og rådende vitenskapelige teorier, og hevder at hans selvstendige prestasjon og virkelige bragd består i den nøyaktige fonetiske analyse praktisert på sitt eget språk, i den hensikt å skape et ortofont islandsk alfabet.

Konklusjonen virker enkel og selvfølgelig, men det skal atskillige kunnskaper til for å nå dit, bl.a. en inngående kjennskap til den europeiske middelalders bokverden, dens skole- og universitetsvesen med bakgrunn i den klassiske fortid. Det er bl.a. Anne Holtsmarks fortjeneste at søkelyset i de seinere årtier er blitt rettet nettopp mot dette. Studier over sammenhengen mellom norrønt åndsliv og den vesteuropeiske, klassiske tradisjon slik den ytret seg, kanskje spesielt på fransk område, er kommet mere i forgrunnen — til fortrenghet av ideer om en høyere grad av nordisk originalitet, og om særlig irske påvirkninger. For å komme til bunns i det siste spørsmålet, tok hun strevet med å lære seg irsk. Etter det kunne hun fastslå at den antatte irske påvirkning generelt sett var sterkt overdrevet. Og forfatteren av Den første grammatiske avhandling har

ikke kunnet irsk. Dermed faller også teorien om at irsk skulle ha vært kjent på Island inn i litterær tid.

I avhandlingen «Háttalykill enn forni» er Anne Holtsmark tilbake til skaldediktningen. Jón Helgason var i Stockholm kommet over et hittil upåaktet papirhåndskrift, delvis skrevet av Jón Rugman, det inneholdt bl.a. «Fragmenta af Hatta lykile», forelegget var sannsynligvis gått tapt under brannen i København 1728. Anne Holtsmark tok seg av den språklige og metriske behandling av diktet. Hun mener å kunne vise at språket i forelegget må ha vært norsk eller orknøyisk. Diktet er en metrisk demonstrasjon fra 1100-tallet (41 «dobbelstrofer»), diktet av Ragnvald kale orknøyjarl og islendingen Hallr Þorarinsson. På grunn av den påtakelige forskjell i *a*- og *b*-strofen slutter hun at Háttalykill er blitt til som en slags stevleik mellom de to skaldene. Diktet er en blanding av gammelt og nytt, flere trekk viser at skaldene må ha kjent og er påvirket av middelalderens latindiktning; de har også kjent fransk diktning.

Resultatet har betydelig interesse ettersom tradisjonen synes å ha gått videre til Snorre. Anne Holtsmark dømmer diktet for å være norsk skaldekonsts svanesang, men «samtidig må vi minne om at på Island ble denne «svanesang» utgangspunktet for en ny stil i skaldediktningen, kunsten går inn i en ny fase med Snorres Háttatal, som bygger direkte på *Háttalykill inn forni*.»

I de følgende år vendte interessen seg mere mot myter og sagn i skalde- og Edda-dikt, det foreligger en rekke velskrevne, skarpsindige artikler, ofte med overraskende poenger og slutninger. Hun spiller nå med fullt register, med all den viten hun sitter inne med. Kunnskap om oldtid og middelalder — også arkeologisk og «saklig» — møtes med sagn og tradisjonsstoff fra nyere tid. Fantasien får løpe, men under kontroll av en sterk sans for realiteter. De fleste artikler er publisert i skandinaviske tidsskrifter, mange i Maal og Minne. Det vil føre for langt å omtale dem her, men det ville være urett ikke å nevne en av de større artiklene, trykt i dette tidsskrifts bind LXIV (1949), «Myten om Idun og Tjatse i Tjodolfs Haustlǫng». Kvadet stammer fra ca. 900 og er et skjoldkvad, dvs diktet over mytiske scener som var malt på skjoldet. Skalden må ha kjent mytene, ellers kunne han ikke tolke dem i diktet. Anne Holtsmark går et skritt videre, hun tenker seg at skalden også har kjent mytene som kultspill, drama, dvs i sin primære form — som grunnlag for mytene. Hennes argumentasjon er vidtfavnende og kaster stråler både bakover og framover i tid.

Samme år som denne artikkel forelå, rykket hun opp som professor i

embetet etter Magnus Olsen, som i sin tid hadde etterfulgt Sophus Bugge. Nettopp dette professorat nyter en spesiell respekt i Norge, Anne Holtsmark var selvskreven til å innta plassen etter sine berømte forgjengere. Hennes tiltredelsesforelesning handlet om det gåtefulle første mord i Gísla saga. Forelesningen var et utsnitt av et noe større arbeid, «Studies in the Gísla saga», trykt i *Studia Norvegica*, 1951. Denne studien demonstrerer klart at ennå har sagaforskeren betydelige rikdommer å hente inn fra feltet. For nå bare å nevne mordgåten: i over 700 år har forfatteren og hovedpersonen Gísli holdt oss for narr i oppfatningen av hvem den unevnte morder var, fordi Gísli etter mordet bevisst tok hevn ved å drepe den uskyldige av de to «mistenkte». Dermed gikk den egentlige morder fri, det var Þorkell, Gísli's bror. Hvorfor han? Jo, fordi han og bare han hadde noe motiv! Vi kan nå se at også andre momenter kan peke i samme retning. Denne overraskende løsning gir sagaen en ny dimensjon, en god islendingesaga er plutselig også blitt en god (og meget moderne) kriminalroman som igjen forutsetter en kriminalforfatter. Også personene Gísli og Þorkell må etter dette tolkes annerledes enn før.

For Anne Holtsmark er detaljen viktig, den kan være nøkkelen til skattkammeret. Denne teknikken bruker hun ofte, også i den lille artikkel «Skallagrims heimamenn» (Maal og Minne 1971). Med utgangspunkt i en del underlige tilnavn (som viser seg å være stedsnavn) kan hun til slutt betro oss hvem forfatteren av Egils saga er! Det er fornøydlig godt gjort.

De mange morsomme detaljstudier kan overfladisk sett virke som innfall, litt tilfeldig, men sett i sammenheng er de nødvendige ledd i en syntese, som i avhandlingen «Studier i Snorres mytologi», 1964. Gjennom Snorres subjektive framstilling av mytene søker hun å trenge inn i den kristne forfatters egentlige oppfatning av hedentidens mytologiske overleveringer. — Mytene i sin opprinnelige form, før Snorre «bearbeidet» dem, har hun samlet i boka «Norrøn mytologi. Tro og myter i vikingtiden», 1970. Tidligere hadde hun revidert P. A. Munchs *Norrøne gude- og heltesagn*. Av respekt for den lærde forfatter og det trykte ord lot hun Munchs tekst passere uendret, men føyde til korreksjoner og noviteter for hvert kapittel. Den samme framgangsmåte brukte hun ved revisjonen av 1. bind av den store litteraturhistorie (Bull, Paasche og Winsnes).

Bildet av Anne Holtsmark ville ikke være helt om vi unnlot å nevne de mange andre tidkrevende aktiviteter. Hun har skrevet innledningen til 3 faksimileutgaver av gamle håndskrifter, «A Book of Miracles» (AM 645 4º, i serien CCI), *Legendarisk Olavssaga* (DelaGardie 8 II) og Olav

Tryggvasons saga (AM 310 4°, begge i serien CCN), utgitt tekster til universitetsbruk og oversatt flere sagaer. Et tungt løft var utgivelsen av «Ordforrådet i de eldste norske håndskrifter til ca. 1250», selv om materialesamlingen var gjort på forhånd (av H. Celandier, H. B. Goodwin og J. Götlind). Til Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder har hun levert 120 artikler, uten sammenlikning den største enkeltmannsprestasjon i dette verk. Hun var med på å stifte Gammelnorsk Ordboksverk (nå en avdeling av Leksikografisk institutt) og Forening til norsk kulturgransking; hun var medlem av Det norske Videnskaps-Akademi fra 1941. For sin samlede innsats ble hun belønnet med den islandske Falke-orden og St. Olav.

Anne Holtsmark var et rikt utrustet menneske med et elskelig vesen og med dyp aktelse for andre. På farssiden var hun av bondeætt, den kan følges tilbake til nærmere 1500-tallet, hennes morfar var professor i klassisk filologi. I henne løper liksom de to hovedlinjer sammen, bondevettet, tradisjonen og det praktiske grep parres med interessen for den klassiske kultur og litteratur, nordisk som europeisk. En lammende sykdom plaget henne de siste 30 år, den ødela kroppen men tok ikke knekken på hennes åndskraft, den snarere økte.

FINN HØDNEBØ

Litteraturkrönika 1974

Av S. Benson, B. Ejder och B. Pamp

Barnspråk i klassamhälle. Utgiven av Bengt Loman. 269 s. Lund 1974 (LiberLäromedel Lund/Gleerups). Den engelske språksociologen Basil Bernstein har med sina teser om »elaborated» och »restricted» kod samt om öppna och slutna rollsystem länge stått i centrum av den språkpedagogiska och språkpolitiska debatten. Han och hans forskningsgrupp SRU har i en mängd arbeten försökt påvisa språkskillnader sådana de uppkommer genom hemmens och skolornas olika inställning till barnen och deras språkliga och sociala träning. Hans skrifter — som inte sällan har missförståtts — har lika ofta väckt livlig entusiasm som häftig opposition, och det har varit svårt att orientera sig om forskningsläget. När Bengt Loman nu har låtit samla och översätta ett antal centrala artiklar av och om Bernstein, rör det sig därför om en välkommen och mycket intresseväckande antologi. Bernsteins egna bidrag är En sociolingvistisk aspekt på socialisation med viss hänsyn tagen till den individuella inlärningsförmågan, Socialklass, språk och socialisation samt Kritisk granskning av begreppet kompensering undervisning. Av huvudmotståndarna bidrar William Labov med Logiken i »Nonstandard English» och Herbert Ginsburg med Fattiga barns språk. Förutom med en mycket informativ inledning deltar utgivaren med artikeln Språket som socialt problem i USA.
B. P.

Historiographia Linguistica. Editor E. F. K. Koerner. Volume I, no. 1 (1974). 145 s. Amsterdam 1974 (John Benjamins B. V.). Lingvistikens lärdomshistoria tilldrar sig ett allt större intresse. Inte minst torde R. H. Robins' utmärkta A Short History of Linguistics och Noam Chomskys briljanta men starkt kontroversiella Cartesian Linguistics ha bidragit till detta. Ett vittnesbörd om ämnets starka ställning är att tiden nu anses mogen för att ge det en egen tidskrift. Redaktören, som tidigare har gjort sig känd som författare bl.a. till artikeln Towards a History of Linguistics: 19th and 20th Century Paradigms, inleder med en programförklaring där han placerar de flesta av språkforskningens historiker i endera av två grupper: en vars företrädare tillhör

en etablerad skola som för tillfället dominerar scenen och där utveckling och teorbildning anses som i stort sett avslutade (bland exempel som ges kan nämnas Holger Pedersens Sprogvidenskabem i det nittende Aarhundrede och Bertil Malmbergs Nya vägar inom språkforskningen), och en bestående av rebeller mot en förhärskande forskningsinriktning vilka använder lärdomshistorien som ett medel att bana väg för nya tankar (exempel är bl.a. Pauls *Prinzipien der Sprachgeschichte* och Bachs *Structural Linguistics and the Philosophy of Science*). Medan författaren klart kan visa hur båda grupperna syndar mot historieforskningens principer lyckas han inte helt i sina ansträngningar att antyda alternativa och bättre metoder.

Bland de större uppsatserna i tidskriftens första nummer kan nämnas R. H. Robins' *Data-Orientation versus Theory-Oriented: A Recurrent Theme in Linguistics* samt Peter Wunderlis *Zur Saussure-Rezeption bei Gustave Guillaume*. Vidare bidrar redaktören med *An Annotated Chronological Bibliography of Western Histories of Linguistic Thought, 1822—1972. Part 1: 1822—1915.* B. P.

Språk och samhälle [1]. *Språksociologiska problem. 208 s. Lund [1972] (Gleerups)*. 2. *Språket i Tornedalen. 231 s. Lund 1974 (Gleerups)*. Som utgivare av de två volymerna av *Språk och samhälle* står Bengt Loman. Denne inleder första bandet med en artikel om de unga forskningsdisciplinerna språksociologi, sociolingvistik och språkantropologi samt en presentation av de ingående uppsatserna. Medverkande i volymen är Ulla Bondesson (Argot och kriminalisering), Ulf Hannerz (Socialantropologin och språket), Nils Hasselmo (Språkväxling), Tove Kangas (Forskning, idéer och debatt om tvåspråkighet och barnens skolspråk), Mogens Baumann Larsen (Om måling af regional och social variation; Sociolingvistik), Bengt Loman (Om talspråkets varianter), Bengt Nordberg (Morfologiska variationsmönster i ett centralsvenskt stadsspråk) och Tom Sandlund (Språkgruppsidentifikation och språkbruk i Finland). Volymen avslutas med data om författarna.

Den andra volymen, som ägnas språksituationen i Tornedalen, inleds likaså av Bengt Loman, som redogör för arbetsprojektet och den speciella språksituationen i Tornedalen. Bygden är ursprungligen finskspråkig men i dag är huvuddelen av befolkningen mer eller mindre tvåspråkig. Svenskan och finskan anses ha olika status och många personer växlar språk beroende på talsituationen. Volymen innehåller artiklar av Magdalena Jaakkola (Den språkliga variationen i svenska Tornedalen), Irina Koskinen (Svensk interferens i tornedalsfinskan), Mogens Baumann Larsen (Omkring en testning af den regionale variation i tornedalsområdet), Bengt Loman (Till frågan om tvåspråkighet och halvspråkighet i Tornedalen; Attityder till tornedalsvenskan), Kerstin Nordin (Meningsbyggnaden hos åttondeklassister i Övertorneå), Mirja Pinomaa (Finsk interferens i tornedalsvenskan; Meningsbyggnaden hos tvåspråkiga tornedalingar) och Gunnel Wrede (Skolspråket i Tornedalen — några synpunkter baserade på en undersökning av färdigheten i svenska). Även den andra volymen avslutas med data om författarna.

De två delarna av Språk och samhälle utgör viktiga bidrag till såväl den allmänna sociolingvistik som kunskapen om språkförmåga och språkkattityd i en intressant gränsbygd. S. B.

Mats Thelander, Grepp och begrepp i språksociologin. 98 s. Lund 1974 (Studentlitteratur). (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 6.) Den hastigt framväxande språksociologien arbetar med rik, ja överrik vetenskaplig nomenklatur. Språkforskningen i de nordiska länderna har därför all anledning att vara tacksam för Mats Thelanders arbete Grepp och begrepp i språksociologin. Detta ger inledningsvis en introduktion i de delar av den allmänna sociologien som är av intresse för språkforskare och orienterar därefter om språksociologiens bakgrund och om olika riktningar inom språksociologien. Förf. uppehåller sig särskilt vid undersökningar av Blom — Gumpertz, Bernstein och Labov. De senare avsnitten i boken ägnas speciellt terminologien och de realiteter, som täcks av denna.

Anmälaren vill varmt rekommendera boken som kursbok i den akademiska undervisningen och som hjälpredda för såväl äldre som yngre forskare. S. B.

*

Bibliographie zur alteuropäischen Religionsgeschichte, 2. Band 1965—1969. Eine interdisziplinäre Auswahl von Literatur zu den Rand- und Nachfolgekulturen der Antike in Europa unter besonderer Berücksichtigung der nichtchristlichen Religionen. Bearbeitet von Jürgen Ahrendts. XXVI + 591 s. Berlin—New York 1974 (Walter de Gruyter). Denna verkligt monumental volym är utomordentligt värdefull. Den upptager 7628 bibliograferade nummer jämte ett par stora register. I Vorwort ges en rad värdefulla upplysningar. En är att arbetet kan betraktas som en andra del av »Bibliographie zur Alteuropäischen Religionsgeschichte 1954—1964», utgiven 1967 av P. Buchholz, en annan att man är medveten om att det är »interdisziplinär», riktar sig till företrädare för en mängd angränsande vetenskaper. Detta gör att det urval, som redovisas, är mycket stort, så stort att sambandet med religionshistorien ibland förefaller problematiskt. (Förmodligen skulle ytterligare ett stort antal andra arbeten med lika rätt ha kunnat föras hit.) Om detta för visso betydande problem är upphovsmannen medveten, och man är glad att inte denna insikt har hindrat utarbetandet av bibliografien eller gjort dess grundritning för liten och smal. Resultatet är ju, att andra än specialister på religionshistoria kan ha glädje av den. Avd. »Bibliographien» omfattar 190 nummer. Avsnittet »Skandinavische Halbinsel und Island», som omfattar nr 6071—6476, har jag granskat mer ingående utan att ha funnit skäl till speciella, vägande invändningar. Akribien förefaller som regel vara mycket god. En filolog är tacksam för detta tungt vägande bibliografiska arbete, särskilt om han i tid lägger märke till att Skandinavische Halbinsel und Island redovisas för sig, medan Dänemark går in under Nördliches Mittel- und Westeuropa. B. E.

Alan B. Galt, Sound and Sense in the Poetry of Theodor Storm. A Phonological-Statistical Study. 130 s. Bern-Frankfurt/M 1973 (Herbert Lang, Peter Lang). Språkstatistiken tränger i våra dagar t.o.m. in i poetiken. Alan B. Galt har överfört Theodor Storms hela poetiska produktion till fonemskrift och därefter räknat fonem. De framräknade frekvenserna jämförs i första hand med siffermaterialet i Helmut Meiers arbete Deutsche Sprachstatistik. Galt gör därefter jämförelser mellan fonemfrekvenser i Storms »musikaliska» och »ickemusikaliska» dikter samt slutligen mellan dikter, som grupperas efter innehållet. Han söker med hjälp av de ofta små variationerna visa hur somliga fonem eller grupper av fonem prefereras i dikter av viss natur.

Galt vill med sin statistiska metod komplettera eller ersätta äldre, mer subjektiva undersökningar av olika språkljuds symbolvärden inom poesien. Undersökningens metodik kan i princip appliceras på vilket språk som helst. Förf. är väl medveten om vilka speciella resultat som kan bero på det tyska ordförrådets egenart och som därför får fränkännas mera allmän giltighet.

S. B.

Otto Höfler, Verwandlungskulte, Volkssagen und Mythen. 290 s. Wien 1973 (Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften). (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte, 279. Band, 2. Abhandlung.) Denna ganska digra bok utgör dels en fortsättning av Höflers Der Runenstein von Rök und die germanische Individualweihe (1952, anmäld i ANF 68 [1953] s. 205 f.), dels en anti-kritik mot den tyske folkloristen Friedrich Ranke († 1950) långt tidigare framförda och i ett postumt samlingsband av 1971 upprepade helt avvikande tolkning av väsentliga ting i fornnordisk religion, folktro och filologi. Enligt Ranke vore en rad företeelser inom fornnordisk gudatro och folktro att tillskriva psykiska upplevelser hos åtminstone tillfälligt mentalt avvikande personer, epileptiker, debila, barnsångskvinnor m.fl. Häremot drar Höfler i härnad med en rad utförligt demonstrerade argument, som förefaller rätt avgörande. Ett sådant är att dylika personers upplevelser och skildringar därav knappast skulle ha fått en så pregnant och utmejslad form och icke i bevarat skick ha spritts över ett så ofantligt område som fallet är. Ett annat är att mycket av dessa upplevelser på ett tämligen naturligt sätt och även i åtskilliga detaljer kan bringas i förbindelse med faktiska ting i sinnevärlden, i synnerhet maskeradupptåg i gammal och ny tid, sådana vi känner dem från betydande delar av det eurasiska området. Påfallande är bl.a., att »das wütende Heer», »Odens vilda jakt» etc. har iakttagits just vid de tider på året, då maskeraduppträden av skilda slag har varit brukliga. Framställningen kommer ofta in på diskussionerna om Odens gåtfulla och komplexa väsen, och förf. lyckas nog visa, att en hel del därav kan förklaras utifrån de uppställda antagandena. Åtskilliga andra tolkningar av (sidor av) Odens natur avvisas. För en nordbo är nog en del av dessa liksom associationerna till material från den europeiska kontinenten o.s.v. en smula chockerande, men fenomen inom den nordiska mytologien kan ju inte i längden förbli så upphöjda och så isolerade som en gången tid har velat göra dem. Den

kultiska extasen anses spela en betydande, ja, avgörande roll. Förf:s grundliga kännedom om fornnordiska förhållanden kommer väl till pass: *ulfhednar, berserkir* o.a. insättes i sina sammanhang.

Framställningen är bred och stundom ej helt lättläst, bl.a. emedan kapitelindelning saknas. Denna ersättes emellertid av en utförlig Innehållsöversikt med hänvisningar till vederbörliga sidor i huvudframställningen, och vidare finns en sammanfattning på s. 285—290. B. E.

Hans Rütte, Das Trinklied in Deutschland und Schweden. Vergleichende Typologie der Motive. Bis 1800. 300 s. München 1973 (Wilhelm Fink Verlag, München). Denna undersökning av ett stort och intressant stoff är huvudsakligen av motivhistorisk (jfr undertiteln!) natur, icke av språklig. Innehållsmässigt är den försvarbar, språkligt däremot lämnar den betydande luckor. Redan i inledningen nämnes sålunda det faktum, att den motsvarande danska företeelsen lämnas obeaktad, ehuru den sannolikt har spelat en roll för de tysk-svenska beröringarna. För undersökningens syften är naturligtvis endast verkliga vistexter av intresse, men det skulle inte ha saknat intresse, om man hade letat efter spår av dryckesvisornas mest typiska terminologi i texter, som inte är (egentliga) dryckesvisor och som inte tidigare har undersökts från denna synpunkt. En annan tanke, som lätt inställer sig, är att de båda komponenterna i undersökningen, den svenska och den tyska, är betydligt omaka. De tysktalande folken måste ju förr liksom nu ha varit enormt överlägsna i antal, och den tyskspråkiga litteraturen är mycket äldre och större än den svenska. Om dessa förhållanden talar bokens litteraturförteckning ett tydligt språk. Dessutom kan man betänka, att stora delar av det tyska språkområdet producerar vin, i Sverige däremot är det en importvara. Utifrån sett förefaller av dessa skäl jämförelseleden vara ganska inkongruenta. Den svenska utvecklingens kronologiska eftersläpning jämfört med den tyska framhålles också i slutkapiteln. B. E.

Strukturen und Interpretationen. Studien zur deutschen Philologie gewidmet Blanka Horacek zum 60. Geburtstag. Herausgeber Alfred Ebenbauer, Fritz Peter Knapp, Peter Krämer unter Mitwirkung von Klaus Zatloukal. 449 s. Wien-Stuttgart 1974 (Wilhelm Braumüller Universitäts-Verlagsbuchhandlung). (Philologia Germanica. Herausgegeben von Helmut Birkhan. 1.). Den nystartade serien *Philologia Germanica* skall ägnas primärkällor och problemlösningar inom den tyskspråkiga kultursfären sedan tiden omkring 1500. Första volymen i serien utgöres av en festskrift till den framstående österrikiska filologen, professor Blanka Horacek. Flertalet av uppsatserna faller inom tysk filologi, men den inledande uppsatsen av Helmut Birkhan behandlar ett ämne av intresse för den allmänna germanistiken. Under rubriken *Das germanische starke Adjektiv* tar förf. upp frågan, huruvida det starkt böjda adjektivet fått sina böjningsändelser genom anslutning till den pronominella böjningen eller genom sammansättning med ett pronomen. Gentemot Sievers hundra år gamla anslutningsteori hävdar han dels att teorierna om anslutning och sammansättning icke utesluter varandra, dels att formsystemet väsentligen har

uppkommit genom sammansättning men senare utsatts för utjämningar och analogibildningar. I förf:s bevisföring spelar det nordiska och gotiska materialet en väsentlig roll.

S. B.

*

A Bibliography of Scandinavian Languages and Linguistics 1900—1970. Editor-in-Chief Einar Haugen. Assistant Editors Tove Kangas, David Margolin, Inger Mette Markey. XIX + 527 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974 (Universitetsforlaget). Bibliografien är ett av forskningens väsentligaste hjälpmedel, och det får därför betraktas som en mycket viktig händelse att vi nu har fått en omfattande bibliografi med syfte att täcka det mesta som har skrivits i nordisk lingvistik under åren 1900—1970. Som förordet meddelar har lingvistik i mer inskränkt bemärkelse stått i fokus, »leaving many of the more traditional philological disciplines to other bibliographies». En annan inskränkning är att verk i onomastik, etymologi och runologi inte bibliograferas när de avhandlar enstaka namn, ord eller runinskrifter. Texteditioner är med endast i den mån de har »important linguistic introductions».

A Bibliography ... har som sin naturliga huvuddel en alfabetisk förteckning över författarna, vilkas verk sedan är ordnade kronologiskt. Med hjälp av ett tredelat kodsysteem ges också upplysningar om det bibliograferade verkets innehåll. Den första koden informerar om vilket språk som avhandlas. Med hjälp av den andra kan man få fram vilken aspekt av språket — grammatik, lexikon, fonologi, stil, diakroni etc. — som tas upp. I de fall då ämnet (också) är ett annat — personnamn, språkkontakt, dialektologi, psyko- eller sociolingvistik etc. — meddelar den tredje koden detta. Förutom ett oundvikligt Addendum finns också ett nyttigt index där materialet är ordnat med hjälp av de tre kodsystemen.

Anmälaren har punktkontrollerat bibliografien genom att jämföra dess uppgifter om K. G. Ljunggrens författarskap med den bibliografi som publicerades i ANF 87: 187 av Gunilla Ljunggren. Att döma av detta stiekprov finns vissa inkonsekvenser i urvalet jämte några — dock inte särskilt många — språkliga inadvartenser, men de torde med hänsyn till materialets väldiga omfattning inte vara fler än att verket kommer att visa sig vara mycket användbart för forskare inom nordistiken.

B. P.

Michael Jacoby, Wargus, vargr 'Verbrecher' 'Wolf'. Eine sprach- und rechtsgeschichtliche Untersuchung. 143 s. Uppsala 1974 (Almqvist & Wiksell). (*Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Germanistica Upsaliensia. 12.*) Fredlöshet var i forna dagars samhälle ett fruktansvärt straff. Jacobys avhandling vill belysa företeelsen från språkhistoriska och rätts-historiska utgångspunkter, med särskild hänsyn till ordet *varg* som beteckning för en fredlös person. *Varg* synes endast i de nordiska språken ha betydelsen 'lupus', medan det annars i allmänhet är synonymt med ord med innebörden 'mördare', 'strypare' och liknande. 'Lupus' heter i

Germanien i övrigt *wolf* o.d., till vilken krets hör det nordiska *ulv*. *Varg* brukar förklaras som ett noaord, vilket såtillvida är anmärkningsvärt, som det självt har uteslutande negativt laddade konnotationer. Det anses av förf. ha börjat nyttjas i Norden med innebörden 'lupus' något före uppkomsten av de äldsta diktverk, som har bevarats i den skrivna traditionen. — De rättshistoriska resonemangen och slutsatserna förefaller gedignare än de filologiska, mot vilka vissa invändningar kan göras. De sysslar emellertid med väsentliga ting, som länge har väckt uppmärksamhet, och resultaten är av betydande intresse. B. E.

Folke Ström, Nid, Ergi and Old Norse Moral Attitudes. 20 s. London 1974. (Published for the College by The Viking Society for Northern Research) (The Dorothea Coke Memorial Lecture in Northern Studies delivered 10 May 1973 at University College London.) Det komplex av moraliska värderingar och tillhörande språkliga uttryck, som symboliseras av de i detta arbetes titel citerade fornnordiska orden, diskuterades ivrigt för några decennier sedan. Senare har det varit mer tyst omkring dem, bortsett från numera professorn Bo Almqvists gradualavhandling »Norrön niddiktning» 1 (1965). Det rör sig ytterst om de gamla nordbornas inställning till homosexuella förbindelser, framför allt mellan män. Denna inställning var oerhört starkt fördömande gentemot den passiva parten i en sådan förbindelse — att låta nyttja sig så vittnade om en kvinnas temperament och läggning. Om den aktiva parten talas det däremot förhållandevis lite och inte med känslohetta. Icke blott det faktiska beteendet var avskytt och straffbart, utan även blotta beskyllningar var dödligt allvarliga. De kunde framföras muntligen, *tungunið*, eller ges formen av en i trä skuren bildframställning, *trénið*. Svårigheterna vid forskning i dessa ting hänger samman dels med vår relativt svaga förståelse för dessa fenomen, dels med de forntida nordbornas blodigt allvarliga syn på dem och därav följande skygghet att nämna dem i skrift. Ströms framställning för alldeles påtagligt vår kunskap om dessa dolda djup i folksjälen ett nytt stycke framåt. B. E.

Lars Svensson, Nordisk paleografi. Handbok med transkriberade och kommenterade skriftprov. 262 s. Lund 1974 (Studentlitteratur). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 28.) Lars Svenssons handbok i nordisk paleografi fyller ett länge känt behov. Arbetet är uppbyggt på ett pedagogiskt föredömligt sätt. Efter inledande avsnitt om allmän paleografi redogör förf. för äldre skriftförhållanden i vart och ett av de nordiska länderna. De enskilda texterna, som är väl reproducerade, transkriberas och kommenteras skickligt. Urvalet av textprov kan givetvis diskuteras. Anmälaren hade gärna sett att några av de många proven ur Per Brahes *Oeconomia* hade fått vika för utdrag ur jordeböcker och kyrkoböcker samt domböcker, källor som bl.a. är viktiga för ortnamnsforskare och folklivsforskare. Bland de rikhaltiga litteraturangivelserna saknar man hänvisning till Gustaf Lindblads arbeten *Det isländska accenttecknet* och *Studier i Codex Regius* av Äldre Eddan.

Boken förefaller att vara lika användbar i akademisk undervisning som i studiecirkel och vid självstudier. Den kan väntas få en välförtjänt spridning.

S. B.

*

Robert James Glendinning, Träume und Vorbedeutung in der Islendinga Saga Sturla Thordarsons. Eine Form- und Stiluntersuchung. 279 s. Bern und Frankfurt 1974 (Herbert Lang & Cie AG). (Kanadische Studien zur deutschen Sprache und Literatur. No. 8.) I de klassiska isländska släkt-sagorna spelar drömmar en viktig roll dels för att antyda för läsaren vad som skall hända, dels för att öka spänningen. Här föreligger nu en utförlig undersökning av drömmarnas betydelse i Sturla Þórðarsons Íslendinga saga, den bekanta samtidssagan som skildrar sturlungatidens blodiga historia. Författaren går igenom dröm efter dröm och försöker finna kriterier med vilkas hjälp han kan avgöra om det rör sig om stereotyp, från äldre tradition övertaget stoff, om verkliga drömmar eller om av författaren fritt uppfunnet material. Det säger sig självt att gränsdragningen ofta är oerhört besvärlig — vilket författaren också medger —, och ibland kan man ana en tendens till övertolkning. Undersökningen mynnar ut i att Sturla i mångt och mycket använder drömmarna på samma sätt som författarna till släktsagorna men att han i motsats till dessa också låter dem få en tolkande funktion genom att de ger författaren en möjlighet att, med bibehållande av en skenbart objektiv berättarstil, antyda hur han själv i moraliskt avseende värderar huvudaktörerna och de handlingar som förebådas.

B. P.

Grettir's Saga. Translated by Denton Fox and Hermann Pálsson. XIII + 12 planscher + 199 s. Toronto 1974 (University of Toronto Press). Grettis saga, den sista av de stora isländska sagorna, presenteras här i den första engelska översättningen sedan 1914. Tolkningen beledsagas av ett antal fotografier i svartvitt från de olika delar av Island där sagan huvudsakligen utspelas. Vidare finns förutom en inledning kartor, ett index över personnamn samt »A note on the social and legal background of the saga.» Översättningen är vårdad och torde inte kunna ge upphov till många anmärkningar. Den största delen av läsekretsen uppskattar sannolikt att sagans många skaldedikter återges så att förståeligheten gynnas på bekostnad av genrens stränga formella krav.

B. P.

Íslenzkar Miðaldarímur II. Áns rimur bogsvæigis. Ólafur Halldórsson bjó til prentunar. 197 s. Reykjavík 1973 (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. Rit 4). Sjálva texten i denna utgåva omfattar s. 87—181. Återstoden fylles av Inngangur m.m. (s. 7—85), Skýringar (182—185), Summary of the Introduction (186—189) samt ett antal nyttiga register. Till grund för textutgåvan har lagts den äldsta och bästa handskriften, den s.k. Kollsbók, Cod. Guelf. 42.7. Aug. 4to, Wolfenbüttel, som på språkliga grunder anses vara skriven ca 1480—90. Granskningen och karakteriseringen av språket i denna och de övriga hss är mycket in-

gående utan att dock någon helt klar uppfattning av förhållandet mellan dem kan uppnås. Originallet till Kollsbók, av okänd författare, bör vara tillkommet i början av samma århundrade. Detta är den första fullständiga utgåvan av dessa rímur; den tidigaste men fragmentariska och inte särskilt goda, av Eugen Kölbing 1876, har flitigt utnyttjats av följande tiders lärda. På rimorna grundar sig två sagor om Án bogsveigir, den ena i utgåva av den senfödde rudbeckianen Björner 1737, den andra bevarad i hss i Landsbókasafn, Reykjavík. En kortare och sämre prosa-version av stoffet föreligger i pergamenthandskriften AM 343 4°, utgiven av C. C. Rafn i Fornaldar sögur Nordrlanda II (1829). B. E.

Die Isländersage. Herausgegeben von Walter Baetke. XXII + 390 s. Darmstadt 1974 (Wissenschaftliche Buchgesellschaft). (Wege der Forschung. Band CLI.) I den stora tyska serien Wege der Forschung har nu turen kommit till sagaforskningen. Utgivaren, som också står för ett innehållsrikt förord, har gjort ett representativt urval av smärre monografier i ämnet, från Konrad Maurers Über die Hœnsa-Þóris saga (1871) till Hermann Pálssons Die Ethik der Hrafnkelssaga (1964). Undersökningarna, av vilka en del presenteras i utdrag, är samtliga översatta till tyska och noggrant bibliograferade. Naturligt nog behandlar majoriteten kärnproblem som frågan om islänningasagornas uppkomst, om påverkan utifrån och om sagornas historicitet. I urvalet märks sådana klassiker som Knut Liestøls Der Ursprung der Isländersagas, Sigurður Nordals Hrafnkatla och utgivarens egen Über den geschichtlichen Gehalt der Isländersagas. B. P.

Jón Jóhannesson, A History of the Old Icelandic Commonwealth. Íslendinga saga. Translated by Haraldur Bessason. XI + 407 s. + 1 korta. Manitoba 1974 (University of Manitoba Press). (University of Manitoba Icelandic Studies. Vol. II.) Jón Jóhannesson var professor i isländsk medeltidshistoria vid Islands universitet från 1950 till sin död 1957 och hann göra sig känd som en av Islands ledande historiker och filologer. Resultaten av hans forskningar finns sammanställda i två omfattande band med den gemensamma titeln Íslendinga saga. Del I, Þjóðveldisöld, utkom 1956, del II, Fyrirlestrar og ritgerðir um tímabilið 1262—1550, postumt 1958. Del I, som givetvis har störst intresse för en internationell publik, har nu utkommit i en förtjänstfull engelsk översättning. Som översättaren — med någon förenkling — påpekar i en efterskrift får vi här för första gången inte bara biografiska redogörelser utan också »the analysis of the numerous social forces and conditions which shaped the destiny of Medieval Iceland and gave the Old Icelandic Commonwealth its own distinctive character.» Till originalets noter har — med särskild markering — fogats ett urval av de noter som Hallvard Magerøy tillade i sin norska översättning av verket 1969. B. P.

Else Mundal, Fylgjemotiva i norrøn litteratur. 150 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974 (Universitetsforlaget). (Skrifter fra instituttene for nordisk språk og litteratur ved universitetene i Bergen, Oslo, Trondheim og Tromsø. Nr. 5.)

Djur- och kvinnofylgjur förekommer ofta i vissa typer av fornisländsk litteratur, främst i släkt- och fornaldarsagorna men också i kungasagorna och i poesien. De har liksom de frekventa drömmarna — varom se Glendinnings ovan anmälda arbete — ofta som syfte att förebåda kommande märkliga händelser och på så sätt höja spänningen i berättelsen. Föreliggande undersökning av motivkretsarna skrevs ursprungligen som »huvudoppgåve» i nordiska språk och torde som sådan vara ganska ovanlig genom den brist på respekt som författarinnan visar de experter — filologer såväl som religionshistoriker — vilka tidigare har uttalat sig i frågan. Åtminstone oftast förefaller hon ha välgrundade skäl för sina åsikter. Gentemot tidigare forskare hävdar hon t.ex. att djurfylgjorna i den norröna litteraturen aldrig har funktionen av skyddsandar; djurfylgjan »er fullständig utan egen identitet og vilje. Det og mennesket det tilhører, er ein uskiljande heilskap.» Funktionen av skyddsande tillkommer enbart kvinnofylgjan: »Ho har i høgste grad eigen identitet og vilje. Ho er ikkje ein del av personen som det umælende fylgjedyret, men tilhører ei verd utanfor mennesket si verd og kan derifrå gripe inn for å hjelpe mennesket sit.» Av intresse är också författarinnans tes att den speciellt i poesien förekommande termen *dis* inte betecknar ett speciellt slags kvinnliga gudomliga väsen utan är en gemensam benämning på alla kvinnliga väsen från vanliga kvinnor till de högsta gudinnor och att den i norrön tid har haft en poetisk klang.

Den lilla boken är klart och rappt skriven, det snåriga materialet tydligt och lättöverskådligt strukturerat. B. P.

Den norsk-islandske skaldedigtning. Ved Finnur Jónsson. B. Rettet tekst. I—II. 690 + 611 s. København 1973 (Rosenkilde og Bagger). Finnur Jónssons väldiga och för sin tid utmärkta utgåva av skaldediktningen trycktes 1912—1915. Om man bortser från Ernst A. Kocks Den norsk-islandska skaldediktningen — som inte baserar sig på självständiga handskriftsstudier utan bygger på Finnur Jónssons A-delar — har den inte fått någon efterföljare och är därför än i dag vår viktigaste tryckta källa till studiet av skaldepoesien. År 1967 nyutgavs A-delarna, liksom de nu utkomna B-delarna i fotografisk reproduktion. Verket är alltför välkänt för att behöva en närmare presentation. Att nytrycket är välbehövligt torde framgå av det ovanstående, men självfallet är tiden nu mer än mogen för en på moderna ederingsprinciper och förnyad undersökning av handskrifterna grundad ny utgåva av skaldediktningen. B. P.

Magnus Petursson, Les articulations de l'islandais à la lumière de la radiocinématographie. 359 s. Paris 1974 (Librairie C. Klincksieck). (Collection linguistique publiée par la Société de linguistique de Paris.) Detta arbete om modern isländsk fonetik är det första större sedan Stefan Einarssons 1927 publicerade Beiträge zur Phonetik der isländischen Sprache. Inledningsvis ges korta presentationer av författare som tidigare har behandlat isländskan i fonetiskt, dialektologiskt och fonologiskt avseende. I huvudundersökningen använder sig författaren förutom av den i titeln

nämnda röntgenfilmningen också av oscillogram och palatogram. In-tresset koncentreras helt naturligt på språkvarianten i söder, *sunnlenzka*, med något hänsynstagande också till förhållandena i andra delar av Island. Boken avslutas med ett stort antal röntgenbilder och oscillogram samt med sex dialektgeografiska kartor. B. P.

*

Per Nyquist Grøtvedt, Skrift og tale i mellomnorske diplomer fra Folden-området 1350—1450. III. Språkhistorisk oversikt. 372 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974 (Universitetsforlaget). (Skrifter frå Norsk målførearkiv ved Olav T. Beito. XXVIII.) I de två tidigare delarna av rubricerade arbete tecknade Per Nyquist Grøtvedt framför allt den dialektgeografiska bild, som möter i breven från sydöstra Norge 1350—1450. I den nu utkomna tredje delen söker han ge en helhetsbild av den språkliga utveckling som kan iakttagas i de nämnda breven. Verket kan i viss mån betecknas som en fortsättning på D. A. Seips standardverk *Norsk Språkhistorie* til omkring 1370.

Förf. behandlar i sitt arbete ljudförändringar, ordbildning och ord-böjning i en djupgående analys. Framställningen inramas av redogörelser för skriftmiljö och skrivare samt allmänna iakttagelser om skriftspråks-situationen i Foldenområdet under senmedeltiden.

Arbetet kompletteras av olika register och kartor samt ett rikhaltigt urval diplomfotografier med tillhörande transkriptioner. S. B.

Sigurd Kolsrud, Nynorsken i sine målføre. 143 s., 1 karta. Oslo-Bergen-Tromsø 1974 (Universitetsforlaget). Sigurd Kolsruds välkända översikts-arbete *Nynorsken i sine målføre* gavs första gången ut i kommission hos Jacob Dybwad år 1951. Boken, som alltjämt har en stor uppgift att fylla, föreligger nu i nytryck i en offsetutgåva. Endast titelbladet är nysatt och det bär tryckåret 1974. Ingenstädes i boken anges att det rör sig om nytryck av ett äldre arbete. Det är emellertid ur vetenskaplig synpunkt angeläget att arbetet citeras som ett verk från 1951, ej som ett nyutkommet, postumt opus. S. B.

Sigurd Kolsrud, Rettskrivingsspursmålet i Danmark og Noreg 1775 til ikring 1814. 178 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974 (Universitetsforlaget). (Skrifter frå Norsk målførearkiv ved Olav T. Beito. XXIX.) Språkför-hållandena i Norge har varit och är som bekant mer komplicerade än på de flesta andra håll i Norden. Detta gäller både talet och skriften. Märk-liga brytningar skedde, när norsk skrift under medeltidens senare del fick ge vika för dansk, och inte mindre märkliga ting har hänt, när det norska språket åter växt sig starkt och började gå sin egen väg under och före vår egen tid. Liksom annars har vi i detta fall endast de skrift-liga källornas vittnesbörd att ty oss till efteråt. Framlidne professor Sigurd Kolsrud skrev en ej helt fullbordad framställning av förhållandet under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet mellan skriven norska och skriven danska, som nu har utgivits i bokform av några av hans forna

medarbetare. Tyngdpunkten ligger på de norska förhållandena. Boken ger en mängd intressanta upplysningar angående den ofta föga kända debatt, som fördes om dessa problem under en tid som föregår den vi mer direkt kan överblicka. De många större och mindre skrifter, som denna diskussion gav upphov till, insattes i sina lärdomshistoriska sammanhang. Boken är försedd med en ordlista och ett namn- och sakregister, vilka gör denna faktaladdade lilla bok lätt tillgänglig. B. E.

Dagne Groven Myhren, Blomsten og stjernen. En kritisk imøtegåelse av »Eros og mytos»: en studie i Henrik Wergelands ungdomslyrikk av Odd Martin Mæland. 210 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974 (Universitetsforlaget). År 1969 publicerade Odd Martin Mæland en studie med ovan angivna titel i Henrik Wergelands ungdomslyrik, med huvudintresset inriktat på diktsamlingen »Digte. Første Ring», som Wergeland gav ut blott 21 år gammal. Med hjälp av metodiska instrument skapade av f. a. Ernst Cassirer, Charles Feidelson jr, Arthur O. Lovejoy och René Wellek försökte Mæland blottlägga samlingens komposition och fann att denna, grovt uttryckt, bestod i en rörelse från Eros till Mytos, från den sinnliga kärleken till ett medvetande om dikten och diktandet som det högsta i tillvaron. Avhandlingen har nu föranlett ett skarpt genmäle från cand. philol. Dagne Groven Myhren, som är vetenskaplig assistent vid Institutt for nordisk språk og litteratur vid Universitetet i Oslo. Myhren, som i och för sig delar Mælands höga uppskattning av Wergelands ungdomsdiktning, vill hävda att Mæland i grunden har missförstått sitt studieobjekt. Många exempel lämnas på hur texterna har över- eller feltolkats; bl. a. visas hur den grammatiska analysen kan svikta betänkligt. Trots detta frågar sig läsaren om ämnets — Mælands avhandlings— vikt är sådan att den motiverar en hel bok och om inte en längre recension hade varit en lämpligare publiceringsform. B. P.

Alf Torp, Gamalnorsk ordavledning. Nyutgåva med rättelser och register ombesörjd av Gösta Holm. 105 s. Lund 1974 (CWK Gleerup). (Scripta minorae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis. 1973—1974: 2.) År 1909 utkom Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding, ved Marius Hægstad og Alf Torp. En redogörelse för själva ordboksdelen hör hemma i annat sammanhang; det för eftervärlden viktigaste, ja oumbärliga, i detta arbete är inledningarna, den första »Det norske maalet fyre 1350» av Hægstad och den andra Torps ordbildningslära. Den senare har genom åren framgångsrikt konkurrerat med Kluges bekanta Nominale Stammbildungslehre der altgermanischen Dialekte; på senare tid har tillkommit en framställning av Krahe och Meid i Germanische Sprachwissenschaft III (se anm. i ANF 83 [1968] s. 263 f.). Hela ordboken har länge varit utsåld och svårtillgänglig, och utgåvan fyller därför ett känt behov. Torps måsterliga framställning är svår och kräver omfattande förkunskaper och stort tålamod hos nyttjaren. En del av svårigheterna är emellertid nu undanröjda genom ett nära 60 sidor stort register av Lars Wollin, vilket starkt underlättar tillträdet till skattkammaren. B. E.

Kjell Venås, Linne verb i norske målføre. 396 s., 5 kartor. Oslo-Bergen-Tromsø 1974 (Universitetsforlaget). Det kan förefalla vara en nästan olöslig uppgift att söka beskriva den svaga verbböjningen över hela det norska dialektområdet. Kjell Venås har emellertid lyckats att inom ramen av fyra hundra sidor ge en klar och översiktlig bild icke blott av konjugationssystemet i stort utan även av de olika konjugationernas ställning på olika målområden och av enskilda verbs utvecklingar och vandringar mellan konjugationerna. Framställningen är i princip synkronisk men förf. beaktar ofta och på ett givande sätt även de diakroniska aspekterna. Ett lyckligt grepp av förf. är att skjuta rimmet i förgrunden. När olika verb rimmar med varandra och icke visar avvikelser från varandra i böjningen, kan han inskränka undersökningen och resone-mangen till endast ett av de relevanta verben.

Arbetet kompletterar på ett förtjänstfullt sätt författarens avhandling *Sterke verb i norske målføre* av år 1967. S. B.

*

Arvid Ernvik, Att resa i Värmland. I. Vägarna under 1000 år. 495 s. II. Gästgiveri och skjutshåll under 500 år. 399 s. Stockholm 1974 (Generalstabens litografiska anstalts förlag). I två mycket vackra och påkostade band lägger Värmlandskännaren Arvid Ernvik olika kommunikations-historiska aspekter på sitt landskap. För språkforskaren är det den första delen som tilldrar sig det största intresset. Med hjälp av sitt eget stora lokalkunnande och med stöd av skilda ortnamn kan författaren visa var de äldsta färdlederna har gått, och i ett centralt avsnitt om de värmländska pilgrimsvägarna skildrar han hur pilgrimsfärderna har satt sina spår i ortnamnsbeståndet. Den andra delen innehåller mer renodlad kulturhistoria. Härad för härad skildras Värmlands gästgiverier och skjutsanstalter. Den kulturhistoriskt intresserade hade gärna sett att något av de många fotografierna av gästgiverier hade bytts ut mot en eller flera planritningar, så att man hade kunnat få en uppfattning också om husens interiör. B. P.

Ture Johannisson och Gösta Mattsson, Svenska Akademiens ordlista under 100 år. 116 s. Stockholm 1974 (Esselte studium). (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden. 55.) Mot slutet av 1860-talet stod det klart för Svenska Akademiens ledamöter att den ordbok som man hade till uppgift att utarbeta ännu länge skulle låta vänta på sig. Samtidigt kände dess ledande språkman, den konservative Johan Erik Rydqvist, starkt behovet av en auktoritativ ordlista vilken kunde användas som vapen mot nystavarna. Rydqvist fick övriga akademiledamöter med sig, och F. A. Dahlgren, akademiens amanuens, anställdes som redaktör. År 1874 var ordlistan färdig, och den kan alltså nu fira sitt hundraårsjubileum. I den skrift som Svenska språknämnden har gett ut med anledning av detta ger Ture Johannisson en kortfattad historik — varifrån ovanstående uppgifter är hämtade — och analyserar sedan de första nio upplagorna med aktgivande på dubbelformer, bruklighet, ordförklaringar,

stavnings- och uttalsfrågor, språkvård och språkriktighet samt ord-förrådets förändring. Vidare ger den tionde upplagans redaktör, Gösta Mattsson, en skildring av de riktlinjer han har följt vid redigeringen i fråga om införande av nya ord och strykande av gamla samt vid angivande av uttal, böjning, översättning och stavning. De båda författarnas framställningskonst och kunnande gör den lilla boken till en lika underhållande som givande läsning.

B. P.

Irma Korkkanen, Studier i de svenska översättningarna av Vergilius. Aeneis I, II, VI, VII, XI, XII och Bucolica. 192 s. Helsingfors 1974. (Meddelanden från institutionen för nordisk filologi vid Helsingfors universitet. Serie A nr 1.) Svenska tolkningar av Vergilius' Æneid föreligger av Anders Nicander (1751), Gudmund Jöran Adlerbeth (1804) och Johan Bergman (1921—1923). Därjämte översatte Olof Celsius d.y. första boken av Æneiden (1762). Bucolica har förutom av Nicander och Adlerbeth även tolkats av Gustav Palmfelt (1740) och Johannes Paulson (1912).

Irma Korkkanen redogör i sin avhandling inledningsvis för den bibliografiska bakgrunden, för problemavgränsningen och för översättandets allmänna problematik. Avhandlingen består till sin huvuddel av tre kapitel, varav det första behandlar satser och meningar, det andra och till omfånget största ord och ordgrupper och det tredje versdrag och stilfigurer. I sammanfattningen tecknar hon Nicanders, Adlerbeths och Bergmans profiler som vergiliustolkare.

Förf. undviker att göra estetiska värderingar, hon söker att så långt möjligt registrera rent objektivt. Endast på några ställen skymtar uppskattningen av Adlerbeths tolkningar fram.

S. B.

Christer Laurén, Den fornsvenska legenden om den heliga fru Karin. Studier i handskrifter och översättningsteknik. 78 s. Helsingfors och Stockholm 1973 (Akademiska bokhandeln, Björck och Börjesson). (Folkmålsstudier XXIV.) Bland de olika avsnitten i Jöns Buddes bok (Cod. Holm. A 58) förtjänar legenden om den heliga fru Karin särskilt att beaktas. Christer Laurén har undersökt förlagefrågan för att utröna vad som verkligen är direkt översättning från latinet och vad som kan betraktas som Jöns Buddes eget författarskap. Laurén finner dels att en direkt förlaga inte kan utpekas, dels att Jöns Budde under alla omständigheter stått mycket fri i förhållandet till sina förlagor.

S. B.

Det medeltida Sverige. 1. Uppland. 4. Tiundaland. Tierp, Våla, Vendel, Oland, Nordinghundra. Av Rune Janson, Sigurd Rahmqvist, Lars-Olof Skoglund. Redigerat av Sigurd Rahmqvist. 374 s. Stockholm 1974 (Almqvist & Wiksell). Projektet och serien Det medeltida Sverige presenterades av S. B. i ANF 1973: 248. Den nu föreliggande delen omfattar ett parti av Tiundaland i Uppland. Närmast i tur för utgivning står delarna 1: 2 och 1: 3, vilka kommer att omfatta samma folklands södra och mellersta Upplandsdelar och vilka beräknas utkomma under år 1977 eller 1978.

B. P.

Marianne Nordman, Stildrag i Jarl Hemmers prosa. En studie i En man och hans samvete och Morgongåvan. 152 s. Vaasa 1974. (Vaasan Kauppa-korkeakoulun Julkaisuja, Tutkimuksia no 24. Filologia 3.) Att definiera vad stil i språklig bemärkelse är vållar alltjämt svårigheter. Förf. till denna bok ger sig inte ut i teoretiska äventyrligheter utan sluter i detta avseende upp bakom P. Cassirer, Ulf Teleman och Anne Marie Wieselgren. Jarl Hemmers prosastil studeras i kapitlen Meningsbyggnad, Ordval, Sammansättning, Sammanställningar, Speciella stildrag samt Bildspråk. Under den intetsägande överskriften Speciella stildrag är anbragta avdelningarna Anföringsteknik, Tempusväxling, Hjälpverbet *ha*, *Människa-mäniska* samt Kombination av vardagliga och högtidliga uttryck. Synpunkterna är alltså tämligen traditionella. Bäst förefaller avsnittet om bildspråk vara, vilket i så fall är ett av vittnesbörden om att förf. trots ämnesvalet är mest fångad av den litterära sidan av sitt ämne. Undersökningen bestyrker till fullo den framställda satsen, att Hemmers språk i en rad avseenden är rätt varierande. En betydande författare som han är naturligtvis alltid ett gott objekt för en stilistisk undersökning, även om det nog kan sägas att hans främsta kvaliteter är att söka på innehållets, inte på formens område. B. E.

Ordindex till J. L. Runebergs lyrik utarbetat av Helena Solstrand. X + 168 s. Helsingfors 1974 (Meddelanden från Arkivet för litterär svenska I. Utgivare Lars Huldén. Utgivet med anslag från Svenska Litteratursällskapet i Finland.) Såväl inom litteraturvetenskapen som inom lingvistikens finns f.n. ett starkt intresse för det slags undersökningar som syftar till att registrera och redovisa ordmaterialet i viktiga diktverk eller grupper av diktverk av intressanta författare. Mönster till föreliggande Runeberg-index har varit de konkordanser till svensk lyrik, som utarbetas i Lund. (Om sådan verksamhet se arbeten anmälda i denna tidskr. 85: 261, 86: 273 och 275.) Till grund för detta nya arbete ligger texten i Runebergs samlade skrifter I i Svenska litteratursällskapet i Finland och Svenska Vitterhetssamfundets utgåva av 1933. Undantagna från registreringen är dikttitlar, motto, noter och anföringsord. Liksom vid tidigare undersökningar av denna typ göres en uppdelning i »betydelseord» och »formord», varvid man från detaljredovisningen kan sälla bort de senare, ca 40 procent av hela antalet, och således reducera listornas längd högst betydligt. Ett antal problem knyter sig emellertid till denna uppdelning, och på dessa punkter kan man möjligen ha något divergerande meningar. Det är högeligen önskvärt men inte helt självklart, att alla undersökningar av detta slag göres på samma sätt. Endast då gör de den fulla avsedda nyttan. — De tre diktsamlingarna redovisas var för sig, vilket möjliggör olika slags jämförelser dem emellan. Formorden redovisas kortare: diktsamling för diktsamling, i alfabetisk och numerisk sortering; vidare redovisas rimorden i olika sorteringar. Slutligen ges en rad smärre tabeller av olika slag. B. E.

Gertrud Pettersson, Reklamsvenska. Studier över varumärkesannonser från 1950- och 60-talen. 163 s. Lund 1974 (Studentlitteratur). (Lundastudier i

nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 27.) Dagens stilforskare har i stor utsträckning vänt sig bort från det traditionella studiet av skönlitterära texter och intresserar sig i stället för icke-fiktionsprosa. Ett exempel är den här anmälda boken, ett annat den nedan omnämnda avhandlingen av Margareta Westman. Gertrud Pettersson har valt att studera reklamsvenskan sådan den avspeglar sig i två grupper av texter som man a priori kan vänta sig skiljer sig starkt åt, nämligen bil- och hygienvaruannonserna. Materialet är hämtat från åren 1950—51, 1959 och 1967. Trots den korta tidrymden kan författarinnan urskilja vissa utvecklingstendenser i syntaktiskt avseende, vilka främst visar sig i utvecklingen mellan 1959 och 1967. I en ambitiös och metodiskt intressant kvantifierande undersökning av texternas semantiska innehåll visar hon vidare att bilannonser främst inriktas »på beskrivning av varan och dess användning, medan hygienvaruannonser i första hand behandlar konsumenten och de förändringar hos denne som varukonsumtionen ger upphov till.»

B. P.

Christer Platzack, Språket och läsbarheten. 212 s. Lund 1974 (CWK Gleerup). (Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen. 152). Det är en rad faktorer, som är av betydelse för läsbarheten av en text. Vissa är rent yttre, såsom typografi och liknande. Innehållet i en text är vidare helt naturligt väsentligt för begripligheten och därmed läsbarheten. Och slutligen spelar själva språket, oberoende av innehåll och typografi, en betydande roll.

När det gäller de språkliga faktorer, som reglerar läsbarheten, har uppmärksamheten hittills framför allt varit inriktad på ordlängd och meningslängd. Platzack skjuter i sin avhandling i stället meningsbyggnaden i förgrunden. Efter att först ha beskrivit själva läsprocessen ur fysiologisk synpunkt, redogör han för den TG-grammatik som ligger till grund för hans klassifikation av meningar. Avhandlingens kärna utgöres av redogörelser för de experiment han genomfört med grupper, som frivilligt medverkat i undersökningar rörande läshastighet och textförståelse. Han finner att vissa ledtrådar som kommatering, sammanfattande *så* och utsatta relativa pronomen kan underlätta texttilläggnandet. Han finner vidare att bisatsinskott försvårar läsningen, och att fakta, som meddelas i huvudsats, ofta bedöms som viktigare av läsaren, än fakta som ges i bisats. Viktigast synes hans resultat vara att den mening som snabbast låter läsaren ställa upp en riktig hypotes om meningens funktionella betydelse tillika är den mest läsbara.

Av intresse är även förf.:s iakttagelse att mycket korta meningar icke ökar textens läsbarhet.

S. B.

Ebba Selenius, Helsingforssvensk ettordsaccentuering. 111 s. Helsingfors 1974 (Publications of the Institute of Phonetics. University of Helsinki. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja. 26). Författarinnan, som tidigare har publicerat en undersökning av den västnyländska accentueringen (anmäld i ANF 89: 246), ger här en motsvarande analys av helsingforssvenskan. Det har allmänt antagits att musikalisk accent

saknar fonematisk relevans i denna språkvariant, men Ebba Selenius är den första som experimentellt kan visa att antagandet är riktigt, och vidare att inga kompensatoriska fenomen, som ersätter den förlorade distinktionen, har kunnat påträffas. Kanske delvis sammanhängande med detta faktum är ett annat drag som författarinnan kan påtala, nämligen att helsingforssvenskan i accentavseende är labil och variantrik, med en mycket skiftande intonation. Varianterna har underkastats en bedömning av en grupp lyssnare, vilka har fått skilja mellan genuina, mindre genuina och icke-genuina accentueringar och också har fått gissa huruvida bedömda avvikelser beror på finskt eller dialektalt inflytande. Bland övriga ämnen som tas upp kan nämnas frågan om dialekternas och finskans inflytande på den s.k. vulgärhelsingforsiskan. B. P.

1663—64 års inventering av jäbodrar och nybyggen, hyttor, hamrar, sågar, kvarnar, fiskerier m.m. inom Kopparbergs län enligt i 1663 års jordebok intagna originalförteckningar. Med kommentarer och register utgiven av Bror Lindén. LX + 216 s. Uppsala 1974. (A.-B. Lundequistska bokhandeln.) (Skrifter utgivna genom ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. C: nr 1.) Med föreliggande utgåva inleder OAU en ny serie. I samband därmed har tidigare serier fått ändrade beteckningar, så att Sveriges ortnamn utgör serie A, medan ett antal mindre och huvudsakligen äldre skrifter får utgöra serie B. Serie C är avsedd att innehålla källskrifter. Den har fått en god start: som framgår av den utförliga titeln rör det sig om ett utomordentligt rikt stoff av stort namn- och kulturhistoriskt intresse. Materialet omfattar hela Kopparbergs län med undantag för det 1663 ännu inte helt införlivade Särna-Idreområdet och samlades in under noggrann kontroll under åren 1663—64; för kommande ortnamnsundersökningar i länet kommer det att vara till stor hjälp att det nu finns lätt tillgängligt. I en omsorgsfull inledning (där dock utgivarens inkonsekventa bruk av plurala verbformer är lite påfallande) redogör Bror Lindén bl.a. för längdernas sakliga innehåll, för skrivare och attesterare, stilar och uppställningssätt samt för ortografi och språkform. Vidare presenteras det namnskick som framträder i längderna, både i vad avser ortnamn, inbyggarnamn och personnamn samt de för området karakteristiska s.k. gårdsnamnen. De avslutande namnregistren, där de olika slagen av namn struktureras på skilda sätt, ökar ytterligare utgåvans användbarhet. B. P.

Språket i bruk. Utgiven av Ulf Teleman och Tor G. Hultman. 296 s. Lund 1974 (LiberLäromedel Lund/Gleerups). Språket i bruk är tänkt som ett slags fristående andra del av den 1969 utgivna boken *Språket i blickpunkten* (anmäld i ANF 85: 261). I båda fallen rör det sig om ett antal relativt populärt hållna uppsatser som i första hand vänder sig till lärare och blivande lärare i svenska. Som utgivarna i en inledning påpekar återspeglar de olika titlarna den intresseförskjutning som har ägt rum under de fem åren mellan 1969 och 1974. *Språket i blickpunkten* avhandlade i huvudsak språket i sig, språket som företeelse. *Språket i bruk* diskuterar mer språket som socialt och psykiskt fenomen. Inom denna ram tas

fonetiska, sociolingvistiska, psykolingvistiska, grammatiska och textlingvistiska aspekter upp. Ulf Teleman inleder varje artikel med en koncis och föredömligt pedagogisk introduktion, där de viktigaste tankegångarna presenteras. Boken avslutas med fyra skickligt genomförda exempel på analyser av olika slags texter: bruksprosa, skönlitteratur, poesi och kiosklitteratur. B. P.

Svenska medeltidspostillor. Delarna 6 och 7. Utgivna av Bertil Ejder. 165 s. Uppsala 1974 (Almqvist & Wiksell). (Samlingar utgivna av Svenska fornskrift-sällskapet. Häft. 248. Bd 23: 6—7.) Linköpingshandskriften T 180 (äldre beteckningar Benzelius nr 59 och Kylander nr 47 4:o) består av tre sammanbundna delar. Den första (I) innehåller en icke fullständig postilla för vinterhalvåret, den andra (II) en kort text om den syndiga Benedictas omvändelse och den tredje (III) en fragmentarisk postilla, »ej identisk med den i I eller med någon del därav».

Partierna I och III har nu utgivits av professor Bertil Ejder under medverkan av ordboksredaktör Lars Svensson och (för de latinska partierna) docent Carl-Gustaf Undhagen. Utgåvan markerar upplösningar av förkortningar. Iakttagelser av paleografisk natur meddelas i fotnoter.

Arbetet inleds av en noggrann handskriftsbeskrivning, som berör såväl handskriftens yttre gestalt som dess innehåll och språkformen. Någon exaktare datering av handskriftens olika delar företages inte, men vissa indicier synes peka mot tiden omkring år 1500. Innehållet i partierna I och III, som av utgivaren åsatts beteckningarna MP 6 och MP 7, korresponderar närmast med MP 5. Av språkligt intresse är att en av de tre händerna i MP 6 visar starka inslag av s.k. birgittinernorska, medan övriga skrivare i T 180 synes ha ett rent svenskt språk. S. B.

Svenskans beskrivning. Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning. 8. Med register till Svenskans beskrivning, volym 1—8. Utgivare: Christer Platzack. 240 s. Lund 1974 (Lunds universitet. Institutionen för nordiska språk). Den åttonde sammankomsten för svenskans beskrivning ägde rum i Lund i april 1974. En kommitté bestående av Gösta Holm, Bengt Loman, Christer Platzack och Carin Sandqvist stod för arrangemangen. Skiftande ämnen togs upp till behandling — som exempel kan nämnas föredrag behandlande syntax, prosodi, diates, hörförståelse, sociolingvistik och grafotax. Majoriteten av föredragen är nu utgivna. Därjämte innehåller, som framgår av titeln, denna del av Svenskans beskrivning två av utgivaren utarbetade register till de första 8 delarna, av vilka ett är ett innehållsregister och ett en alfabetisk förteckning över författare och ämnesord. B. P.

Ulf Teleman, Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska. 282 s. Lund 1974 (Studentlitteratur). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C. Studier i tillämpad nordisk språkvetenskap. 6.) År 1971 utkom Loman—Jörgensens Manual för analys och beskrivning av

makrosyntagmer (anmäld i ANF 87: 239). Den var huvudsakligen inriktad på frågan hur olika slag av makrosyntagmer skulle klassificeras. Senare har en arbetsgrupp under ledning av Ulf Teleman tagit fram en metod för en finare grammatisk (delvis också semantisk) analys av talad och skriven svenska. Under namnet MAMBA, d.v.s. Manual för meningsbyggnadsanalys, har den förekommit och använts i stencilerad form under ett par år. Att den nu genom att tryckas kan nå en större läsekrets är väl befogat. Var och en som har undervisat i grammatik vet att en av de största svårigheterna med satslösning är att finna lämpligt arbetsmaterial, texter som verkligen helt och hållet går att analysera med den traditionella grammatikens hjälp. När språkforskare här konfronteras med »ofriserade» texter som restlöst skall analyseras uppstår problem och problemlösningar som har mycket att ge alla som är grammatiskt intresserade. Arbetsgruppen har arbetat pragmatiskt, eklektiskt och förutsättningslöst, även om Diderichsens satsschema och TG-grammatiken hela tiden skymtar i bakgrunden. Målet — som också har uppnåtts — är att få fram en metod som gör att de talade och skrivna texterna i analyserat skick skall kunna överföras på magnetband för vidare statistisk analys.

Förordet är inte lika noggrant utarbetat som själva huvudtexten. Där nämns en medarbetare JË (Jan Einarsson?) som inte får sin signatur förklarad.
B. P.

Margareta Westman, Bruksprosa. En funktionell stilanalys med kvantitativ metod. 240 s. Lund 1974 (LiberLäromedel Lund|Gleerups). (Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen. 156.)

Margareta Westman, Brukstexter (textbilaga till Bruksprosa). 106 s. Lund 1974 (LiberLäromedel Lund|Gleerups). (Skrifter utgivna av Svenskläraryöreningen. 157.)

De två ovan nämnda arbetena har kommit till som en del i det av Skolöverstyrelsen stödda forskningsprojektet Skrivsyntax, vilket bl.a. syftar till att få fram material som möjliggör en jämförelse mellan den svenska som gymnasisterna verkligen skriver och den »slitstarka bruksprosa» som läroplanen menar bör vara deras stilideal. Författarinnans uppgift har varit att undersöka vad som språkligt och stilistiskt karakteriserar den som ett föredöme uppställda bruksprosan. Hennes material består av fyra olika slags texter: broschyrer från myndigheter till allmänheten, tidningstexter ur det mer allmänna tidningsmaterialet, lärobokstexter samt debattstexter. Vid urvalet har en gallring skett så att endast sådant material som har bedömts som kvalitativt högtstående har tagits med. Analysen har gjorts med hjälp av de metoder som rekommenderas i Ulf Telemans ovan anmälda Manual för grammatisk analys av talad och skriven svenska. Avslutningsvis jämförs de olika slagen av texter bl.a. med utgångspunkt i de fem språkliga egenskaper som Teleman a.a. bedömer som viktiga: komplexitet, topologi, specifikation, modalitet och textbindning.
B. P.

Marie og Anders Bjerrum, Ordbog over Fjoldemålet. I. A-K. 345 s. II. L-Å. 348 s. København 1974 (Akademisk Forlag). (Udvalg for Folkemaals Publikationer. Serie A. Nr. 26. 1—2.) Av rubricerade ordbok har ungefär två tredjedelar utarbetats av författarna gemensamt, medan återstoden redigerats av Marie Bjerrum ensam; hon har även utarbetat inledningen.

Ordbog over Fjoldemålet har ett betydande metodologiskt värde. Ordboken bygger på flera personers uppteckningar av en sedan årtionden utdöd dialekt. I sitt kända arbete Fjoldemålets Lydsystem (1944) analyserade Anders Bjerrum det föreliggande materialet grundligt och efter då nya linjer. Uttryckssystemet, speciellt fonemsystemet, stod i centrum för hans intresse. Den föreliggande ordboken kan sägas beskriva det insamlade språkmaterialet med hänsyn till ordböjningen och ordens betydelse.

Ordboksförfattarna har lagt ned stor möda på att tillämpa ett konsekvent fonematiskt beteckningssystem. Detta gör ordboken skenbart lättillgänglig. Den som önskar komma bortom fonemen till fonemrealisationerna, måste emellertid gå till Anders Bjerrums ovan nämnda arbete. Med sin på en gång kompromisslösa och omdömesgilla tillämpning av en klart utformad språk teori bildar ordboken en fast utgångspunkt för dialektjämförelser på högre plan.

Medan böjningssystemet får en fyllig behandling i den grammatiska inledningen, meddelas endast korta notiser om målets syntax. Ordbildningen behandlas i viss utsträckning i ordboksartiklarna, i det att vissa suffix, t.ex. diminutivsuffixet *-ken*, fått bilda egna artiklar.

Genom korshänvisningar och utbyggnad av vissa artiklar sörjer förf. för att även vissa semantiska och etnologiska aspekter tillgodoses.

S. B.

Johs. Brøndum-Nielsen, Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling. VIII. Verber III. Konjugationsformernes Udvikling. Under Medvirkning af Dr. phil. Karl Martin Nielsen. XII + 418 s. København 1974. (Udgivet af Universitetsforlaget. I Kommission hos Akademisk Forlag.) Nu föreliggande, avslutande band av Gammeldansk Grammatik innehåller till sin huvuddel en detaljerad redogörelse för de olika verbformernas utveckling i aktivum och passivum, i olika modus, tempus, numerus och person, allt med fyllig dokumentation och under beaktande även av sent framkomna forskningsresultat. Detaljundersökningen inramas av en inledning (§ 781) och en återblick (§§ 944—950) på de principer och tendenser som kan spåras i verbböjningens förändring. Bandet innehåller vidare tillägg och rättelser till band I—VII, tillägg till litteraturförkortningslistan i band IV och ordregister till band VI—VIII. (Bandets titelblad bär tryckåret 1973, ordregistret är emellertid fullbordat 1974 och som följd härav bär omslaget tryckåret 1974.) Sist må nämnas förordet s. V—IX, där författaren blickar tillbaka på verket i dess helhet och redogör för orsakerna till och förutsättningarna för dess tillblivelse. Man hade gärna sett att förf. låtit detta personligt färgade avsnitt bliva något utförligare. Ett forskningsprojekt av imponerande omfång och sällspord lödighet har fullföljts av en vetenskapsman som

fått förmånen att vid mer än 90 års ålder med obrutna krafter kunna avsluta ett livsverk efter linjer som han själv drog upp ett halvsekel tidigare. S. B.

Dialektstudier udgivne af Institut for dansk dialektforskning. 3. bind. 251 s. København 1974 (Akademisk forlag). Serien Dialektstudier udgivne af Institut for dansk dialektforskning startades 1964 av Poul Andersen. Ett andra band utgavs 1967 av samme redaktör. Det nu utkomna bandet är redigerat av Christian Lisse och tillägnat Kristian Hald. Medverkande är Inger Ejkskjær, Britta Olrik Frederiksen, Hanne Louise Geist, Mogens Baumann Larsen, Finn Køster, Kristen Møller, Bent Jul Nielsen och Inge Lise Pedersen. I första hand ägnas uppmärksamhet åt fonologiska förhållanden i olika dialekter, men även dialektala utbildningsproblem beaktas. Den vetenskapliga standarden på uppsatserna är genomgående hög och vittnar om det livliga intresse för både teoretiska och praktiska dialektproblem, som utvecklas i Köpenhamn. S. B.

Arne Espgaard, Vendsysselsk Ordbog. Ordbog over målet i de vendsysselske herreder samt Øster Hanherred. III. 328 s. Hjørring 1973. IV. 374 s. Hjørring 1974 (Vendsyssel Tidendes forlag). I ANF 88 anmäldes s. 251 de två första delarna av Vendsysselsk Ordbog, utgivna 1972 och omfattande partiet A—L. Redan nu föreligger resterande delar av ordboken, utarbetade efter samma riktlinjer som de tidigare. Dock har under arbetets sista fas en del nytt primärmaterial influiter, vilket har kunnat komma ordboken till godo. De etnologiska och folkloristiska inslagen tycks vara något fylligare i den senare än i de tidigare delarna. Sista bandet innehåller ett kort tillägg som främst behandlar målets sammansatta ord och vissa uttalsförhållanden. Det innehåller också ett fylligt avsnitt med rättelser och tillägg till ordboksartiklarna samt ett avslutande efterord med tack till institutioner och enskilda. S. B.

Festskrift til Kristian Hald. Navneforskning, Dialektologi, Sproghistorie. På halvfjerdsårsdagen 9.9.1974. 570 s. København 1974 (Akademisk Forlag). (*Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning Nr. 13*). Denna festskrift är av traditionell typ, med Tabula gratulatoria, ett antal — 44 — uppsatser samt en bio-bibliografi för festföremålet. Däremot är den ovanlig genom sitt stora omfång, sitt ståtliga utförande och sitt mångsidiga och rikhaltiga innehåll. Omslaget prydes av en reproduktion av en sida i Valdemars jordebok. Det är naturligtvis omöjligt att här anställa revy med alla de ingående arbetena, samtliga skrivna av landsmän till Hald och visande, hur vital och mångsidig dansk språkforskning av i dag är. Som exempel må nämnas Anders Bjerrums energiska och djupborrande undersökning i det magistrala ämnet Om betydningen af -lev, ämnesmässigt ackompanjerad av Bent Søndergaard, Fortsatte studier over den nordiske stednavnetype lev (löv) I, och den mer än nittioårige Johs. Brøndum-Nielsens nya förslag till tolkning av *Trælleborg* (appellativum, där f leden kanske är beteckning på de stolpar, som utifrån

stöder tak och väggar). Vidare märkes Gillian Fellows Jensen, English Field-Names and the Danish Settlement, ett nytt led i författarinnans inträngande undersökningar av de dansk-engelska vikingatida förbindelserna (jfr tidigare arbeten anmälda i denna tidskr. 84: 280 f. och 88: 256 f.). Ett viktigt område beträdes av Birte Hjorth Pedersen, Stednavneendelsen -by i enkeltgårdsområden, och Lis Weise, Nogle østdanske marknavne på -by; materialet på -by i de senare studierna är ursprungliga namn på -*bøki*, -*both*, -*bol* och *-*bothi*, *-*bythi*. — I en metodisk och principiellt utomordentlig uppsats behandlar Poul Andersen orden *Hvirvel* och *Vridel*, två beteckningar för primitiva dörrstängningsanordningar. Framställningen ledsagas av ett par kartor, som visar ordens och formernas utbredning i Danmark och Sydsverige. — Bland bidragen till andra grenar än onomatologi och dialektologi märkes Gordon Albøge, Til Vederloven, Poul Lindegård Hjorth, Til dronning Elisabets breve, Erik Kroman, Har svenske bosættelser i vikingetiden paavirket sproget i Syddanmark? med upptagande av tanketrådar från K:s tidigare fantasieggande insatser på området; Vibeke Kelstrup Nielsen, Legemsdelsbetegnelser før og nu, utgående från Henrik Harpestrængs Urtebog i Cod. Holm. K 48 omkr. 1300, och John Kousgård Sørensen, Latinske diplomer og dansk lexikografi, med viktiga och intressanta tillskott som resultat.

En anmälan, som begränsar sig till att räkna upp några få av bidragen i en samlingsvolym som denna, förblir ett styckverk. Denna festskrift är emellertid som helhet en imponerande manifestation av på en gång mångsidighet och förmåga till djupborrning. Många av bidragen däri, och därmed hela festskriften, kommer att nyttjas och citeras ofta under tider som följer. B. E.

Henrik Galberg Jacobsen, Dansk sprogrøgtlitteratur 1900—1955. 222 s. København 1974 (I kommission hos Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A.S.). (Dansk Sprognavns skrifter. 7.) Detta arbete står i rätt nära samband med samme förf.:s bok Sprogrøgt i Danmark i 1930rne og 1940rne, anmäld i ANF 89 (1974) s. 250 f. För tillkomsten av den nu föreliggande bibliografien redogöres i ett förord. Den omfattar 1626 nummer: det första är Verner Dahlerup, Modersmaalets Vilkor og Udvikling (1900), det sista är en artikel i Aalborg Amtstidende 18.12.55, betitlad *Iskræm og varme hunde*. Därmed är spännvidden angiven, i tid och i stil. I övrigt kan naturligtvis den imponerande listan ge upphov till långa betraktelser över detta ämne, som griper in bland det moderna språkets hjärterötter. Nyttjandet underlättas av tre register. Ett omfattar namn (på personer, föreningar, institutioner, firmor, kommuner, tidningar, tidskrifter och enstaka böcker). I det andra registret kan utläsas, vilka detaljer som under tidernas lopp har diskuterats ivrigast. Här märkes, bland mycket annat, fonetisk *stavning*, *främmande* (i sht tyskt) *inflytande på danskan*, *germanismer*, *purism* samt, kvantitativt överlägsen, frågan om *små begynnelsebokstäver*, där listan över hänvisningar fyller nära två spalter à 48 rader. Register 3 är en lista över böcker, pjäser osv. — Boken är outhärlig för var och en som vill befatta

sig med det danska skriftspråket under 1900-talet. Parallelliteten mellan de nordiska språken med hänsyn inte minst till lånordsfrågan är emellertid så stark, att boken har en viss betydelse för dem alla. B. E.

Kristen Møller, Svineeglen. En østdansk stald. Ordet ajle med sideformer. 95 s. København 1974 (Akademisk forlag). (Udvalg for Folkemaals Publikationer. Serie B. Nr. 8.). De nutida germanska dialekterna innehåller ord som formellt svarar mot ett samnordiskt *adhæl* (*adhul*, *adhil*). Betydelsen är dels 'urin', dels 'gödselvatten'. I småländska dialekter möter *nötal* 'urin från kreatur', nordtyska dialekter känner *adel*, holländska *aal(t)* och engelska *addle* i samma betydelse. I en elegant ord- och sak-undersökning visar Kristen Møller att det danska *egæl*, *ejle* o.d. 'svinstia' måste gå ut från äldre *adhil*- (med omljud) och att betydelsen gått från 'urin, gödselvatten' till 'svinstia'. Han vederlägger Brøndum-Nielsens tes att *egæl*, *ejle* skulle gå ut från *ek-il 'ekstock'. S. B.

Presteindberetninger til Ole Worm. II. Indberetninger fra Århus, Fyns og Lunde stifter 1623—25. Udgivet af Landbohistorisk selskab ved Frank Jørgensen. 331 s. København 1974 (Landbohistorisk selskab). Detta arbete fortsätter den utgåva som påbörjades 1970 och som omnämnes i ANF 1971: 280. För Lunds stift upptages endast relationerna från Bornholm, då huvuddelen av materialet rörande Skåne och Blekinge redan publice-rats. Arbetet åtföljes av ortnamnsregister och personnamnsregister till utgåvans båda delar. Det avslutas med en ordlista över föräldrade danska ord samt rättelser till band I.

Den nu avslutade utgåvans mångsidiga värde som källa behöver icke särskilt framhållas. S. B.

*

Ivar Lundahl, Ortnamnen i Jönköpings län. På offentligt uppdrag utgivna av ortnamnsarkivet i Uppsala. Del II. Mo härad. Bebyggelsenamn. 62 s. Uppsala 1974 (Lundequistska bokhandeln). (Skrifter utgivna genom ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. A: Sveriges ortnamn.) Med detta arbete börjar utgivandet av ortnamnen i ett nytt län och ett nytt landskap. Det behandlade häradet — Mo härad — har en särpräglad natur. Jord-månen är mager och landskapet är stenigt och skogigt. Detta har medfört att större byar är ovanliga, socknarna har i flera fall namn efter enstaka hemman.

Den nya länsserien är uppbyggd på samma sätt som Ortnamnen i Skaraborgs län. Jordeboksnamnen ställs i centrum, dock har termen territoriella namn bytts ut mot bebyggelsenamn. När naturnamn ingår som förra led i bebyggelsenamn, får läsaren nöja sig med en hänvisning till en kommande naturnamnsdel. Hemmansdelar, torp och lägenheter upptages icke.

Några smärre påpekanden må göras. Hemmansnummer saknas i ett par fall. Någon socken Vøxtorp finns inte i Östra hd (s. 51, fel för Östbo hd?). Kartan s. 62 kan misstolkas, Vartofta hd ligger i Skaraborgs län

och borde ha skilts från Jönköpings län med tecken för länsgräns. Oundvikligt är att vissa tolkningar i en systematisk utgåva kan diskuteras.

S. B.

Ivar Lundahl, Ortnamnen i Skaraborgs län. På offentligt uppdrag utgivna av Kungl. ortnamnskommissionen. Del XVIII. Andra häftet: Register 1. A. Territoriella namn. B. Naturnamn. (Utgivet av ortnamnsarkivet i Uppsala.) 72 s. Uppsala 1974 (Lundequistska bokhandeln). (Sveriges ortnamn.) Första delen av registret till Ivar Lundahls monumentala verk Ortnamnen i Skaraborgs län föreligger nu i tryck. Den utkomna registerdelen förtecknar behandlade territoriella namn och naturnamn. Till den senare kategorien föres även de fåtaliga ägonamnen. Kommande registerdelar skall enligt planen upptaga dels efterleder, dels personnamn, ordregister och register över språkliga iakttagelser.

S. B.

John Kousgård Sørensen, Danske sø- og ånavne. 2. E—G. 327 s. København 1973 (Akademisk forlag). (Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning. Nr. 12). Del 1 av professor Sørensens väldiga enmansprojekt om det gamla danska språkområdets sjö- och vattendragsnamn anmäldes i ANF 1969: 281, och där presenterades också verkets planerade uppläggning. Del 2, som nu har kommit, håller samma höga klass som det första bandet och karakteriseras liksom detta av omsorgsfull materialredovisning samt säkra och omdömesgilla namntolkningar. Namnstoffets väldiga omfattning gör självfallet att vissa luckor och misstag inte har kunnat undvikas. I den här föreliggande delen finns åtskilliga namn som har förleder med träd- och buskbeteckningar: *ek-*, *ell-*, *elm-*, *en-*, *esk-*, *esp-*. Man hade önskat att författaren något mer än vad som nu har blivit fallet hade beaktat att det *-e-* som ofta förekommer i sådana namn ibland har en dubbel funktion: det tjänstgör som författaren riktigt konstaterar som ett kollektivbildande ordbildningselement, men i sydsvenska mål är det därjämte mycket vanligt som kompositions morf. Formellt går det alltså inte att avgöra huruvida ett skåniskt *Eke-* innehåller ett *eke* 'ekbestånd' eller är en kompositionsform av trädnamnet *ek*; här får realia avgöra tolkningen. Även i en del andra fall medför bristande kunskap om dialekten misstag vid tolkningen av skånska namn. Sålunda kan ett *Fjärtan* i Luggude härad inte vara »Bestemt form af subst. skånsk fjärt, f.» Målet i fråga skiljer inte mellan best. f. mask. och f.; med Sørensens tolkning skulle namnet ha lytt *Fjärten*, med akut accent (medan *Fjärtan* såsom är att vänta har gravis). *Galebäcken* i Bjäre härad har inte som förled en infinitiv av verbet *gala* utan något som snarare får betecknas som en kompositionsform av det nämnda verbet. Slutligen har några dialektala *-a*-former i *Fursjön* i Östra Göinge härad förlett författaren att reservationslöst hävda att förleden, om formerna är genuina, måste vara gen. pl. av trädnamnet *fur*. Men *-a-* är vokaliserat *r*, och gen. pl. är formellt omöjligt.

B. P.

Karl Wührer, Die skandinavischen Orts- und Personennamen. Zweite, verbesserte Auflage. 44 s. Wien 1973 (Verlag des Vereines „Muttersprache“,

Weidling bei Wien). (*Muttersprache. Schriftenreihe des Vereines „Muttersprache“, Wien, Heft 6.*) Första upplagan av denna bok utkom 1957, och intresset för ämnet har visat sig vara så betydande, att en ny har blivit påkallad. Författaren, f. 1903 och avliden 1973, var i tidigare år lärare och därefter a.o. professor i historia vid universitetet i Wien. Han medarbetade i den sedan 1968 utkommande andra upplagan av Johannes Hoops' Reallexikon der deutschen Altertumskunde. — Till grund för framställningen ligger ett föredrag (hållet 1955), och härav förklaras både dess korthet och en del andra drag. En granskare från Norden har väl ett och annat att anmärka på både innehåll och form. Bl.a. ville man gärna, att urvalet av behandlade personnamn vore gjort efter mer rationella grunder. Detta beror helt visst på att de nordiska språken trots den nära frändskapen skiljer sig mer från tyskan än de flesta germanister tror och vet om: ämnet är alltså mycket svårt för en tyskspråkig författare. Vidare kunde den nyare och nyaste litteraturen på området ha utnyttjats mer. Å andra sidan måste man betänka, att det intresse, som här av en icke-skandinav visas det nordiska namnförrådet och den nordiska namnforskningen, inte har många motstycken. Det borde vara angeläget att i förekommande fall förbättra och bygga vidare på den grund, som här har lagts.

B. E.

Till red. insända skrifter

Aarhus Universitet. Årsberetning 1973—74. Aarhus 1974. — Cahiers de l'institut de linguistique de Louvain 2: 3 1973—1974. — Études Germaniques 29: 1—4 1974. — Folkmålsstudier 24 1973. — Fornvännen 1974: 2—4. — Gardar 5 1974. Årsbok för Samfundet Sverige-Island. — Hereditas 72: 1 1972. — Ibsenårbok 1974. — Leuvense Bijdragen 63: 1—4 1974. — Maal og Minne 1974: 1—4. — Mediaeval Scandinavia 6 1973. 7 1974. — Modern Philology 71: 3—4 1974. 72: 1—2 1974. — Namn och Bygd 61: 1—4 1973. 62: 1—4 1974. — Neuphilologische Mitteilungen 75: 1—2, 4 1974. — Niederdeutsche Mitteilungen 30 1974. — Nord-europa 7 1974. — Nysvenska Studier 53 1973. — Onoma 17 1972/73. 18: 1—2 1974. — Ortnamnssällskapet i Uppsala årsskrift 1974. — Proverbium 1974: 23—24. — Seulaset 1974: 1. — Språk i Norden 1974. — Stavanger Museum. Årbok 1973. — Studia Fennica 1974: 17—18. — Studia Islandica 33 1974. — Sydsvenska ortnamns-sällskapet årsskrift 1974.

Ahrendts, J., se Bibliographie zur alteuropäischen Religionsgeschichte. — Bibliographie zur alteuropäischen Religionsgeschichte. 2. 1965—1969. Eine interdisziplinäre Auswahl von Literatur zu den Rand- und Nachfolgekulturen der Antike in Europa unter besonderer Berücksichtigung der nichtchristlichen Religionen. Bearbeitet von J. Ahrendts. XXVI + 591 s. Berlin-New York 1974. — Bjerrum, A., se Ordbog over Fjoldemålet. — Bjerrum, M., se Ordbog over Fjoldemålet. — Björklund, S., se Ordbok över folkmålen i övre Dalarna. — Espgaard, A., se Vendsysselsk Ordbog. — Jysk ordbog Bd 1. H. 3. Ager-Almindelig. Sp. 177—304. Aarhus 1974. (Udg. af Institut for jysk sprog- og kulturforskning under ledelse af P. Skautrup.) — Jørgensen, F., se Presteindberetninger til Ole Worm. — Levander, L. †, se Ordbok över folkmålen i övre Dalarna. — Lundahl, I., se Ortnamen i Jönköpings län. — Dens., se Ortnamen i Skaraborgs län. — Det medeltida Sverige. I. Uppland. 4. Tiundaland. Tierp, Väla, Vendel, Oland, Nordinghundra. Av R. Janson, S. Rahmqvist, L.-O. Skoglund. Red. av S. Rahmqvist. 374 s. Sthlm 1974. — Olsen, K. M., se Sokkelund herreds tingbøger. — Ordbog over Fjoldemålet. Af M. og A. Bjerrum. I. A-K. 345 s. II. L-Å. 348 s. Khvn 1974. (Udvalg for Folkemaals Publikationer. A: 26 1—2) — Ordbok över folkmålen i övre Dalarna av L. Levander † o. S. Björklund. H. 13. Hejda-Hårdnackad. S. 871—950. Sthlm 1974. (Skrifter utg. genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. D: 1.) — Ortnamen i Jönköpings län. II. Mo härad. Bebyggelsenamn. Av I. Lundahl. 62 s. Upps. 1974. (Ortnamnsarkivet i Uppsala. A: Sveriges ortnamn.) — Ortnamen i Skaraborgs län. XVIII. H. 2. Reg. 1. A. Territoriella namn. B. Naturnamn. Av I. Lundahl. 72 s. Upps. 1974. (Ortnamnsarkivet i Uppsala.) — Platzack, C., se Svenskans beskrivning. — Presteindberetninger til Ole Worm. II. Indberetninger fra Århus, Fyns og Lunde stifter 1623—25. Udg. av Landbohistorisk selskab ved F. Jørgensen. 331 s. Khvn 1974. — Rahmqvist, S., se Det medeltida Sverige. — Sokkelund herreds tingbøger 1634—36. Udg. af Udvalget for udgivelse af kilder til landbobefolkningens historie ved K. M. Olsen. H. 5. S. 257—325. Khvn 1974. — Svenskans beskrivning. Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning. 8. Med register till Svenskans beskrivning, volym 1—8. Utg. C. Platzack. 240 s. Lund 1974. — Svenskt diplomatarium 10: 2. 1373—1374 juni. S. 173—294. Utarb. av J. Öberg. Sthlm 1974. (Utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.) — Vendsysselsk Ordbog over målet i de vendsysselske herreder samt Øster Hanherred. Af A. Espgaard. III. 328 s. IV. 374 s. Hjøvring 1973—1974. — Öberg, J., se Svenskt diplomatarium.

Baetke, W., se Die Isländersage. — Barnspråk i klassamhälle. Utg. av B. Loman. 269 s. Lund 1974. — Bergman, G., Ord med historia. 4 utök. uppl. 526 s. Sthlm 1974. — A Bibliography of Scandinavian Languages and Linguistics 1900—1970. Ed. E. Haugen. XIX + 527 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974. — Bolander, M., De båda senaste upplagorna av svenska akademins ordlista. En jämförelse och något om urskiljbara tendenser i modern svenska. 42 s. + bilagor. Umeå 1974. (Meddelanden från avdelningen för nordiska språk vid Umeå universitet. 9.) —

Brøndum-Nielsen, J., Gammeldansk Grammatik i Sproghistorisk Fremstilling. VIII. Verber. III. Konjugationsformernes Udvikling. 417 s. Under Medvirkning af K. M. Nielsen. Khvn 1974. — *Caldwell, S. J. G.*, The Relative Pronoun in Early Scots. 80 s. Helsinki 1974. (Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki. XLII.) — Dialektstudier udg. af Institut for dansk dialektforskning. 3. 251 s. Khvn 1974. — *Ejder, B.*, se Svenska medeltidspostillor. — *Ernvik, A.*, Att resa i Värmland. I. Vägarna under 1000 år. 495 s. II. Gästgiveri och skjutshåll under 500 år. 399 s. Sthlm 1974. — *Evensen Vang, A.*, se *Vang, A. E.* — Festskrift til Kristian Hald. Navneforskning, Dialektologi, Sproghistorie. På halvfjerdsårsdagen 9.9.1974. 570 s. Khvn 1974. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning. 13.) — *Fox, D.*, se *Grettir's Saga*. — *Galt, A. B.*, Sound and Sense in the Poetry of Theodor Storm. A Phonological-Statistical Study. 130 s. Bern-Frankfurt/M. 1973. — *Glendinning, R. J.*, Träume und Vorbedeutung in der Islendinga Saga Sturla Thordarsons. Eine Form- und Stiluntersuchung. 279 s. Bern u. Frankfurt 1974. (Kanadische Studien zur deutschen Sprache und Literatur. 8.) — Glossary of Heat Treatment with definitions in English and equivalents in French, German, Swedish, Russian and Japanese. XIV + 87 s. Sthlm 1974. (Tekniska nomenklaturcentralen. 57 E.) — *Grettir's Saga*. Translated by D. Fox and H. Pálsson. XIII + 12 planscher + 199 s. Toronto 1974. — *Grotvedt, P. N.*, Skrift og tale i mellomnorske diplomater fra Foldenområdet 1350—1450. III. Språkhistorisk oversikt. 372 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974. (Skrifter frå Norsk målførearkiv. Ved O. T. Beito. XXVIII.) — *Hald, K.*, se Festskrift til Kristian Hald. — *Dens.*, Personnavne i Danmark. II. Middelalderen. 115 s. Khvn 1974. (Dansk historisk fællesforenings håndbøger.) — *Halldórsson, Ó.*, se Íslenzkar Miðaldarimur. — *Hasselmo, N.*, Amerika-svenska. En bok om språkutvecklingen i Svensk-Amerika. 324 s. Sthlm 1974. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden. 51.) — *Haugen, E.*, se A Bibliography of Scandinavian Languages and Linguistics 1900—1970. — *Holtsmark, A.*, se Olav Tryggvasons Saga. — *Horacek, B.*, se Strukturen und Interpretationen. — *Hultman, T. G.*, se Språket i bruk. — *Höfler, O.*, Verwandlungskulte, Volkssagen und Mythen. 290 s. Wien 1973. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte. 279: 2.) — Íslenzkar Miðaldarimur. II. Áns rimur bogsveigis. Ó. Halldórsson bjó til prentunar. 197 s. Reykjavík 1973. (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. 4.) — Die Isländersage. Hrg. von W. Baetke. XXII + 390 s. Darmstadt 1974. (Wege der Forschung. CLI.) — *Jacobsen, H. G.*, Dansk sprogogtslitteratur 1900—1955. 222 s. Khvn 1974. (Dansk Sprognavns skrifter. 7.) — *Jacobsen, M. A.*, & *Matras, C.*, Føroysk-donsk orðabók. Føroesk-dansk ordbog. Eykabind. Supplementsbind. Latíð úr hondum hevur J. H. W. Poulsen. 252 s. Tórshavn 1974. — *Jacoby, M.*, wargus, vargr 'Verbrecher' 'Wolf', eine sprach- und rechtsgeschichtliche Untersuchung. 143 s. Upps. 1974. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Germanistica Upsaliensis. 12.) — *Jeppesen, K.*, Neues zum Rätsel des Grand Camée de France. 95 s. Aarhus o. Khvn 1974. (Acta Jutlandica. XLIV: 1) — *Jóhannesson, J.*, A History of the Old Icelandic Commonwealth. Islendinga saga. XI + 407 s. + 1 karta. Manitoba 1974. (University of Manitoba Icelandic Studies. II.) — *Johannisson, T.*, & *Mattsson, G.*, Svenska Akademiens ordlista under 100 år. 116 s. Sthlm 1974. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden. 55.) — *Jónsson, F.*, se Den norsk-islandske skjaldedigtning. — *Klingenberg, H.*, Edda—Samm lung und Dichtung. 186 s. Basel u. Stuttgart 1974. (Beiträge zur nordischen Philologie. 3.) — *Kolsrud, S.*, Nynorsken i sine málfore. 143 s. + 1 karta. Oslo-Bergen-Tromsø 1974. — *Dens.*, Rettskrivingsspursmålet i Danmark og Noreg 1775 til ikring 1814. 178 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974. (Skrifter frå Norsk målførearkiv. Ved O. T. Beito. XXIX.) — *Korkkanen, I.*, Studier i de svenska översättningarna av Vergilius. Aeneis I, II, VI, VII, XI, XII och Bucolica. 192 s. Hfors 1974. (Meddelanden från institutionen för nordisk filologi vid Helsingfors universitet. A: 1.) — *Laurén, C.*, Den fornsvenska legenden om den heliga fru Karin. Studier i handskrifter och översättningsteknik. 78 s. Hfors o. Sthlm 1973. (Folkmålsstudier. XXIV.) — *Lindén, B.*, se 1663—64 års inventering av fäbodrar. — *Loman, B.*, se Barnspråk i klassamhälle. — *Dens.*, se Språk och samhälle. — Markbogsanalyser och markdriftstudier. 134 s. Khvn 1974. (Bol og By. 8.) — *Molde, B.*, se Språkvårdstudier. — *Mundal, E.*, Fylgjemotiva i norrøn litteratur. 150 s. Oslo-Bergen-

Tromsø 1974. (Skrifter fra instituttene for nordisk språk og litteratur ved universitetene i Bergen, Oslo og Tromsø. 5.) — *Myhren, D. G.*, Blomsten og stjernen. En kritisk inøtegåelse av »Eros og mytos»: en studie i Henrik Wergelds ungdomslyrikk av Odd Martin Mæland. 210 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974. — *Møller, K.*, Svineeglen. En østdansk stald. Ordet ajle med sideformer. 95 s. Khvn 1974. (Udvalg for Folkemaals Publikationer. B: 8.) — *Nevanlinna, S.*, se The Northern Homily Cycle. — *Nielsen, K. M.*, se *Brøndum-Nielsen, J.* — *Nilsson, S.*, Terminologi och nomenklatur. Studier över begrepp och deras uttryck inom matematik, naturvetenskap och teknik. I. XI + 303 s. Lund 1974. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A: 26.) — *Nordman, M.*, Stildrag i Jarl Hemmers prosa. En studie i En man och hans samvete och Morgongåvan. 152 s. Vaasa 1974. (Vaasan Kauppa- korkeakoulun Julkaisuja, Tutkimuksia. 24. Filologia. 3.) — Den norsk-islandske skjaldedigtning. Ved F. Jónsson. B. Rettet tekst. I—II. 690 + 611 s. Khvn 1973. — The Northern Homily Cycle. The Expanded Version in MSS Harley 4196 and Cotton Tiberius E VII. Part II. From Septuagesima to the Fifth Sunday after Trinity. Ed. by S. Nevanlinna. 294 s. Helsinki 1973. (Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki. XLI.) — Olav Tryggvasons Saga. Efter AM 310 qv. Med en inledning av A. Holtsmark. 124 s. Oslo 1974. (Selskapet til utgivelse av gamle norske håndskrifter. Corpus Codicum Norvegorum Medii Ævi. Quarto Serie. V.) — Om teknikens språk. 117 s. Sthlm 1970. (Tekniska nomenklaturcentralen. 44.) — Ordindex till J. L. Runebergs lyrik utarbetat av H. Solstrand. X + 168 s. Hfors 1974. (Meddelanden från Arkivet för litterär svenska. 1.) — *Pålsson, H.*, se *Grettir's Saga*. — *Pettersson, G.*, Reklamsvenska. Studier över varumärkesannonser från 1950- och 60-talen. 163 s. Lund 1974. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A: 27.) — *Petursson, M.*, Les articulations de l'islandais à la lumière de la radiocinématographique. 359 s. Paris 1974. (Collection linguistique publiée par la Société de linguistique de Paris.) — *Poulsen, J. H. W.*, se *Jacobsen, M. A.*, & *Matras, C.* — *Ritte, H.*, Das Trinklied in Deutschland und Schweden. Vergleichende Typologie der Motive. Bis 1800. 300 s. München 1973. — *Rølsen, P.*, Båtnaust på Jærkysten. 154 s. 20 planscher. Stavanger 1974. (Stavanger Museums Skrifter. 8.) — *Rooth, E.*, Das Vernersche Gesetz in Forschung und Lehre 1875—1975. 180 s. Lund 1974. (Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. LXXI.) — *Rosenthal, D.*, Tod. Semantische, stilistische und wortgeographische Untersuchungen auf Grund germanischer Evangelien- und Rechtstexte. 265 s. Gbg 1974. (Göteborger germanistische Forschungen. 12.) — *Selenius, E.*, Helsingforsvensk ettorsaccentuering. 111 s. Hfors 1974. (Publications of the Institute of Phonetics. University of Helsinki. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja. 26.) — *Solstrand, H.*, se Ordindex till J. L. Runebergs lyrik. — *Sønderegger, S.*, Althochdeutsch in St. Gallen. Ergebnisse und Probleme der althochdeutschen Sprachüberlieferung in St. Gallen vom 8. bis ins 12. Jahrhundert. 184 s. St. Gallen u. Sigmaringen 1970. — Dens., Althochdeutsche Sprache und Literatur. Eine Einführung in das älteste Deutsch. Darstellung und Grammatik. 272 s. Berlin-New York 1974. — Språk och samhälle. 1. Språksociologiska problem. 208 s. 2. Språket i Tormedalen. 231 s. Utg. av B. Loman. Lund 1972—1974. — Språket i bruk. Utg. av U. Telemann o. T. G. Hultman. 296 s. Lund 1974. — Språkvårdsstudier. En antologi red. av B. Molde. 229 s. Sthlm 1974. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden. 53.) — Strukturen und Interpretationen. Studien zur deutschen Philologie gewidmet Blanka Horacek zum 60. Geburtstag. Hrsg. A. Ebenbauer u.a.m. 449 s. Wien-Stuttgart 1974. (Philologia Germanica. 1.) — *Ström, F.*, Nið, ergi and Old Norse Moral Attitudes. 20 s. London 1974. — *Stähle, C. I.*, H. S. Nyberg. Inträdestal i Svenska Akademien. 34 s. Sthlm 1974. — Svenska medeltidspostillor. 6—7. Utg. av B. Ejder. 165 s. Upps. 1974. (Samlingar utg. av Svenska fornskrift-sällskapet. H. 248. 23: 6—7.) — *Svensson, L.*, Nordisk paleografi. Handbok med transkriberade och kommenterade skriftprov. 262 s. Lund 1974. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A: 28.) — *Telemann, U.*, Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska. 282 s. Lund 1974. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. C: 6.) — Dens., se Språket i bruk. — *Thelander, M.*, Grepp och begrepp i språksociologin. 98 s. 1974. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 6.) — *Torp, A.*, Gamalnorsk ordavledning. Nyutgåva med rättelser och register ombesörjd av G. Holm. 105 s. Lund 1974.

(Scripta minora Regiae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis. 1973—1974: 2.) — *Vang, A. E.*, Gamla reglo á rispo ífrá Valdris. En samling af fortællinger, sagn og eventyr optegnede i Valdres af Anders Evensen Vang. 63 s. Oslo-Bergen-Tromsø 1974. (Norsk Folkeminnelags skrifter. 111.) — *Venås, K.*, Linne verb i norske målføre. 396 s. + 5 kartor. Oslo-Bergen-Tromsø 1974. — *Westman, M.*, Bruksprosa. En funktionell stilanalys med kvantitativ metod. 240 s. Lund 1974. (Skrifter utg. av Svenskläraryöreningen. 156.) — *Dens.*, Brukstexter (textbilaga till Bruksprosa.) 106 s. Lund 1974. (Skrifter utg. av Svenskläraryöreningen. 157.) — *Wührer, K.*, Die skandinavischen Orts- und Personennamen. 2. Aufl. 44 s. Wien 1973. (Muttersprache. Schriftenreihe des Vereines „Muttersprache“. 6.) — Värmebehandlingsordlista med svenska definitioner samt motsvarigheter på engelska, franska, tyska, ryska och japanska. XIV + 90 s. Stlm 1974. (Tekniska nomenklaturcentralen. 57.) — 1663—64 års inventering av fåbodar och nybyggen, hyttor, hamrar, sågar, kvarnar, fiskerier m.m. inom Kopparbergs län enligt i 1663 års jordebok intagna originalförteckningar. Med kommentarer och register utg. av B. Lindén. LX + 216 s. Upps. 1974. (Ortnamnsarkivet i Uppsala. C: 1.)

Andersson, T., Om ortnamn och ortnamnsforskning. (Namn och Bygd. 61: 1—4 1973.) — *Dens.*, Terminology in Nordic Place-Name Studies. (Onoma. XVII 1972/73.) — *Dens.*, Recensioner och anmålningar (Namn och Bygd. 61: 1—4 1973. 62: 1—4 1974.) — *Betz, W.*, Lehnwörter und Lehnprägungen im Vor- und Frühdeutschen. (Deutsche Wortgeschichte. Grundriss der germanischen Philologie. 17/I 1974.) — *Dens.*, se *Weisweiler, J.* — *Dahlstedt, K.-H.*, Den nordiska språkgemenskapen. (Språkvärdsstudier. 1974.) — *Gullberg, H.*, Red Top som ordskapare. (Nysvenska Studier. 53 1973.) — *Hallberg, P.*, Funderingar kring aktuell litteraturvetenskaplig terminologi. (Tidskrift för litteraturvetenskap. 1973/74: 5—6.) — *Hellquist, E.*, Om arbetsförhållanden och kolleger vid Svenska Akademiens ordboksredaktion 1894. (Personhistorisk tidskrift. 70 1974.) — *Hjorth, P. L.*, Sproget i folkeskolens lærebøger. Nogle overvejelser over beskrivelsesproblemer. (Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori. 6 1974.) — *Holm, G.*, Namnet Gustav. (Namn och Bygd. 62: 1—4. 1974.) — *Dens.*, Stöng i pjörsárdal. (Gardar. 5 1974.) — *Jakobsen, A.*, Dansk språk og nordnorske dialekter. (Håloygminne 1973: 3.) — *Dens.*, Elseus Sophus Bugge. (Det kongelige norske videnskabers selskab. Forhandlinger. 1973.) — *Jankowski, K.*, Die morphemdistinktiven Einheiten des Dänischen. (Phonetica. 30 1974.) — *Jansson, V.*, Benedikt, Bendikt, Benkt. (Namn och Bygd. 62: 1—4 1974.) — *Karlsson, H.*, Om ortnamnen i Skepplanda socken. (Skepplanda socken från forntid till nutid i ord och bild. U.å.) — *Kristensson, G.*, Two Berkshire River-Names. (Namn och Bygd. 61: 1—4 1973.) — *Lindblad, G.*, Om språklig textkommentering på vetenskaplig nivå. (Nysvenska Studier. 53 1973.) — *Magnusson, B.*, Några anteckningar vid läsningen av Svenska Akademiens ordlista, tionde upplagan 1973. (Rostads elevförbunds årsskrift. 1974.) — *Moberg, L.*, The Languages of Alvissmål. (Saga-book. XVIII: 4 1973.) — *Naert, A.*, Rec. av Viljo Nissilälle 21.8.1973. (Namn och Bygd. 61: 1—4 1973.) — *NORNA*-rapporter. 3. Nordisk namnforskning 1972. (Namn och Bygd. 61 1973.) — *Olsson, I.*, Litteraturoversikter. (Nordisk tidskrift. U.å.) — *Pamp, B.*, Kring ortnamns grammatik. (Namn och Bygd. 61: 1—4 1973.) — *Peterson, L.*, Rec. av Sveriges medeltida personnamn. (Namn och Bygd. 62: 1—4 1974.) — *Rooth, E.*, Die schwedische Germanistik der Gegenwart in historischer Perspektive. (Niederdeutsche Mitteilungen. 30 1974.) — *Rostvik, A.*, Recensioner och anmålningar. (Namn och Bygd. 61: 1—4 1973. 62: 1—4 1974.) — *Salberger, E.*, Elfarasköld — ett tillnamn i Njåls saga. (Scripta Islandica. Isländska sällskapets årsbok. 24 1973.) — *Dens.*, Lysa med sin frånvaro. Ett bevingat uttryck och dess väg till svenskan. (Nysvenska Studier. 53 1973.) — *Dens.*, Olu. Ett gammalt skånkt kvinnonamn. (Namn och Bygd. 61: 1—4 1973.) — *Dens.*, Suainitu. En ottyd runföljd med ett personnamn. (Namn och Bygd. 62: 1—4 1974.) — *Sandred, K. I.*, Rec. av Otium et negotium. Studies in Onomatology and Library Science presented to Olof von Feilitzen. (Namn och Bygd. 62: 1—4 1974.) — *Selander, E.*, Det fackspråkliga samhället. (IVA. 8 1973.) — *Strandberg, S.*, Rec. av Sorensen, J. K., Danske sø- og ånavne. 2. E—G. (Namn och Bygd. 62: 1—4 1974.) — *Ståhl, H.*,

Onsalanamn. (Onsala. En nordhalländsk socken. U.å.) — Dens., Rec. av Flemström, B., Jämtländska ortnamn. (Namn och Bygd. 61: 1—4 1973.) — *Weisweiler, J., & Betz, W.*, Deutsche Frühzeit. (Deutsche Wortgeschichte. Grundriss der germanischen Philologie. 17/I 1974.) — *Wieselgren, A. M.*, Rec. av Falck-Kjällquist, B., Studier över ägonamn i sydvästra Värmland. (Namn och Bygd. 61: 1—4 1973.) — *Ohmann, E.*, Altfranzösisch baraban. (Neuphilologische Mitteilungen. LXXV 1974.) — Dens., Kleine Beiträge zum deutschen Wörterbuch. XXI. (Neuphilologische Mitteilungen. LXXV 1974.) — Dens., Der romanische Einfluss auf das Deutsche bis zum Ausgang des Mittelalters. (Deutsche Wortgeschichte. Grundriss der germanischen Philologie. 17/I 1974.) — Dens., Suffixstudien. X. (Neuphilologische Mitteilungen. LXXV 1974.)

Karin Ljunggren

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET

14. 10. 75

LUND